D. MARTINI LUTHERI

OPERA LATINA.

Digitized by the Internet Archive
in 2025

https://archive.org/details/bwb_S0-CRX-914_5

221
L973
v.5

D. MARTINI LUTHERI

EXEGETICA OPERA

LATINA

Stacks

CURAVIT

CHRISTOPH. STEPH. THEOPH. ELSPERGER

PHIL. DOCT. ET REGII GYMNASII ERLANGENSIS PROFESSOR.

TOMUS V.

CONTINENS ENARRATIONES IN GENESIN

CAP. XX — XXIII.

ERLANGAE

SUMTIBUS AROLI HEYDERI.

MDCCCXXX.

II, 745

IN GENESIN

ENARRATIONUM

REVERENDI PATRIS

D. D. MARTINI LUTHERI,

BONA FIDE ET DILIGENTER COLLECTARUM, PER

VITUM THEODORUM

TOMI II. PARS III.

VIGESIMUM CAPUT GENESIS.

Et profectus est inde Abraham in terram australem, et habitavit inter Cades et inter Sur, et peregrinatus est in Gerar.

Saepe dixi: Moses cum describit vitam omnium sanctissimi Patriarchae Abrahae, facit id admodum civiliter; non dicit de miraculis, non de monstrosis operibus et studiis, qualia Monachi et Eremitae jactant. Facit eum hominem valde plebejum, qui in negotiis oeconomicis versatus est; habuit enim uxorem, habuit liberos, habuit familiam numerosam; cum ea hinc inde peregrinatus est pro necessitate et commoditate sua. Nulla igitur hic singularis sanctimoniae species est. Itaque Papistae et maxime Monachi historias has neque curant valde, neque legunt diligenter. Quodsi novam vestis formam, portentosos mores, et vivendi modum ab omnibus hominibus alienum in hoc Patriarcha viderent, tum demum tanquam sanctum hominem praedicarent.

Haec opinio non potest eximi mundo; nihil admiratur, nisi quod singulare est. Cum igitur audit toties peregrinari, et novas sedes quaerere, quid,

inquit, hoc singulare est, aut magnopere praedicandum? Habet hoc commune cum multis, et maxime cum mendicis et aliis vilissimis hominibus: quae praedicatione digna sunt, singularia sint necesse est, ut excitent admirationem etc.

Sic fit, ut hae sacrae historiae negligantur, et plus admirationis ac concursum majorem habeat praestigiator aliquis in foro, cum ignem evomit, quam hic sanctus vir, incedens in fide et verbo et in summa patientia et spe, exspectans promissionem a Deo sibi factam. Hoc non vident Papistae; tantum opus nudum respiciunt, non in opere considerant ipsum cor et affectum. Peregrinatur, inquiunt, Abraham, et ducit secum uxorem et familiam: ergo est simplex laicus. Si autem ivisset in desertum, si esset factus Monachus, hoc fuisset admirabile, et dignum, quod scriberetur. In summa mundus vult ludi praestigiis; veritatem negligit et odit.

Nos igitur respiciamus ad verbum, quod Deus ipse jubet Abrahamum egredi, et perambulare terram, supra capite secundo. Haec verba etsi illustriora sunt hoc sole, quem videmus, tamen talpae istae non vident, sed tantum admirantur suos cucullos, vigilias, jejunia. Sed quid putabimus sanctum virum cum tam numerosa familia passum esse, errantem inter gentes, et subinde mutantem habitationem? Oportuit enim eum pendere inter coelum et terram, si quidem non habuit vestigium unius pedis. Haec certe monstrosa religio fuit et difficilior, quam Monachorum: quantulum enim est induere cappam, et interim securum esse de victu et pace, ac gloria et honore frui in pulcherrime exstructis monasteriis? Non igitur leviter transeundae sunt

hae historiae; a Spiritu sancto scriptae et relictae ecclesiis, ut legantur ad aedificationem fidei.

Supra capite duodecimo *) scribit Moses, Abrahamum venisse a Bethel in Hebron ad convallem Mamre, ubi tres fuerunt fratres, hospites Abrahae. In eo loco vixit ad annos plus minus viginti, ac natus ei ibi est Ismaël. Vidit quoque ibi Sodomorum interitum, et accepta ibi promissione de nascendo ei filio, quaecunque tandem occasio fuit, discedit inde in Gerar. Fortasse illi tres hospites Abrahae mortui sunt, et secuti deteriores haeredes, sicut fieri solet, aut vitavit locum Sodomis tam vicinum. Quanti autem constiterit transferre sedem alio, scriptura non ostendit, sed relinquit hoc nostris cogitationibus, qui sumus oeconomi.

Porro Abraham procul dubio multos convertit istis viginti annis in Mamre, et tamen interim pereunt quinque vicinae civitates in fertilissimo loco sitae. Ita enim plerunque fit: mundus initio cum gaudio accipit verbum, sed mox iterum fastidit, tandem, sicuti hodie videmus, etiam abhorret et odit, cum scilicet propter verbum certa pericula exspectanda sunt: sicut Christus in parabola de terra petrosa dicit. Haec enim omnium hominum natura est, quod cupiunt quidem aeternam vitam, sed conjunctam cum commodis hujus. Sed nota est Christi sententia (Matth. 16, 24.): „Qui me vult sequi, tollat suam crucem“, hoc est, qui volunt esse haeredes aeternae vitae, multa acerba tolerent et ferant necesse est.

*) Rectius capite decimo tertio.

Atque hic Abraham suo exemplo egregie nos tum docet, tum consolatur. Est haeres totius terrae Canaan; divinitus enim est ei promissa, et tamen non possidet unius pedis vestigium in tota terra; sed errat cum suis jam hic, jam alibi, nec habet ullam certam sedem, et ad ipsius exemplum quoque filii et nepotes ejus exsules sunt, nec habent certas sedes. Hoc quo pertinet? Nimirum ut discamus, sanctum Patriarcham exspectasse aliud regnum et aliam possessionem, quam quae terrena et hujus vitae esset. Ideo in sua propria terra divinitus sibi promissa mansit peregrinus: ut scilicet relinqueret Pharisaeis certam intelligentiam scripturae sanctae de regno Dei, et praecipuo capite promissionum, quod terra Canaan non sit praecipuum caput promissionis; alioqui Abraham promissionem non esset consecutus, qui cum nepotibus in ipsa promissionis terra peregrinus vixit. Nobis igitur quoque tanquam peregrinis in hac vita vivendum est, donec pertingamus in veram patriam et meliorem vitam, quae aeterna est. Sed posterior aetas est, sicut Pharisaeorum historia docet, aeternarum promissionum oblita; tantum haesit in possessione terrae Canaan, ac Christi regnum judicavit corporale esse.

Sed Prophetae et alii sancti peregrinationes illas Abrahae inspexerunt diligentius et monuerunt, aliam terram et patriam aliam exspectandam, quam hanc corporalem et perituram; alioqui haec corporalis terra ipsi patri Abrahae, cui promissa fuit, data esset; sed ne quidem vestigium pedis toto vitae tempore ei contigit, quin locum sepulturae pro Sara sua pecunia sibi emit. Hoc viderunt Prophetae; talpae nostrae pontificiae non vident, qui dicunt: Ha-

buit Abraham uxorem; ergo fuit simplex laicus, ergo nihil spirituale in ejus historia est; sunt omnia communia etc. Sed epistola ad Hebraeos aliter judicat; involvit enim haec communia in ipsum spiritum, et dicit, in fide illa communia esse facta, in fide uxorem duxit, in fide peregrinatus est, hoc est, ubique sustentavit se promissionibus divinis seu verbo, et exspectavit aliam mansionem seu habitationem, quam terrenam: ea utitur ceu cibo et potu.

Igitur nos quoque discamus hac vita sic uti, ceu diversorio, vel hospitio nocturno. Ad hunc modum si peregrinationem Abrahae intelligas, non dices, fuisse commune hoc. Est enim fidei opus, et ejus quidem ardentissimae et firmissimae. Sed impii haec non vident, sicut scriptum est (Es. 26, 10.): Tollatur impius, „ut non videat gloriam Dei". Opera enim, quae procedunt a verbo, et fiunt in fide, plena sunt in oculis Dei: utcunque de iis judicet mundus, etiamsi tantum pastor ovium aut nutrix infantis sis. Sed, ut dixi, talpae istae tantum ea vident, quae habent speciem aliquam. Si simiam in publicum locum constituas, foedam et inutilem bestiam, statim invenies, qui ad eum accurrant et admirentur, ceu formosissimam bestiam. Sic rara et aliena a consuetudine opera admiratur mundus: de fide autem nihil intelligunt, ac sunt opera Dei semper abscondita sub vili aliqua forma, non splendent in mundo, sed in oculis patris coelestis. Nunc ad textum.

Ex Hebron profectus est Abraham versus austrum, et habitavit inter Cades et inter Sur. Cades est in confinio tribus Iuda versus orientem; Sur autem in tribu Iuda versus occidentem, circa monta-

na, quae attingunt Aegyptum: in medio horum sita est גְּרָר, quod significat peregrinationem. גֵּר enim peregrinus est: conveniunt igitur hospes et nomen loci. Hospes est peregrinus, et locus habet nomen peregrinationis, sicut nos vocamus Einen Gasthoff, seu hospitale, ut intelligas, Abrahamum etiam in illo loco non fuisse civem, sed hospitem quendam. Est autem Gerar Palaestinae civitas, extrema fere ad austrum. Porro Palaestina nondum nominatur cum celebritate aliqua, forte quia nondum fuit regnum, et singulae civitates a singulis regibus gubernatae sunt.

Dixitque Abraham de Sara, uxore sua: Soror mea est. Et misit Abimelech, rex Gerar, et tulit Saram.

Hic novum periculum Patriarcham Abrahamum excipit. Sed priusquam historiam enarramus, de chronographia admonendi estis, quae pulchre facit ad scripturam recte intelligendam. Vixerunt eo tempore Sem, Salah, Serug et Thare: quorum Sem viderat originalem mundum ante diluvium. Non autem existimabimus, sanctos viros vixisse otiosos: retinuerunt Dei cultum publice, domesticos suos erudierunt de voluntate Dei, de promissionibus, de lege, etc. Haec sine dubio viderunt et audiverunt vicinae domus, atque per hanc occasionem etiam gentes ad veram Dei notitiam pervenerunt et salvatae sunt, etiamsi circumcisae non essent. Fuerunt igitur tum multae ecclesiae, praeclare institutae in mundo; et tamen accidit, quod etiam hodie, proh dolor, experimur, ut eo ipso tempore maxima licentia et pessimi homines essent, sicut Sodomita-

rum exemplum probat, qui tamen in vicinia habuerunt praestantissimum doctorem Abrahamum, cujus beneficio liberati ab externorum regum injuriis et jugo erant.

Sic hodie nunquam feliciora ingenia et doctiores homines Germania habuit; sed si recte rem perpendas, nunquam fuerunt homines scelestiores: qui poterant eloquentia sua, cognitione linguarum et aliis donis praeclare ecclesiam juvare, hi locant operam suam tyrannis et Pontifici, ac sunt acerbissimi ecclesiae hostes. Sed idem isto tempore tot sanctorum patrum vides accidisse. Feramus igitur ingratitudinem mundi, odia et blasphemias, sicut etiam isti sancti homines tulerunt. Non enim semen ubique fecundam terram invenit; petrae steriles sunt, sentes et spinae segetes strangulant, et Satan securis insidiatur. Satis igitur sit nobis, quod tamen aliqui verbum cum fructu audiunt et amplectuntur. Sed nunc historiam videamus.

Abraham metuens vitae suae fingit mendacium in isto novo hospitio, et vocat Saram sororem. Cur hoc? Quia scilicet Deus nos vult erudire, quod etiam in sanctissimis Patribus fuerint affectiones et passiones humanae, ne, sicut tamen plerunque solemus, judicemus, eos lapides aut saxa fuisse, quos timores, suspiciones, scrupuli, irae, gaudia nihil moverint, sed Angelis fuerint similes. Sed hoc non est verum. In Angelum metus non cadit; sed Abraham plenus hic metu est, et timet vitae. Igitur Moses eum ut hominem describit, idque nobis in consolationem.

Cum enim nullum certum verbum de coelo de uxore sua servanda haberet, facit, quod ratio sua-

det, et se suamque uxorem tali mendacio servari posse sperat. Non enim Spiritus sanctus semper impellit pios homines; quaedam sinit eos facere suo arbitrio et voluntate. Elias cum occideret Prophetas Baal, Spiritu Dei impellebatur; sed idem post, nuntiata ira Iesabelis, sibi metuit, et secedit in desertum, vitae suae hoc modo consulens: id facit sua voluntate; non enim jubetur divinitus, ut secederet; ratio dictabat, tutum fore, si lateret in deserto. Igitur qui praesentissimo animo erat, cum Prophetas occideret, hic in suo periculo trepidabat, et nusquam credebat se tutum fore in Israël. Haec ad nostram consolationem sunt scripta, qui de sanctis non aliud cogitamus, ac si fuissent trunci et caudices sine sensu.

Recte igitur de se Paulus et Barnabas dicunt, Act. 14. (v. 15.): „Sumus homines mortales vobis similes". Hoc non veretur *) dicere ad idolatras, quia sancti non semper feruntur impetu Spiritus sancti. Habent suas appetitiones et afflictiones, sicut caeteri homines; igitur communibus studiis etiam occupantur, seminant, arant, aedificant etc. Ad haec recte facienda sufficit ratio et industria, et quanquam similia impii quoque faciunt, tamen haec in piis Deo grata sunt propter fidem, in qua vivunt. Nihil igitur monstrose faciunt, nisi impellente Spiritu sancto singulariter et certo verbo jussi: alioqui manent et vivunt in communibus affectibus et studiis; non occupantur singularibus operibus, sicut Pontificis sancti, qui in vestis mutatione, in mutatione loci, quod soli vivunt et se a reliqua multi-

*) Fort. verentur.

tudine segregant, sanctitatem ponunt, et interim negligunt timorem Dei et dilectionem Dei, colantes culicem et glutientes camelum: Es sind Muckensaiger und Cameelschlucker.

Non talis fuit Abraham, qui cum omnibus Monachis sanctior esset, qui vel fuerunt, sunt, vel erunt unquam, tamen cum ad ignotos Geraritas accedit, trepidat, et vitae metuit, suspicans, postquam tanta Sodomitarum fuit malitia, in eo quoque loco nullum esse timorem Dei. Sic Sem et proavi ejus fuerunt patresfamilias, habuerunt verbum et docuerunt ecclesiam. Sic nos quoque in eo maneamus, quod Deus ordinavit. Si enim Deus aliquid singulare per te volet fieri, vocabit te, et occasiones ostendet, quas sequaris; hoc si non fit, gaudeat tamen unusquisque, se esse in vocatione divina, cum ista vulgaria hujus vitae officia sustinet et exsequitur.

Papistae jactant canones suos et decreta Patrum, quae tamen non habent auctoritatem divinam: ea adorant, et negligunt interim caritatem, spem et fidem, imo quia persequuntur verbum, fidei hostes sunt. Hos fugito, et imitare sanctorum hominum vestigia, qui non abhorruerunt a communi societate, nec consuluerunt otio suo, sed communibus hujus vitae passionibus subjecti habuerunt uxorem, familiam, quam sua industria et labore aluerunt, sicut communiter solent omnes sani patresfamilias etiam inter gentes.

Sed communia sunt, inquies? At commendata per scripturam sanctam, quae testatur, hominem ad oeconomica ac politica officia creatum. Igitur communia ista sunt Dei ordinatio. Quam autem requiris tu magnificentiorem commendationem, aut quod

clarius testimonium? Ancilla igitur cum mulget vaccas, servus cum pastinat agrum, modo fidelis sit, hoc est, ut statuat, placere Deo tale vitae genus, et a Deo institutum esse, Deo magis servit, quam omnes Monachi et Monachae, qui de suo vitae genere certi esse non possunt. Oppone igitur hasce historias traditionibus et canonibus hominum. Certum enim Spiritus sancti testimonium hic est, qui describit suos sanctos, quod in fide, verbo et confessione vixerint per reliqua omnia similes aliis hominibus, sicut Paulus ad gentes dicit (Actor. 14, 15.): „Nos sumus homines sicut vos“, hoc est, similiter affecti: dolemus, cum dolor adest, gaudemus, cum res cedunt ex sententia.

Saepe haec et libenter inculco, et scio, non fieri absque fructu: tam alte scilicet hic error omnium animis insedit, quod tantum admiremur rara, aliena, monstrosa. Quin maneamus discipuli Spiritus sancti et scripturae, imitantes eorum vitam et facta, quos scriptura commendat et proponit, non curantes, quod Abraham secundum suam singularem vocationem fuit bellator, et occidit quatuor reges; id fecit singulariter jussus. Cum tale aliquid Deus abs te volet fieri, etiam te id jubebit, non quidem de coelo per Angelos, sed per ordinariam potestatem. Id si non fit, quiesce a singularibus, et propone tibi Abrahamum patremfamilias in ea vocatione; etsi, ut Papistae dicunt, sunt laicalia opera, tamen propter fidem et verbum vere sunt spiritualia. Sic gloriari Monachus de cucullo et monasterio suo non potest, sive canones Patrum, sive decreta Pontificum prae se habeat. Canones enim cum suis conciliis et decreta, si quid habent boni, consentiunt cum scrip-

tura sancta: si non consentiunt, nihil ea curamus, sed etiam ut suspecta merito fugimus et abjicimus. Nos autem cum testimonio scripturae praedicamus civilia opera. Voluit enim Deus, nos ferre communes afflictiones et casus humanae naturae *), et jubet, ne in iis desperemus, sed confidamus, eum nobis adfuturum: quin instruxit nos ratione naturali, qua regamus ista civilia, ne tentemus Deum, subjicientem nobis terram. Nunc ad historiam.

Textus dicit, a rege Abimelech raptam Saram. Hic oritur quaestio, quomodo verisimile sit, Saram ob pulchritudinem raptam, nec id a vulgari aliquo homine, sed ab ipso rege, cum esset jam annosa vetula, annos scilicet nata LXXV. In hac aetate pulchritudo formae commendari non solet: oportet igitur illud seculum vivacius, et robore complexionum longe fuisse praestantius, quam hodie. Iam enim mulieres ingressae XL annum fere non amplius ad partum idoneae sunt, et Sara septuagenaria non solum propter pulchritudinem commendatur, sed adhuc est in spe prolis. Moderatiores igitur tum fuerunt homines, et adjuti quoque sunt, ut existimo, clementia coeli. Hodie non gula solum affligimus nostra corpora et debilitamus, sed etiam peccatis nostris corrumpimus coelum, hoc est, Deum impellimus, ut inclementia tempestatum major sit, quam illis temporibus fuerit.

Et voluit quoque Deus, benedictionem magnam in suis conspici, quod qui Deum timent, eorum juventus renovatur sicut aquila, et efflorescit pietas eorum in corpus eorum, sicut de Mose, de Iosua, de Cales et aliis testatur scriptura, quod vires suas juveniles etiam in graviore aetate retinuerint, quan-

*) Edit. princ. scripturae.

quam omnino etiam hoc verum est, quod moderatus victus naturam egregie sublevat, ubi e contra etiam firmissima corpora luxu dissolvuntur, et cum morbos cumulant, tum mortem approperant.

Et venit Deus ad Abimelech in somnio noctis, et dixit ad eum: Ecce, tu morieris propter mulierem, quam accepisti: est enim juncta marito.

Abraham ea ratione, quam putavit salutis occasionem fore, uxorem suam in periculum adducit. Nec in eo peccavit, quod tale consilium instituit; ubi enim non est superius verbum, quod nos gubernet, rationem recte sequimur. Loquor autem de civilibus: nam quod ad spiritualia attinet, abunde patefecit omnia in verbo suo Deus. Subjecit autem externa et corporalia rationi, nec opus est ad ea (simpliciter loquendo) Spiritus sancti admonitionibus: industria, studio, cura opus est, alioqui tentamus Deum.

Quod igitur ad historiam attinet, describitur rex Abimelech, quod fuerit rex pius. Haud dubie igitur ex eorum numero fuit, qui audiverunt Patriarchas Sem, Salah et alios. Magnum enim est, quod Moses clare dicit, Deum dignatum esse cum ipso loqui. Venit ad eum non Angelus, inquit, sed Deus; singulariter igitur hoc notandum est. Cur igitur, inquies, a tam pio homine metuit Abraham? Ego id existimo factum propter horribile exemplum quinque civitatum. Expertus enim ibi est tantam malitiam hominum, ut Deo ipso teste in tota regione ea non invenirentur quinque homines justi: si ergo, cogitavit, in hac benedicta terra, quae vicinum doc-

torem habuit summum Patriarcham Sem, tantum fuit impietatis et scelerum, quocunque veniam, impios Sodomitas inveniam, homicidas et adulteros. Ex hac cogitatione puto timorem hunc exstitisse. Docent enim nos nostra mala, sicut Graeci eleganter dicunt, παθήματα esse μαθήματα.

Nec potuit hoc argumentum ab homine sapiente contemni. Si enim tu videres, unam et alteram civitatem de coelo tangi, de quibus spem habuisses, esse in iis ecclesias bene institutas, quid de reliquis sperares, quae infames sunt adulteriis, usuris, helluationibus, luxu, dolis, fraudibus etc. qualia fere hodie sunt omnia emporia per Germaniam? Sic Sodomitae sanctum cor turbaverunt suis peccatis, ut spem abjecerit de omnibus aliis hominibus. In eam cogitationem ipsa experientia eum *) deducit, et quidem sine peccato.

Timet igitur Abraham vitae suae, et non sine causa, si diligenter inspiciamus circumstantias. Erat ei facta promissio, hoc anno parituram Saram, et promissio haec ideo illustrior et certior erat, quod erat filio impositum nomen Isaac. Hoc laetum nuntium sequitur acerbissimus casus quinque civitatum, quarum curam tantam habuit Abraham, ut pro eis intercederet apud Deum; sed repulsam passus est, quod tanta malitia esset istorum hominum, ut non quinque justi inter eos invenirentur. Deinde domestica calamitas accessit. Loth enim Sarae frater fuit; ei primum eripitur uxor; deinde per stultitiam filiarum committit incestum. Haec tot et tanta mala, quae uno anno acciderunt, quid mirum, si fregerunt

*) Edit. princ. eam.

cor sancti Patriarchae, ut nihil usquam putaret tutum esse? Has circumstantias qui non observant, historiam non intelligunt; ideo etiam contemtim eam legunt. Mihi quidem mirum videtur, quod in tanto luctu Abraham generare potuit.

Pertinent autem haec eo, ut discamus, quomodo Deus suos sanctos soleat exercere. Monachi, quia uxorem habuit Abraham, ex qua suscepit filium, existimant, voluptuariam eum vixisse vitam; sed tentationes et pericula, quae hoc uno anno ipsi varia et gravissima objecta sunt, non vident. Sunt enim imperiti certaminum spiritualium, quibus sanctorum fidem assidue exercet Deus.

Exstat in Papatu liber, sanctorum legendas seu historias continens; eum valde odi, tantum eam ob causam, quod portentosos cultus et stulta miracula ab otiosis hominibus conficta continet: et revera tantum augent contemtum politiae et oeconomiae, imo etiam ipsius ecclesiae fere. Fugiendae igitur et explodendae sunt tales fabulae. Caput doctrinae Christianae est fides: de ea nusquam unum verbum totus liber meminit. Id unum agit, ut monasticen et Monachorum opera, quae a communi hominum consuetudine alienissima sunt, laudet.

Sic hodie Papistae monastices auctores plenis buccis depraedicant, quod fuerint sancti homines. Sed quid hoc ad nos? Non enim disputamus, an Augustinus et alii sancti fuerunt: si autem de sanctitate loquendum omnino est, an non sanctior Paulus? imo an non sanctior Christus? Cur igitur hos non sequimur? Cur horum canones seu doctrinam non amplectimur, si quidem certi sumus, si Christum audimus et sequimur, Deo nos placere?

Haec

Haec sanctitas nobis debebat sufficere; non debebamus aliam sanctitatem extra vocationem nostram singularibus operibus quaerere. Carthusiani per omnem vitam carne non vescuntur. Cur hoc? Sanctus vir ita instituit. Hoc autem respondere satisne est? Quanto rectius sapientissimus vir Augustinus, qui prae aliis hanc habuit lucem, ut diceret, se priorum Patrum scripta ita legere, ut eis non credat, quantumlibet sanctitate et doctrina praepolleant, nisi cum scriptura conveniant. Praeclari et summi tituli hi duo sunt, sanctitas et doctrina, sed ad fidem non sunt satis. Ea tantum niti debet verbo Dei. Haec Augustini sententia pulcherrimum judicium proponit contra omnes traditiones humanas. Hoc enim si sequaris, dices, quantumlibet eruditione, doctrina, sanctitate, opibus, potentia praepolleat Papa, vadat cum sanctimonia, doctrina et reliquis donis, quo vult; nos eum non audiemus, nisi produxerit scripturam sanctam.

Necessaria autem haec nobis cautela est. Nam Domini nostri juristae nondum desinunt laudare suos stultos et impios canones, et Pontificum auctoritatem tueri ac defendere.

Sed redeo ad Abrahamum; cum sic vides describi, quod ambulet in fide, quod operetur multa bona, et patiatur multa mala. Hunc sequamur et alios similes Patriarchas. Habemus enim meliora exempla, quam quae Papa in legendis suis proponit, et illi ipsi Patres, quos Papistae praedicant, in mera libertate servarunt, et servari jusserunt suas traditiones: id Papa non facit, et nectit laqueos conscientiis, et facit necessarias. Leges enim, quas jubet servari, jubet sub poena damnationis.

Sed sic Diabolus loqui debet, non Episcopus. Ideo recte Paulus Papam vocat filium peccati et perditionis (2 Thess. 2, 3.), qui nihil constituit, nisi peccatum et perditionem. Explodendus igitur est ex ecclesia, quam Christus voluit liberam esse, sicut Paulus (2 Cor. 1, 24.) dicit: „Non dominamur fidei vestrae". Non voluit, eam subjectam esse tyrannidi doctorum. Agnoscit enim unum doctorem Christum, cui in vera humilitate servit.

Tam varie igitur hoc anno vexatus et tentatus Abraham tandem etiam consolationem suam invenit. Nam et uxor ei redditur a rege, et pervenit in familiaritatem regis, et offertur ei hospitium liberale. De mendacio supra diximus, cum similem historiam tractavimus. Nam in Aegypto idem accidit Abrahae ante decennium, quod hic in Gerar.

Disputant autem in scholis de triplici mendacio, jocoso, officioso et pernicioso seu probroso; sed revera unum tantum mendacii genus est, quod nocet proximo, vel in anima, ut Satanae mendacium, vel in corpore, vel rebus et fama. Nam jocosum mendacium, ubi simulamus aliquid, pertinet ad juventutem instituendam: ut cum recitantur eis fabellae, cum terrentur ceu in scena fictis personis. Sic officiosum mendacium, quod vocant, etiam in proximi commodum fingitur. Sic Christus apud Lucam (24, 28.) finxit, se longius iturum esse. Saulis filia affirmat, Davidem in lecto decumbere. Ex hoc genere etiam hoc praesens est, ut Sara fingat, se sororem, non uxorem esse. Quod autem rex Abimelech credit, sororem esse, et eam ad se transfert, etsi ignorantia peccat, tamen Deus eum punit, licet non ad damnationem, sed in gratia. Ac certum ar-

gumentum est, fuisse sanctum virum, si quidem Deus cum eo loquitur, et ne ita imprudenter peccet, graviter hortatur.

Pertinet autem hoc totum ad commendandum nobis Patriarcham Abraham, cujus fides in hoc periculo fortiter luctata est. Non enim leve fuit, aut contemnendum incommodum, quod eripitur ei uxor, idque ab ipso rege, ac eo tempore, quo promissum ei erat semen. Dominus enim tempus ipsum notaverat. Hoc anno, inquit, Sara tibi pariet Isaac filium: in hac spe dum vivit, uxorem amittit, nesciens, quando Dominus eam sit restituturus, et tamen firma fide statuens, promissionem Dei non fore irritam. Varie igitur animus ejus distractus est. Cum respexit ad mundi mores et exempla, dubitare de eventu coactus est. Notum enim est, quid tyranni soleant; et aegre patiuntur resisti cupiditatibus suis, ac ipsum factum, quod advenienti eripitur uxor, confirmavit ejus opinionem, quam jam antea conceperat, nullum in his hominibus esse timorem Dei.

Sicut autem animus his cogitationibus indulgens, fractus et debilitatus est: ita vicissim, quoties de Deo et promissione ejus cogitavit, certam concepit spem, futurum, ut Sara restitueretur incolumis: atque ita vicit carnis cogitationes fide, opponens verbum, et addens ardentem orationem. Ac Deus invocatus mox adest, nec relinquit suos in periculis. Impossibile est enim, deseri credentem in promissione. Coelos potius rumperet Deus, quam ut credentes negligeret.

Nec mihi dubium est, quin David ad hunc locum respexerit, cum in Psalm. 107. gratias agit pro auxilio tempore necessitatis exhibito. „Clamaverunt,

inquit, ad Dominum, cum tribularentur, et de necessitatibus eorum liberat eos. Et eduxit eos in viam rectam, ut irent in civitatem habitationis" etc. Discet igitur ex hoc loco, quanta res sit fides, et quam Deo gratum sacrificium sit cor credens. Desertus enim Abraham a suo consilio per promissionem servatur. Si igitur nos quoque in periculis vivimus, sicut omnino necesse est, si modo volumus esse veri Christiani, confidamus in Dei auxilium, quod promissio nobis certum facit, secundum sententiam: „Invoca me in die tribulationis, et eripiam te" (Ps. 50, 15.).

Quibus gubernatio reipublicae commissa est, his multae objiciuntur difficultates. Itaque major pars negligit officium, et metuit offensas: sed abjiciendus erat omnis timor, et in fide faciendum, quod verbum jubet. Si enim homicidam vel adulterum ideo magistratus punire non vult, quod propter potentiam vel opes sit formidabilis, et nocere reipublicae possit, facit contra officium suum, et contra voluntatem Dei: respicere potius debebat ad promissionem, quae dicit: „Omnis potestas a Deo, et qui potestati resistit, Deo resistit" (Rom. 13, 1. 2.). Secundum hanc promissionem procedere debet in vindictam malorum. Quodsi odia aut inimicitiae sequuntur, commendet se et salutem suam Domino in fide, et sentiet, defendi se divinitus. Hanc fidem qui non habet, connivebit ad publica delicta, et sic Dei mandatum violabit, atque ideo sustinebit suas poenas.

Sunt autem fidelis magistratus opera longe praestantiora, quam Antonii Eremitae et aliorum, qui quidem etiam possunt sancti esse, sed sunt de mi-

nutulis sanctis. Pavent mulierum instar, et fugiunt pericula: at Episcopus manens inter suos cives, intrepidus exspectat gladium tyranni, sicut Cyprianus: sic fidelis princeps, ut Constantinus, Theodosius, item fideles patresfamilias singuli in suo ordine infinitis periculis expositi sunt; sed quia de vocatione certi sunt, invocant Deum, et ita fide liberantur.

Haec certamina praeparant sanctos, ut non sint sic molles, sicut Eremitae, qui nihil patiuntur, nisi quod ipsi sponte sibi accersunt. Eremitas, Antonium et alios excusare potest tyrannis principum, ecclesias ubique dissipantium. Ponendi igitur sunt inter sanctos, sed infirmos et pavidos. Ambrosius autem uno anno sanctius vivit, et plus bonorum operum facit, quam Hilarion totis LXX annis. Vixit Ambrosius communi more, et vixit coelebs, non ex necessitate aliqua, sed libere, sicut conjugium est res libera. Deinde publice docuit; privatim pro opportunitate alios consolatus est, alios objurgavit, et ecclesiae defendendae summum habuit studium. Haec opera, etsi judicantur levia, tamen omnes omnium Monachorum labores et cultus superant,

Magna igitur res est, esse vel oeconomicum, vel politicum, vel ecclesiasticum magistratum; sunt enim hi ordines divinitus instituti; ergo qui in eis vivunt, etsi periculis non carent, tamen quia mandatum de invocatione habet, debet certam auxilii spem retinere.

Si igitur de Christianorum vita, seu de legendis sanctorum scire vis, quid sint, paucis dicam. Si es Christianus, in quocunque ordine sis, Deus te exercebit varie per Diabolum, mundum et carnem, idque in ista communi vita, quae nullam singularem

habet speciem. Lucere igitur debet per omnem Christianorum vitam fides et invocatio. Hujus exemplum ubique in Abrahae historia vides; periculum est, quod eripitur ei uxor; etsi autem dolorem animo excludere non potest, tamen non desperat prorsus, invocat Deum, et credit, Deum allaturum opem: ac sicut credit, ita accidit. „Corripuit pro eis reges magnos“, inquit Psalm. (105, 14.); ita Abimelech quoque corripitur propter Abrahamum.

Venit enim ad eum Deus, inquit Moses, significans, venisse Deum cum terrore, non sicut solet, cum speciem usitatam assumit hominis, columbae, agni. Facit autem id ideo, ut ostendat, Abrahamum sibi curae esse. De tribus prophetiae speciebus, scilicet de prophetia per se, de visione et somniis diximus supra, et quod ad somnia attinet, nota est regula, quod examinandae tales revelationes sunt ad verbum et ad fidem. Si enim a verbo dissentiunt, aut fidem destruunt, sunt Satanica.

Quod latine fecimus: juncta marito, in Hebraeo est בְּעֻלַת בַּעַל, id est: maritata marito. Notum autem est vocabulum בַּעַל; significat enim maritum. Appellaverunt autem hoc nomine certa idola, gloriantes se sic Deo conjunctos, sicut sponsa sponso. Hinc Oseas (2, 17.): „Auferam nomina Baalim de nomine ipsorum“, hoc est, non habebunt amplius multitudinem Deorum seu idolorum. Habebunt me unum verum Deum, quem vera fide complectentur, sicut ego eos vero amore complectar.

Ad hunc modum hoc in loco quoque ponitur: Sara est maritata marito, id est, injuste facis, quod

talem amas, quae habet maritum suum, a quo amatur, et quem ipsa vicissim amat. Igitur ab ea abstine, et marito eam redde. Est enim praedicatio legis tam vehemens, ut nisi Deus regem servasset, statim moerore et metu exstinctus esset; sed erigit se fide, et statuit Deum justum: itaque allegat innocentiam suam.

Abimelech vero non accesserat ad eam, et ait: Domine, numquid interficies quoque gentem justam? An non ipse dixit mihi: soror mea est? Et ipsa quoque dixit: frater meus est. In integritate cordis mei, et in innocentia manuum mearum feci hoc.

Dupliciter consolatur Deus Abrahamum. Primo, quod curat, restitui uxorem. Secundo, quod ostendit ei Deus, non tam malos esse cives in Gerar, quam fuerunt in Sodomis. Istic non abstinebant a viris. Hic autem admonitus rex, quod Sara esset maritata, ab ea abstinet. Ac recte ejus temperantia et castitas praedicatur, quod non subito secutus furorem libidinis nuptias apparavit, neque irruit, ut Sodomitae, in hospites. Raptam mulierem domi honeste habuit, ac cum primum maritatam esse cognovit, eam dimisit. Fuit igitur unus de sanctis regibus, qui suos haud dubie pie rexit. Sicut versiculus dicit: Regis ad exemplum totus componitur orbis (Claud. IV. cons. Honor. 299.). Ac Abrahae singularis consolatio fuit, talem invenire regem etiam inter incircumcisos. Valde enim exercuit eum ista vel cogitatio, vel tentatio, quod exemplo Sodomitarum admonitus statuere coactus fuerat, totum

mundum perditum et sine Dei timore esse. Haec cogitatio tam illustri exemplo ei excutitur, ita ut, ubi plurimum metuat, ibi innocentissimos homines, et vere sanctos inveniat.

Pertinet autem hic locus etiam ad commendationem conjugii, quod scimus non tantum creatum a Deo, sed hic experimur, et videmus, divinitus defendi, sicut etiam sextum praeceptum non tantum prohibet adulteria et libidines, sed etiam sepes et munimentum est conjugii, ne violetur.

Oratio, qua Abimelech se apud Deum excusat, digna est, quam diligenter inspiciamus. Non desperat statim ad istam horribilem praedicationem legis, quod audit ex Domino: Morte morieris; sed primum allegat suam innocentiam. Deinde certam spem habet in justitia Dei, hoc est, in misericordia ejus. Non enim, ut in scholis docuerunt, justitia rigor, severitas seu iracundia est, qua Deus condemnat, sed qua miseretur humilium, defendens eos contra vim injustam, et sontes punit. Utrunque enim justum est, punire nocentes, et innocentes defendere. Qui ad hunc modum Deum agnoscit, quod sic justus sit, ille facile terroribus resistet, et inveniet, ubi acquiescat; sed requiritur etiam illud, quod Abimelech hic dicit, integrum se cor et manus innocentes habere, hoc est, requiritur bona conscientia; sed hanc cum retinere isti non possint, qui indulgent peccato et carni, necesse est, si modo converti debent, ut primum terreantur, non quidem leviter, sed ut, quo se vertant, nesciant, sicut in Petro et Davide videmus. Hi quoniam male sibi conscii sunt, non excusant se, sed agnoscentes peccatum misere confunduntur et humiliantur, et ta-

men apprehendunt tandem misericordiam, sicque per fidem, quae mediatorem amplectitur, reconciliantur.

Sed cur Abimelech, cum solus compellatur, respondendo involvit totam gentem? Non dicit: Numquid me justum perdes? sed: Numquid gentem justam perdes? Potest responderi, habuisse eum magnam familiam, et ab aliis adductam Saram, et sic non solum regem, sed populum quoque peccasse. Sed verior ratio est, quod sanctus rex habuit bonam notitiam sacrarum rerum. Itaque statuit, exemplis et experientia doctus, quod propter regem impium saepe totus populus plectitur, sicut etiam propter sanctum principem Deus toti regno benedicit. Sic per Naamanum dedit salutem toti Syriae. Propter peccatum autem David percussit totam gentem Israël. Haec etiam gentes experientia didicerunt, sicut exstant Hesiodi versus, totam civitatem unius ob peccatum saepe plecti (op. et dies 238.). Et Horatius vere dicit: Quicquid delirant reges, plectuntur Achivi (Epist. 1, 2, 14.).

Valuit autem ad deprecationem intendendam, quod non tantum de sua persona, sed de toto populo dicit. Deinde hoc quoque verum est, nullam esse majorem calamitatem regnorum, quam cum boni et sancti principes decedunt.

Non autem satis est regi, allegasse suam innocentiam; etiam occasiones recitat et culpam transfert in alios. Abraham, inquit, nemine cogente, sua sponte professus est, hanc mulierem esse suam sororem, quin ipsa quoque interrogata confirmavit, se sororem, non uxorem esse. Cur mentiti sunt?

Si enim, quod res erat, hoc scivissem, nunquam hoc tentassem etc.

Quid nos hic respondebimus? Accusantur Abraham et Sara a sancto rege. Igitur aut mentitur rex, aut Abraham et Sara commiserunt peccatum? Respondeo: Sancti, quantumlibet magni, non tamen semper sunt excusandi a peccato. Quanquam enim Abraham plenus fide est, tamen infirmitate hic lapsus est, et timuit sibi. Sed, inquies, causam habuit; sic excruciatus erat illa misera ruina Sodomitarum, ut etiam tuta cogeretur timere. Haec occasio metus, etsi contemni aut excludi ab Abraham non potuit, tamen eum non prorsus excusat.

Primum igitur hic metus peccatum fuit, et ut fit, ex hoc peccato sequitur aliud, ut mentiatur, et uxorem doceat mentiri. Sed sunt haec peccata in sanctis venialia. Ioannes inquit: „Si dixerimus, nos peccata non habere, veritas non est in nobis“ (1 Ioh. 1, 8.); et habemus articulum fidei: Credo remissionem peccatorum. Quare non excusabimus penitus Abrahamum, sed includemus ipsum quoque in massam peccatricem, sed tamen talem, quae licet impia non sit, tamen habet in se reliquias peccati. Hoc enim ex eo probatur, quod ipse Deus Abrahamum non excusat, sed regis excusationem accipit.

Talia peccata quotidie multa sancti faciunt; nam rapiuntur ipsi quoque occasionibus: sed differunt haec peccata a peccatis impiorum, quae fidem negant, et veritatem agnitam impugnant. Talis Abraham non est, et tamen legem membrorum sentit, quae eum non nunquam extra viam abripit: cum scilicet est extra paroxysmum ardentis fidei, quando

dies mali sunt, et tempora tribulationis adsunt, sicut nos quoque quotidie in nobis ipsis experimur.

Notabitis igitur, quod sancti non semper sunt excusandi ab omnibus peccatis. Pertinet enim id ad nostram consolationem, ut statuamus, eos quoque habuisse corpus seu carnem, et sensisse suas affectiones, quas peccatum originale etiam in fide renatis relinquit.

Sed hic alia quaestio incidit: Quare Deus talia peccata sinit fieri a suis? Cur sic impingere eos permittit? Ad hanc quaestionem rectissime respondit*) ex effectu; ideo id ita permittit Deus, ut occasionem accipiat multarum bonarum rerum; non enim labuntur sancti, ut pereant, sed ut copiose eis Deus benefaciat, cumulandis majoribus bonis, sicut Romanorum 8. (v. 28.) scriptum est: „Omnia cooperantur sanctis in bonum"; ibi addit glossa: etiam ipsa vitia. Nam quod tribulationem et crucem Deus immittat eo fine, ut nobis prosint, nemini potest esse dubium. Nota enim est sententia Pauli: „Si compatimur, etiam conregnabimus" (2 Tim. 2, 12.). Imo etiam compensat Deus calamitates.

Filii Israël vendunt fratrem Ioseph. Is servus abducitur in Aegyptum, et ibi novum ei struitur malum ab adultera; sed tandem cum gloria liberatur, et recte dicit ad fratres: „Vos cogitastis de me malum, sed Deus id convertit in bonum" (Gen. 50, 20.).

Sed, ut supra dixi, non solum mala passiva, quae nobis irrogantur, in bonum cedunt, sed etiam activa, hoc est, mala, quae nos ipsi facimus. Quomodo hoc, inquis? Quia homo pius, cum videt lapsum suum, pudefit et confunditur: sic lapsus ille

*) Fort. respondetur.

principio operatur humilitatem, deinde etiam invocationem ardentem. Ideo Salomo dicit (Prov. 24, 16.): „Septies in die cadit justus, et resurgit“: non enim perseverant in peccatis, sed ingemiscunt et dolent. Ac malum illud, quod in carne reliquum est, est ceu calcar, quod nos excitat, ut nobis ipsis irascamur, nos damnemus et clamemus cum Paulo (Rom. 7, 24.): „Infelix ego, quis me liberabit a corpore hujus peccati“? Domine, tolle et crucifige carnem nostram. Sic crescit fides occasione vitiorum, quorum semina in nostra carne sunt reliqua.

„Mirabiliter igitur gubernat sanctos suos Deus“, sicut Psalmus (4, 4.) dicit. „Cum electo electus eris, et cum perverso perverteris“ (Ps. 18, 27.). Non autem sic accipienda haec sunt, quasi statuamus, vitium bonum esse; manet enim vitium malum per se; sed in sanctis fit occasio boni, secundum sententiam: „Cum sancto sanctus eris“ (Ps. 18, 26.). Quicquid enim sancti faciunt, sanctificatur, hoc est, qui sancti seu justificati sunt, seu credunt ac timent Deum, hi etiam si labuntur, tamen exercetur et crescit fides eorum. Adeo mirabilis Deus est in sanctis suis.

Sic Abraham ardens fide tentatur, ut metuat vitae suae, ac mendacio suo dat occasionem, ut eripiatur ei uxor: hoc est vitium. Sed quis sequitur fructus hunc lapsum? nimirum hic: reaccenditur fides et oratio, redditur Abrahae uxor, et pius rex consociatur cum Abraha, ut hac occasione magis illuminetur, et ad perfectiorem cognitionem Dei perveniat, et ipsius Abrahae orationibus adjuvetur. Et Abimelech rex sentit mortem et poenam, non

quidem in perditionem, ut apparet, sed ut Deus haberet occasionem perficiendi eum, et incorporandi in ecclesiam Abrahae.

Haec mirabilia Dei opera sunt in sanctis, hoc est, in credentibus, qui non sunt impii, nec in peccatis perdurant, et tamen saepe labuntur per infirmitatem; horum lapsus cedit ipsis in bonum, quia sunt sancti.

E contra inquit Psalmus (Ps. 18, 27.): „Cum perversis perversus eris". Nam eorum seu merita, seu bona opera (sic enim appellare liceat) cooperantur eis in malum, quia pulcherrimis Dei donis, ingenio, eloquentia, doctrina, robore corporis, forma etc. abutuntur contra Deum, et paulatim indurantur et excaecantur in impietate sua, et tandem sic superbiunt, ut videantur esse sibi prae caeteris Dii; haec donorum perversio manifeste cernitur.

Mihi quoque accidit, ut saepe impingerem, ac multa consilia stultissime praesumerem. Deus igitur gubernans omnia non addidit successum; ibi confusus ego me ipsum odisse coepi, et mihi irasci, ac humiliatus tanto post majore studio cavi, ne deciperer consiliis carnis, et verbum diligentius amplexus sum. Deo autem egi gratias, quod sic mirabiliter mutavit consilium, et alium eventum longe meliorem concessit, quam ego instituera m. Sic accidit, cum Smalcaldiae essemus, recusavimus Papae concilium; sed longe fuisset melius, id non recusasse, si modo aequis conditionibus esset servatum.

Ita in omni vita accidit, multa vitiose facimus, consulimus, dicimus, sed per ea humiliat sanctos suos Deus, et vertit in majus bonum, quod forte sine illo nostro vitio non fecisset.

Haec sunt theologica, quae non dicimus canonistis et sophistis, qui tales nostras sententias studiose depravant et cavillantur; sanctis ea dicimus, qui non indulgent carni, et tamen occupantur peccato, non malitiose, sed per infirmitatem; hi cum lassi sunt, non debent desperare, sed de Dei consilio cogitare, qui mirificat sanctos suos, ut in Psalmo (4, 4.) est, hoc est, mirabili consilio eos gubernat. Sicut hoc valde mirabile est, quod sinit suos sanctos labi, ut humilientur, ut accendatur fides et oratio, ut arceatur securitas etc. Vera enim est sensentia (Rom. 8, 28.): „Electis omnia cooperantur in bonum"; et: „Cum sanctis sanctus eris" (Ps. 18, 26.).

Sic Abraham hoc in loco incurrit vitium; sed fit occasio convertendi regis et regni. Mirabile sane opus Dei, mirabiliter agentis et ducentis sanctos suos, ut eos retineat in sanctitate timoris, et in superbia fidei. Haec prorsus concideret, si infirmitas illa in sanctis non maneret. Extolleret enim eos magnitudo donorum gratiae.

Sicut videmus in impiis, qui sua bona vertunt in mala, et sibi occasionem malorum faciunt; gloriantur enim in donis suis, non gratias agunt Deo, non fratrum necessitatibus succurrunt, sed cogitant, se esse aliorum Deos et Dominos. Sicut igitur sanctis omnia in bonum cedunt, ita impiis omnia cedunt in malum.

Porro notabis hic quoque, Deum non esse Antinomum. Incipit enim occasionem suam a lege, postea, audita innocentia, absolvit et consolatur Abimelech, ac varie ei benedicit; hic est processus divinus et verus. Abraham quoque et Sara per vi-

tium incidunt in pericula; sed sunt ea occasio boni. Sociatur enim hoc modo rex cum domo et ecclesia Abrahae.

Dixitque ad eum Deus per somnium: Etiam ego scio, quod in integritate cordis tui feceris hoc, et prohibui etiam ego te, ne peccares in me: atque ideo non permisi, ut tangeres eam. Nunc igitur restitue uxorem viro. Est enim Prophetа ipse, et orabit pro te, ut vivas; quodsi non restitueris, scito, quod moriendo morieris et tu et omnia, quae habes.

Haec suavissima concio est, qua ipse Deus absolvit regem Abimelech sua voce ab omni peccato. Scio, inquit, cor tuum esse integrum, hoc est, scio, quod vere me timeas, et nihil contra voluntatem meam malitiose facturus sis. Ideo etiam te retinui, ne peccares: quod autem initio durius te compellavi, feci eam ob causam, quae sequitur, ut Abraham consolationem acciperet, et tu venires ad pleniorem Dei cognitionem, consociatus cum domo Abrahae. Manus igitur mea tecum fuit, ne peccares in me.

Haec sunt verba gratiae singularis, quasi dicat: Sum protector et custos tuus, non solum, ut nihil patiaris tu in corpore et fortunis, sed magis in anima: ideo initio visus sum tibi irasci; sed revera sic irascor tibi, ne cogar irasci, et hoc modo retardo ipse iram meam, ut tu esses sine peccato, ut consolationem haberet Abraham, et totum regnum tuum converteretur. Quae potest suavior imago Dei proponi?

Iudaei igitur crassi asini sunt, qui hoc loco comminiscuntur, percussum pium regem in corpore, ut non potuerit attingere Saram. Sed aliud hic audis, nempe quod Deus non affligit corpus, sed cor ipsum regis conservat castum. Corpus enim afflictum esse potest, et tamen interim cor ardet concupiscentia. Notabis igitur hunc locum, quod Deus sanctorum suorum custos est, ne peccent.

Quod sic longa oratione cum Abimelech in somnis loquitur Deus, est singulare signum misericordiae et gratiae, sicut e contra cum tacet, certum irae signum est. Nam etiamsi Deus in ira loquitur et objurgat, tamen gratia adest, quod fieri non potest, quin homines verbo emendentur, et meliores fiant. Non enim Deus est otiosus orator; quicquid dicit, magnum et fructuosum est. Norat Abimelech Abrahamum tanquam exsulem et peregrinum; sed ex concione Dei discit, esse eum Dei Prophetam, hoc est, eximium Dei servum, quo mundus nihil habeat sublimius, si quidem divinitus jussus est, ut doceret mundum de Deo, et Deo in mundo per praedicationem verbi colligeret ecclesiam.

Vixerunt eo tempore adhuc Sem, Salah et alii Patriarchae; sed solus erat Abraham, cujus domum elegerat Deus, ut esset ecclesia, cui promissionem dederat, futurum, ut per ipsius semen benedicerentur omnes familiae terrae. Declaratur igitur divina voce, quod sit summus Pontifex, apud quem certo inveniatur verbum Dei, remissio peccatorum et vita aeterna.

Cogitare itaque possumus, in quanta posthac auctoritate apud regem hunc Abraham fuerit, si quidem ab ipso Deo Prophetam appellari audit. Ergo hu-

humanissime complexus est eum, et audivit ex eo sapientiam coelestem de Filio Dei, ex Abrahae domo nascituro, et redemturo genus humanum, sicque, sublata maledictione, aeternam benedictionem allaturo.

Ita constituitur Abraham Episcopus et doctor divina voce. Rex autem cum suis civibus est discipulus et auditor, ac benedicit Deus ei loco, ut concipiatur et generetur in eo Isaac, et Spiritus sanctus communicetur gentibus, non autem circumcisio, quanquam gentes istae edoctae verbo norant et credebant, non esse alium Deum, quam qui ex Abrahae gente circumcisa nasciturus esset.

Haec scilicet sunt ingentia illa bona, quae sequuntur veram doctrinam, scilicet gloria Dei, impletio Decalogi, redemtio a morte et inferno. Vident igitur pii, cur haec scripserit Moses, nempe ad confirmationem promissionis fidei, quod etiam gentes pertineant ad ecclesiam Abrahae, etiamsi non sint circumcisae. Manent igitur vices istae in mundo: Sodomitae impoenitentes ruunt et pereunt, Gerar autem convertitur. Sic hodie indurantur et excaecantur aliqui: contra aliqui verbo credunt, et eo illuminantur.

Quod Deus dicit, Abrahamum oraturum pro rege: vides, quam pulchre scriptura ubique consentiat. Ubique enim conjungit spiritum gratiae et precum. Abraham igitur Propheta est, ut doceat Dei notitiam veram in mundo, et simul sacerdos est, ut oret, non pro se tantum, sed pro ecclesia sua, imo etiam pro gentibus, quae cum ea consociantur. Quod enim Deus dicit: „Orabit pro te“, hoc verbo vocat regem et suos ad ecclesiam Abra-

hae, et participat gentilis homo ceu oleaster succo pinguedinis olivae, et inseritur in eam. Abraham autem a Deo sic commendatur tanquam summus doctor et potentissimus orator seu petitor.

Sed, inquies, quare Deus talia non facit sine Abraha? Quid tam longa oratione opus est? Respondeo: Honorat Deus honorantem se, et quia Abraham est confessor Dei, Deus vicissim eum confitetur, et ornat honestissimo testimonio, subjicit ei regem cum toto regno, ut fiant ejus discipuli.

De oratione saepius diximus, Deum paratum esse dare omnia, quibus indigemus: sed tamen imposuisse necessitatem orandi, juxta sententiam: „Petite et accipietis“ (Ioh. 16, 24.). Non autem nostra tantum causa debemus orare, sed etiam ut praestemus Deo cultum suum. Qui enim orat, confitetur, Deum bonum, misericordem, ignoscentem esse. Sicut igitur in ecclesia verbum semper docendum et acuendum est, ita oratio semper exerceri debet, ut gratia abundet, et dona inchoata in nobis augescant, et gloria Dei ubique crescat.

Cur autem in fine repetit Deus comminationem? Ideo scilicet, quod qui indurati sunt, subinde relabuntur in peccata. Sic Pharao toties admonitus, tamen nihil remittit de tyrannide. Saul quoque saepe justificat Davidem, et se accusat, et tamen redit ad ingenium, et conatur eum exstinguere. Sic petrosa terra accipit semen, sed manet sine fructu. Talis, inquit Deus ad Abimelech, ne sis, aut morieris morte. Multi etsi cavent externa scandala, tamen tandem fiunt securi. Et sophistae scelerate docent, unam scintillam caritatis sufficere ad aeternam vitam. Hi nesciunt, quod verbum quotidiano audi-

tu acuendum sit, et oratio perpetuo urgenda, si velimus persistere in gratia. Pertinet igitur haec repetita comminatio ad regem excitandum, ut maneat in gratia sibi donata. Peccanti enim minatur mortem; qui autem securi sunt, illi a se ipsis exstinguuntur.

Abimelech igitur mane surrexit, et vocavit omnes servos suos, et locutus est omnes sermones hos in auribus illorum, timueruntque illi valde.

Haec diligenter notanda sunt. Proponunt enim pulcherrimum exemplum poenitentiae. Non differt Abimelech emendationem sui facti de die in diem, sicut nos procrastinatores solemus, qui, cum tangimur devotione aliqua, promittimus in futurum tempus emendationem. Audit Abimelech concionem in somnis de cavendo peccato; statim igitur cum illucescit, convocat totam aulam, et exponit, quid acciderit. Deinde vocat etiam Abrahamum, et reddit ei uxorem. Qui igitur rex erat, jam fit Episcopus sui regni, et spargit timorem et cognitionem Dei etiam in suos, ut ipsi quoque Deum timeant, et verbum revereantur.

Summum autem donum est, quando ex rege fit doctor, hoc est, quando pius magistratus seriam curam religionis suscipit. Noverat Abimelech etiam ante Abrahae adventum Deum, et pie suos rexerat; sed ea Dei notitia fuit generalior. Nunc, postquam ei contingit audire Abrahamum, discit quasi propius intueri Deum, si quidem scit, Abrahamum fore patrem benedicti seminis. Hanc notitiam Dei spargit etiam in subditos suos.

Hodie multi dicunt, se amplexuros evangelium, si ipsi reges concionarentur. At cum concionatorum vulgus sic miserabile, pauper, contemtum et prorsus plebejum sit, causam esse, cur sani homines eos aversentur. Sed mentiuntur, qui hoc dicunt; impii enim semper negligunt et contemnunt verbum, sive id Angeli de coelis, sive reges in mundo doceant. Quid enim in nobis desiderant? Nonne illustrissimus noster princeps sanctae memoriae Ioannes, Saxoniae elector, anno XXX. evangelium Iesu Christi per liberam confessionem Augustae in comitiis praesente Carolo Caesare et omnibus imperii ordinibus docuit, nec ipse solus, sed cum eo et post eum alii multi? Inanis igitur et fallax ista tergiversatio est. Si enim Deus Angelos de coelo mitteret, sicut Sodomam misit, tamen non crederent impii. Valeant igitur cum sua diabolica rhetorica, qui praetexunt vilitatem doctorum, et exspectant lautos, splendidos ac potentes concionatores. Sicut Iudaei dicunt, Ioannis 7. (v. 48. 49.): „Creditne aliquis in eum ex principibus et Pharisaeis? Quin populus iste legem nesciens est maledictus“.

Ruent autem tandem istae diabolicae tergiversationes, quibus impii pertinaciam suam ornant, et puniet Deus tam insignem verbi contemtum. Quid enim profuit, quod Angeli venerunt Sodomam, quod Loth homo fuit integrae vitae, in quo sui cives nihil potuerunt reprehendere?

Sunt autem alii, qui alio praetextu contemtum evangelii alunt. Quid, inquiunt, boni ex eo natum est? Hoc quasi ariete conantur subvertere totam nostram doctrinam. Sunt autem corda piorum mu-

nienda contra has scandalosas voces. Cur non Paulum audiunt, qui dicit, non multos nobiles, non multos sapientes vocatos (1 Cor. 1, 26.)? Qui autem dicit: non multos, relinquit hoc, quod aliqui tamen sint. Sic Abrahae tempore non multi reges veram doctrinam amplexi sunt, et tamen Abimelech eam amplectitur, et fit suae ecclesiae doctor.

Ita in comitiis Augustanis magna fuit multitudo principum exsecrantium nostram doctrinam; sed tamen fuit etiam sanctae memoriae Ioannes, elector Saxoniae, qui Christum magno animo coram toto mundo confessus est.

Si autem quaeris, quid ex nostra doctrina boni secutum sit, responde mihi: Quid boni secutum est ex praedicatione Loth in Sodomis? Nimirum quod, postquam sine fructu et frustra audiverunt verbum, coelesti igni absorpti sunt. Talis poena etiam nostros contemtores suo tempore corripiet, et videmus, quod de die in diem magis excaecantur, et insaniunt magis; haec ruinae initia sunt. Notabitis autem haec ad obruendam dialecticam Satanae, qua multis oculos et animos praestringit.

Mundus totus in illo Germanico proverbio positus est: Wenn du einen auff dem Ruck trugest biſs gen Rom, vnd setzest in vnsanfft nider, so were aller Danck verloren. Nostra doctrina liberat omnes gentes a carnificina et tyrannide Satanae, a peccato, ab aeterna morte, ab infinitis monstris Papae et illo gravissimo conscientiarum onere. Sed infinita haec beneficia Dei ingratus mundus non videt. Si quod autem leve incommodum objicitur, quod aut rapiunt quidam bona ecclesiastica, aut liberius paulo loquuntur, vel vivunt, illud sic exag-

gerant, ut nullus finis sit. Tales non sunt discipuli doctrinae; tantum captant mala, seu in speciem vitiosa, quae vident in professoribus evangelii; ea rapiunt in contumeliam doctrinae, ut eam obruant.

Sed cur non etiam Abrahami ministerium reprehenditur, ad quod secuta est ruina Sodomae? Ac sine dubio Sodomitae, si supervixissent, omnem culpam transtulissent in ipsum, quod nimis eis fuisset vicinus; nam quod ipsius beneficio liberati erant, id jam dudum erant obliti. Sic solet mundus. Voco autem mundum non tantum infimae conditionis homines, sed optimos, sapientia et virtute praestantes. Hi praecipui sunt, qui ex parvulo incommodo omnium maximorum beneficiorum obliti doctrinam evangelii judicant, et odisse incipiunt.

Ac, proh dolor, nos quoque, qui verbum habemus, et de eo gloriamur, levibus incommodis moti facile obliviscimur aliorum beneficiorum Dei. Mihi dedit Deus sanum corpus usque ad annum L, dedit uxorem et liberos, et, quod supra omnia est, cognitionem verbi sui satis magnam. Nunc cum vel dysenteria, vel calculus non nunquam me vexat, hoc unum malum excutit memoriam omnium reliquorum bonorum.

Sic dat Deus mundo solem, pluviam et alia commoda; quodsi intra annos duodecim aut decem semel pestis vel fames incidit, ibi oritur clamor et querela, et evanescit statim benedictio superiorum annorum. Dura autem crux est, vivere in tanta hominum malitia, contemnentium beneficia Dei.

Diversum a nobis debebat fieri, ut devoraremus leviora et rariora incommoda prae immenso mari be-

neficiorum, quibus Deus quotidie nos obruit. Quid enim sunt omnia incommoda in unum cumulum comportata ad hoc unum donum, quod Deus patefecit nobis verbum suum? An non igitur pestilentes isti homines sunt, qui infinita doctrinae bona propter aliqua incommoda negligunt? Quanto rectius Paulus dicit, 2 Corinth. 4. (v. 17. 18.), tribulationes nostras esse temporales et leves, gloriam autem, qua eas compensabit Deus, fore supra modum ponderosam iis, qui non spectant visibilia, sed invisibilia.

Sed frustra haec concionatur Paulus. Mundus enim non credit, sed totus occupatur visibilibus, invisibilia autem negligit, et pro nihilo habet. Dedit misericors pater Filium suum, qui mortuus est pro peccatis nostris; is vicissim a nobis hoc postulat, ut confiteamur nomen ipsius coram mundo, et nostram quoque vitam propter ipsius nomen amittamus, et promittit, futurum, ut hanc exiguam crucem sequatur aeterna quies, et immensum gloriae pondus: hac promissione quid potest esse suavius, quae tam certam redemtionem a morte aeterna promittit. Et est nostrae vitae alioqui haec conditio, quod tandem mori necesse sit: cur igitur non potius propter Christi nomen morimur?

Sed natura non patitur, magnitudinem bonorum cum parvitate malorum vere comparari. Caro pro suo more semper obscurat infinitas magnitudines bonorum finitissima finitate malorum.

Igitur nobis semper in conspectu sit catalogus beneficiorum divinorum tum naturalium, tum spiritualium; et videbimus, ubi mali gutta est, ibi mare beneficiorum Dei esse, quae divina rhetorica nobis

amplificare debemus, sicut Paulus egregie facit. Unico enim verbo haurit omnia pericula et incommoda, de quibus mundus potest conqueri.

Dubia istorum fortuna est, quibus ministerium verbi commendavit Deus; ejiciuntur ex suis sedibus, mactantur, subjiciuntur flammis; haec, inquies, an non mala sunt? Respondet Paulus: Sunt sane, sed levia et momentanea; pariunt autem aeternum et infinitum bonum. Hoc Paulus videt et credit: mundus nec videt, nec credit, sed tantum occupatur praesentibus. Itaque si, ut Germanicum proverbium dicit, Romam usque tuis humeris eum portes, et minus suaviter deponas, omnis gratia periit. Non vult ullam crucem, ullum incommodulum, nullam festucam mali sentire, cum ipse plenus sit trabibus, et praecipue ecclesiae incommodus et gravis.

Nos igitur, qui sumus Christiani, obruamus ista Diaboli portenta, et extenuemus: rursus autem amplificemus divina beneficia. Vere enim minutula sunt mala omnia, et exiguum cruciolum est, quod nos portamus, si id comparemus cum beneficiis, quae ex creatione, redemtione et sanctificatione ad nos redierunt, et in futura vita erunt illustriora. Sed redeamus ad historiam.

Magna fuit Sodomitarum calamitas, quam Patriarcha Abraham videre coactus est. Igitur Deus alio exemplo non tristi, sed laetissimo et suavissimo consolatur, quod gentilis rex Abimelech fit Episcopus, et docet Dei verbum in sua aula. „Vocavit, inquit textus, omnes servos suos“; nec fuit frustra praedicatio haec. Addit enim Moses: „Et timuerunt valde“.

Est igitur haec pulcherrima antithesis. Abraham liberaverat Sodomitas et vicinas civitates, nec tantum corporale hoc beneficium eis praestiterat, sed etiam docuerat de vera Dei notitia et cultu. Loth quoque, qui in ipsis Sodomis habitavit, non tacuit, sed cognitionem Dei studuit propagare, et libere confessus est fidem suam. Sed impii cives ambos hos doctores neglexerunt, et non solum non timuerunt Deum, sed etiam contemserunt.

At hic contrarium vides in Gerarensibus. Hi audito verbo ex rege timent, humiliantur et convertuntur ad Deum; somnium regis sui nec norant, nec viderant; recitanti autem credunt, et ut verbum Dei suscipiunt, ac timent, sic tamen, ut retineant spem gratiae divinae, ac Abrahamum magnifice donant.

Brevibus haec commemorat Moses, nec ut gentilium historici ea amplificat; nam id lectori relinquit. Pertinent autem haec omnia ad consolandum Abrahamum, qui Sodomitarum exemplo territus suspicabatur, nullum amplius in mundo timorem Dei esse. Ostendit autem Deus ei per hanc occasionem, quod, etsi semper major pars in mundo mala sit, tamen Deus habeat suam ecclesiolam, licet exiguam et absconditam.

Sic in libris Regum (1 Regg. 19, 18.) consolatur etiam Heliam. Is enim cum quereretur, se solum relictum esse, qui retineret verum cultum, respondet ei Deus, septem millia adhuc restare, qui omnes integri sint, et verum Deum colant.

Nos quoque, cum tanta civium, rusticorum et omnis generis ordinum ingratitudo et malitia sit, saepe in eam cogitationem impellimur, ut statuamus,

totum mundum a Satana obsessum. Valde autem triste spectaculum affligit piorum animos. Sed retinenda consolatio haec est, quae hic Abrahae proponitur, quod tamen aliqui adhuc vivant probi et sancti homines. Deus enim non est sine populo; est misericordiae et judicii Deus. Itaque eos, qui non impoenitentes sunt, sed humiliantur, et veniam petunt, servat et gubernat. Sic Psalmus 12. (v. 2.) dicit, „diminutas veritates a filiis hominum", hoc est, mundum abjicere veritatem et verbum, ac odisse. Et tamen in fine (v. 6.) dicit Dominus: „Propter pauperes exsurgam". Ergo semper aliqui manent reliqui, qui verbum retinent et amplectuntur.

Sic Christus cum cessisset Hierosolymis, quod lapidaturi eum Iudaei erant, iterum Hierosolymam venit, et addit, duodecim esse horas in die (Ioh. 11, 9.), hoc est, tempore mutari animos, et quosdam corrigere malitiam suam. Sunt igitur vices rerum. Alicubi Abraham tristissimo spectaculo occupatur: in alio loco accipit consolationem; invenit hic in exsilio pios homines, qui humaniter eum complectuntur, et ut Prophetam Dei reverentur.

Accedit major consolatio, quod Sara concipit, et certam spem haeredis facit. Ita copiose ostendit Deus, se tenere diligere sanctos suos, hoc est, credentes promissionibus suis. Varie quidem sinit exerceri eos: et tamen fideliter servat promissa sua. Nemo igitur etiam in summis calamitatibus desperet, sed constantissime statuamus omnes, prius ruiturum coelum, quam Deus promissionis suae obliviscatur.

Idem de Loth et filiabus ejus sentiendum est, quanquam Moses nihil de eis commemorat. Sine

dubio enim confugerunt ad Abrahamum, tanquam patrem promissionis, audituri ex eo consolationem contra tot et tanta mala, in quae sic improviso inciderunt: praeterquam igitur quod ipsis quoque mitigavit luctum consuetudo Gerarensium, timentium Deum, cum Sodomitae, ut Petrus (2 Petr. 2, 8.) inquit, afflixissent et oculos et aures sanctorum hominum, ipse Abraham, ceu summus Episcopus, absolvit eos ab incestu. Etsi enim neque excusare, neque probare factum potuit, tamen proposuit eis Deum ignoscentem et compatientem nostrae infirmitati. Factum infectum fieri non potest, inquit. Igitur nihil nunc requirit a vobis Deus, quam ut agnoscatis peccatum, et speretis in ipsius misericordiam propter promissum semen.

Natos autem ex filiabus Loth filios sine dubio complexus est amanter, sicut avi nepotes solent, et promisit eis regna. Itaque his quoque calamitas, per quam humiliati sunt, peperit consolationem. Non enim Abraham potuisset quiescere, nisi scisset, rediisse Loth et filias cum Deo in gratiam. Nos ergo, qui credimus promissioni, habemus Deum, qui quidem tentat nos, sed tentatione levi et momentanea, sicut Paulus vocat (2 Cor. 4, 17.): non enim facimus ut profani illi, qui dicunt: Quid boni est ex evangelio? Scimus enim, Abramum credere in Deum; sed quid inde boni habuit? Cogitur deserere patriam, et proficisci in exsilium, atque ibi inter gentes infinitas calamitates perferre. Haec mundus judicat esse mala, nec nos negamus; sed dicimus, esse levia mala et momentanea, si per antithesin respicias in pondera et aeternitatem bonorum.

Sed hoc soli credentes faciunt, qui scilicet spec-

tant invisibilia, et non visibilia, hoc est, qui simplici fide haerent in verbo. Tamen etiam in temporalibus, ut supra diximus, bona praeponderant malis. Quanto autem hoc magis in ecclesia verum est? in qua sonat Christi vox: „Onus meum leve est", illis scilicet, qui credunt verbo meo, „et jugum meum suave est" (Matth. 11, 29. 30.), si scilicet Christum spectemus, qui promisit, se nos refecturum, sicut addit: „Invenietis requiem animabus vestris". Nam verbum „invenietis" significat, sine quiete esse ad tempus pios, sed illud tempus inquietum breve est. Requies autem animarum, quam invenient credentes, erit ponderosa et aeterna.

Hoc tantum abest, ut impii vel credant, vel intelligant, ut ne quidem praesentia sua bona, quibus quotidie fruuntur, recte norint. Si enim totos quinquaginta annos commodissime vivant, et tantum paucorum dierum febricula eos corripiat, omnium superiorum beneficiorum obliti tantum non prae impatientia insaniunt. Haec horribilis excaecatio Satanae est obscurantis beneficia haec. Ego Plinium propterea valde odi, quod naturam sic accusat, quasi semper sit noverca, et non potius alumna: declamitat de venenatis animalibus, serpentibus, crocodilis etc. Sed infinitam bonitatem tot vaccarum, taurorum, ovium, volucrum, piscium, hominum non videt: imo ne quidem solem et lunam. Ad hunc modum scriptura sancta de creaturis non loquitur: quin Spiritus sancti haec est rhetorica, ut extenuet mala, et amplificet bona. Satan diversum solet, cum tamen res ipsa loquatur, ubi unus portentosus serpens seu draco est, esse mille vaccas, et ubi unus lupus est, esse centum oves.

Et vocavit Abimelech Abraham, dixitque: Quid fecisti in nobis, et quid peccavi in te, quod induxisti super me et super regnum meum peccatum grande? Opera, quae non fieri debent, fecisti in me.

Rex Abimelech conterritus divina concione post ostensum peccatum humiliatur, humiliatus audit remissionem peccatorum, et accipit consolationem. Nunc etiam confessionem addit. Tandem sequuntur omnis generis bona opera, quibus etiam caritatem suam erga exsules declarat. Porro haec confessionis verba non sic sunt accipienda, quasi solus rex ea loquatur: est publica vox totius regni, hoc est, regis ac subditorum.

Et illustre exemplum hoc est, quod etiam ante Christum natum, imo ante legem datam multi sine circumcisione ecclesiae circumcisorum associati, et salvi facti sunt. „Impervestigabiles enim sunt viae Domini", Rom. undecimo (v. 33.). Et impudens commentum est Iudaeorum, quod somniant, Deum abjecisse omnes gentes, et voluisse tantum a circumcisis agnosci et coli.

Translator noster putat, haec regis verba esse expostulatoria; sed loquitur ut inexpertus rerum spiritualium et tentationum. Non enim rex cum Abrahamo expostulat, sed ex contrito et tribulato corde in summa humilitate queritur de causa tanti mali. Et est unus ex illis, qui cum Iob (23, 15.) dicit: „Verebar omnia opera mea". Et cum Davide (Ps. 19, 13.): „Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me". Item Iacobus (3, 2.): „In

multis offendimus omnes“: non enim ludus aut jocus est audire verbum Dei. Cum enim tangit animum, est sicut fulmen, quod etiam munitissima loca sua vi dejicit, sicut Pauli historia ostendit, cum in itinere ad Damascum prosterneretur. Ibi non ampullas verborum audiebat, sed sentiebat, contundi spiritum. Sicut Dominus apud Hieremiam dicit (23, 29.): „Verba mea non sunt mollia, sed ignis et malleus conterens petras“? Paulus enim sic obfirmato animo oderat evangelium, ut esset ceu immobilis rupes, et tamen a malleo verbi conteritur. „Deus enim mortificat et vivificat, deducit ad inferos et reducit“ (1 Sam. 2, 6.).

Non igitur, sicut homo cum homine loquitur, ita nobiscum loquitur Deus. „Verba ejus sunt ceu anceps gladius, quo confodiuntur corda“ (Ebr. 4, 12.). Non igitur superbiunt corda, sed extreme humiliantur, non jactant opera aut merita, sed cum Iob verentur omnia opera, nec inveniunt, quid Dei irae opponant; sed etiam justa sua opera vident et sentiunt coram Deo impura et contaminata esse. Sicut Augustini praeclarum dictum celebratur: Vae quantumcunque laudabili vitae hominum, si remota sit misericordia.

Ex tali sensu etiam rex hic loquitur: non expostulat cum Abrahamo ceu justus, et non meritus hanc injuriam; habet contritum spiritum, et quia audit ex Deo, quod peccaverit imprudenter, circumspicit de causa. Et quia ex ipso Deo audit, Abrahamum esse Prophetam Dei, conqueritur de sua calamitate. Eja, sancte Propheta, dic tu, quod est meum peccatum? quid feci aut commisi, quod in errorem istum incidi, et cogitavi de tua Sara du-

cenda in conjugem? etc. Nam sic solent contrita corda: quiescere non possunt, donec audiant, quod sit suum peccatum, ut possint remedium invenire.

Dixerat autem Abraham, Saram esse sororem suam; haec fuerat regi occasio peccandi; si enim scivisset, uxorem esse, nunquam induxisset in animum, eam ducere aut rapere. Cogitat igitur: Necesse est, praecessisse aliud peccatum, quo merui, ut in hoc peccatum inciderem. Non expostulat igitur, sed pavet et trepidat, et quaerit pacem conscientiae; nihil sibi conscius est, et tamen sentit, se alicubi peccasse, secundum sententiam: „In multis offendimus omnes“ (Iac. 3, 2.). Nam etiam ignorantes multa peccamus. Ideo Christus consulit, ut oremus: „Dimitte nobis debita nostra“ (Matth. 6, 12.), et jubet, ut nos quoque aliis sua debita remittamus. Manent enim in nobis reliquiae peccati, quae quotidiana remissione opus habent.

Papa cum suis ranis et canibus fortiter contra nos latrant, quod negemus aut prohibeamus bona opera. Sed dicimus et hortamur omnes, ut bona opera faciant: hoc autem negamus, quod quantumvis bona opera opponenda sint judicio Dei. Hoc rex Abimelech hic sentit; nam pavefacta conscientia nihil cogitat nisi peccatum, et amittit omnem gloriam et fiduciam, quantumcunque bonorum operum habeat.

In hanc sententiam intelligendum est dictum Gregorii: Bonarum mentium est, etiam ibi culpam agnoscere, ubi culpa non est. Papa, sicut docebat Antichristum, detorsit id ad tyrannidem suam confirmandam, et voluit, se ad hunc modum metui; sed male. Nam tantum coram Deo oportet agnoscere

culpam, quae non est, non autem coram hominibus. Vere possum dicere, me non admisisse adulterium, non furatum esse; sed non possum universaliter dicere, me nihil peccavisse contra sextum et septimum praeceptum. Timendum enim hic Dei judicium est, etiamsi nihil mihi conscius sim. Peccatum enim nondum exstinctum, nec penitus sepultum est, et Deo non satis est, abstinuisse manus; etiam concupiscentiam cordis damnat. Recte igitur coram eo culpam agnoscimus, ubi culpa nulla est, hoc est, ubi nihil nobis sumus conscii. Recte cum Davide (Ps. 19, 13.) dicimus: „Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me". Habet enim Deus contra nos etiam originale peccatum; tale nihil contra nos habet Papa, neque Deus est, nec judex originalis peccati. Si igitur injuste nos accusat, refutari debet, nec debet habere locum tyrannica in Satanae ore nata vox: Sententiae nostrae etiam injustae metuendae sunt; quin tu dic esse refutandas, neque hic vel divi Gregorii, nec cujusquam hominis auctoritas valere debet. Non enim Papa Deus est, ut habeat culpam erga nos; Deus autem nos semper obnoxios et sibi reos habet.

Habes igitur hic exemplum egregii confessoris metuentis peccatum, ubi non erat, hoc est, ubi nihil sibi erat conscius. Audivit quidem absolutionem ex Deo, sed cor semel pavefactum non potest acquiescere satis; exercetur suis curis. Etsi autem id non fiat sine ingenti animorum cruciatu, tamen placet Deo, secundum sententiam: Spiritus meus habitabit cum corde contrito. Hanc hujus confessionis sententiam esse probat, quod rex secundo Abrahamum orat, dicens: Quid vidisti, quod fecisti rem istam?

istam? Cum emphasi est verbum: vidisti. Videre enim Prophetarum proprium est, quibus voluntatem suam Deus per visiones patefacit, quasi dicat: Scio, te esse Prophetam. Age igitur: dic, habuistine revelationem aliquam de hoc tuo consilio, ac certo mandato Dei dixisti, quod uxor tua sit soror tua? Profecto subest culpa aliqua, cujus neque ego, neque populus meus conscius est. Si quid igitur commisimus, quaeso, dic, et agemus poenitentiam.

Et respondit Abraham: Quia dixi, certe non est timor Dei in loco isto, et interficient me causa uxoris meae; sed et vere soror mea est; est enim filia patris mei, tametsi non sit filia matris meae, et facta est mihi in uxorem. Factumque est, cum me exsulare fecisset Deus de domo patris mei, dixi ad eam: Hoc sit beneficium tuum, quod mihi facies, in omni loco, ad quem pervenerimus, dices de me: Frater meus est.

Duo facit Abraham: se excusat, et regis conscientiam liberat, quasi dicat: Deus non jussit me, nec quicquam Propheticum vidi; nihil igitur metuas. Haec una vera causa hujus simulationis fuit, quod relicta patria etiam ex Hebron migravi, ubi multos annos fui vicinus Sodomis, ac eam totam regionem liberavit Dominus per meum gladium; ego quoque oratione mea et sedula intercessione liberare volui ab ira Dei; sed non potui propter ipsorum pertinacem malitiam; eam cum viderem, fateor, cogitavi, nusquam esse homines, in quibus aliquis Dei timor sit. Cum igitur periculum vitae metuerem,

hac ratione judicavi me servari posse. Plenus igitur calamitatibus et miseriis hoc consilium institui: itaque peto, mihi quoque ut ignoscas etc.

Hae historiae dignae sunt, quae legantur; docent enim de perpetua mortificatione sanctorum; ideo ad vitam recte instituendam valde utiles sunt. Quanto enim Abrahae fuisset facilius praebere jugulum lictori feriendum una hora, quam sic quotidie occidi? Eruditur autem hisce exemplis pius animus ad fidem, spem et omnes virtutes Christianas; saepe igitur legenda sunt. Semper enim cum nova calamitas objicitur, Deus novos sermones seu conciones habet, quibus eas mitigat.

Tale nihil vides in vulgatis legendis, seu historiis sanctorum; quae cum ad summum perveniunt, laudant coelibatum. Sed longe facilius fuisset Abrahae carere uxore, quam tot incommodis exerceri. Quia autem certam promissionem posteritatis habet, ideo fert crucem, quam Dominus imponit; nihil de eo sollicitus, quod hoc vitae genus adeo est sine omni specie sanctitatis.

Postquam autem excusavit se Abraham regi, quod, quicquid fecit, ex timore et confusione fecit post illas insignes calamitates, (existimasse enim se, etiam in Gerar eadem peccata et impietatem eandem regnare, quae in Sodomis et Aegypto expertus erat) addit jam aliam excusationem, quae ad ipsam Saram pertinet. Pertinet autem tota haec longa commemoratio ad consolandum regem. Cor enim vere perterritum difficillime erigitur; id videt Abraham, atque ideo longiore utitur oratione. Habuit, inquit, causam aliquam, cur uxor se diceret sororem meam esse; est enim vere soror: sed non in eo sensu,

quo tu accepisti. Usus enim sum figura verborum, non quidem, quod te odissem, sed ex timore; nam sororis appellatio aliquando propria, aliquando larga est. Ego large appellavi sororem; tu autem intellexisti proprie etc.

Porro hic quaestio est, quomodo dicat Saram filiam sui patris Thare? Nam Moses clare hoc ponit, Thare habuisse tres filios, Nahor, Haran et Abraham, et ex Haran natum Loth: Loth autem fuisse fratrem Sarae. De Sara autem non dicit, quod nata sit ex Haran, nisi forte binominem fuisse fingas, et supra in duodecimo *) capite appellari Iessam. Sed hoc cum paulo durius sit, proximum est, ut statuamus, fuisse privignam Haran, qui si quidem mortuus est ante patrem Thare, Sara in domum Thare translata atque ibi educata est, atque inde vocata Thare filia, ut neque naturalis, neque legitima Haran filia fuerit, sed cum nuptiis viduae adscita. Atque si hanc sententiam sequimur, praecisa jam est disputatio, an potuerit Abraham fratris filiam ducere. Nam fratris privignam ducere, lege non prohibitum est.

Quod nostra translatio habet: „postquam eduxit me Deus de domo patris mei", in Hebraeo est: postquam me אֱלֹהִים dii errare fecissent. Est autem diligenter considerandus, et bene notandus locus. Usitatum alioqui est nomen אֱלֹהִים, plurale poni pro Dei nomine; sed hoc in loco nomini plurali אֱלֹהִים, etiam verbum plurale additur: fecerunt errare. Iudaei nota calumnia hunc locum cavillantur, quasi reverentiae causa sic loquatur Moses: sed nos statuamus, idem Mosi consilium esse, quod in primo capite, ubi Deus dicit: „Faciamus homi-

*) Rectius undecimo.

nem", ut scilicet diserte ostendat, in simplicissima divinitate esse pluralitatem personarum, Patris, Filii et sancti Spiritus. Neque nos hoc sic fingimus, sed sapientiam hanc haurimus ex verbo Dei, quod apertum et clarum est, nec debet a nobis depravari, sicut Iudaei depravant, praesertim cum sic pulchre consonet scriptura sancta, et novum testamentum tam clare idem probet.

Ac sine dubio Abraham certo consilio apud regem hac phrasi uti voluit, ut doceret eum de mysterio*) Trinitatis, quod Deus sit trinus et unus, et quod promissum mulieris semen sit aeternus Dei Filius: ac didicerunt ex Mose sancti Prophetae, qui multo diligentius legerunt sacras literas, quam vel nos hodie, vel Iudaei, qui ita legunt sacra, ut magis excaecentur.

Errandi verbum notum est; vult significare Abraham, se exiisse ex patria, nescientem, quo iret, tantum secutum vocem Domini; postea Dominum ostendisse hunc locum terrae Canaan: ibi autem sic se habitare, ut nihil habeat proprium, et jam huc, jam in aliam partem cogatur migrare. Summa est: significat, se divina auctoritate sic errare in aliena regione, ne suspicetur Abimelech, ejectum sua culpa vagari: Dei, inquit, consilium est et voluntas, quae me ita cogit, alioqui mansissem apud meos.

Notandum hic quoque est, quod Abraham adeo reverenter se cum uxore locutum esse dicit. Non mandavit, non dixit: Tu mihi obedire debes, ego cogo te, ego exigo abs te, etc.; sed: rogo; et ipsum factum accipit non pro obedientia, sed pro beneficio, tanquam a persona superiore: secundum Petri praeceptum, 1. Petr. 3. (v. 7.): „Impertimini honorem

*) Edit. princ. ministerio.

muliebri sexui". Cur autem scripsit hoc Moses? Nimirum ut proponeret exemplum optimi conjugii, quod rara quidem avis in terris, sed tum Deo, tum hominibus res gratissima est.

Ideo Petrus hoc ipso exemplo hortatur conjuges, ut discant se invicem amare, et reverenter tractare, non ut nunc solent. Mariti fere sunt leones domi suae, et duri erga uxores et familiam. Sic uxores fere ubique imperitant, et maritos servorum loco habent: sed stultum est, quod vir virilem suum animum et heroicam virtutem vult ostendere in regenda uxore: e contra illud quoque intolerabile est, si uxores volunt esse dominae. Talia conjugia, ubi utrinque morosi sunt, sunt generis communis, sicut proverbium est: Tria rara, sed Deo cara esse: concordiam fratrum, amorem vicinorum et consensum conjugum. Causa autem est, quia homines fere sine oratione hoc genus vitae ingrediuntur, et sicut porci tantum carnalia inspectant. Ideo vera bona in marito non videt uxor, e contra maritus in uxore tantum videt, quae offendunt. Cum igitur mutua condonatio non intercedit, nascuntur lites et irae infinitae.

Dignum igitur hoc exemplum est, in quod conjuges saepe intueantur, ut discant inter se amice vivere; qui enim nihil condonare vult, sed ad vivum exigere omnia, is miserrimam vitam vivet, et aliis quoque molestus erit. Est enim haec vita vere, ut sic dicam, scabiosa, ulcerosa et plena incommodis. Qui igitur in ea vivit, non ubique inveniet commoda. Fumus, ajunt, conjunctus est cum igni; sic ubique incommoda commodis addita sunt, bonae autem mentes incommoda ferunt patienter, et pro commodis Deo agunt gratias.

Quod Abraham universaliter dicit ad Saram: „in omni loco, ad quem ingrediemur, dices, quod frater tuus sim“: argumentum est magnae infirmitatis et ingentis metus; significat enim, se non solum metuere sibi a Geraritis, sed ab omnibus aliis hominibus: itaque nusquam ausus est confiteri, quod Sara esset uxor.

Quare autem Moses scribit ista non satis honesta de tanto viro? Propter nos hoc facit; nam sanctorum virtutes sic sunt praedicandae, ut tamen homines fuisse, et aliquid humani tum habuisse, tum passos esse statuamus. Sic Iacobus cap. 5. (v. 17.) dicit, Heliam fuisse hominem similem nobis. Et Paulus (Actor. 14, 15.) de se ac Barnaba ad gentes dicit: „Sumus homines mortales similes vobis“. Et Petrus ad Cornelium dicit: „Sum homo tibi similis“ (Actor. 10, 26.).

Etsi autem magnifice commendatur per Prophetas et Apostolos fides Abrahae, tamen historia docet, rediisse saepe usitatam infirmitatem. Vere enim Deus sanctos suos mirabiliter ducit: aliquando incedunt simpliciter, ut alii homines, et videtur fides quasi sepulta, rursus alio tempore pleni spiritu faciunt mirabilia, sicut supra quoque de Helia ostendi, qui magno spiritu mactabat pseudoprophetas. Et postea ad nuntium de furore Isabelis trepidabat, ac secedebat in desertum.

Haec in consolationem nostram Spiritus sanctus scripsit, ut statuamus, sanctos homines non fuisse sine omni sensu, truncos aut lapides, quales Papa fingit. Hieronymus de Hilarione scribit, quadraginta annis non usum pane, et usque in septuagesimum annum non bibisse nisi aquam. Haec quia portento-

sa sunt, admirantur homines. Sed nihil tale de Abrahamo audis; is comedit, bibit, laborat, sicut alii homines: si autem, fidem, spem, caritatem, humilitatem, veram mortificationem respicias, longe excellit Hilariones et Antonios omnes: habuerunt hi quoque suas macerationes (ut sic appellem) et cruces, sed voluntarias et electicias, seu sponte accersitas.

Abraham autem praecipiente Domino cogitur errabundus peregrinari de gente ad gentem, et nusquam certam habere sedem, ac videre horribiles calamitates, quas non elegit ipse, sed incurrit jubente Domino, et patienter tulit: ubi e contra pontificii sancti etiam in levibus causis impatientissimi sunt. Quam impatiens est ipse Hieronymus, si quidem unica vocula excitatur ad scribendam invectivam? Hos igitur sanctos intueamur, quorum exempla nobis proponit Spiritus sanctus, qui pleni fide, caritate, humilitate sunt; et tamen concurrunt infirmitates humanae, ut consolationem habeant infirmiores; quin ipse Dei Filius in carne nostra infirmus fuit, taedebat, pavebat, fugiebat pericula etc.

Accepit autem Abimelech oves et boves, servos et ancillas, et dedit Abrahae, reddiditque ei Saram, uxorem suam; et dixit Abimelech: Ecce terra mea coram te est. Habita, ubi tibi commodum visum fuerit.

Ne quid desit, quod in pio rege desiderari possit, postquam docuit Moses territum verbo, deinde absolutum a peccato, et confessum peccatum coram Abraham et tota aula sua, etiam de caritate, quam habuit, nos docet. Non enim expulit peregrinum Abrahamum, sicut supra de Pharaone audivimus,

sed regaliter eum donat, dans ei boves et oves, servos et ancillas, ac liberum faciens, quocunque loco velit habitare, quasi dicat: Tu Propheta es, habes verbum et doces; meum igitur, ut regis officium est, ut te juvem, ornem, defendam, alam etc.

Sic reverenter de ministerio verbi seu sacerdotio sentit. Debebant igitur in hoc exemplum intueri omnes reges et principes; sed fere malunt similes esse Pharaonis, quam Abimelechi. Pertinet quoque exemplum hoc ad consolationem ecclesiarum; non enim suos perpetuo deserit Deus. Vexationem et calamitates audivimus, quas pius Abraham passus est, ac nisi promissione divina se sustentasset, non mirum, si prae tristitia esset mortuus; ac verisimile est, bonum Loth eo anno mortuum moerore animi. Venit autem Deus vere adjutor in tribulatione, in tempore opportuno, et aperit ei regnum Gerarensium, ut in eo secure et tuto vivat, ac Sara quietum locum habeat, in quo pariat.

Sic Deus afflictam ecclesiam consolatur. Non enim perpetuo subjicit eam tyrannis; dat non nunquam pios reges et principes, qui ecclesias fovent, et eis benefaciunt. Tales exstiterunt nostris temporibus illustrissimi Saxoniae electores, qui ad se praecipue ecclesiarum curam pertinere judicaverunt. Igitur et scholas instituerunt, et ecclesias misere neglectas idoneis ministris adjuverunt, aliis persequentibus verbum, et turbantibus sua tyrannide ecclesias. Sed Abimelech intelligit, quantum donum sit, habere in regno suo verbum Dei, cultum Dei, ecclesiam Dei et Prophetam Dei. Ideo tam liberalis est in hunc hospitem, maximoque honore eum afficit, non tantum offerens habitandi locum, sed etiam usum rerum,

ut pro suo commodo utatur, quibus opus sit. Pertinet igitur hic rex in catalogum sanctorum principum; horum officium non est aedificare monasteria, sed fovere Prophetas, et defendere ecclesiam Dei. Etsi autem rari sunt, qui hoc faciant, tamen debet hoc exemplum Abimelech in ecclesia celebrari et lucere.

Etiam inter nostros multi hodie sunt, qui rapiunt ecclesiarum reditus, et defraudant pios doctores sua mercede. Papistae plane obsessi a Satana etiam persecutionem et gladium addunt. Itaque praemia sua sentient, sed longe dissimilia iis, quae propter pietatem tulit Abimelech: orat pro eo Abraham, et sanatur; tyranni habent ecclesiae preces contra se, et tradentur aeternae morti.

Sic historia haec in Abrahamo proponit exemplum primum concionatoribus, ut discant, quomodo Deus soleat sanctos suos exercere in summis virtutibus, fide, spe, caritate, ut possint carere et pati, ac discant sperare liberationem. Haec vera exercitia sunt istorum, qui Prophetae seu doctores sunt. In Sara proponit historia exemplum matribusfamilias: in Abimelech principibus. Merito autem benedicenda est civitas Gerar, quod Filius promissionis ibi conceptus et natus est, ac miror, nullum locum exstare in scripturis, qui mentionem hujus loci faciat.

Ad Saram autem dixit: Ecce dedi mille argenteos fratri tuo; ecce est tibi in velamen oculorum ad omnes, qui tecum sunt, et alios omnes: sic reprehensa est.

Hic locus aliquo modo difficilis est propter grammaticam. Ideo interpretes mire variant. Sed

sententia tamen ex circumstantiis facile potest colligi. Clare indicat Moses, regem Abrahamo donasse, quae donavit, et non Sarae. Sic enim dicit rex: Fratri tuo dedi, quem scilicet tu appellas fratrem; tibi nihil dedi. Addit autem causam, cur Sarae nihil donet: „Hoc, inquit, erit tibi in velamentum oculorum".

Non mirum est, esse aliqua loca scripturae sacrae, quae non satis possunt intelligi. Quis enim hodie intelligit scripta scholasticorum, postquam Parisiensis modus loquendi desiit. Quando enim res et usus rerum pereunt, tunc etiam vocabula non possunt intelligi. Qui jura non didicit, forensia vocabula nullo modo intelligit; sic medicina habet sua propria vocabula, sic astronomia, quae nemo intelligit, nisi res prius teneat.

Certum autem est, Iudaeos post negatum Christum amisisse res; nihil igitur sani docere possunt, et frustra in grammatica se torquent. Saepe unum vocabulum in decem significata partiuntur: amiserunt enim verborum lucem, res scilicet. Ita hoc in loco difficultas in verbis est, cum dicit: „Erit tibi in velamentum oculorum". Nescis enim, velamentum passivene an active accipiendum sit; sed posterior particula, praesertim si interpretes consulas, impeditior est.

Reprehendit Lyram Burgensis. Sanctes quoque discedit a reliquis. Hieronymus verbum memento addit, ut expleat sententiam, ac sine dubio vertit, reprehensam. Sed indocti depravarunt locum, et fecerunt, deprehensam. Verbum enim notum est, quod significat reprehendere, arguere, castigare, corrigere, ut Psalmo sexto (v. 1.): „Domine, ne in furore tuo arguas me". Et Esaiae primo (v. 18.): „Arguito

me". Sed omissa grammatica disputatione, sententiam videamus, quam ego hanc esse simplicissimam judico. Tibi, inquit rex ad Saram, ne quidem obolum do, ut scilicet habeas velamen oculorum, hoc est, certum testimonium tuae pudicitiae, quod te non attigerim. Si enim tibi donarem peculiariter, suspicionem injicerem aliis violati pudoris. Igitur velamen oculorum passive accipio, ut sit phrasis singularis, sicut nos latine dicimus, obstruere os: ita ipsi dicunt, velabunt oculos, hoc est, non audebunt te accusare, sed potius testabuntur, te retinuisse illaesum pudorem.

Huc faciat ultima particula: et reprehensa est, seu redarguta, hoc est, non solum nullo affecta est munere a rege, sed etiam reprehensa non ex odio, sed ex mera caritate; hoc enim modo consuluit rex famae et pudori Sarae. Hanc puto veram sententiam hujus loci esse. De argenteis mille affirmare nihil possum, quid valuerint; sed quia rex donat, existimo, non exiguam fuisse argenti summam.

Et oravit Abraham ad Deum, et sanavit Deus Abimelech et uxorem ejus et ancillas ejus, et pepererunt, quoniam concluserat Dominus omnem matricem domus Abimelech, propter causam Sarae uxoris Abrahae.

Haec particula primum probat, Abrahamum fuisse Dei Prophetam. Deinde praeclare commendat ecclesiam Abrahae, quod vere sit ecclesia Dei, ex qua nasciturus sit salvator humani generis. Fuit enim Abraham pater promissionis, et quocunque migravit,

portavit secum non deos, sicut Aeneas, sed promissiones de Christo ex semine suo nasciturо.

Sicut igitur Petrus Cornelium in Actis (cap. 10.) docet, salutem esse tantum per Filium Dei, factum pro nobis victimam in cruce: sic pium regem Abimelech Abraham docet de promisso semine, et personarum pluralitate in divinitate. Hoc propheticum opus fuit, cum quo conjungitur illud alterum de intercessione seu oratione, quae statim exauditur. Impossibile enim est, justi orationem irritam esse. Promissiones enim mentiri non possunt: „Quicquid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis“ (Ioh. 16, 23.). Item: „Omnis, qui petit, accipiet“ etc. (Luc. 11, 10.).

Quod dicit textus, sanatas ancillas, intelligit ancillas mulieris regi subditas, sicut in Regum libris: „Es tu servus Saul“, id est, subditus? Iudaeorum foedum commentum de percusso Abimelech in genitalibus explodendum esse dixi; satis primum percussus est voce Dei in lecto. Non enim sine ingenti omnium virium concussione talia somnia abeunt, sicut Danielis exemplum testatur, qui post colloquium cum Angelo graviter aliquot dies decubuit.

Deinde triste spectaculum regem afflixit, quod vidit, in partu uxorem suam periclitari, et audivit, idem frequentius solito pati etiam subditorum uxores. Non igitur in pudendo loco percussum regem credo: sed quod aegrotus factus sit ex ista castigatione, quam in somnis audivit: Morte morieris. Deinde etiam periculo uxoris, quam videt poenam peccati sui ferre, nec posse parere: concluserat seu arctaverat omnes matrices Dominus, ut non possent eniti.

Vocabulum Hebraeum רֶחֶם proprie significat habitationem fetus in utero materno, ac per synecdochen aliquando accipitur pro tota muliere. Usurpatur etiam pro clementia et misericordia, quae huic sexui peculiariter tribuitur, quod sit naturaliter factus seu creatus ad fovendum, alendum, miserandum etc. Hunc affectum miserationis habet hic sexus prae viris; ideo ab hoc affectu vocantur mulieres רְחֵם. Quin Deus quoque se vocat רֶחֶם, quia scilicet sit miserator, qui nos non abjiciet in calamitate positos, sed misereatur nostri, et foveat nos.

Poena igitur mulierum Gerarensium non tantum fuit labor pariendi, sed desperatio enitendi; id quantum malum sit, norunt feminae. Omnes igitur mirati sunt, quod tam multae parturirent, et tamen eniti non possent. Sunt autem per orationem Abrahae subito sanatae, et in isto suo periculo didicerunt peccatum regis, et crediderunt, Abrahamum verum Dei Prophetam, et in ejus domo veram Dei ecclesiam esse, ac conversi sunt ad Deum Abrahae, quem Dominus una cum Sara sic voluit consolari, ut posset concipere.

Quod nostra translatio habet: „propter Saram, uxorem Abrahae“, in Hebraeo est, propter דְּבַר verbum vel causam Sarae. Sicut liber inscribitur verba dierum, id est, res gestae temporum. In summa proponit Moses in hac historia exemplum orationis et exauditionis, et quam tenere Deus diligat suos credentes, quam curet sollicite, et quam liberaliter eis auxilietur, ut discamus nos quoque credere, et exspectare auxilium tempore opportuno.

Hic locus bonum argumentum et exemplum est pro Papistis: Abraham accipit munera a rege, et

orat pro eo; idem, inquiunt, nos facimus in monasteriis; juste igitur accipimus dona, quae offeruntur, item honores et dignitates: cur enim recusaremus haec, cum videamus, Abrahamum non recusare? Facile enim patitur se glorificari et locupletari. Cur igitur nos oraremus gratis, sicut vos Lutherani docetis?

Ad hoc argumentum simpliciter respondeo: Fac idem, quod Abraham fecit, et dabimus tibi omnia. In hoc facile est imitari Abrahamum, ut accipias ab aliis, imo ut discurras hinc inde, et extorqueas pecuniam praetextu orationis; sed orationem imitari profecto non facile est, et orator, qualis Abraham est, non solum dignus est, ut alatur, sed etiam ut honoretur, sicut Paulus (1 Tim. 5, 17.) de verbi ministris dicit, quod duplici honore digni sunt. Et Christus: „Mercenarius dignus est mercede sua“ (Matth. 10, 10.).

Narratur de sancto Hulderico, aluisse eum mendicum quendam, qui quotidie pro ipso oraret. Accidisse autem, ut oeconomus ejus quodam die mendicum negligeret, et portionem solitam non daret: itaque mendicum etiam intermisisse orationem. Quia autem Huldericus aliquid incommodi passus, et eo die periclitatus erat, interrogat mendicum, orassetne eo die pro se? Mendicus id negat, et addit causam, nihil sibi eo die ab oeconomo esse datum. Igitur Huldericus objurgat oeconomum, quod sua tenacitate privaverit ipsum intercessione mendici. Heus, inquit oeconomus, quanti esse putas orare unum pater noster? Huldericus eum ablegat Romam, ut interrogaret, quanti aestimaret unum pater noster. Respondit Pontifex: nummo. Hic cum rideret occo-

nomus, respondet secundo Pontifex, aureo aestimare. Tertio respondens ait: Totus orbis cum omnibus suis opibus pro uno pater noster satisfacere non posset.

Haec sic fortasse ficta sunt; sed profecto non sine fructu, aut frustra narrantur. Si ergo Papistae tam ampla beneficia recte possidere volunt, orare ipsi quoque debent. Sed cum oratio requirat fidem in Christum, ipsi autem non solum sine fide sint, sed etiam verbum, quo solo fides nititur, oderint et persequantur, nulla prorsus apud eos oratio esse potest. Oratio eis tantum linguae labor est, clamant et vociferantur in templis sine omni intellectu, nec suam miseriam, nec Dei misericordiam recte norunt. Oratio autem sine intellectu est etiam sine affectu, quia ignoti nulla est cupido. Sic Papistarum oratio taediosum opus et molestissimus labor est, qui ne quidem obolum valet in oculis Dei; imo est abominatio, si quidem sine fide sunt, et Deo honorem suum non tribuunt, quod gratis ignoscere, et propter Christum dare velit, quibus indigemus.

Hoc nullus Monachus statuit, et tamen tegunt impietatem suam isto falso operculo, quod ecclesia mandaverit, sic in templis vociferari, et quod Pontificis auctoritate liberati sint ab orando, et tantum obstricti ad legendos Psalmos: sicut in decretis sententia haec est valde celebris, nullam attentionem esse necessariam nisi verborum.

Tales oratores seu petitores quis non exsecraretur? Templa igitur ipsorum vere sunt scholae Diaboli, et debebant decuplo spoliari praebendis suis: quia primum non orant (sunt enim sine fide) et quae orant, non intelligunt. Deinde ex oratione fa-

ciunt laborem linguae, et ex tritura verborum cultum Dei, cum vere sint in omnibus suis orationibus blasphemi in Christum. Sunt autem affirmativa peccata (sic enim appellare licet docendi causa) longe horribiliora, quam peccata omissionis.

Cum igitur Monachi et Canonici suas orationes tanti faciant, ut eas etiam vendant, nihil iis sceleratius dici potest. Isti autem veri oratores sunt, qui habent verbum, sicut Abraham, nec dubitant, se esse filios gratiae, quia vocati, et a Spiritu sancto per evangelium eruditi sunt, ac imbuti agnitione Christi, per quem facti sunt haeredes Dei. Haec gloria, quae non ex nobis, sed ex coelo contingit, necesse est ut adsit, cum volumus orare. Nisi enim credamus, nos placere Deo, quomodo de oratione possumus cogitare, quod Deo grata sit? Qui autem de eo dubitat, sicut omnes Papistas de hoc dubitare necesse est, frustra orabit. Contra qui credunt, se propter Filium Dei in gratia esse, etiam cum aliud agunt, sine intermissione orant. Est enim in eis gemitus inenarrabilis, qui non quiescit, nec sabbatisat, sed replet orbem terrarum dies et noctes clamoribus, imo etiam ipsum coelum. Hos gemitus Papistae non vident: igitur palam nos accusant, quod nihil oremus: se autem gloriantur dies ac noctes orare; cum, quid vera oratio sit, nesciant, ac multo minus, quid vera oratio faciat, et quam sit efficax; et tamen de merito orationis multa blaterant.

Quod ad verba attinet, orant nobiscum orationem Dominicam; quid autem orent, nec vident, nec intelligunt. Nesciunt, quid sit Dei nomen, nesciunt, quomodo sanctificetur, nesciunt, quod sit regnum Dei: et quomodo vere orare possent pro sanctificatione

tione nominis ipsius, et pro adventu regni ipsius, cum nomen Dei, hoc est, sanam doctrinam blasphement, et ecclesiam persequantur?

Nos autem, qui retinemus verbum, intelligimus pericula, quae Satan ecclesiae struit, et videmus potentiam regni ipsius, quod in hoc mundo habet. Igitur vero affectu clamamus: Sanctificetur nomen tuum, hoc est, da sanctos et pios doctores in ecclesia, qui nomen tuum patefaciant mundo, quod sis misericors, et propter Filium tuum pro nobis crucifixum peccata condonare, et vitam aeternam donare velis, ut omnes homines in misericordia tua confidant, et te invocent, te praedicent, tibi gratias agant, etc.; hoc enim est sanctificare nomen Dei. Veniat regnum tuum, hoc est, da Spiritum sanctum, qui nos gubernet, et serva nos, ne relabamur in regnum Satanae, qui verbum, fidem, cultum Dei omnem conatur abolere etc. Sic cum oramus, sumus ipsi quoque Prophetae, seu Prophetarum filii et discipuli: nec opus est, ut futuri eventus nobis revelentur. Satis ad Prophetae officium est, quod scripturam intelligimus, et alios docere possumus, ac nos inter nos precibus adjuvare. Qui enim Propheta non est, neque docere, neque orare potest, nec ullum opus bonum facere.

Commune igitur Prophetae nomen est omnibus Christianis, et qui hoc negat, etiam neget, se baptisatum et verbo institutum esse: saltem haec differentia est, quod alii Spiritum Dei plenius habent, alii minus plene; etsi enim non tam copiosus est in me, ut in Helia, tamen pro sua parte etiam in me est; igitur et doceo verbum Dei, et oro pro ecclesia: quodsi Abraham majorem Spiritus mensuram habuit,

tamen non habuit alium Spiritum, non habuit alium Dominum et Deum.

Frustra igitur Papistae hoc Abrahae exemplo suam avaritiam et rapinas defendunt. Sunt eis bona opera, in templo sine affectu et intellectu recitare Psalmos, vestire cilicio, abstinere a carnibus, sed non a piscibus et vino. Haec judicant digna tantis opibus, et tam lautis praebendis.

Sed aliter Spiritus sanctus et scriptura de bonis operibus concionatur; requiri scilicet ad opus bonum fidem, quod in gratia sis apud Deum propter Christum. Hoc fundamento stante postea omnia sancta sunt, sive doceas verbum, sive consoleris afflictos, sive patiaris vel tuas infirmitates, vel aliorum injurias. Ideo Christus dicit: „Amen dico vobis, qui credit in me, opera faciet, quae ego facio, et etiam majora“ (Ioh. 14, 12.).

Qualia autem fecit opera Christus? Nimirum quae Patri coelesti placebant; arguebat Pharisaeos, humiles consolabatur; haec Deo grata opera erant. Sed etiam in navi dormiens, etiam iter faciens, edens et bibens, placebat Deo: idem, inquit, accidit iis, qui credunt in me. Atqui, inquiunt Papistae, laicalia haec sunt et civilia opera: frons erat corruganda, erat fugienda consuetudo hominum, et nihil faciendum, quod simile esset aliorum factis. Sic scilicet probant, se nihil scire de bonis operibus, de quibus tamen perpetuo vociferantur, nosque accusant, quasi nihil boni operemur, et fruuntur interim opibus mundi, quibus stercorantur et impinguantur. Sed veniet interitus eorum subito. Oramus quidem pro eis: quodsi ipsi impediunt sua impoenitentia oratio-

nes nostras, et necesse est, istam Sodomam ruere et perire, tamen valebit oratio nostra pro misero Loth et familia ejus.

VIGESIMUM PRIMUM CAPUT GENESIS.

Saepe admonui, chronographiam in sacris historiis non esse negligendam, ut consideremus, qui Patriarchae eodem tempore vixerint. Illustratur enim mirum in modum historia. Vidit igitur Abraham totam illam genealogiam, quae describitur genesis XI. Vixit enim cum Noah annos LVIII., Sem autem annos XXXI., Arphachsad autem cum Abrahamo XXXXVIII., Salah III. annos vixit post Abrahamum, Eber autem annos LXIV. Peleg vixit cum Abrahamo annis XLVIII. Regu LXXVIII. Serug CI. Nahor XLIX. Thare CXXXV. Hoc an non fuit pulcherrimum seculum, quo verbum feliciter propagatum est per tot doctores, quorum aliqui, ut Sem, viderunt primum mundum, hoc est, patres ante diluvium, ut Methusalem, qui ipsum Adam, primum hominem, vidit? Et tamen praevaluit Satan in filiis iniquitatis. Igitur et Sodoma deleta est, et bellis varie turbata sunt regna mundi. Imo ipse quoque Abraham per speciosam Chaldaeorum religionem seductus, per Sem et alios patres inde avocatus est. Hanc pestem induxit in mundum Noë filius, Cham. Itaque Iaphet quoque degeneravit, et in sola domo Sem mansit linea Christi, a quo in Abrahamum promissio translata est. Ita chronographia lucem historiae affert, si totam temporum rationem intuearis.

Et Dominus visitavit Saram, sicut dixerat, et fecit Dominus Sarae, sicut locutus fuerat: nam concepit et peperit Sara Abrahamo filium in senectute sua, certo tempore, quod dixerat ei Deus, et vocavit Abraham nomen filii sui, qui sibi natus erat, et quem sibi pepererat Sara, Isaac.

Moses admodum copiosus hoc in loco est, et fere omnes sententias bis repetit, ut scilicet cumulatissimum illud gaudium sancti Patriarchae nobis commendet, qui non solum locum securum, et faventem regem post horribiles calamitates nactus est; sed Sara impraegnatur, et parit ei filium, qui promissionis haeres est. Si autem cum liberi naturaliter nascuntur sine promissione, solidum parentum gaudium est, quanto magis gavisus est Abraham hoc suo filio nato, quem tot jam annos promissum exspectaverat? Quod igitur in spe hactenus fuit, et ipse credidit, id nunc in re est, ac, ut sic dicam, promissio jam incarnata est. Hujus gaudii sensum non possumus attingere. Hactenus enim invisibilia et impossibilia fuerant, quae Abraham crediderat; nunc visibilia sunt et maxime possibilia, nobis in exemplum, ut discamus, nullum esse solidum gaudium in hoc mundo praeter illud, quod verbum creditum affert.

Quod meminit temporis definiti et certi, fit, ut inculcet promissionem, utque magis consideremus verbum creationis, quam ipsum opus. Natus igitur Isaac est sub illum ipsum diem, quo ante annum eversa est Sodoma, ut scilicet pii parentes haberent gaudium, quo magnitudo doloris pensaretur: utrun-

que enim Deus facit, ducit ad inferos et reducit, affligit et laetificat.

Quod igitur Moses subinde involvit verbum Dei seu promissionem in hanc historiam, non ideo fit, quasi generatio ista communis inter nos sit sine verbo. Quod enim Deus semel dixit: „Crescite", id verbum adhuc hodie est efficax, et miraculose conservat naturam: sed quotusquisque est, qui credit aut videt? Sicut igitur Augustinus dicit de quinque panibus, eum, qui pavit quinque millia hominum, adhuc hodie eodem miraculo pascere totum mundum: ita recte de generatione hominis dicere possumus, esse eam tam miraculosam adhuc hodie, quam fuit generatio Isaac.

Sed grandia haec miracula viluerunt assiduitate: igitur Deus aliquando novum aliquod opus edit, non ut sit majus, sed ut ostendat, ista communia et usitata, quae nobiscum fiunt, illis singularibus similia esse, et nasci ex eodem fonte, hoc est, ex omnipotenti verbo Dei. Quod enim fruges crescunt, et conservantur species, hoc tam magnum est, quam illud, quod panes in deserto multiplicati sunt. Nec frustra est, quod Christus ubique in evangelio inculcat creaturarum imagines seu similitudines; sed nos surdi, caeci et stupidi sumus, nec admiramur, nisi illa, quae singularem speciem habent.

Transitus per mare rubrum et per Iordanem magnifica fuerunt miracula: sed quis admiratur hoc, quod nos quoque per ipsum Oceanum quotidie transimus? Quid enim hoc aliud est, quod, cum natura aquae sit fluere, et operire terram, tamen virtute verbi, quod Deus dixit: „Congregentur aquae", stat terra et aquae inferiores, et superiores quasi suspen-

sae pendent, nosque revera circumcirca inter ipsas aquas habitamus?

Idem de generatione hominis licet dicere, quae quanta res sit, nemo intelligit, et tamen contemnitur secundum vetus dictum: Vilescit quotidianum. In causa autem est peccatum originale, ex quo nata est foeda libido, turpitudo, molestiae, morbi et alia mala; quae cum sentiuntur, obruitur opus Dei una cum verbo, et incipiunt homines abhorrere ab hoc sancto vitae genere, quod tam mirabilem benedictionem Dei habet. Sed est haec communis fortuna omnium operum Dei, quod sic contecta et quasi contaminata sunt multis offensionibus et miseriis.

Qui gubernat politiam, quam non sentit molestiam? Cives inobedientes sunt: disciplina ne quidem acerbis suppliciis retineri potest. Invidia autem et odium poenae intolerabile est onus. Accedit deinde hostis Satan, qui scandalis imperia turbat. Haec omnia qui recte considerat, putas, quod ad rempublicam accessurus sit? Qui igitur sic gubernare volet, ut retineat cor quietum, offendicula haec removebit ex oculis, et intuebitur in verbum et voluntatem Dei: ibi videbit, utcunque reliqua sint, se in tali vitae genere esse, quod Deo placeat, eoque jubente ingressus sit.

Totus mundus nihil melius, pretiosius, dignius habet, quam ecclesiam, in qua vox Dei sonat, et Deus veris cultibus, hoc est, fide, invocatione, patientia, obedientia etc. colitur; et tamen sic obruta est cruce, afflictionibus, ignominia, contemtu, ut mundus nihil foedius nec perniciosius esse judicet. Quin ipsum Christum inspice; quid eo est calamitosius? „Vidimus eum leprosum, inquit Esaias (53,

2. 3.), ut averteremus vultum ab eo", et tamen est Dei Filius, rex gloriae, et omnium hominum salutare. Quid igitur mirum, si dignitatem conjugii et miraculum generationis pauci videant? Inde enim nata sunt dicta illa, uxorem esse necessarium malum, item esse molestum bonum. Quodsi in verbum respiceremus, aliter judicaremus. Nunc peccato originis excaecati, verbi nullam curam habemus, et tantum aestimamus illa, quibus offendimur.

Discamus igitur in verbum intueri et in voluntatem Dei; tunc aequo animo perferemus omnia, quantumvis acerba. Moses pulchre separat vitium libidinis ab opere Dei, si quidem toties inculcat, Saram concepisse et peperisse, sicut Dominus locutus erat: item in ea aetate, in qua ardor libidinis deferbuit. Ad hunc modum nos quoque separemus vitia, quae peccatum originis attulit, a creatione et operibus Dei. Ego certus sum, quod sum creatus masculus. Est autem Dei ordinatio conjugium. Non, inquit, bonum est, hominem esse solum; sed objiciuntur ibi molestiae, vexationes, tribulationes variae, quid tum? An non hoc potius est, quod sic Deo placeo, quod Deus invocantem me exaudit, quod in calamitatibus liberat, quod per sociam vitae, bonam uxorem, quam mihi adjunxi, varie mihi prodest? etc.

Ad hunc modum qui suas rationes instituit, collocat se in puritatem Paradisi. Sicut enim Propheta (Habac. 3, 15.) dicit: „Equi tui in luto aquarum multarum, et tamen quadrigae tuae salvatio": ita tum in oeconomia, tum politia, tum ecclesia quoque accidit: omnia sunt plenissima molestiarum, et tamen qui in verbum respiciunt, retinent aequabilitatem animi, et sentiunt salutem. Deus enim, sicut in

scena solet, cum sit rex regum, et dominus dominantium, saepe induit pallium mendici.

Itaque Propheta (Es. 45, 15.) vocat eum „Deum absconditum“: sub maledictione enim latet benedictio, sub sensu peccati justitia, sub morte vita, sub afflictione consolatio. Opus autem est, ut in verbum intuearis: qui enim verbum non habent, sequuntur sensum suum, et manent sine consolatione in lacrymis et luctu. Cur enim Monachi abdunt se in monasteria? Nimirum ut liberentur a molestiis, quibus totum mundum vident abundare. Eodem consilio Papa elegit caelibatum, quanquam sanctitatis opinionem hoc modo captavit: sed molestiae, quas Deus propter peccatum humanae naturae inflixit, non fugiendae sunt.

Considerandi autem fulgentes radii verbi divini, quibus ornavit Deus oeconomiam, politiam et ecclesiam; sic fiet, ut non offendamur molestiis et incommodis, quae in Paradiso nulla fuerunt, et in mundo necessaria sunt ad coërcendam naturam. Et sane hoc, quod Monachi in mundo fugiunt, in monasteriis dupliciter inveniunt; nam Diabolus etiam in deserto habitat. In hanc igitur curam incumbe, ut in tali statu sis, de quo certo possis affirmare, quod sit a Deo institutus: hoc nullus Monachus de monastica, nullus Papista de caelibe vita dicere potest.

Haec causa est, cur Moses sic copiose celebret et extollat generationem Isaac, ut commoneat nos, nihil tam respiciendum esse, quam ipsum verbum: hoc qui faciunt, vident, totum mundum plenum esse miraculorum; sed puri sint oculi necesse est, alio-

qui praestantissima Dei opera assiduitate vilescunt, et obscuratur gloria verbi et operum Dei.

Medici neque verbum, neque gloriam, quam mirabile opus generationis humanae habet, vident. Ignota igitur vera causa; coguntur tamen effectum admirari et laudare. Separant enim stercora et sudores illos seu excrementa, hoc est, libidinem, et ipsum opus generationis purissime inspiciunt per se. Considerant positum membrorum, qualitates, usus etc. idque faciunt destituti hac spirituali sapientia, quam verbum ostendit. Sed nos supra eorum sapientiam contemplamur etiam Dei voluntatem et verbum, scilicet spiritualem illam coronam, qua Deus conjugium ornavit: „Creavit eos masculum et feminam". „Non est bonum, hominem esse solum; faciamus ei adjutorium". „Benedixit eis dicens: Crescite et multiplicamini". Haec est illa aurea corona, quam omnes pii conjuges gestant in capite, nec prohibet, quod mundus immundus, ceu porci, os et oculos in lutum et stercus figit, et tantum molestias aestimat. Nos nostra et quidem vera bona discamus intelligere, et fiet nobis ex deserto Paradisus, ut saltem ferre et moderate tolerare, vel devorare omnia incommoda possimus. Ideo tam diligenter inculcat Moses verbum Dei et promissiones.

Circumcidit quoque Abraham Isaac filium suum, cum esset filius octo dierum, quemadmodum praeceperat illi Deus.

Abraham imponit filio nomen auctoritate divina: ita enim Angelus Domini dixerat nominandum. Circumcidit quoque filium octavo die, ac addit Moses,

id factum secundum praeceptum Domini. Sicut igitur Abraham omnia facit secundum verbum et vocationem, sic nos quoque demus operam, ne quid sine verbo instituamus, neve in tali statu aut opere inveniamur, de quo dubitemus.

Papistae nos graviter accusant, quod electitia ipsorum opera et cultus non recipimus. Sed hoc caput doctrinae nostrae est, ne quod vitae genus aut opus suscipiamus, de quo non habemus expressum mandatum Dei. Loquor autem de talibus operibus, quae ad cultum pertinent; nam ratio suum peculiare curriculum habet in civilibus, quae ipsa gubernat sine verbo: sed cultum nemo jactare potest, nisi habeat verbum, et verbo tanquam pannulis involutus et quasi circumclusus sit; tunc nulla neque tentatio, neque molestia mundi incidere potest, quam non possimus transire; licet per aquas et lutum incedendum sit, tamen secundum Prophetam (Habac. 3, 15.) vincemus, promittentem, quod quadrigae Domini utcunque in luto haerentes sint salvatio.

Summum igitur thesaurum, quem sancti Patriarchae habuerunt, verbum scilicet, habemus nos quoque: demus igitur operam, ut eum recte custodiamus, nec patiamur, adversarios nos a plana via in spinosum desertum abducere, et electitios cultus suscipere. Verbo prius probent sua, et tum sequemur eos. Quod autem auctoritatem Patrum, Augustini, Gregorii, item conciliorum praedicant, respondemus: nihil illa ad nos. Nos verbum requirimus; Augustinus et concilia non sunt verbum: non igitur in ipsorum viis ambulabimus, secundum Christi dictum: „In vias gentium ne abieritis“ (Matth. 10, 5.).

Et Abraham fuit centum annorum, cum sibi nasceretur Isaac filius suus.

Hoc scribitur a Mose non tantum propter numeros annorum, sed magis propter miraculum commendandum, quod Deus senem illum sic benedixerit, ut anno centesimo genuerit filium, effeto jam corpore per aetatem. Separat autem hic quoque Moses ipsum Dei opus purum ab immunditia et foeditate, quam peccatum originis operi Dei adspersit. Quia enim Abraham centum annorum est, quis non videt eum *) accessurum fuisse ad Saram, nisi Deus ita jussisset?

Disputationem de annis Abrahae, fueritne primogenitus, an non, supra attigimus, et certum est, tum Iudaeorum, tum Lyrae supputationem falsam esse; tollit enim sexaginta annos. Sed de his alio in loco.

Et Sara dixit: Risum fecit mihi Deus; omnis audiens ridebit me. Et dixit: Quis diceret Abrahae: Lactavit Sara filios, si quidem genui filium in senectute illius?

Hoc in loco valde rixantur inter se grammatici. Nam verbum צָחַק cum proprie significet ludere, ridere, jocari, transferunt in varias significationes. In Exod. 32. (v. 6.) sic dicit Moses: „Sedit, et surrexit populus ludere“. In libris Regum (2 Sam. 2, 14.): „Surgant pueri, et ludant“, id est, dimicent armis, et mutuis vulneribus concidant. Et infra de Isaac: „Vidit rex Isaac ludentem cum Rebecca“ (Gen. 26, 8.), ubi, ut Iudaei exponunt, loquitur

*) Omissum est non.

de consuetudine conjugali. Grammatici igitur multi sunt, grammatistae autem innumerabiles; sed inter hos nullum invenias, quem possis eruditum Hebraeum dicere. Quia enim res interciderunt, etiam lingua seu vocabula interciderunt.

Nos sententiam ex ipsa re sumemus, neglectis grammaticorum contentionibus. Propria igitur significatio verbi est ridere. Quod igitur dicit: Deus mihi risum fecit, significat, serio se laetari et gaudere de filio nato, non tantum carnali gaudio, quale aliarum matrum est, de quibus Christus dicit, non meminisse eas priorum dolorum post partum: sed gaudio Spiritus sancti, quod vere ex divina benedictione sit mater facta.

Hactenus enim propter sterilitatem habita erat ceu maledicta mulier, cui Deus vulgarem benedictionem invideret: itaque calamitosam se esse statuit sine dubio. Nunc autem nato filio gloriatur ipsa quoque de divina benedictione, et gaudio exsultans dicit: Deus etiam me facit nunc ridere, et laeto animo esse, propter hoc suum insperatum beneficium.

Hanc sententiam confirmant opiniones istius temporis, quas qui non observant, quid mirum, si de vocabulis dubitent? Nam toto isto tempore ante natum Christum in populo Iudaico benedictio conjugii maxima res habita est, sicut e contra sterilitas pro maledictione est habita.

Hodie non tanti fit benedictio haec, propterea quod Papa invexit caelibatum tanquam sanctum vitae genus. Qui autem in conjugio vivunt, etsi carent hac benedictione, tamen non ideo timent iram Dei aut contemtum hominum; tantum macerantur desiderio prolis, non autem sentiunt iram Dei in

conscientia. Sic mutata opinio mutavit orbem terrarum. Illo autem tempore sanctissima haec femina vixit in summa tristitia, et quo magis sensit, se privatam benedictione, hoc magis fuit anxia. Nunc igitur, cum respicit eam Dominus tanto cum foenore, ut non tantum pariat filium, sed talem filium, qui sit futurus pater Christi: ibi praeter gaudium carnis est exuberans gaudium in Spiritu sancto. Ideo sic gestit gaudio, et loquitur verba, quae quasi singultus quidam sunt exuberantis laetitiae. Scit enim, ex hoc suo filio nasciturum, qui totum genus humanum ab aeterna maledictione sit liberaturus.

Sed non tantum laetantis haec verba sunt, sed etiam verecundiae, quasi dicat: Non solum mihi risum et exuberantissimum gaudium in Spiritu sancto fecit Dominus, sed etiam coram hominibus: ridebunt me omnes, qui audient. Nam parere puellarum est officium, quarum aetas ad partum apta est. Quod autem ego vetula effetis viribus, et tantum non cadaver pario, nonne dignum risu est? Sicut igitur coram Deo summo gaudio tripudiat, ita verecundatur coram hominibus.

Caeterum frequens est in omni lingua, quod verba alias proprie, alias figurative significant. Itaque verbum צָחַק, quod proprie ridere significat, per antiphrasim, quae Hebraeis communissima est, usurpatur pro irridere, sicut in Germanico vocamus per antiphrasim nebulonem ein fromm Kind, ein edles Kraeutlein; ad hunc modum hoc in loco verbum ridendi per antiphrasim expono. Dominus fecit mihi risum, est proprie dictum. Risus enim significat gaudium: quod autem addit: „Et homines ridebunt me“, est figurate dictum, hoc est, culpabunt me

tanquam lascivam anum: sed benedictus Deus, qui mihi hunc risum concitavit. Rident homines; rideo ego quoque, et scio, quod Dominus risum hunc mihi fecerit. Sic sunt verba haec gaudentis serio gaudio, et tamen respicientis in irrisionem mundi.

Particula sequens: „Quis diceret Abrahamo“? etiam varie exponitur. Grammaticos iterum video multos hic, sed Hebraeos nullos. Igitur summo jure usurpamus nobis magisterium super omnes Rabbinos. Non enim ex verbis nascuntur res, sed verba ex rebus: sicut Demosthenes cuidam interroganti, quomodo recte dicendum esset, respondit: Si nihil dixeris, nisi quod bene sciveris. Re enim bene praevisa et recte intellecta, etiam verbe apta ad declarandam rem se offerent.

Igitur hic quoque ex usu rerum sententia quaerenda est. Sara igitur est laetissima et plena admirationis, ut non possit satis exprimere conceptum animo gaudium. Nisi, inquit, in cunis jaceret Isaac meus, quis unquam dicere auderet Abrahamo marito, natum esse filium? In Germanico magis perspicue redditur: Wer dorffts Abraham ansagen so ein grofs herrlich Wunderwerck?

Sed rectius nomen Abrahae exponitur materialiter, ut significet domum seu familiam Abrahae, quasi dicat: Quis unquam crederet, aut dicere auderet, Abrahae natum filium anno aetatis centesimo, uxoris autem nonagesimo? Quis potuit cogitare, possibile esse, quod his duobus nasceretur filius? Sunt igitur verba laetitiae spiritualis et carnalis. Quando enim cor laetum est in vero Deo, etiam caro exsultat; sicut e contra etiam corda *) affici videmus, cum cor

*) Scribe carnem.

triste est. Hanc posteriorem sententiam puto magis propriam esse.

Iudaei hoc in loco etiam hanc quaestionem movent, cur dicat in plurali numero: Sara lactat filios, cum non habuerit, nisi unum filium Isaac? Ac fingunt, Saram in convivio haec verba dixisse, de quo paulo post sequitur. Cum enim reliquae mulieres persuaderi non possent, eam vere peperisse, sed suppositítium puerum a paupercula quadam muliere emisse, Saram in convivio multos infantes, spectantibus omnibus mulieribus, lactasse, et sic removisse suspicionem suppositítii partus. Talia sunt Iudaica commenta. Quanto simplicius est dicere, plurale positum pro singulari? Invenisse pecuniam dicitur, qui unum tantum nummum invenit; et pater dicitur de liberis, etiamsi unam tantum prolem habeat. Haec figura usitatissima est in omnibus linguis; sed Iudaei quia res non intelligunt, neque vocabula, neque grammaticam recte tractant, sicut nostri sophistae, qui, amissis rebus theologicis, vere sicut caeci palpaverunt in tenebris. Perpetuo enim verum est, quod ignorantia rerum affert ignorantiam vocabulorum; qui postea ex vocabulis de rebus disputare volunt, necesse est, ut hallucinentur: usu et experientia rerum opus est. Qui autem res non habent, impossibile est eos proprie loqui.

Et crevit puer, et ablactatus est; fecitque Abraham convivium magnum in die illa, cum ablactaretur Isaac.

Augustinus hic quaerit, quare Abraham fecerit convivium, et quidem magnum non in die nativitatis aut circumcisionis, sed ablactationis, cum videatur

dies nativitatis convivio aptior, sicut vere omnium gentium mos est, natalitium diem celebrare. Circumcisionis quoque dies divinitus mandatus erat; horum nihil de ablactationis die dici potest. Augustinus concludit, hujus quaestionis nullam esse solutionem, nisi intelligatur spiritualiter illud gaudium, quod habetur ex nativitate Christi, ubi non opus est lacte, sed solido cibo. Hanc sententiam Augustini non ideo recito, ut sugillem sanctum virum, qui solus hunc locum attigit, sed quia bonum et necessarium est, hosce sanctos Patres inveniri aliquando nobis similes, hoc est, homines esse, ut scilicet stet gloria Dei nostri firma, qui est fortis in infirmitate, et sapiens in stultitia et erroribus nostris.

Hoc Papistae non norunt, qui ex singulis dictis et verbis sanctorum Patrum faciunt articulos fidei, quibus non liceat refragari etiam in minimo. Sed Deus in sanctis suis mirabilis est, et ita mirabilis, ut per ipsorum lapsus et errores nobis ostendat suam sapientiam. Ideo uni et soli verbo Dei credendum est, non canonibus, non sanctorum Patrum dictis, nisi quatenus cum verbo consentiunt, sicut ipse Augustinus de se et suis libris dicit. Nemo enim habet potestatem onerandi ecclesiam novis articulis.

Quod igitur ad propositam quaestionem attinet, relinquo sancto Augustino suum judicium; hoc tamen non ferendum est, quod historiam tantum tractat spiritualiter. Nam ipsae historiae per se explicandae sunt; non enim sunt sine sensu, utcunque videantur leves.

Possumus igitur de sanctissimo viro Abrahamo sic cogitare, quod noluerit imitari mores gentium, sive

sive admonitus per Spiritum sanctum, sive per sanctos patres et majores, qui tum adhuc vivebant. Sic Moses prohibet ritus gentium, et praecipue Aegyptiorum.

Deinde hoc quoque verum est, quod ablactationis tempus aptissimum fuit convivio. Cum Ismaël circumcideretur, erat annorum tredecim, et potuit ferre per aetatem dolorem circumcisionis. Isaac autem octo dierum infans erat, cum circumcideretur; opus igitur tum habuit diligentiore cura parentum. Circumcisio enim magnum dolorem attulit, sicut videmus in Iosua, populum substitisse, et otium egisse, donec sanarentur a circumcisione.

Et infra cap. 34. commemoratur de Simeon et Levi, invasisse eos Sichimitas tertio die, cum gravissimus vulneris dolor est. Idem de nativitatis die possumus dicere; saepe enim non infans tantum, sed mater quoque periclitatur a partu. Itaque hi duo dies, nativitatis et circumcisionis, convivio non satis fuerunt apti. Distulerunt igitur id ad ablactationis tempus, quo infans bene convaluerat. Haec mea esset ratio, si de hac quaestione respondendum esset.

Sed observandus hic quoque est locus communis, quod sancti Patres etiam convivati sunt. Adhibuit enim sine dubio Abraham ad hoc convivium regem et sacerdotem Sem seu Melchisedech cum sua familia et alios Patres, ac lautius instruxit culinam. Non enim frustra dicit Moses, magnum convivium apparavisse. Licet igitur sanctis praesertim tristitia et calamitate oppressis, etiam corporaliter recreari, sicut scriptura (Prov. 31, 6.) dicit: „Da vinum moerentibus“. Item (Ps. 104, 15.): „Vinum laetificat cor“. Hic enim conviviorum finis esse debet, ut tra-

ducant animos ad hilaritatem, et post tristitiam recreent animos. Deus enim odit tristitiam, qua cum oppressa sunt corda, non possunt laudare, non possunt gratias agere.

Fuit igitur hoc convivium non levium hominum, sed sanctissimorum Patrum, qui gratias egerunt Deo de confirmata et completa promissione divina, ac non solum corpus recrearunt cibo lautiore, sed etiam sanctis sermonibus ipsum cor, sicut Paulus Actorum decimo quarto (v. 17.) dicit, repleri corda cibo et laetitia ex benignitate Domini.

Notandus igitur hic locus est contra tristes hypocritas, qui prodigiosis jejuniis tantum non occidunt corpora, nec dant carni necessariam curam, quam Deus ei dedit, sed macerando ita fatigant se, ut prorsus fiant inutiles. Media via tenenda est; est enim tutissima. „Non in cubilibus, inquit Paulus (Rom. 13, 13. 14.), sed curam carnis gerentes; non tamen in desideriis“: ne fiat, quod scriptum est: „Sedit populus *), et surrexit ludere“ (Exod. 32, 6.). Talia sunt Germanica convivia nimis liberalia; sed pii convivantur ad exhilarandum cor et agendas gratias Deo, sicut Moses inquit: „Et epulabimini coram Deo vestro“ (Deut. 16, 11.).

Est et hoc observandum in hoc loco, quod Deus sic palpabiliter Abrahae ostendit suam gratiam; promiserat ei filium, sed differt promissionem. Interim Abraham solo verbo contentus credit promissioni, et haeret simpliciter in invisibilibus: fit autem suo tempore, ut invisibilia fiant visibilia. Haec nos quoque imitemur, et nobis proponamus. Credi-

*) In edit. d. a. 1552. addita sunt: manducare et bibere.

mus, resurrecturam carnem nostram in extremo die; id tam nobis debet esse certum, ac si jam factum esset: habemus enim nos quoque verbum et easdem spirituales consolationes, quas Abraham habuit.

Sicut igitur ante centum annos nihil fuimus, ita, cum mors aboleverit carnem nostram, caro nostra iterum ex nihilo emerget et vivet. Sic praesentia, quae jam habemus, palpabiliter nos docent de futuris, quae habituri sumus. Nemo igitur objiciat, quod Abraham promissiones habuit: nonne enim nos quoque habemus promissiones in Baptismo et Eucharistia? Haec tantum differentia est inter nos et Abrahamum, quod Abraham credidit promissionibus, nos non credimus. Abraham per fidem ex invisibilibus fecit visibilia, nos tantum in visibilibus haeremus, nec palpamus Deum palpabiliter in nobis ipsis, sicut Paulus dicit, Actor. 14., reliquisse eum in nobis certa testimonia suae praesentiae et bonitatis.

Habuit tamen Abraham privilegium singulare et non contemnendum, quod nos non habemus. Certus enim fuit de posteritate, quod ambo filii essent victuri. Supra enim admonitus verbo Dei didicit, ex Ismaële generandos duodecim duces. De Isaac quoque norat, nasciturum ex eo Christum. Hoc exemplum in solo Abrahamo et ejus familia videmus; nemo enim nostrum certus esse potest uno anno de suorum posterorum vita. Sed hoc corporale tantum beneficium est: nos autem, quod ad spirituales promissiones attinet, vel pares, vel etiam superiores Abrahamo sumus; ac, si tantum possemus credere, sicut Abraham credidit, essemus in Paradiso, imo in ipso coelo. Non enim baptisati sumus in domum Crassi aut Caesaris, sed in regnum coelorum: ad

hoc sumus absoluti et communicati. Et tamen in tanta promissionum copia, quantam Abraham non habuit, stertimus ignavi, et neque gratias agimus Deo, nec in spiritu laetamur.

Non igitur desunt nobis promissiones, sed fides nobis deest, quam Abraham habuit. Apud Papistas autem etiam ipsa doctrina concidit; nihil enim de fide, nihil de verbo Dei, quod absolvit a peccatis et consolatur, nihil de promissionibus docent: tantum docent merita propriorum operum. Baptismus prorsus apud eos mortuus est; tantum contritos et confessos absolvunt: utentes Coena Domini docent, quod faciant opus obedientiae erga ecclesiam; de remissione peccatorum, et quod fide accedendum sit, nihil docent. Decet autem nos aperire oculos, et bona, quae habemus, intueri, et de iis agere gratias, et laetari sicut Abraham, qui non tantum in spiritu gaudet, sed etiam corporaliter.

Et vidit Sara filium Hagar Aegyptiae, quem genuit Abrahamo, quod esset derisor.

Quidam in ea opinione sunt, factum hoc esse in ipso die convivii. Offensum enim esse Ismaëlem et Hagar illa convivii pompa, et contumeliosum aliquid dixisse. Sed circumstantiae arguunt, aliquot annos post ablactationem haec accidisse, nec unius diei contentionem fuisse, sed etiam aliquot annorum; idque Paulus indicat, cum vocat (Gal. 4, 29.) „tempus persecutionis“. Nec fuit contentio de re levicula. Ismaël voluit habere praerogativam primogeniturae, et mater Hagar magnifice superbivit, quod Abraham per ipsam sit factus pater. Haec puero Isaac capaci jam per aetatem injuriae et persecutio-

nis objecit frater, ac fortasse, ut solet, majorem familiae partem pertraxit ad se, ac si solus haeres esset promissionis. Nam quod de duodecim ducibus ex se nascituris audierat, id sine dubio juvenilem animum intumescere fecit. Somniavit igitur sibi regnum, et Isaacum prae se contemsit. Idem mater fecit erga Saram, quae licet sanctissima esset femina, tamen secundum canonem fuit infirma. Ita enim sancti, ut saepe dixi, laudandi sunt, ut tamen maneant nobis exempla patientiae et infirmitatis.

Itaque Sara tandem impatiens contemtus et injuriarum, postquam remedium nullum vidit, nisi ut ejiciatur e domo Hagar et filius, rem defert ad Abrahamum. Nec unius diei haec contentio fuit, ut supra quoque dixi, sed aliquot annis dissimulavit Sara injurias. Videtur autem Hagar instigasse filium, et fovisse domesticas rixas; ideo durius in eam invehitur Sara, ut sequitur.

Et dixit ad Abraham: Ejice ancillam istam et filium ejus. Non enim erit haeres filius istius ancillae cum filio meo, cum Isaac. Et valde displicuit verbum illud in oculis Abraham super causa filii sui.

Matrem prius nominat, quod scilicet principalis causa istarum contentionum esset: Ismaëlem non nominat, ac ostendit Sara contemtum, ancillae filium nominans. Supra autem commendavimus sanctam Saram, quod obediens fuerit marito, et appellaverit eum dominum; ac profecto praestantissima virtus in uxore est, si sit subdita marito, et habeat eum in honore ac metuat.

Ubi igitur, inquis, manet nobis ista reverentia erga maritum? Quod enim ad Abrahamum dicit: Ejice ancillam, satis imperiosum est. Et quia, ut circumstantiae arguunt, contentio haec diuturna fuit, haud dubie Sara marito saepius molesta fuit, postulans, ut ejiciatur mater cum filio: fuerunt enim uterque incorrigibiles, et causam suam coram Abrahamo et tota familia contra Saram pulchre ornaverunt. Ille enim mos semper in mundo fuit communissimus, ut auctores injuriarum se defendant, et culpam transferant in eos, qui laesi sunt. Cum igitur Abraham vel ad credendum facilior, vel ad puniendum tardior et levior esset, videtur Sara quasi imperare marito, et servum facere, oblita prioris humilitatis et modestiae.

Sed sancta mulier neutiquam obliviscitur sui officii. Non igitur intelligenda verba sunt, quasi superbe et imperiose sint dicta. Movetur Sara maximis et justissimis causis ad accusandam matrem et filium; erant enim incorrigibili superbia et intolerabili praesumtione, quod vellent dominari et haeredes Abrahami esse. Ideo contemnebant Saram, et filium Isaac varie illudebant.

Intelligenda igitur verba Sarae sunt per modum supplicantis, et cum maxima reverentia et humilitate implorantis mariti opem: Ah, mi vir, profecto non habebimus pacem, nisi tu interponas auctoritatem tuam, et ejicias e domo Hagar et Ismaëlem: cupiunt enim me et meum filium, qui solus verus tuus haeres est, penitus oppressos etc.

Sic implorat mariti opem, non autem imperat. Etsi enim erat materfamilias, tamen tantum potestatis sibi non arrogat, ut inconsulto Abrahamo ejiciat

Hagar. Primum autem defert rem ad dominum domus cum reverentia et humilitate, et ostendit, quam ipsa judicet ad concordiam viam esse. Quod autem de haereditate dicit, non debet intelligi, quasi velit exclusum Ismaëlem ab haereditate; simpliciter hoc dicit, ne constituatur haeres cum Isaac, sed Isaac suam portionem seorsum retineat.

Sed Abrahamum valde offendit hoc consilium uxoris. Est enim sicut homo, captus amore primae suae prolis, nec tam diligenter inspexit promissionem, sicut Sara, impeditus scilicet paterno affectu. Nam sancti quoque affectionibus turbantur et rapiuntur. Iniquum igitur judicavit, naturalem et legitimum filium excludere ab haereditate. Contra Sara facit essentiales differentias inter filium ancillae et suum, nec, ut Augustinus ait, muliebriter commota est, sed ex Spiritu sancto loquitur, nitens certa promissione, quam de filio suo audierat.

Habebat Ismaël quoque suam promissionem. Sic enim dixit Dominus ad Abrahamum: „Audivi te orantem pro Ismaël; nascentur enim ex eo duodecim duces, etc. Sara autem magis attente observavit, quod addebatur de filio suo his verbis: „Verumtamen pactum meum statuam cum Isaac“. Hanc particulam Abraham, captus scilicet amore primogeniti, non sic diligenter inspexit, sicut Sara, quae pulcherrime inter suum et Hagar filium distinguit: primum, quod Ismaël est filius servae, se autem statuit, sicut erat, dominam esse: secundo Hagar, ut servam, non esse sui juris, se autem liberam esse, nec ferendum, ut ancillae filius habeatur aequalis filio liberae: indignum igitur esse, quod serva conetur opprimere

liberam et dominam, et filius servae velit conculcare filium liberae.

Hae rationes addunt sanctae matri animum, ut libere mariti opem imploret; sed Abraham victus paterno affectu surda aure transit. Non igitur semel et iterum, sed saepius paroxysmus inter pios conjuges exortus est, patre excusante Ismaëlem. Excitata igitur tot injuriis et contumeliis Sara habuit causam, cur diligentius promissionem intueretur. Verum enim Esaiae dictum est: „Vexatio dat intellectum“ (Es. 28, 19.). Item: Optimum condimentum fames; qui enim tribulantur, sacras literas melius intelligunt. Securi et fortunati eas legunt, sicut aliquod Ovidii carmen.

Quare autem scribantur haec, ostendit Paulus ad Galatas quarto, et explicuimus eum locum diligenter in commentario. Non enim frustra est, quod sancta mater contra mariti voluntatem sic pugnat, ne cum Isaac in haereditatem succedat Ismaël. Supra etiam Ismaëlem appellavit suum filium: sic enim dicit de Hagar: „Ut aedificer ex ea“, ac Ismaël, Abrahamo sic instituente eum, Saram appellavit matrem. Fuit enim legitima mater, licet non naturalis.

Ideo Saraceni usurparunt hoc nomen, quod Ismaël esset legitimus Sarae filius, et gloriantur de jure primogenituraе. Sed Sara sumit differentiam ex promissione, nec vult, aequari Ismaëlem in haereditate filio, nec finxit hanc differentiam ex muliebri passione. Promissio eam ostendit, si quidem Deus diserte dicit: „Pactum meum cum Isaac“. Hanc exclusivam non tam bene consideravit Abraham, quam Sara. Ideo valde offenditur oratione et judicio Sarae, ac putat, inique agi cum Ismaële, nec vult permit-

tere, ut ex sua affirmativa Sara faciat negativam. Iam enim tota familia in ea sententia erat, Ismaëlem fore cohaeredem Isaac, ac superiorem esse Isaaco, quod esset prior genitus. Itaque mater Hagar et filius Ismaël magnifice se gesserunt, et Saram cum suo Isaac contemserunt. Haec res postea praebuit occasionem magnae dissensionis inter sanctos conjuges.

Notandum tamen est, non de levibus rebus excitatam hanc dissensionem, nec muliebri affectu Saram correptam esse; maximas et justissimas habuit causas, nempe promissionem Dei: de hac pugnat, nec vult, eam filio eripi. Contra Abrahamus etiam justis rationibus movetur, ne excludat Ismaëlem: agnoscit enim, os esse ex suis ossibus, et carnem ex sua carne. Quomodo igitur ferre potuit, quod Sara voluit ejectum ex domo?

Ex his causis schisma hoc in oeconomia Abrahae ortum est, ac sine dubio, ut fit, utraque pars habuit suos applausores et instigatores. Qui igitur oeconomiam vulgare vitae genus esse clamant, illi ex his exemplis discere possunt, longe graviora exercitia fidei, spei, caritatis, patientiae, invocationis in conjugio esse, quam in omnibus monasteriis. Tales enim tentationes et tam acerbas Monachi non vident, nec sentiunt, sed porcorum passionibus exercentur, et invident aliis panem et vinum praestantius: hi autem conjuges de promissionibus dimicant, idque in timore et obedientia Dei, ac in vera humilitate. Sed obscurantur summae hae virtutes hoc nomine, quod sint laicalia opera, et communia omnium conjugum; eam autem esse praestantem virtutem, concludi in monasterium, affligi jejuniis, tristem esse etc.

Prodest autem historia haec ad consolandos conjuges, ne putent mirum esse, si contentiones etiam inter carissimos et sanctissimos incidant; illuc potius respiciendum est, quod in conjugio tam varia sunt exercitia pietatis et caritatis, ubi e contra electitii Monachorum cultus nihil sunt nisi stercus. Quae enim sanctitas esse potest, nihil aliud facere, quam quod tibi placeat? Et tamen gloriantur, quod abnegaverint se et sua.

Sed abnegatio vera est, cum sponte ea relinquimus, quae summo jure nobis poteramus vindicare, ubi scilicet natura divino mandato confirmata est. Sic Abraham est naturalis et legitimus pater Ismaëlis; est etiam una caro cum Hagar.

Tales sunt summi affectus. Itaque intimum cordis sui sentit peti. Huc accedit mandatum Dei, ut defendat uxorem, et curet atque alat filium: et tamen Sara contendit, matrem una cum filio ejiciendam esse, non quod offenderint Abrahamum, cujus sine dubio observantissimi fuerunt, sed Isaacum riserint.

Haec igitur sunt martyria ista, de quibus totus Papatus nihil propter abominabilem caelibatum intelligit. Appellant igitur conjugum vitam, saecularem vitam; sed profecto consistit in summis gradibus spiritualis vitae. Exercentur enim summi conjugum affectus erga Deum et hominem. Sicut Abraham hoc in loco, qui duplici jure, naturali et divino, cogitur ad defensionem legitimae conjugis et filii. Hic affectus facit, ut promissionem non possit clare intueri. Ideo vehemens paroxysmus et acerrima contentio oritur, in exemplum et consolationem no-

bis, ut, cum inter nos quoque offensiunculae incidunt, memores simus communis vitae et fortunae.

Alia consolatio hinc haurienda est, ut sciamus, quod, qui pie vivunt, vel in oeconomia, vel politia, vel ecclesia, illis non deerunt cruces et vexationes.

Abraham summus sacerdos in domo Dei Deum sine dubio religiose coluit. Sed quid fit? Ab ipso Deo hic tentatur, et jubetur, ut Sarae obediat. Sic enim Moses pergit:

Et dixit Deus ad Abraham: Non displiceat in oculis tuis de puero et ancilla tua; omnia, quae dixerit tibi Sara, audi vocem ejus, quia in Isaac vocabitur tibi semen. Quin et filium ancillae ponam in gentem, quia semen tuum est.

Hic cogitur Abraham simpliciter de sua sententia discedere, et ejicere filium dilectissimum cum carissima conjuge. Hoc quis non videt longe gravius onus esse, quam quod Monachus cucullam gestat, et fune constringitur? Sic qui in politia vivunt, et pii sunt, tot Diabolos habent, a quibus exercentur, quot cives. Qui autem docent in ecclesia, hi totum mundum sibi inimicum faciunt. Stulti igitur sunt, qui vel conjugium, vel magistratum optant, ut possint in otio et laute vivere.

Sunt igitur tres coelestes hierarchiae, de quibus asini sophistae tam multa nugantur, aliud nihil, quam vita oeconomica, politica et ecclesiastica. Extra hos tres ordines qui vivunt, vivunt in electitio vitae genere, quod Deus in omnibus Prophetis rejicit et damnat.

Habet igitur Abraham sanctissimas cogitationes, et voluntas rectissima est. Intelligit enim, divino et humano jure se obligatum esse uxori et filio, et tamen cogitur, ut ejiciat utrunque; nec fuisset finis hujus contentionis, nisi Deus se interposuisset.

Probat autem Deus suo testimonio, Saram non ex carnali affectu locutam, nec superbe imperasse marito, sed humiliter et reverenter rogasse, quanquam causam haberet justissimam. Tota historia testatur, quod Sara reverenter tractaverit maritum; sed hic mandato Dei cogitur, ut aliquid contra mariti voluntatem suscipiat.

Neque hoc facit muliebri commotione tentata, sed diu passa et bene exercitata in isto paroxysmo per humilitatem, fidem, spem, caritatem. Tandem ipsa se vincens verbum promissionis praefert officio erga maritum. Sic enim singulis in sua vocatione manendum est, ne tamen aliquid contra verbum in cujusquam gratiam committant.

Nos quoque hodie facimus officium nostrum, et oramus pro Caesare et aliis principibus, qui tamen nostram doctrinam impense oderunt. Videmus autem, orationes nostras frustra esse, si quidem ad verbum converti nolunt. Ibi exercetur fides nostra, ut tandem statuamus, si alterutri pereundum est, pereat mundus potius, quam Deus et ecclesia Dei.

Abraham non respexerat sic diligenter ad promissionem. Ideo repetit eam Deus, et denuo diserte dicit: „In Isaac tibi vocabitur semen“. Non igitur damnat sanctam voluntatem et justum affectum, quod amat conjugem Abraham et filium; sed tantum revocat eum ad promissionem, quae spem faciebat Ismaëli de magna gente, sed pactum reservabat soli

Isaaco. Hanc differentiam pia mater observat; Abraham prae amore filii non tam diligenter observat: igitur jubetur divina voce obsequi Sarae, quae certo verbo nitebatur.

Gesta autem haec sunt sine dubio vel per Sem, vel per alium ex Patriarchis, ad quem causam hanc Sara detulit. Is pronuntiavit sententiam hanc contra Abrahamum, et quia consentit cum verbo Dei, recte dicitur a Mose, ipsum Deum hanc contentionem sententia sua composuisse.

Promissiones erant duplices: temporalis Ismaëli, aeterna et spiritualis Isaaco contigerat. Facile igitur judicium fuit, cum Ismaël vellet praedominari, non esse ferendum, et sicut infra (25, 23.) de Iacobo et Esau dicitur, majorem coram mundo debere servire minori.

Sic audivit interpretationem promissionis supra capite 17. factae Abraham ex Patribus, qui tum vixerunt: pactum aeternum factum cum Isaac, qui non solum ex promissione natus est, sed etiam generaturus erat benedictiones, id est, ipsum Christum benedicentem omnes credentes: cum e contra Ismaël tantum haberet temporalem promissionem, qua inflatus cum contemneret Isaacum, merito ejectus est. Ad nos erudiendos haec scripta sunt, ut discamus, nos Deo servire posse in sanctissima obedientia, etiamsi tantum sumus conjuges, seu, ut Papistae vocant, laici.

In Isaac vocabitur tibi semen.

Haec particula diligentissime notanda est ad confutandos Judaeos, qui contra nos Christianos sic argumentantur: Quicunque sunt semen Abrahae, sunt

etiam haeredes Abrahae. Nos Iudaei circumcisi sumus semen Abrahae; igitur etiam sumus haeredes. Contra: Qui non sunt Abrahae semen, haeredes Abrahae esse non possunt. Vos Christiani estis gentes, et non semen Abrahae: ergo frustra glor amini, vos esse ecclesiam. Hoc enim est haeredem Abrahae esse.

His argumentis ceu arietibus confisi, gloriantur contra nos, et multos ex nostris subvertunt, sicut audio sub impiis principibus fieri. Hoc scilicet praemium est, quod ejiciunt passim pios pastores, et populum inermem ac rudem religionis relinquunt. Quia enim verbo destituuntur, Iudaeorum rationibus resistere non possunt; neutrum enim negari potest, relinquendus titulus est Iudaeis, quod sint semen Abrahae, et nos negare non possumus, nos gentes esse, et ad familiam Abrahae non pertinere. Sed divus Paulus, exercitatus scilicet artifex, pulchre ad Romanos 9. et Galatas 3. haec Iudaeorum argumenta dissolvit, ac negat in primo syllogismo majorem; quod scilicet universalis non vera sit, omnes esse haeredes Abrahae, qui sunt semen Abrahae. Ac opponit instantiam, quam nullus Iudaeus negare potest: Ismaël enim est verum semen Abrahae, natum ex ipsius carne; et tamen ejicitur, nec est particeps verae haereditatis cum Isaac.

Respondet igitur ad majorem sic, ut faciat semen Abrahae triplex. Unum carnale et sine promissione de Christo; tale semen fuit Ismaël, natus ex carne Abrahae. Alterum semen dicit esse carnale, sed cum promissione de Christo. Sic Isaac ex carne Abrahae quoque natus est, sed habuit promissionem: „Ego statuam pactum meum cum Isaac“. Tertium

semen dicit non esse carnale, sed tantum promissionis, quod scilicet, licet ad carnem Abrahae non pertineat, tamen retinet fidem, et promissionem Abrahae factam amplectitur.

Major igitur in primo syllogismo falsa est: omnes, qui sunt semen, sunt haeredes Abrahae; hoc enim in Ismaële non verum est. Historia igitur cogit, ex universali particularem facere, si modo consistere argumentum debet, in hunc modum: Aliquod semen Abrahae est haeres Abrahae.

Quodsi Iudaei adjiciunt minorem, se esse illud semen Abrahae, ut eam probent necesse est. Nos enim probare possumus, ipsos esse semen Abrahae, sicut Ismaël fuit; sed Ismaël a promissione exclusus est. Igitur Iudaei quoque excluduntur. Constituenda ergo definitio est, quodnam sit verum Abrahae semen particeps promissionis. Hic iterum praelucet nobis historia, sicut Paulus egregie ex Mose probat, haeredes esse tantum illos, qui sunt ex promissione, sive sint carnale semen Abrahae, sive non.

Atque hic patet, quomodo secundum argumentum refutandum sit: nam in eo quoque major vitiosa est. Non enim verum est simpliciter, quod, qui non sunt carnale semen Abrahae, non possint esse haeredes Abrahae: promissio enim facit veros haeredes Abrahae, sicut patet in Isaac. Qui igitur promissionem fide amplectuntur, sunt filii veri promissionis et haeredes Abrahae, sicut Christus (Matth. 3, 9.) dicit: „Potest Deus ex lapidibus excitare Abrahae filios“. Si ex lapidibus, ergo non ex carne et ossibus Abrahae?

Textus igitur clarus est. Ismaël est semen Abrahae verissime natus ex carne ejus. Itaque Abraha-

mum appellavit patrem, et vicissim a patre salutatus est filius, et tamen ejicitur e domo. Manet autem in domo haeres solus Isaac ex promissione natus, active et passive, ut sic dicam: passive, quia promittitur ei benedictum semen; active, quia credit promissioni.

Hoc Iudaei non considerant. Amiserunt enim veram doctrinam de promissione et fide, et haerent simpliciter in nativitate carnis, quae sola per se nihil est, si non accedat promissio et fides. Sic Absolon est filius David secundum carnem; sed quia non credit, perit. Sic populus, qui in deserto mortuus est, etiam fuerunt filii Abrahae; sed quia non crediderunt, exstincti sunt. Impossibile autem est, perire filium promissionis, haeredem Abrahae et Dei populum.

Forma igitur substantialis haeredum est ipsa promissio. Sola enim haeredes facit etiam illos, qui non sunt filii carnis. Sed nativitas carnalis est tantum materialis causa, tam infirma et inutilis, ut etiam, si sis vere ex Abrahami carne natus, tamen non ideo sis haeres Abrahae.

Recte igitur Paulus dicit, haeredes esse, qui sunt ex promissione, hoc est, qui audiunt promissionem, et promissioni credunt, sive sunt nati ex carne Abrahae, sive non. Promissio enim, quae est verbum Dei, tam valida et potens est, ut ea, quae non sunt, vocet, ut sint: sicut Christus dicit, „ex lapidibus generari Abrahae filios“ (Matth. 3, 9). Hoc caro seu carnalis nativitas non potest; solum verbum potest, quod est omnipotens.

Dixi autem paulo ante, promissionem duplicem esse: passivam, quae nobis fit, et activam, quam nos

fide

fide amplectimur: ea autem est, quae etiam nos natura gentes facit haeredes Abrahae, imo fratres et cohaeredes Christi. Frustra igitur gloriantur Iudaei contra nos, quod sint semen Abrahae. Non enim ex eo sequitur, esse etiam haeredes Abrahae, nisi apprehenderint promissionem, et crediderint in Christum.

Sunt quidem semen Abrahae nati ex ipsius carne et sanguine; sed illa carnis nativitas non facit Dei filios, sicut Ioannes (1, 13.) dicit: „Qui non sunt ex sanguinibus", hoc est, qui habent carnalem nativitatem, et secundum carnem sunt Abrahae filii: „nec ex voluntate carnis", hoc est, qui sunt legitimi filii seu adoptionis: „neque ex voluntate viri", hoc est, qui sunt ex Prophetis regentibus et docentibus, sicut hodie Pontificii de successione gloriantur: „sed qui ex Deo nati sunt", hoc est, qui credunt promissioni, et eam firma fide amplectuntur; non enim satis est, ex carne Abrahae natum esse, nec Isaac ipse fuisset promissionis haeres, nisi accessisset fides.

Notabis igitur, triplex esse semen: aliud naturale sine promissione, aliud naturale cum promissione, aliud tantum promissionis sine natura. Ex his tribus tantum illud ejicitur, quod est carnale sine promissione, sicut in Ismaël apparet; ac finalis ejectionis causa est, sicut ex Paulo discimus, ut constet haec distinctio inter filios et haeredes, ne in Iudaeorum errorem feramur, qui satis esse putant, quod habeant patrem Abrahamum.

Nam epulo, Lucae decimo sexto, Abrahamum etiam patrem vocat, sed frustra. Reputantur enim filii Abrahae tantum hi, qui in promissione haerent,

sive sint ex Abrahae carne nati, sicut Isaac, sive non. Sic Christus dicit Ioannis octavo (v. 39. 40.) ad Iudaeos: „Si estis Abrahae filii, facite opera Abrahae: sed vos facitis opera patris vestri, Diaboli". Haec ad retundendos pertinaces Iudaeos, qui sic de sanguine et carne Abrahae gloriantur, satis sint.

Porro idem ludus nunc agitur, et, si ita debet dici, a principio mundi in omnibus gentibus actus est. Pertinaces sunt et obstinati Iudaei propter nativitatem carnalem, ac solos se gloriantur populum Dei esse. Sed Turcas vide, et videbis, eos eadem carnali fiducia niti. Quia enim feliciter contra Christianos pugnant, et magnis multisque victoriis praesertim his ultimis temporibus suam potentiam auxerunt, primum in summa securitate nobis hunc titulum adimunt, quod simus populus Dei, si quidem tot cladibus exercemur: sibi autem hanc laudem vendicant, quod sint Dei populus, si quidem in dies sic prosperantur, praesertim contra Christianos; nam contra Tartarum et Persas pugnantes neutiquam sunt tam felices Turcae.

Successu igitur elati, et quasi saginati victoriis nos pro canibus et porcis habent. Idem faciebat Senaherib ad Hierosolymam; successus eum faciebat blasphemum, ut jactaret, sua idola fortiora esse Deo, cujus sedes erat in Hierusalem. Sic postea Romanorum dii totum mundum faciebant Romae obnoxium. Itaque certi erant Romani, suam religionem optimam, et Deo gratissimam esse. Sicut igitur Iudaei carnali nativitate superbiunt, ita Turcae hodie non credunt, alium esse populum sub sole, qui Dei populus sit, quam se.

Si quaeras causam, quomodo id probent, afferunt victorias, successum, potentiam, opes. De promissione Dei nihil neque habent, neque norunt, ignari majestatis divinae, quae etiam in indignos et impios regna mundi transfert. Nam Turcicum imperium, quantumquantum est, nihil est nisi panis mica, quam dives paterfamilias projicit canibus.

Hoc Turcae nesciunt, Christiani autem norunt, et universum mundum cum omnibus suis opibus pro nihilo ducunt; exspectant enim aliam vitam et meliorem, in qua una stella pulchrior et laetior erit hoc toto mundo. Habent autem hujus sui judicii firmum fundamentum, nempe Dei promissionem propositam in Filio Dei: ubi Turcae putidum suum Alcoranum, victorias et potentiam temporalem habent, quibus nituntur. Facile autem credo, in locis Turcae vicinis multos Christianos hoc scandalo frangi, et deficere a fide, quod se calamitosos, Turcas autem florentissimos esse vident.

Opus igitur habebant tales fidelibus doctoribus, qui monerent, Dei benignitatem non aestimandam ex perituris rebus, ut sunt opes, potentia, victoriae, sed ex aeternis bonis. Nam exiguum hoc divinae majestatis argumentum est, dare regna et opes mundi. Dedit enim haec Deus in commune, cum mundum condidit. Illud autem munus divinam majestatem ostendit, qualis sit, cum resuscitabimur a mortuis, et novum habitabimus mundum, idque in aeternum. Nihil igitur hoc est dicere: Deus dat regna, dat opes: ergo habeo propitium Deum. Sic potius dicendum est: Deus dat promissionem, eamque de aeterna vita: ergo vere est propitius. Proverbii igitur vice praesens textus debebat usurpari: „In Isaac vo-

cabitur tibi semen", hoc est, haeres sit ille, qui promissionem habet et credit. Ubi promissio nulla est, aut promissioni, quae est, non creditur, ibi utcunque sint opes et regna mundi, dignitas et potentia, tamen ecclesia nulla est, tamen populus Dei nullus est. Est Ismaël, qui domo ejicitur, non est Isaac haeres.

Sic Papa cum suis vendicat sibi ecclesiae nomen; sed nobis persuasissimum esse debet, quod non possint esse ecclesia. Ratio est, quia non sunt filii promissionis, hoc est, non credunt evangelio, sed id persequuntur. Licet igitur glorientur de successione, officio et ordinaria potestate, tamen, si promissioni non credunt, nihil sunt nisi Ismaël in domo Abrahae, hoc est, non sunt haeredes, sed filii perditionis.

Hanc distinctionem, ut ex prioribus patet, facit Moses, ipse Christus, Ioannes et Paulus: quin ipsum secundum praeceptum satis clare probat, cum praecipit, nomen Dei non sumendum in vanum; esse falsam ecclesiam, quae a nomine Dei non vult abstinere, et tamen eo abutitur.

Pertinet autem id ad consolandos nos. Nomen enim Dei terribile et metuendum est; eo quia utitur falsa ecclesia contra verae ecclesiae membra, non potest fieri, quin terreantur. Pontifex cum nos excommunicat, facit id usurpans nomen Dei: sciendum igitur est ex secundo praecepto, hos ipsos nomine Dei abuti, qui soli volunt esse ecclesia.

Distinguendum igitur est de ecclesia et nomine Dei. Nomen Dei reverendum et sanctum est, sed est in frequentissimo abusu. Ibi non debemus timere, sed contemtores esse, non quidem nominis Dei, sed

eorum, qui eo abutuntur, et nos terrere volunt. Idem de ecclesia judicabis. Triste est audire, quod simus, ut Papistae mentiuntur, abjecta et mortua membra ecclesiae; sed distinguamus inter verum usum nominis ecclesiae et abusum. Ismaël Abrahamum etiam patrem vocat, sed longe alia conditione, quam Isaac. Ita Pontificii se vocant ecclesiam: sed si hoc stat, sicut negari non potest, ne quidem a Satana, ecclesiam esse, quae promissionem habet et credit, sequitur, Papam cum suis non esse ecclesiam, sed abuti ecclesiae nomine, quia promissionis hostis est, et persequitur eos, qui promissioni credunt.

Certum igitur hoc est, quod nomen ecclesiae sit in magno et frequentissimo abusu: non enim Haeretici tantum, sed etiam Turcae et Iudaei vocant se ecclesiam. Qui igitur simpliciter hoc dicit, se esse ecclesiam, nihil omnino dicit. Probet hoc necesse est, aut nos optimo jure ecclesiae nomen contemnemus, quia in abusu est.

Cogit autem secundum praeceptum ad faciendam distinctionem. Sicut enim Dei nomen in abusu est, ita quoque ecclesiae nomen est in abusu. Ecclesia enim non est, nisi ubi verbum est, et qui credunt verbo secundum textum hunc: „In Isaac tibi vocabitur semen“. Papa autem persequitur verbum, et assumit nomen Domini in vanum; est igitur Antichristus et foeda bestia illa (Apocal. 13, 1.), quae in fronte habet nomina blasphemiae, hoc est, quae nihil nisi meras blasphemias docet, et nomen Dei perpetuo abusu profanat.

In evangelio Ioannis (14, 24.) dicit Christus: „Si quis me diligit, sermonem meum servabit“: necesse igitur est, qui volunt esse populus Dei seu

ecclesia, ut habeant verbum Christi, hoc est promissiones divinas, et eas servent, id est, eis credant; hi sunt, quos Pater diligit, ad quos venit, ut in eis habitet; sed tantum abest, ut Pontifex et sui verbum Christi servent, ut soli pertinacissime id oderint et persequantur.

Quia autem nos terrent ecclesiae et Dei nomine, faciamus distinctionem, quam Spiritus sanctus in secundo praecepto facit, alios recte uti Dei nomine, alios Dei nomine abuti. Verus usus est nominis Dei, ubi verbum et promissio est: contra ubi blasphematur verbum, ibi nomen Dei est in abusu. Non igitur terrere nos debet. Scimus enim, apud tales non habere mansionem Patrem et Filium et Spiritum sanctum, sed ipsum Diabolum, sicut ex fronte cognoscitur, in qua sunt blasphemiae nomina. In summa populus Dei non est, nisi qui habet promissiones, et eis credit; qui confidunt operibus, legibus et aliis donis ut Iudaei, Turcae, ecclesia non sunt, quia opera, leges etc. non sunt promissio.

In nostris autem ecclesiis retinemus confessionem, et amplectimur promissiones, ac servamus sermonem Christi. Sic quod multi hactenus occisi sunt, et adhuc occiduntur tantum propter verbum, quod confessionem evangelii nolunt abjicere, hae certae notae sunt, quae probant, nos veram ecclesiam esse, Papam autem cum suis esse ecclesiam Satanae.

Sed quid ad hoc dicemus? Papistae baptisant, administrant sacramenta, absolvunt a peccatis: ergo sunt ecclesia. Et negare non possumus, quin nos per ipsorum ministerium, quod ab eis baptisati sumus, venerimus in consortium verae ecclesiae.

Ad hanc objectionem sic respondere soleo: Sacramenta externa, item verbum potest tradi seu administrari etiam ab impiis. Iudas pro sua persona non pertinebat ad ecclesiam, et tamen erat in ministerio ecclesiae, et qui baptisati ab eo sunt, vere sunt baptisati.

Idem de Papistis dicamus, qui per se blasphemi sunt et impii, et tamen quando baptisant, communicant, absolvunt (si modo substantialia retinent), valet ministerium ipsorum. Etsi enim blasphemi sunt, ego tamen, qui ministerio eorum utor et credo, non sum blasphemus; sed vere per fidem consequor, quae promissio Dei offert, utcunque impius ille sit, qui promissionem mihi recitat.

Non igitur satis est, habere nomen ecclesiae, dici Episcopum, Cardinalem, sacerdotem: „omnia, ut Paulus dicit, sunt carnalia et personalia“. Deus autem personam non respicit, nec nos debemus respicere istas larvas carnis. In verbum debemus intueri, et ex hac historia proverbium facere contra Papistas in hunc modum: Abraham habet duos filios: unus carnalis, non habens promissionem Christi; is persequitur alterum filium, qui est haeres promissionis. Idem adhuc hodie fit, et fiet semper, et factum est ab initio. Sic enim Cain primogenitus vendicabat sibi promissionem, et fratrem Abel occidebat.

Duplex igitur ecclesia est, sicut duplices sunt filii Abrahae: una, quae occiditur et patitur persecutiones; altera, quae occidit et persequitur fratres, sicut Cain et Ismaël. Habet autem utraque suos certos fructus. Falsa ecclesia blasphemat et persequitur verbum, vera autem eccesia retinet confessionem, et

patienter fert persecutiones. Sicut hodie stamus confitentes verbum coram Caesare et toto mundo.

Contra Papistae Christi verbum negant, et impiis decretis conantur opprimere: hi fructus laudis et blasphemiae, confessionis et negationis manifesti sunt. Non possumus igitur dubitare, quin ecclesia Pontificis sit Satanae ecclesia, etsi ministerio ipsorum, cum retinent substantialia, pii recte uti possunt.

Notemus igitur diligenter hunc textum, qui valet contra omnes gloriantes in carne. Iudaei gloriantur in sanguine, quod sint semen Abrahae, Turcae in victoriis et potentia, Papa in successione Apostolorum. Sed nos negamus consequentiam, cum dicunt: sumus successores Apostolorum in officio: ergo sumus ecclesia. Hic enim scriptum est: „in Isaac vocabitur tibi semen“, et non in Ismaël, hoc est, populus Dei sunt, non qui successionem carnalem habent, sed qui promissionem habent, et ei credunt.

Nomen Dei enim in duplici usu est, blasphemo et sacro. In ecclesia vera sacrum et metuendum, sed in ecclesia falsa non metuendum. Haec enim consolatio fortiter retinenda, et assidue inculcanda est, quam secundum praeceptum tradit, quod nomen Dei in maximo abusu sit.

In scholis vulgo dicitur, aequivoca non valere ad docendum; qui enim aequivocis utuntur, procedunt ex confusis et multiplicibus vocabulis: itaque nihil docent. Sic nomen Dei, item ecclesiae nomen est in aequivoco usu; alii enim bene, alii male eo utuntur. Cum igitur Papa dicit, iram omnipotentis Dei incurrere omnes, qui non probant sua decreta, horribile id verbum per se est; sed est aequivocum,

et in malo usu. Igitur minas et fulmina illa non pili facio. Sic nomen ecclesiae Dei nihil dialectice significat: non enim accipit dialecticus vocabulum, nisi sit univocum.

Ecclesia igitur vera Dei est, quae nomine Dei non abutitur, sed audit et servat verbum Christi, hoc est, credit promissionibus. Hujus nomen cum audio, in vera humilitate prosternor et adoro eam; certus enim sum, habitare in ea Patrem, Filium et Spiritum sanctum. Sed quando ecclesiae nomine se ornant, qui non servant verbum Christi, sed persequuntur, et incedunt in electitiis religionibus, ibi fit ex vocabulo sua natura univoco aequivocum.

Sicut igitur stultitia esset, metuere ab homine picto, et gladium stringente, ita stultitia est ecclesiae nomine terreri, cum in blasphemo usu est: est enim picta tantum ecclesia, seu larva ecclesiae. Vera ecclesia autem est, ubi est Isaac, promissionis filius; ibi timendum est nomen Domini, ibi est nostra salus et fortitudo; sicut Psalmus dicit: „Nomen Domini fortissima turris; ad eam confugiat justus“ etc. (Prov. 18, 10.).

In summa, ubi est verbum Christi, et servatur, hoc est, creditur, ibi non dubita de ecclesia, etiamsi impius et blasphemus sit, qui vel sacramenta administrat, vel docet. „Verbum enim Domini, sicut pluvia, non redit vacuum“ (Es. 55, 10. 11.).

Ideo in symbolo dicimus: Credo ecclesiam sanctam, hoc est, quae habet verbum, quo omnia sanctificantur, 1 Timoth. 4. (v. 5.). Sed haec ecclesia patitur suum Ismaëlem persecutorem, donec incipiat vox et oratio Sarae et Isaac, id est, donec vera ecclesia jugiter orando et clamando impetret, ut ejicia-

tur Ismaël. Quanquam Ismaël hoc prius non credit, quam ipsa re experiatur.

Etiam filium ancillae faciam in gentem magnam, quia est semen tuum.

Praecepit Dominus de ejiciendo Ismaële. Ne igitur videretur oblitus promissionis supra de duodecim ducibus, et poenitere consilii, promissionem repetit, et addit, se hoc facturum propter Abraham, cujus semen sit. Sic naturalis filius ejicitur quidem, et tamen constituitur potentissimus rex mundi.

Dices igitur, num hoc est ejicere, constituere regem maximi populi? Ismaëlis enim posteritas totum latus australe occupavit, et Saraceni adhuc hodie sunt magnus populus. Pertinet igitur haec historia ad nos docendos, quod regna et imperia hujus mundi distribuit Deus etiam in reprobos et malos, non ipsorum merito, quod nullum est, sed propter Abrahamum, id est ecclesiam, quae sola in mundo orat pro regibus et imperiis, ut possit ipsa in hac vita tranquillum tenere hospitium, et in pace propagare verbum Dei.

Turca sicut persequitur ecclesiam, ita non credit, se ecclesiae precibus, quae pro omnibus imperiis orat, 1 Tim. 2. (v. 1. 2.) adjuvari; tribuit hoc Alcorano suo et justitiae suae; gloriatur enim de vera religione et vero cultu Dei, quod sit inimicus imaginum et statuarum, nos autem tanquam idolatras odit et persequitur.

Rex Alexander quoque non sentiebat, ecclesiae Dei beneficio se ita fortunatum esse, et tamen verum est, quod sola oratio verae ecclesiae conservat omnia regna propter exiguam turbulam piorum, quae

in hac vita hospitio opus habet. Sic Carolus Caesar hoc, quod habet in hoc mundo, habet ecclesiae Christi merito et precibus. Bene igitur notanda particula est, quod Deus ad Abraham dicit: „Quia est semen tuum Ismaël". Propter Abrahamum enim, meritis ac virtute Abrahami Ismaël constituitur Caesar et monarcha.

Quam autem iniquum est, cum regna omnia ecclesiae precibus conserventur et floreant, eam ab illis ipsis premi et conculcari, quos fideliter sic adjuvat. Sola enim ecclesia est, cui mandavit Deus hanc curam, ut oret pro regibus, 1 Tim. 2. Idque ideo, quod pace, disciplina, securitate opus est ad propagandum verbum, et ecclesiam per verbum colligendam, sicut docent historiae primorum imperiorum, Babylonii et Assyrii.

Quod igitur ad praesentem historiam attinet, Abraham cogitur, discedere de sua sententia, Sara autem perrumpit et impetrat, quod instituerat; propius enim inspexit promissionem, intellexitque purius, quam Abraham. Deus enim etiam parvis quaedam revelat, ut scilicet humilientur magni. Iam sequitur alia lucta, quae pertinet ad secundam tabulam, sicut illa prior ad primam.

Et surrexit Abraham mane, et accepit panem et lagenulam aquae, et dedit Hagar, imponens super humerum ejus; et emisit eam una cum puero, quae abiens erravit in deserto Beerseba.

Profecto miserabilis historia haec est, si eam diligenter inspicias, quanquam valde breviter describitur a Mose. Abraham postquam de Dei voluntate

certus est, festinat obedientiam; mane surgit, non numerat ullam pecuniam, non instruit ad ignotum et longum iter vestibus; simpliciter ablegat carissimam conjugem, quae prima ipsum patrem fecit, una cum primogenito filio, tantum panem et utrem aquae eis dans, ein Sack mit Brot, und ein Krug mit Wasser; hae scilicet sunt opes, quas a parente filius Ismaël et uxor Hagar accipiunt.

An non autem crudelitas esse videtur, matrem oneratam prole sic miserabiliter dimitti, idque in ignotum locum, imo in vastum et aridum desertum? Non addit servulum, non addit ancillam, nuda mater cum nudo filio ejicitur ex veri patris possessione, nihil efferentes omnium rerum praeter exiguum panis et aquae, qui paucorum dierum sine dubio cibus et potus fuit. Si vel vinum dedisset, vel instruxisset eos pecunia, tolerabilius fuisset malum.

Nunc autem judicio rationis crudeliter videtur agere Abraham; sed hoc vere est mactare affectum conjugis et prolis erga conjugem et prolem, qui sunt duo potentissimi affectus: non enim cogitabimus, Abrahamum fuisse unum Vandalicum rusticum; fuit vir vere pius, sanctus, mitis, humilis, misericors, qui etiam inimicos suos vere diligebat.

Quare ergo sic tenuiter dimittit conjugem et filium, quasi hostes essent? Ubi sunt viscera patris? Angelis venientibus, quos tamen nondum agnoscebat, apponit butyrum, vitulum, panes ad cinerem assos. Hic autem ipsum primogenitum filium protrudit ex haereditate in exsilium, quasi subito affectus paternus totus exstinctus et mortuus esset.

Consulamus enim singuli corda nostra, si contigisset honesti conjugii socia, et proles naturalis

tibi nasceretur, ac natura non esses durus et immitis, possesne paternum affectum sic vel vincere vel ejicere, ut non saltem adhiberes servum, qui esset itineris dux? Non igitur sine maximo luctu et gravissimo dolore haec fecit Abraham; non enim lapis fuit aut saxum: sed cum magno singultu et multis lacrymis carissimam conjugem dimisit. Non mutat Deus naturas in sanctis, nec occidit affectus. Sic omnino simile veri est, nec Hagar, nec filium Ismaël risisse, sed toto pectore perculsos esse ad hoc novum nuntium exsilii.

Ergo ejectio haec tragice descripta est, quanquam verba pauca sint, ac nisi promissionem audivisset Abraham, eaque tum matrem, tum filium esset consolatus, potuit metuere vitae ipsorum propter lupos, ursos, leones deserti, in summa non Sodomitas, pessimos homines, sic duriter tractasset Abraham: orabat enim pro eis, et quasi moriebatur in precibus.

Pone igitur, quod Monachi, qui in monasteriis vivunt, sancti sint, quid simile in illis invenies, respectu hujus unius operis tam duri et difficilis, quod duos maximos affectus erga uxorem et filium vincit, cedens per obedientiam debitam mandato Dei? Est igitur insigne exemplum obedientiae, fidei et omnium bonorum morum, maxime autem verae erga Deum obedientiae; neque enim haec tam sunt gesta breviter, ut verba sonant. Et tamen oportuit ea sic describi, ut disceremus exemplo Abrahae, Deum diligendum esse super omnia, et sic perfecte, ut nihil in toto mundo, nec uxorem, nec liberos, nec tuam ipsius vitam sic diligas. Quodsi omnia voluisset Mosea scribere, ut sunt gesta, magno volumine opus

fuisset ad hanc unam historiam. Quis enim narraret lacrymas et gemitus tum matris, tum filii?

Itaque ipsum Abrahamum, ipsam Saram, ipsam denique totam domum commoverunt ad commiserationem et lacrymas. In primis autem Abraham et Sara hortati ambos sunt, patienter hanc ejectionem ut ferant; esse enim hanc Dei voluntatem certo verbo expressam, ut Ismaël relinquat domum, patriam, et in alio loco, quam in terra Canaan, exspectet Dei benedictionem, ac Deum constantem esse et veracem, neque deserturum eos, sed liberaliter daturum, quod promisit, nempe regnum potentissimum.

Haec non affingo ego, sed ipsae circumstantiae, et Mosi superior narratio has circumstantias clare afferunt. Quam enim pius et etiam in hostes clemens et misericors fuerit Abraham, Sodomitarum historia docet: quomodo igitur a lacrymis hic potuit temperare, dimittens sic cum tenui viatico uxorem et primogenitum filium? Mea Hagar, dixit, non sum oblitus, quid tibi et filio, meae carni, debeam, ac libenter utrunque retinerem, et officia caritatis debita exhiberem; sed Dei mandatum aliud cogit et praecipit; propter Deum igitur aequo animo ferte, quod sic nudi ambo ejicimini. Vult Deus, non meis opibus vos ditari, sed in alio loco benedictionem ejus sentire, etc.

Quid igitur hac ipsa historia ad docendos nos de maximis rebus potest proponi utilius? Monet enim exemplo Abrahae, in divinis mandatis nec tardandum, nec disputandum esse. Vult enim Deus obedientiam, dilationem autem odit. Abrahamum quoque turbaverunt innatae στοργαί, ut cogitaret: Misera mea uxor ubi cum filio manebit? ubi sedem inve-

niet? quis eam contra injurias defendet? Sed fides confirmatione certa confirmata has cogitationes carnis omnes, quanquam non sine difficultate et dolore magno, jugulat, et simpliciter in hac spe haeret: Deus eis prospiciet, Deus eorum curam aget; amat enim eos magis, quam ego, et magis juvare poterit.

Dignum igitur exemplum est, ut discamus celeriter et sine disputatione facere, quicquid scimus verbo Dei esse praeceptum. Cum Christus, Ioannis 21. (v. 21. 22.) Petro diceret: „Sequere tu me", Petrus quasi oblitus mandati, de Ioanne sollicitus: „Quid iste, inquit, faciet"? Sed increpat eum Dominus: „Quid ad te"? inquit: „tu me sequere".

Recte igitur Abraham facit; non disputat, quo Hagar cum filio ventura sit; simpliciter respicit mandatum Dei, qui praeceperat, ut ejiceret matrem cum filio: talia sunt sanctorum virorum exempla seu exercitia.

Monachi, ut supra quoque dixi, jactant abnegationem sui, castificationes et mortificationes; sed mortificatio eis est, si videant, assidentem fratrem vel majore vel lautiore pane aut pisce donari. In Abrahamo vero videmus crucifigi carnem, et mortificari voluntatem etiam justam et sanctam, ac divino mandato confirmatam. Est enim Dei mandatum, diligere uxorem, defendere liberos, thesaurisare liberis etc.

Hanc naturalem voluntatem et sanctum affectum hunc jubetur Abraham jugulare, et sic tum uxorem, tum filium dimittere, ut ne obolum quidem ex tot ejus possessionibus auferant. Hoc si mortificationis exemplum non est, nescio, quid mortificatio dici possit. Amat utrunque conjugem et filium, sed jussus, ut eos ejiceret, sine mora vocanti Deo paret, et dis-

putationes omnes praecidit, quicunque tandem eventus exsules excipiat.

Haec est descripto ejectionis, seu discessionis, satis, ut videtis, miserabilis: neutra enim pars lacrymas continere potuit. Grave fuit Ismaëli et matri ejus, discedere a patre opulento, bono, sancto, et ab tota ejus ecclesia. Patri grave fuit, eos sic tenuiter dimittere, et posthac carere consuetudine utriusque, quod etiam ipsi Sarae et Isaaco luctuosum fuit; sed utrinque parent voluntati Dei, et innatos affectus occidunt, etiam illos, qui summi sunt erga liberos et conjugem, quorum causa in hac vita etiam maxima mala subimus et sustinemus. Hoc autem est, votum continentiae recte servare, de quo ignavum Monachorum vulgus, imo qui inter eos sanctissimi esse volunt, nihil sciunt.

Ultima particula, quam Moses addit, errasse eam in solitudine, etiam pertinet ad augendam commiserationem. Nullus fuit itineris dux; nescientes igitur, quo irent, errarunt in solitudine. Significat autem errandi vocabulum, fuisse eos perturbatissimo animo, ut nescirent, quo irent, sicut metu et dolore perturbatis accidit. Scimus autem, sexum muliebrem natura imbecilli animo esse, et graviter turbari etiam levibus incommodis; quid igitur de Hagar putabimus, sic misere cum filio errante in solitudine, sine duce, sine viatico, sine omni humano auxilio? Accidit autem aliud majus et tristius malum, ut sequitur.

Et consumtae sunt aquae in lagenula, et projecit puerum sub unum ex virgultis, et abiens sedit e regione longitudine jactus arcus: quoniam, dixit, non videbo mor-

mortem pueri; et cedens e regione levavit vocem suam, et flevit.

Non potuit historia atrocius scribi; etiamsi Moses suo more brevissimis verbis utitur. Habuerunt mater et filius aquam tridui aut quatridui; ea in solitudine se recreant: sed post aquae deficiunt. Utrique igitur impendet mors, et quidem a siti, quae naturae intolerabilis est.

Qui igitur hic contra Abrahamum declamare vellet, posset eum parricidam facere filii et uxoris: occasio enim hujus eventus ab ipso proficiscitur, qui carnem suam, sicut videtur, crudeliter ejicit. Et Moses ipse satis atrocibus verbis utitur; dicit, Ismaëlem siti jam paene exanimatum, positum a matre sub virgulta. Victam igitur materno affectu ab eo discedere, ne videat filium ultimum efflare spiritum.

Quis crederet haec, nisi Moses scriberet? Sic scilicet una calamitas trudit aliam; ejectus ex patris domo est primogenitus filius, est privatus omnibus paternis bonis; nunc etiam hoc accedit, ut in solitudine periclitetur ex fame et siti de vita. Tragicum autem πάθος est, quod mater reclinat juvenem in herbam sub virgulta; cor enim sic dolore frangitur, ut sustinere adspectum morientis filii mater non posset. Haec incommoda, inquies, praecogitanda fuerant Abrahamo, et non sic festinandum, praesertim in eo negotio, quod prorsus erat contra naturalem στοργήν seu affectum.

Sed supra dixi, exemplum hoc diligentissime notandum esse, ne disputemus, cum Deus aliquid praecipit, sed sine mora obediamus ei. Nos hanc obedientiam, quam Abraham hic praestitit, profecto

non imitabimur facile; illud autem, quod Monachi faciunt, ut gestent cucullos, ut a carnibus, a pecunia tractanda abstineamus, facillime imitabimur.

Non igitur simplex, ut sic dicam, Christianus aut confessor fuit Abraham, sed martyr martyrum. Quis enim est, qui nesciat, quam vehemens sit paternus affectus erga liberos et uxorem? Facilius parenti est tolerare mortem, quam deserere suos, aut pati, ut afficiantur injuria insigni; sed mandato Dei omnia debent cedere. Neque hoc agitur, ut nigra aut glauca veste utaris, si velis Christianus esse: omnia in periculum ponenda sunt, non solum uxor et liberi, sed tua ipsius vita. Sic enim clare praecipit Christus (Matth. 10, 37.): „Qui plus diligit patrem et matrem, quam me, me non est dignus"; hoc est, quando ego cum meo verbo et mandato venio, tum omnium oblivisci vos oportet, quae habetis et possidetis in hoc toto mundo.

De hac abnegatione, quaeso te, quid unquam audivisti vel legisti apud ullum Monachum? Scribunt quidem in foribus suarum habitationum: Abnegate ipsum. Sed si rem ex factis aestimes, hoc aliud nihil eis significat, quam: Desere pauperem culinam, et ingredere divitem; fuge molestias et labores mundi, hoc est occonomiae, politiae, et fruere otio, ac saginare sicut porcus, et nemini quicquam fave. O quam facilis et carni suavis mortificatio.

Quanto autem Abraham patientior, et magis misericors fuit, tanto obedientia ejus laude dignior est, quod praefert mandatum Dei omnibus, et Deum supra omnia diligit, adeo ut suum dilectissimum filium et suavissimam uxorem tanquam hostes domo ejiciat.

Lugubriter sane descripta est haec ejectio, quod juvenis clamat jam siti moriens, nec potest eum mater in solitudine adjuvare. Quodsi speciem aestimes, crudelia judicabis haec, et accusabis Abrahamum. Sed quid aliud faceret Deo sic jubente?

Etsi autem ex domo et ecclesia Abrahae ejicitur Ismaël, tamen, ut supra aliquoties dixi, quod haud dubie multi ex Cainitis ad ecclesiam conversi sunt, ita non dubito, quin Ismaël et multi ex posteris ad veram Abrahami ecclesiam conversi sint: non enim hoc agitur, ut simpliciter excludatur a regno Dei, sed ut sciat, naturali jure regnum Dei sibi non deberi, sed ex mera gratia contingere. Deus enim nihil cuiquam dat ex jure, secundum sententiam: „Quis prior illi dedit“ (Rom. 11, 35.)? Nec est cujusquam debitum: male enim nobiscum ageretur, si noster esset debitor. Quin nos omnes sumus Dei debitores. Si quid igitur dat nobis, dat non ex jure, sed ex gratia, quam profuse et opulenter offert omnibus, qui promissioni credunt.

Hanc lectionem oportet Ismaëlem cum matre discere, si quidem volebant ambo procedere contra Isaac jure. Postquam igitur haec juris praesumtio per tam duram ejectionem mortificata est, non dubito, quin reversus Ismaël sit cum matre ad Abrahamum. Placet enim mihi Iudaeorum sententia, quod Ketura sit Hagar.

Valet igitur historia haec eo, ut discamus, nos nihil habere ex jure, sed omnia ex gratia Dei contingere. Iudaei volunt ex jure Abrahami haeredes esse, et possidere benedictionem, quia ex carne Abrahami sunt nati. Sed si jus illud resignarent, et con-

fugerent ad gratiam, sic fierent benedictionis participes.

Sic Papa gloriatur de successione, et eo jure vendicat sibi primatum; sed nos nullo modo in ecclesia hoc ei concedimus: si ex gratia vellet primus esse, sustineremus eum; sed urgentem jus non sustinemus. Idem de canonibus dicimus; si eos relinquerent liberos, toleraremus eos. Sed quia faciunt necessarios, ideo explodimus eos, et sumus duriores incude et adamante, qui molliores essemus cera, si nobis nostra relinqueretur libertas.

De monastica idem judicium est; habent Monachi suas regulas et exercitia sua; ea tanquam jus urgent, et deberi sibi vitam aeternam statuunt: sed quis jussit, hoc ut facerent?

An non gravis impietas est, cum Deus propter Filium suum gratis omnia largiter promittat et donet, quod nos abjecta promissione jure vendicare nobis aeternam vitam praesumimus.

Declarat igitur hoc Ismaëlis exemplo Deus, se nemini quicquam debere. Nemo igitur jactet aut glorietur coram eo de justitia aut merito, sed subditus sit totus mundus Deo, et prostratus invocet gratiam et misericordiam, et uno ore dicat: „Non intres cum servis tuis in judicium“ (Ps. 143, 2.).

Hoc docet nos omnes Ismaël, qui mortificatus ad hunc modum jus suum simpliciter resignavit, et postea venit ad haereditatem promissionis, tanquam hospes, sicut Paulus de gentibus dicit ad Philippenses *) (2, 11. 12.). Credo enim, quod nepotes Ismaëlis etiam se conjunxerint cum ecclesia Abraham,

*) Rectius Ephesios.

et facti sint haeredes promissionis non ex jure, sed ex vaga gratia, sicut supra de Cainitis diximus.

Haec causa est, cur nudus filius cum nuda matre, solus cum sola in desertum locum et in mortem sitis et famis ejectus sit ex domo patris, ut occideretur scilicet pestilentissima bestia, quae vocatur opinio justitiae, juris et meriti apud Deum. Nam apud Deum nihil valet nisi gratia; hanc si apprehenderent per Christum Turcae, Iudaei, Papa, servarentur: sed excaecati gratiam repellunt, et statuunt jus ac meritum: ideo pereunt in aeternum.

Locus hic de tentationibus Abrahami et Hagar totus theologicus est. Sicut enim dixi, magna fuit Abrahae tentatio, ejicere filium naturalem cum legitima uxore adeo inhumaniter, ut nihil prospiceret neque conjugi, neque proli: sed utrunque quasi in certam mortem traderet. Non enim Abraham durus lapis fuit; plenus fuit Spiritu sancto, qui homines facit mites, humiles, benignos, beneficos.

Mirabilis igitur haec historia est; sed scribitur de sancto Patriarcha nobis in exemplum, ut discamus, Deum diligendum et colendum esse super omnia. Sic supra jubetur egredi ex patria, et in Psalmo 45. (v. 11.) dicitur ecclesiae ex Iudaeis collectae: „Filia, obliviscere domum patris tui“. Et Christus dicit: „Si quis plus diligit patrem et matrem, quam me, non est me dignus“ (Matth. 10, 37.).

Sic in secunda tabula continentur praecepta caritatis erga fratres. Sed si novum mandatum accedit, ut, cum Saul jubetur occidere Amelechitas, ibi irasci, persequi et occidere eos debemus obliti omnis caritatis, etiamsi, ut Abraham facit, filius mactandus sit.

Haec enim vox: Ego sum Dominus Deus tuus, illam alteram de diligendo proximo, de honorandis parentibus tollit.

Videmus igitur in Abrahamo duplicem mortificationem. Prima ad primam tabulam pertinet; ibi enim pugnatur de promissione Dei; eam contra verbum vult Abraham ambobus filiis communem esse. Hic affectus fidei mortificatur, et cogitur Abraham discere ex uxore, quis sit promissionis verus intellectus. Altera pertinet ad secundam tabulam. Cogitur enim oblivisci pietatis erga conjugem et filium.

Haec exempla diligenter in ecclesia docenda sunt. Concordant enim cum evangelio, quod docet, verbum fidei anteferendum omnibus rebus humanis. Doctus igitur hic exercitiis Abraham, non speravit, in hac vita se consecuturum promissionem, sed intellexit eam de aliis majoribus rebus, quam sunt hujus vitae, si quidem, postquam haeres promissionis ei jam contigit, tamen exercetur tantis tentationibus et calamitatibus.

Cognitio aeternae vitae et fides in futurum Christum et spes resurrectionis a mortuis vera bona sunt: haec per promissionem exspectavit: nihil motus istis calamitatibus, quod sic cogeretur errare, non habere propriam sedem, ejicere uxorem et filium primogenitum, quae omnia cum promissione carnali homini videntur pugnare. Sed revera sunt exercitia fidei, necessaria nobis, sed mirum in modum carni gravia, imo prorsus impossibilia.

Verba haec, quod Abraham dederit Hagar lagenulam cum pane, brevia sunt; sed ostendunt ipsa quoque, quam miserabilis fuerit hic casus. Nam circumstantias considera, et videbis, tam esse horribi-

les, ut oratione exprimi non possint. Non Sara, non servus aliquis, sed ipse pater Abraham instruit conjugem et primogenitum filium ad iter, imponens humeris panem et aquam, ac mandans, ut exeant.

Convenit fere historia cum illa de mactando Isaac. Levior enim fuisset dolor, si servo hoc officium injunxisset, ipse autem eo tempore profectus esset in alium locum. Sed cogitur ipse instruere utrunque ad iter, et praesens spectare abeuntes. Exuerit igitur paternum affectum penitus necesse est erga conjugem et filium, in modum hominis duri et crudelis, ac si nunquam eos nosset.

Hunc inaestimabilem timorem et amorem erga Deum Moses dignum judicavit, quem celebraret literis, si quidem non solum spectator, sed auctor etiam hujus calamitatis est Abraham. Quodsi alius hoc fecisset, et conjugem, cum qua viginti annos plus minus consueverat, ejecisset domo, quid Abrahamum facturum fuisse judicas? Nunc autem cum Deus ita jubet, ipse quasi administer hujus crudelitatis exsistit, docens hoc suo exemplo, omnia quidem facienda esse propter proximum; sed cum mandato Dei jubemur aliud facere, nihil in tota hac vita tam nobis gratum et jucundum esse debet, quod non debeamus odisse, etiam vitam nostram; sicut Christus dicit: „Qui odit vitam suam, inveniet eam“ (Matth. 10, 39.).

Hoc igitur est oblivisci domum patris, sicut Psalmus (45, 11.) loquitur. Miserabilis profecto descriptio, quam vix siccis oculis legere possum, quod mater et filius sic patienter ejectionem ferunt, et in exsilium abeunt. Itaque pater Abraham vel stetit, et illacrymans benedictionibus et votis prosecutus est abeuntes, vel abdidit se alicubi in angulum, ubi so-

lus suam et exsulum fortunam deflevit. Non enim, ut saepe dixi, stipes aut saxum fuit, sed habuit pectus pietate et caritate plenum in summo gradu erga proximos, ac multo magis erga domesticos, conjugem scilicet et primogenitum filium: ubi sic tentatio tentationem excipit, et lacrymae alias lacrymas trudunt, ea vera mortificatio est, et vera fidei exercitia mortificantis etiam innatam caritatem. Nugas igitur dixeris Monachorum et Nonnarum mortificationes, quas jactant.

Beerseba, cujus textus meminit, est vicina Aegypto; ad eam forte fuerunt greges ovium et armenta. Victitarunt enim ejus loci homines ex pecuaria, et habitaverunt in tabernaculis. Istic Ismaël et Sara *) in novum periculum veniunt, quod matrem attonitam, ac paene crudeliter impatientem facit: sicut Abraham etiam crudeliter fecisse videri potest, quanquam alia ratione; obedivit enim mandato Dei.

Ismaël siti enecatur; mater hoc spectaculum triste videre cum non posset, reclinat eum in herbam inter virgulta, ac progressa paululum tanquam desertura moribundum, tamen in vicinia, unde audire gemitus morientis potest, considet.

Experimur autem, magnam miseriam et calamitatem esse, si quis exsul sine certa sede erret inter ignotos homines. Major autem ista calamitas est, quam circumstantia hoc in loco ostendit, quod Hagar et mater et femina est, idque sola et in solitudine, sic repente ex ampla domo ejecta, ac jam victus omnis deficit, et filius moritur.

Potuit quidem ex Beerseba habere aquas; fuerunt enim istic sine dubio pastorum tabernacula; sed

*) Lege Hagar.

errat afflicta mulier non tantum corpore, sed etiam animo sic consternata, ut, quid agat, nesciat.

Est autem hic theologicus canon, Satanam afflictis addere afflictionem, et errantes corpore facere, ut etiam corde errent: sic enim solet, ut Germanico proverbio dicimus: ubi sepes humilis est, in ea parte transcendit eam, et qua in parte inclinat currus, in eam incumbit, ut penitus evertat.

Accesserunt igitur ad has calamitates cogitationes tristissimae, quarum egregius instructor Satan est: quo ibo nunc, cogitavit, ego misere ejecta mulier? Neque Deus in coelis est, qui misereatur nostri, neque homo in terra. Deus odit nos; igitur sinet nos mori hic, et perire in deserto siti et fame etc.

Haec est illa pestilens additio, a qua Satan nomen habet, quod vocatur Leviathan, quod ex corporali malo facit spirituale, et oneri addit majus onus. Dicit autem Iob, hamo eum capi non posse, hoc est, humanis viribus non posse repelli. Est Leviathan seu adjector, qui semper ad alteram lancem librae aliquid addit, et deprimit, et inclinatum currum evertit.

Magna igitur haec fuit tentatio et longe gravior, quam fames vel sitis: itaque in tantum stuporem incidit, ut, quid faciat, nesciat; alioqui vidisset fontem, et cogitasset de hominibus loci istius; sed lapsa in illas additiones et augmenta Leviathan, ubi drachma afflictionis est, judicat esse aliquot centenarios. Sic auctor Apocalypseos (12, 10.) appellat Satanam „accusatorem fratrum nostrorum“: qui enim securi sunt, hos facit adamantinos plane, sicut nostri Antinomi sunt. Qui vero imbecilli et timido sunt animo, hos terroribus, ceu impetu fulminis prosternit.

Non igitur tentatur Hagar tantum ejectione corporali, sed etiam spirituali, et desperat usque ad mortem. Consumtae erant aquae; sed aderat in vicinia totus fons; hoc Hagar non cogitat; est enim demersa in istis mendacibus cogitationibus, quas suggessit Satan: ecce Abraham est vir et Propheta Dei; in ejus domo sola est vera ecclesia, is est, qui te et filium ejicit: quod aliud potest esse certius argumentum, te ad ecclesiam illam non pertinere?

Talibus telis non libenter velim ego peti cor meum; expertus enim sum, quam periculosum vulnus faciat. Si aliquis ecclesiae minister mihi negaret absolutionem, et me a sacra communione arceret, etsi levis aliqua esset causa, tamen credo, quod desperabundus cum Iuda fugerem, et me suspenderem. Audit autem Hagar hanc de ejectione sententiam non ex vulgari aliquo ministro, sed ex summo Patriarcha, qui promissionis pater est; quid igitur animi fuisse ei putas?

Supra de Loth audivimus, eum calamitatibus sic fractum et attonitum esse factum, ut videns non videret, et faciens non sentiret. Occupatur enim animus sic in magno dolore et periculis, ut omnes sensus in corpore quasi mortui sint. Itaque ἔκστασιν vocant et raptum, qui tam vehemens est, ut Loth, quid cum filiabus fecisset, prorsus nesciret. In tali paroxysmo etiam bona Hagar hic est, et indicat id Moses in verbo errandi; nihil enim vidit prae nimia tristitia. Desperatio facit eam surdam, mutam, caecam, incogitantem, imo simpliciter occidit secundum omnes sensus.

Vides autem contra nostros Antinomos, legem hic prius tractari, quam consolationes. Ismaël et ma-

ter Hagar superbiebant contra Isaac, quod essent ipsi quoque semen Abrahae, et promittebant sibi propter carnalem conjunctionem haereditatem. Hic affectus hoc modo jugulandus fuit, ut primum discerent legem, et mortificarentur. Qui mortificati sunt per legem, hi demum verbo Dei iterum sunt erigendi et consolandi: sunt enim contriti, non sunt securi et superbi, sicut Ismaël.

Docet nos igitur praesens locus de exercitio et officio legis. Itaque Paulus (Gal. 4, 30.) hanc Sarae vocem: „Ejice ancillam“ vocat vocem legis. Non dicit: Quid dicit Sara? sed: „Quid dicit scriptura“? Etsi igitur Moses cum sua scripta lege nondum affuit, tamen lex fuit in usu et exercitio suo, quia ejicere est vox legis.

Explodamus igitur Antinomos, qui legem ex ecclesia ejiciunt, et poenitentiam per evangelium docere volunt. Hoc quidem recte dicitur, erigendos et consolandos esse homines; sed definitio addenda est, qui tales sint. Nempe qui cum Ismaële et matre ejus ejecti domo, patria, in deserto fame et siti contabescunt, qui ad Dominum gemunt et plorant, ac vicini jam desperationi sunt. Tales idonei auditores sunt evangelii.

Sed qui sentiunt, se in gratia esse propter carnalem aliquam praerogativam, qui praesumunt de justitia et sanctitate sua, hi non in deserto, sed in Paradiso sibi esse videntur, nec sciunt, quid sit errare in deserto, non humiliantur, non occiduntur, hi malleo legis feriendi et comminuendi sunt, imo redigendi in nihilum.

Fit autem hoc per legem, quae dicit: „Ejice ancillam et ejus filium; non enim erit haeres“, hoc

est, extra gratiam Dei omnes natura sumus. Quantum enim ad naturam nostram attinet, sumus filii perditionis, nec sublevat, quod Iudaei sint semen Abrahae, quod nati afferimus judicium rationis et legem, et quod accommodamus ad eam aliquo modo voluntatem nostram; omnia haec ad salutem nihil faciunt.

Sed quicquid ex lege est, quicquid est ex voluntate carnis et viri, de hoc dicitur: Ejice. Non potest enim Deus ferre praesumtionem Ismaëlis, hoc est, non vult, gloriari nos de carnali nativitate, de viribus nostris, de libertate arbitrii nostri, de sapientia et justitia nostra; omnia haec mortificanda sunt, et de omnibus his desperandum est, sicut hoc in loco desperat Hagar. Ubi hoc factum est, et detrusi sumus ad inferos, ibi tempus est revocandi nos per suavem evangelii vocem, quae non dicit: Ejice, sed: Confide, fili, remissa sunt tibi peccata tua; ideo scriptura (1 Sam. 2, 6.) dicit, hoc Dei opus esse, „deducere ad inferos et reducere, occidere et reddere vitam".

Haec causa est, cur Ismaël cum matre ejiciatur, ut scilicet horribile et indomitum malum praesumtionis de propria justitia occidatur. Sic enim cogitabat: Ego sum in domo Abrahae: igitur haeres sum; haec fiducia tam venenatum malum et noxia pestis est, ut occidi non possit, nisi per extremam desperationem, ut homo exutus omnibus, quae possidet, tantum non de Deo et Dei gratia desperet, ac sentiat, se abjectum a Deo esse. Hoc pater et verus Abraham, hoc est, ipse Deus cogitur nobiscum facere. Nihil enim ecclesia, nihil Christus, nihil justitia ad nos pertinet, nisi prius noxia praesumtio sit perdomita et mortificata.

Digni igitur omnium odio sunt Antinomi, qui nostro exemplo se defendunt: cum tamen causa in promtu sit, cur initio sic doceremus de gratia Dei. Oppresserat Papa miserabiliter conscientias traditionibus suis; praesidia vera, quibus defendi fractae mentes contra desperationem poterant, omnia ademerat; quid igitur faceremus aliud, quam ut oppressos erigeremus, et proponeremus veras consolationes?

Scimus autem, cum saturis, delicatis et incrassatis aliter loquendum esse. Eramus tum omnes ejecti et afflictissimi, consumta erat aqua in lagenula, hoc est, nulla suppetebat consolatio; jacebamus moribundi sicut Ismaël sub arbore; opus igitur fuit talibus doctoribus, qui proponerent gratiam Dei, et respirare docerent.

At Antinomi volunt poenitentiae doctrinam simpliciter a gratia inchoari. Sed ego sic non processi; noram enim, Ismaëlem ejectum et desperatum, priusquam ex Angelo consolationem audiret: secutus igitur exemplum hoc nonnisi prius contritos et desperabundos consolatus sum, quos lex perterrefecerat, et Leviathan oppresserat et quasi attonitos fecerat; propter hos enim venit Christus in mundum, nec vult linum fumigans exstingui penitus. Clamat igitur: „Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis (Matth. 11, 28.).

Talis non erat Ismaël, antequam ejiceretur domo; erat superbus et securus, et antinomicus Epicurus. Ego, inquit, sum dominus et haeres, mihi cedat Isaac et Sara; haec superbia fovendane fuit an corrigenda? Qua autem alia ratione potuit corrigi, quam ut una cum matre ejiceretur, et nihil secum

auferret ex domo Abrahae, quam illud praemium legis, panem scilicet et aquam? Sic enim solet lex: furem vinctum deducit ad patibulum; prius autem quam stranguletur, potu aquae reficit; sed deficit tandem aqua, et relinquitur mors: plus lex non facit.

Discamus igitur, quod Deus omnes superbos odit; qui autem humiliati senserunt vim legis, hos consolatur, si non per homines, at per Angelum e coelo: non enim patitur, tales perire, sicut securos non patitur in domo Abrahae manere.

Necesse est autem, doctorem in ecclesia eruditum et peritum esse in utroque, ut et redarguere et conterere contradicentes possit, et redargutos et contritos iterum consolari, ne absorbeantur. Si natura peccato non sic corrupta esset, legis praedicatione non esset opus. Nunc autem Deus per gratiam suam nihil apud nos propter nostram duritiem, et altissimam securitatem efficere potest, nisi prius adamantina corda lege fregerit et contuderit.

Ideo Paulus quoque Galatarum quarto ad literam praesentem locum sic exponit: Omnes, inquit, tales sunt, qui sunt de synagoga. Nos autem usu experimur, non Iudaeos solum, sed omnes homines tales esse, sicut supra commemoravi de Turcis, qui praesumunt, se populum Dei esse, quia ornantur victoriis; de Papa et ejus ecclesia, qui ecclesiae nomen ideo usurpant, quia sunt in dignitate et officio.

In summa haec historia tales omnes depingit, quod, nisi redigantur in mortem et desperationem, salvari non possunt. Omnes enim praesumunt gratiam et remissionem peccatorum ex nativitate carnali et viribus, quas secum affert.

Memini impium et acerrimum evangelii hostem decidere ex tabulatu quodam inspicientem aedificium, quod exstruebatur. Cum igitur ex lapsu nullum sentiret incommodum (non enim ullum membrum laesum erat) exclamat: Nunc scio, me propitium habere Deum. Sic solet mundus, ex carnalibus beneficiis praesumit, Deum propitium esse: talis natura est. Mortificari igitur eam necesse est, id quod fit per legem.

Qui ergo vult haeres esse promissionum, excludat necesse est omnia, quae non sunt promissio, sicut Paulus ad Philippenses facit, appellans legis justitiam stercora. Coram Deo enim nihil valet, nisi promissio et gratia in Christo proposita.

Habet caro dona sua; sed illis nihil debetur, nisi panis et aqua. Vita autem aeterna non carnis filiis, sed filiis promissionum, id est, credentibus contingit.

Praeclarum est, quod conjugibus addidit benedictionem Deus, cum dixit: „Crescite et multiplicamini“; sed haec benedictio corporalis est, et manet in repletione terrae. Quantumvis enim sancti sint pater et mater, tamen hoc filiis, qui ex eis nascuntur, non prodest, non salvantur ideo. Sed si salvari debent, opus est, ut promissionis filii fiant, et ipsi quoque promissioni credant; ideo enim singulos oportet baptisari. Ego nihil inde habeo, quod tu baptisatus sis; me quoque baptisari et credere necesse est.

Sic Ismaël ejectus argumentum est, quod includit omnes homines, et praeteritam ecclesiam usque ad finem mundi conjungit, quod prima nativitas ad regnum Dei non pertineat, quod sine fide in pro-

missionem de Christo nemo possit salvari. Stultum igitur est, quod Papistae se eccleciam esse clamant. Ecclesia enim non est populus aestimandus ex multitudine, magnitudine, sapientia, potentia, opulentia, dignitate, successione, officio etc., multo minus ex electitiis cultibus; sed est populus promissionis, id est, promissioni credens.

Quando igitur dicunt: Papa est caput ecclesiae; igitur, quicquid praecipit, divinum est, nega tu consequentiam, quia Papa nihil neque scit, neque intelligit de scriptura sancta, multo minus credit. Est larva quaedam ecclesiae, non ecclesia, imo impugnat et persequitur ecclesiam, sicut Cain Abelum, idque propter promissionem, quam sibi vendicat, etiamsi non credat. Nemo igitur splendidis titulis successionis, vocationis, officii terreri se sinat.

Turcae etiam gloriantur, se esse creaturas Dei, et jurant per Deum, creatorem coeli et terrae. Papa gloriatur, se credere in Christum, quod sit Filius Dei et redemtor mundi; interim instituit monasteria, missas, jejunia, cultus sanctorum et similia, sed frustra. Sunt enim opera creationis tuae, qui ex carne es conditus; sunt fructus arboris malae: quodsi arbor debet bona fieri, oportet ut fias persona promissionis, hoc est, ut gratiam amplectaris, et solatitaris misericordia, id quod fieri non potest, nisi verbum promissionis fide apprehendas. Ismaël est naturalis Abrahae filius, et tamen non est haeres.

Hoc argumentum divi Pauli est, nec poterit ab ullo homine solvi. Videmus palpabiliter, quod Papistae promissionis filios persequuntur, sicut Ismaël Isaacum. Nisi igitur vana fiducia, quam conceperunt, mortificetur, et redigatur in nihilum, cum omnibus excel-

excellentibus donis ex carne nunquam salvabuntur. Vide Turcas ornatos potentia et sapientia: Papa quoque et Cardinales sunt sapientissimi viri; sic Plato, Cicero, Socrates etiam sunt maximi viri; sed non ideo sunt ecclesia: non enim habent hanc essentialem differentiam, qua ecclesia a mundo separatur, promissionem scilicet. Largimur igitur Pontifici et suis sapientiam, dignitatem, addo etiam successionem et officium; sed non ideo sunt ecclesia; deest enim essentialis illa differentia, quae est credere evangelio; qui autem non credunt evangelio, non sunt ecclesia, nec pertinent ad regnum Christi.

Oportet igitur, o Papa, ut prius occidatur tuus papatus, et tu coram Deo redigaris in nihilum, vel nunquam eris pars etiam minima ecclesiae. Durum hoc est et Papistis intolerabile: sed Ismaëli quoque doluit ejici et separari ab ecclesia, ac haberi pro rescisso membro ab ecclesia. Nobis quoque privatis omnibus nihil potest accidere acerbius, quam sic omni spe et fiducia exui.

Ego quoque saepissime hac tentatione divexor, quod circumspicio de operibus, quibus possim niti, quod multa docui, multis benefeci, multa indigna praeter meritum passus sum: sed sentio, in veris certaminibus haec omnia nihil esse, et redigor ad illam confessionem Davidis (Ps. 32, 5.): „Domine, nihil sum nisi peccator“. Item (Ps. 116, 11.): „Ego dixi in raptu meo: Omnis homo fallax“, id est, omnis homo vanus, qui fallit et fallitur. Item (Ps. 143, 2.): „Non intres cum servo tuo in judicium“.

Sola autem hac spe erigor, quod in evangelio video contritis solatium, desperatis spem, in inferno positis coelum promissum esse, et est hujus spei hoc

certum argumentum, quod Filius Dei nobis ignorantibus se ipsum pro nobis Deo patri suo in ara crucis obtulit.

Ad hunc modum humiliati primum et ad desperationem redacti, si, quemadmodum de se desperant, ita propter Christum confidere incipiunt, fiunt Dei filii et haeredes. Sed multos invenias, qui humiliari nolunt, sed meditantur vindictam et remurmurant; hi dupliciter indurati sunt.

Tu igitur cum sentis, te humiliari, abjice te ad pedes Patris coelestis, et dic: O Domine, si ita mecum agis, feram patienter, et fateor, atrociora me esse meritum. Miserere igitur mei; si non vis, me esse haeredem, fac, ut maneam servus, quin, sicut Cananaea dicit, non recuso canis in tua domo esse, ut saltem micis vesci possim, quae temere in terram cadunt, et alioqui conteruntur. Nullo jure quicquam mihi debes; ideo amplector misericordiam tuam etc.

Haec est vera via, qua pervenimus ad gratiam et salutem. Sed pauci audiunt, pauciores obsequuntur et credunt. Iudaei quotidie recitant haec verba in suis orationibus: Benedictus Deus, qui nos sanctificat prae omnibus populis terrae; sed haec non oratio, verum extrema contra Deum blasphemia est. Sicut Psalmus (109, 7.) dicit: „Oratio eorum fiat eis in peccatum". Deus enim non talis est, qui accipiat personas. Omnibus proponit verbum, et vult, ut omnes credant et salventur; non discernit inter Iudaeos et gentes, sed omnium vult esse Deus. Nemo igitur sicut impii Iudaei tale aliquid sibi arroget. Humiliemur omnes, et fateamur, nos nihil esse; quicquid autem sumus, esse ex gratuita Dei gratia.

Paulus etiam inflatus erat justitia sua; sed cum audiret vocem Christi ad Damascum, quem antea sic secure contemserat, tremens et trepidans dicit: „Domine, quid vis ut faciam“ (Actor. 9, 6.)? Ubi hic gloriatio mansit, quod esset filius Abrahae de tribu Benjamin, Pharisaeus, legis discipulus? Sicut igitur Ismaël ex lege ad promissionem, et ex morte ad vitam, et ex inferno ad coelum pervenit, ita Paulo quoque accidit. Ideo postea cum tanto impetu et tam potenti spiritu hanc ipsam disputationem de promissione et meritis, de gratia et operibus tractat, quod scilicet sola promissio, et nihil aliud haeredes faciat, non nativitas carnis, non circumcisio, non alia opera legis.

Audivit autem Deus vocem pueri, vocavitque Angelus Dei de coelo Hagar, et dixit ad eam: Quid est tibi, Hagar? Noli timere, quia exaudivit Deus vocem pueri ex eo loco, in quo est.

Non vocat filium Abrahae, sed simpliciter puerum, quod est commune nomen omnibus hominibus, ac dicit, clamorem ejus exauditum. Sine dubio autem non allegavit moribundus Ismaël nativitatem Abrahami; oppressus enim calamitate et doloribus ejus obliviscitur, et accedit Leviathan, de quo supra, hoc est Satan, vi legis spiritualiter eum occidens.

Nihil igitur reliquum fuit, quam gemitus inenarrabilis desperantis animi, quod fatetur se indignum domo paterna et haereditate, sicut prodigus filius in evangelio (Luc. 15, 21.) dicit: „Non sum dignus appellari filius tuus“. Hunc gemitum videt et audit Deus. Clamavit quidem voce sua, sed an-

gustia cordis et contritio praecipua fuit, quam sequitur rugitus ex gutture, et alte ducta suspiria. Hac musica nobis, ut videtur, tristissima et lugubri delectatur Deus magis, quam ullo alio cultu, sicut apud Esaiam (Es. 57, 15.) ait: „Habitabo cum spiritu contrito"; securitas enim offendit Deum.

De Antonio Eremita, qui incepit genus vitae monasticae, narratur historia: cupivisse eum scire, quem habiturus esset dignitatis et gloriae socium in aeterna vita; placebat enim sibi mirum in modum ob hoc solitarium vitae genus. In somnis igitur audit, esse Alexandriae sutorem seu coriarium quendam; illum ejusdem gloriae socium fore. Miratur Antonius collationem, et Alexandriam proficiscitur, visurus scilicet hominem sanctitate sibi parem, et nescio quae magnifica de sutore illo sibi pollicetur; sed cum ad eum venit, vidit, quod manu sua laborando victum quaereret, et sic se et uxorem et liberos aleret. Inquit igitur: Quaeso te, mi sutor, scio, quod Deum fideliter colas, et vere ei servias. Dic igitur mihi, quid facis, quid comedis, quid bibis, quomodo aut quando oras? num totas noctes insomnes agis orationi incumbens? etc. Nullo, inquit ille, modo. Mane et vesperi ago Deo gratias pro fideli ejus tutela et gubernatione, peto remissionem omnium meorum peccatorum per Christum, ac supplici ter oro, ut me spiritu suo gubernet, et in tentationem non inducat. Post hanc orationem tracto corium meum, et mihi ac meis alimoniam paro; praeterea facio nihil, nisi quod caveo, necubi aliquid contra conscientiam faciam.

Antonius haec audiens miratur, ac intelligit, electitios cultus non esse cultus; itaque iis nihil esse

confidendum. Hoc beneficium non solum ipsi Antonio contigit, sed est quoque admonitio ad omnem posteritatem, qua Deus ecclesiae suae voluit succurrere, ne indulgerent electitiis cultibus, qui semper hanc noxiam fiduciae pestem secum afferunt, quam mortificari necesse est. Non vilis vestitus, non asper victus, non jejunia, non longae orationes, non vigiliae, non ulla opera nobis prodesse possunt ad vitam aeternam; sola fiducia misericordiae, seu sola promissio est, quae salvat. Absque hac si sis, libere confitere, et dic: „Ego nihil sum, ego ad haereditatem non pertineo, ego ex patris domo ejectus sum". Haec est pueri Ismaëlis vox, quam audit Dominus, et sic clamantibus mittit suos Angelos ex ipso coelo.

Maxima igitur haec consolatio est omnium istorum, qui sentiunt se ejectos, hoc est, qui agnoscunt peccata sua, et trepidant a judicio Dei. Non enim vult, nec potest tales abjicere, etsi talibus solatia hominum deessent; potius Angelum de coelis descendere necesse esset, qui afferret consolationem. Vocatur igitur Deus humilium Deus et afflictorum, qui linum fumigans non exstinguit. Postquam vero fiducia carnis in Ismaële mortificata est, fit verus promissionis filius, et quod jure prius postulabat, non autem consequebatur, hoc nunc ex gratia ei contingit in extrema necessitate et desperatione.

Mira et notatu dignissima res; cum sentit, se abjectissimum esse, habet Deum proximum, et Deo est carissimus, nec potest Deus vocem et gemitum afflicti negligere. Quodsi Deus hic eum non audisset, periisset in aeternum: sed Deo hoc impossibile est: „Est enim misericors, qui non vult mortem peccatoris" (Ez. 33, 11.).

Discamus igitur hunc canonem, quod non possunt fieri filii Abrahae, nisi ex contritis, ex singulari et mera gratia. Non igitur praesumendum de ulla re est, sicut etiam non est desperandum. Sed natura nostra talis est: tempore pacis praesumit, et desperat tempore belli, cum media via incedendum esset, et in periculis non abjiciendus animus, sed confidendum in Dei misericordiam, et invocandum ejus nomen esset, secundum sententiam: „Invoca me in die tribulationis, et eripiam te“ (Ps. 50, 15.). Item: „Ostendam eis salutare meum“ (Ps. 91, 16.).

Hoc tamen monendum est, ne quis putet, contritionem, de qua jam multa diximus, esse meritoriam gratiae, sicut sophistae falso docent. Multi enim verbum non audiunt, multi audientes verbum non credunt. Verbum enim offertur omnibus, et communis vox est, ex aequo ad omnes pertinens: „Ego sum Dominus Deus tuus“; sed praesumtuosi contemnunt, desperati autem ad se pertinere non credunt. Media igitur via tenenda est, secundum versiculum hunc: Medio tutissimus ibis (Ovid. Met. 2, 137.).

De Hagar mirari licet, quod non ad Angeli vocem in solitudine extimuerit et aufugerit: sed dixi, occupatum ipsius animum ingenti stupore, ut, quis loqueretur, non consideraret, sicut cum Petrus in carcere excitatur ab Angelo, et ex carcere deducitur, nescit, rem serio agi; sed in somnis se aliquid tale pati existimat. Haud dubie autem Angelus in humana specie apparuit.

Quia autem verbum Dei nunquam frustra praedicatur, primum ipsa quoque Hagar quasi ex morte voce Angeli excitatur. Deinde illuminatur novo lu-

mine Spiritus sancti, et ex ancilla fit ipsa quoque mater ecclesiae, quae posthac nepotes suos instituit, et suo exemplo monuit, ne superbirent: se enim fuisse legitimam uxorem sanctissimi Patriarchae Abrahae, ac genuisse ei primogenitum suum filium; sed eo privilegio carnis nihil se adjutam, imo exstitisse eam dignitatem occasionem superbiae, ejectam autem propter superbiam, et humiliatam tandem venisse ad gratiam.

Sicut nos hodie, qui in monasteriis viximus, recitamus aliis cruces et martyria nostra, quibus confisi putabamus, nos sedere in sinu Dei. Nunc autem illuminati verbo vocamus omnes illas justitias, quibus nitebamur, „stercora et detrimenta“ cum Paulo (Phil. 3, 8.).

Hoc modo erudita Hagar in schola Domini multos discipulos praeclare instruxit de praecipuo articulo, qui in ecclesia Dei docetur, non scilicet valere ullam gloriationem secundum carnem; se in eodem toro cum Abrahamo fuisse, et tamen ejectam esse domo. Qui igitur gloriatur, glorietur, quod Dominum norit, hoc est, quod promissionem habeat et ei credat; sine hac fide omnia alia frustra esse.

Verba Angeli in Hebraeo admodum brevia sunt: „Quid tibi, Hagar“? Sed non sunt accipienda duriter, quasi objurget eam; sunt enim consolatoria. Ah, inquit, quid ploras, quid ingemiscis, quid desideras? Causa nulla est, cur timeas; cessent lacrymae. Tu et filius Deo curae estis. Mortificare vos voluit; hoc cum factum sit, vult, te bene sperare de sua misericordia. Orasti cum filio etiam prius in domo Abrahae; sed ibi Deus exaudire vos noluit: fuit enim oratio vestra conjuncta cum superbia et despectu

fratris. In hoc autem loco vos exaudivit; itaque credite, hic esse ejus ecclesiam. Ubi enim Deus exaudit preces, ibi fit templum, ibi ecclesia est, ibi est gemitus inenarrabilis desperantium de se. Ita cum emphasi intelligendum est, quod dicit nominatim de loco, in quo Ismaël est.

Sic Angelus de coelo mittitur ad consolandum moribundum Ismaëlem et matrem ejus: quia autem remedium tam pretiosum est, patet ex eo etiam magnitudo morbi, quo ambo laborarunt: non enim homo, sed Angelus ad calamitate oppressos mittitur. Atque hic etiam de finali causa admonemur; non quia Deus Ismaëlem et Hagar oderit, ideo sic miserabiliter eos sinit ejici.

Hanc falsam causam Leviathan affingit; Dei consilium est, ut humilientur, et discant confidere in sola Dei gratia: non in meritis aut dignitate aliqua carnali.

Per Spiritum sanctum autem in literas haec relata sunt, ut universus orbis et tota posteritas discat, hanc propositionem universalem et indubitatam esse, quod gratia, non meritis aut operibus salvamur. Non enim fuit aliud remedium ad conterendam superbiam meritorum et dignitatis, nisi ejiceretur Ismaël cum matre ab ecclesia sancta Dei, quae in domo Abrahae fuit. Quodsi sine gravi dolore et multis lacrymis haec non acciderunt, tamen fructus, qui secutus est, longe major exstitit, quod scilicet hac via perveniunt ad gratiam, et salvantur.

Hic finis tam miserabilis ejectionis est, ut doceat Deus, sola gratia vel sola fide, quae gratiam in promissione propositam apprehendit, nos salvari. Exaequandi enim sunt naturales filii cum illis, qui natu-

rales filii non sunt, et tamen credunt, ut sit unus Deus Iudaeorum et gentium, ut Iudaei non glorientur de praerogativa carnis, et gentes propter peccata non desperent. Hic summus fidei articulus est, quem si vel tollas, sicut Iudaei, vel depraves, sicut Papistae, neque ecclesia consistere potest, neque Deus retinere potest suam gloriam, quae est, quod sit misericors, et quod propter Filium condonare peccata ac salvare velit.

Pertinet igitur miserabilis in speciem historia ad nostram consolationem, qui miseri peccatores sumus, et sine dignitate et meritis accedimus ad ecclesiam. Habemus autem aequalem locum cum istis, qui naturales filii sunt. Apud Deum enim non est respectus personarum, et sola promissio valet; est enim Dei verbum, quod manet in aeternum.

Quae autem potest esse ratio dubitandi, ut illam propositionem tantopere impugnent adversarii, cum dicimus, gratia, et non meritis nos salvari? Quid eos movet? Certior enim longe res est, si statuamus, nos per misericordiam potius adoptari in filios, quam per merita. Si enim ex meritis res pendet, nunquam possumus esse certi, quando satis meritorum habeamus. Igitur periculo damnationis carere non possumus. Quid igitur movet Papistas, quod malunt operibus et meritis niti, quam promissione et gratia?

Prima ratio haec est, quod non credunt, Deum esse creatorem coeli et terrae. Si enim crederent, se esse Dei creaturam, et Deum esse creatorem, nunquam opponerent ei merita, seu opera, neque de ulla re praesumerent; quae est enim collatio creatoris ad creaturam? Creatura ex nihilo est: ergo nihil

sunt omnia, quae creatura potest, si scilicet creatori opponantur, qui dedit ei esse.

Ideo Hiob quarto (v. 17. 18. 19.) dicit: „Numquid homo Dei comparatione justificabitur, aut vir erit purior suo factore? Ecce, qui serviunt ei, non sunt stabiles, et in Angelis suis reperit pravitatem, quanto magis hi, qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumentur velut a tinea“? Relinquitur igitur, Papistas non credere, quod vel Deus creator, vel ipsi creatura sint, si quidem merita et opera sua Deo opponunt, et malunt operibus suis, quam gratiae confidere; sed quid est, nihilum velle pugnare cum Deo creatore?

Secunda ratio dubitandi est, quod Deus non agit nobiscum secundum majestatem, sed induit formam humanam, et loquitur nobiscum per totam scripturam, sicut homo cum homine. Adamum in Paradiso interrogat: „Adam, ubi es“? ac si hoc nesciat, nisi Adam dicat. Clamant ubique sancti: „Surge Domine, quare obdormis? exaudi me, Domine“. Imo ipse Christus in evangelio (Luc. 6, 38.) dicit: „Date et dabitur vobis“, instituens quasi nobiscum commercium; adeo omnia sine majestate, et, ut sic dicam, ex inanita forma Dei loquitur nobiscum. Fit autem, sicut proverbio dicitur, ut familiaritas nimia pariat contemtum.

Demittit autem Deus hoc modo se propter nostram imbecillitatem; non enim possumus sustinere loquentem in majestate. Majestatis voces sunt: „Quis retribuet, et retribuetur ei“ (Rom. 11, 35.)? Item: „Quos vult, indurat“ (Rom. 9, 18.). Item: „Coram eo nemo est innocens“ (Hiob 4, 18.). Haec quis sustinere potest? et tamen, cum ita se propter nos

demittit, ut loquatur nobiscum sicut paterfamilias cum servis, a nobis contemnitur, et judicamus, eum indigere pecunia nostra, jejuniis nostris, orationibus nostris, vigiliis etc.

Familiaritas igitur, quae nos invitare debebat ad amplectendam benignitatem Dei, praesumtuosos nos facit: loquitur de se nobiscum, ac si nobis similis homo esset; fingit, se nescire, ubi sit Adam; fingit, se dormire, locat vineam, ac pollicetur praemia laborantibus; hac ejus familiaritate et humilitate abutimur, et judicamus, eum aliquem sartorem aut cerdonem esse, qui nihil donet ex gratia, sed omnia faciat ex merito. Haec non tolerabilis praesumtio est, et digna aeterna morte.

Atqui, inquiunt, promissio est: „Date, et dabitur vobis“ (Luc. 6, 38.). Quid hoc ad te? Num ideo negabis, te creaturam esse. Si autem es creatura, erga creatorem nihil es, et frustra opponis ei tua merita et opera. Non vides, Ismaëlem superbientem de nativitate carnali ejici ex domo, et tantum non occidi in deserto? Sed hoc ei utile est; sic enim liberatur a praesumtione, et consequitur gratiam.

Psalmus (100, 3.) dicit: „Dominus fecit nos, et non ipsi nos“. Cur hoc monet Spiritus sanctus? quasi vero quisquam sit, qui hoc nesciat: imo profecto, totus mundus hac doctrina opus habet. Omnes enim, qui de operibus suis praesumunt, nesciunt, se a Domino factos esse, et opus habent hac admonitione, quod sint facti a Domino; alioqui humiliarentur coram creatore, et de nullis suis viribus praesumerent, quia, quicquid habent, ex Deo habent. Sic

ignoratio creationis et nimia Dei familiaritas erga nos facit nos praesumtuosos.

Opus igitur est, ut Deus constituat super nos legislatorem, sicut nonus Psalmus (v. 21.) dicit, et cum Ismaële nos occidat: ut firma stet Pauli sententia (Ephes. 2, 8. 9.): „Ex fide, et non ex operibus, ex gratia, et non ex meritis" sumus, quicquid sumus, etiam naturaliter et secundum corpus et carnem: quanto magis supernaturaliter et secundum spiritum, ut simpliciter dicamus: Miserere mei, Deus. Hoc didicerunt Ismaël et Hagar in deserto.

Ejectio Ismaëlis e domo docet, quam impense oderit Deus superbiam et praesumtionem. Sed hic vicissim disce, quid Deus cum humiliatis faciat. Sedet Hagar in maximo fletu et summa desperatione. Videt enim, se cum filio ejectam, et excommunicatam ab Abrahamo, patre ecclesiae, quae sane horribilis res est. Lex enim non jocatur, sed vere humiliat corda, ut sentiant, se omnibus suis viribus et operibus nihil meritos, quam aeternam damnationem.

Venit igitur consolator Angelus, nihil nisi consolationis verba ab ipso Deo afferens; sed Hagar tacet; fletu enim impedita respondere non potest. Nam in luctu et singultibus turbati cordis quasi moritur vox et lingua. Postquam igitur ad interpellationem Angeli tacet, Angelus absolvit eam a peccatis, jubens, ne timeat.

Observabis igitur differentiam legis et evangelii. Prius audierat tristem sententiam, quod Deus vellet, eam cum puero ejici. Haec legis vox deprimit superbum spiritum, praesertim, cum accessisset ista in solitudine tentatio. In his angustiis cum tenetur cor, perpetuo gemitu clamat: „Domine, ne projicias me

a facie tua" (Ps. 51, 13.). Quid autem sit projici a facie Dei, nonnisi sancti, hoc est, bene humiliati intelligunt: qui de meritis et operibus pugnant, non intelligunt. Venit igitur vera evangelii vox: Noli timere, hoc est, contrita hactenus per legem, et rejecta atque excommunicata, concipe spem salutis. Ejectio, defectio aquae, vasta solitudo, filius moribundus te perturbant, et tantum non occidunt; sed Deus jubet, ne timeas. Sicut igitur reliqua te cogunt ad timorem, ita erigat te benevolentia Dei etc.

Antithesis autem ostendit, in summo timore et tremore Hagar fuisse; quorsum enim pertineret mandare, ne timeat, nisi summo timore perturbata fuisset. Antinomi Epicurei comessantur, ludunt, saltant; igitur frustra juberentur non timere. Sed Hagar in summo desperationis gradu est cum filio non tantum, quod deficeret aqua in lagena, sed magis, quod spiritualis aqua deesset, et excommunicatam se sentiret. Senserat, se hactenus frustra clamasse et orasse; fuerat enim superba. Iam autem auditur ejus oratio, quia contrita est et mortificata cum filio. Deus autem est Deus humilium, non tantum Iudaeorum, sed gentium quoque; superbis autem resistit.

Vide autem, quam pulchre Angelus orationem suam temperet. Non dicit, exauditam vocem Hagar, sed filii; et tamen non cum filio, sed cum Hagar loquitur. Ipsa enim ut mater propter filium moribundum maxime turbabatur; cum igitur audit, eum esse in gratia, et promitti ei amplum regnum seu gentem magnam, tota iterum erigitur, nec obstat huic gaudio, quod non statim restituitur seu revocatur in locum, unde ejecta erat. Audivit, inquit Angelus, Deus pueri vocem in eo loco, in quo est, quasi

dicat: Non debes facere distinctionem coram Deo inter domum Abrahae et istam arborem, sub qua filius tuus jacet. Etiamsi non es in domo Abrahae, tamen cave dubites, te et filium pertinere ad eandem ecclesiam.

Est quidem Abraham pater promissionis, et in domo ejus est vera ecclesia; ab hac exsulare videtur miserum esse; itaque cogitas, te libenter ancillam, filium libenter servum esse velle in domo Abrahae: sed non est opus; hoc satis est, quod humiliata es. Quantum enim ad conditionem loci attinet, non inferior est hic locus, in quo nunc es, ipsius Abrahae domo. Hic enim Deus tecum loquitur, hic exaudit preces filii tui: ergo hic templum habet, etc.

Sic Paulus ubique facit; aequat gentes et Iudaeos, neque aliam facit differentiam, nisi quod filiis Abrahae naturalibus credita sunt eloquia Dei; hanc praerogativam gentes non habuerunt, quod ex ipsorum semine venturus esset Christus, et tamen quoad gratiam salutis Iudaeis aequantur, si modo credant in Christum; sicut hic videmus, quod Deus habet apertam aurem ad vocem Ismaëlis, extra Abrahae domum clamantis in solitudine sub arbore, ut scilicet propositio haec stet certa et firma, Deum esse humilium Deum, et beneplacitum esse Domino super timentes eum (Ps. 147, 11.). Item Act. 10. (v. 34. 35.) dicit Petrus: „Deus personas non accipit, sed in omni populo, quicunque eum timuerit, et faciens justitiam, ei acceptus est", sive circumcisus sit, sive non. Hanc enim exclusivam circumstantiae certo afferunt.

Dignus igitur hic locus est et necessarius, in quo immoremur. Verissimum enim est, si dignitas

et meritum aliquid sunt, sumus perditi; dignus igitur Papatus est omnium odio. Omnia enim ibi fiunt in respectu personarum et dignitatis; Monachus, Monacha, sacrificulus, coelebs, omnes cogitant: nos sumus pauperes, caelibes, jejunamus, oramus; ergo certo possidebimus regnum coelorum: sed haec est Ismaëlitica superbia, quam Deus ferre non potest. Ac debent Deo a nobis agi gratiae, cum variis tentationibus hanc meriti fiduciam nobis excutit, ac docet, gratis nos justificari fide, non meritis operum.

Quod igitur sic severus esse, et crudeliter cum Ismaële videtur agere, utilis et necessaria severitas est: primum propter Ismaëlem, qui alia ratione humiliari non potuit; deinde propter nos, ut in ipso spem et fiduciam habeamus, quod per solam gratiam et misericordiam ejus salvi fiamus, sicut et ipsi Iudaei, Actor. 15. (v. 9. 11.).

Non solum igitur audit Deus clamantes in domo Abrahae, ubi est ecclesia, sed etiam sub arbore, modo humilieris, et per Christum speres gratiam. Sic stabilitur principalis articulus fidei nostrae et summa nostra sapientia, quod filii Dei non sint, qui nati sunt ex sanguinibus, ex voluntate viri, ex voluntate carnis, sed qui ex Deo sunt nati, hoc est, qui credunt promissioni (Ioh. 1, 13.). Per hanc enim solam vult salvare eos, qui non praesumunt de nativitate aut merito, sed credunt in Christum. Haec est Angeli concio; addit autem mandatum.

Surge, tolle puerum, et apprehende eum manu tua, quoniam in gentem magnam ponam eum.

Potuit cogitare Hagar: Quid nunc faciam, post-

quam Deus mecum rediit in gratiam? Num redibo ad domum Abrahae? Non, inquit Angelus, hoc mando; ad nullum locum te alligo: vade, quocunque libet, modo puerum tolle, et apprehende eum manu, hoc est, cures, instituas, gubernes eum. Sic absolvit turbatam feminam ab omni excommunicatione et metu, recipiens eam in gratiam et communionem promissionis Isaac, et relinquit simul libertatem eundi, quo velit. Non alligat eam ad domum Abrahae, aut ullum alium locum, quasi dicat: Parum refert, ubicunque fueris, modo timeas et adores Deum, et regas ac cures filium, nihil sollicita de loco, tempore, personis, cum quibus eris: fac officium matris, et scito, te Deo curae esse.

Prius igitur excommunicatae et quasi captae restituit nunc libertatem Christianam. Potuisset cum ea loqui Deus, sicut in monte Sinai; sed territa jam ante vocem majestatis ferre non potuit.

Eadem benignitate erga nos quoque utitur Dominus; loquitur nobiscum per ministerium hominum, et abscondit hoc modo formidabilem et nobis intolerabilem majestatem. Sed quia ministerium nimis humile et familiare est, primum ipsi pastores, deinde ipse Deus in ministerio contemnitur, et tantum conculcatur pedibus. Sed erit tempus, cum Deus sic se humilians propter nostram salutem ostendet suam majestatem, et opprimet securos contemtores. Igitur agnoscamus summum et inaestimabile ejus donum, quod ad hunc modum se exinanivit, et induit formam humanam. Non ideo contemnamus verbum, sed procidentes adoremus et osculemur ministerium sanctum, per quod Deus dignatur nobis loqui.

Vere

Vere enim sumus populus ille, sicut Moses de Iudaeis suis dicit, qui habemus Deum appropinquantem ad nos, et habitantem nobiscum, si quidem per tuum os loquitur mecum, et per meum os loquitur tecum; quin Filius Dei ipse descendit in carnem, et factus est homo eo solo consilio, ut nos ad se invitaret, et nos spem conciperemus misericordiae, neque metueremus ab eo, sicut metuemus a majestate, quam natura nostra sustinere non potest, sicut scriptum est: „Non videbit me homo, et vivet“ (Exod. 33, 20). Item (Deut. 4, 24.): „Deus ignis consumens est“; induit igitur formam infirmam, nobis similem, atque ideo humanissimam, a qua tam non debemus metuere, quam non metuimus nobis a nobis ipsis.

Pertinent autem omnia haec contra naturae vitium insanabile, quod omnes respicimus ad opera et merita, et sic obliviscimur, nos creaturas, Deum autem creatorem esse, et gratiam, qua sola salvari oportet, negligimus; huic malo ut succurreret Deus, misit Filium in mundum, qui ostenderet Patrem: Filius autem misit Spiritum sanctum, qui ostenderet Filium hominem et victimam pro nobis factum.

Quod Angelus repetit promissionem de gente magna, admodum necessarium fuit propter tam severam excommunicationem. Sic enim necessario cogitavit Hagar: Ecce, cum filio ejecta sum; etsi igitur Deus promisit de duodecim ducibus, tamen, quia secuta est excommunicatio, poenitet eum beneficii, et periit promissio. Excommunicatio enim omnia aufert. Consolatur igitur eam Angelus, et promittit, firmam fore promissionem, si quidem tantum eo consilio ejecta es, ut humiliareris, et disceres, quicquid ha-

bes, te non habere jure aliquo, quod Abraham maritus tuus fuit, sed ex mera gratia. Hoc docendum et vestro exemplo toti mundo proponendum fuit. Haec est absolutio, quam sequitur consolatio etiam corporalis.

Et aperuit Deus oculos ejus, viditque fontem aquarum; et abiens implevit lagenam aqua, et dedit puero bibere.

Simplicissime describit Moses omnia. Dixi supra de stupore et ἐκστασι, in qua Hagar fuit, ut vicinum fontem non animadverteret: nunc autem verbo Dei ceu ex alto somno excitata et erecta aperit oculos, et videt fontem. Ac pedes tristitia animi prius fracti nunc faciunt officium; accurrit enim ad fontem, et aquam haurit, qua moribundum puerum recreat.

Quod igitur dicit Moses, Deum illi aperuisse oculos, aliud nihil est, quam quod Deus solvit stuporem animi per verbum suum, sicut Psalmus (119, 25?) dicit: „Converti animam per verbum", hoc est, recreavi animam, et quasi restitui. Nam in tentationibus gravioribus alienantur animi, ut nihil sentiant et intelligant. In comoedia (Ter. Phorm. 2, 3, 10.) quidam dicit, se ita iratum, ut non possit instituere animum ad cogitandum; quodsi ira sic perturbat animum, quid non facerent stupores et ecstases, quas sensus irae Dei et aeternae damnationis affert.

Animus, inquit Augustinus, magis est, ubi amat, quam ubi animat, sicut apparet in amantibus; ita in magnis doloribus obruitur animus, et moriuntur quasi omnes sensus. Haec autem vis est verbi Dei, ut

animos sic mortuos restituat vitae: verbum hominum hoc non potest.

Quod potat puerum, pertinet id quoque ad nos docendos de magnitudine tentationis: solet enim succus corporis exhauriri tristibus cogitationibus, ut lingua arescat, et totum corpus sentiat defectum humanum, animo doloribus ardente et aestuante. Hinc syncope et alia tristia accidentia oriuntur.

Et fuit Deus cum puero, et crevit, mansitque in solitudine, et factus est magister arcus: habitavit autem in deserto Pharan, et accepit ei mater sua uxorem de terra Aegypti.

Hactenus audivimus, quomodo Ismaël, postquam occisus et mortificatus est in deserto, receptus iterum sit in gratiam, et didicerit hanc propositionem, filios esse, non qui nascuntur ex carne Abrahae, sed qui credunt promissioni. Requirit enim Deus supra nativitatem carnis propriam justitiam seu personalem, quae contingit ex sola gratia, per solam fidem, ut scilicet cesset omnis gloria coram Deo, Romanorum 4. (v. 2.).

Pertinet autem hoc ad nostram consolationem et doctrinam, ne vel praesumamus de nostris donis, vel desperemus propter nostra peccata; sed ut incedamus media via. Qui enim praesumunt, peccant in primum praeceptum, et in suo corde hanc Satanae blasphemiam alunt, quod dicunt: Ego sum mihi Deus. Qui autem desperant, peccant hi quoque in primum praeceptum, et blasphemant Deum: statuunt enim, eum non esse misericordem, et divinitatis gloriam praecipuam ei adimunt.

Media igitur via est confiteri et credere, quod, sicut in primo praecepto dicitur, ipse sit Deus noster, nos creatura et opus ejus. Non igitur desperemus; habemus enim Deum. Neque ita praesumamus aliquid; sumus enim creatura, et, ut Esaias (40, 6) dicit, nihilum ac pulvis.

Quod textus dicit, Deum fuisse cum Ismaël, magnifica consolatio est, quae ostendit, Deum humiliatis nobis aperire coelum, et copiose se ipsum et omnia effundere. Non solum enim reducitur Ismaël in viam, ne pergat praesumere: sed humiliatus restituitur in ecclesiam, ex qua propter praesumtionem ejectus erat, et ipse Deus se constituit ejus custodem, gubernat eum et benedicit ei, ac grata nunc habet, quae facit omnia. Itaque Ismaël sine dubio evasit in eruditum et doctum concionatorem, qui edoctus suo exemplo praedicavit, Deum esse humiliatorum Deum: solere enim eum suos humiliare, non quod conterere velit, sed ut frangat blasphemam praesumtionem, nosque possimus capaces esse gratiae suae.

Hac occasione, postquam maritus factus est Ismaël, perduxit ad Dei notitiam etiam uxorem, et uxoris cognatos ac parentes, instituit ecclesiam inter gentes non circumcisas in similitudinem ecclesiae Abrahae, divisam quidem personis et locis, sed agnoscentem et praedicantem eundem Deum, et idem semen promissum domui Abrahae.

Verbum „crevit“ non tantum est intelligendum de crescendo naturali (fuit enim excommunicationis tempore annos natus plus minus viginti); sed quod Deus fecit eum grandescere primum in verbo et donis spiritualibus: Deus enim, inquit Moses, erat cum

eo: deinde etiam temporaliter benedicendo, ut generaret duodecim duces; ac dubium non est, ditiorem factum Ismaëlem Abrahamo: ipse enim duodecim duces ex se natos vidit; sed Abrahae posteritas non ita subito crevit, quanquam postea ex nepote Iacob duodecim tribus natae sunt.

Discimus igitur, quam potens sacrificium sit cor contritum, et quam Deo gratus fumus seu incensum sit humiliatio. Vere enim Psalmus (145, 19.) dicit, Deum facere voluntatem timentium se. Hi enim hostiam sanctam Deo offerunt. Qui vero praesumunt, hos abominatur Deus; non enim invenit apud eos inenarrabilem gemitum.

Horribile autem est, quod fere semper sic accidit, ut posteritas degeneret. Quo reciderit populus Israël, docent tot calamitates et captivitates; exercuit enim eos Ismaëlitica praesumtio. Quia enim habebant verbum et templum, ideo erant securi, nec metuebant ruinam, et libere non solum peccatis indulgebant, sed etiam novos fingebant cultus. Idem accidit posteritati Ismaëlis, quam videmus totam absorptam in gloria carnalis nativitatis. Ideo enim Saracenos se et non Hagarenos appellarunt.

Fieri autem non potest, quin talis ruina sequatur, ubi doctrina haec abolita est, quod tantum ex gratia, et non ex natura simus filii. Sequitur enim optima consequentia ex hoc antecedente illud consequens, quod natura omnes sumus filii irae, et, sicut Psalmus 51. (v. 7.) affirmat, quod simus concepti in peccatis, hoc est, quod massa seminis, ex qua nascimur, sit vitiata peccato.

Sunt quidem excellentia in natura dona tum corporis, tum animi: sed quid Deus pronuntiat?

„Homo foenum est, et justitia ejus flos agri“ (Es. 40, 6.). Haec doctrina ubi non est, ibi inflantur animi, et somniant sibi merita, gloriantur de sanguinibus, de carne et voluntate, sicut Papa: is enim, quia officium habet, baptisat, distribuit Eucharistiam, virtute clavium absolvit; ideo se caput ecclesiae esse gloriatur; sed frustra. Non enim, utcunque Apostolorum successorem se esse jactet, fidem Apostolorum retinet: et per consequens ecclesiae pars nulla est. Filii enim sunt non qui ex carne nascuntur, sed qui credunt. Quod igitur ecclesiae nomen, claves et alia dona habet, concedo; sed non ideo habet Spiritum Dei.

Moses dicit, Ismaëlem fuisse Rabbinum seu magistrum arcus, hoc est, sagittandi peritum; id non intelligendum est, quod pulchre collimare potuerit, sed quod fuerit bellator strenuus: non enim, ut nunc, ad spectacula et ludos utebantur arcu, sed contra hostes; et adhuc Arabes bellicosi sunt, et arcubus utuntur, neque unquam penitus subjugati sunt ab ullo monarcha. Itaque Angelus supra (16, 12.): „Manus ejus contra omnes, et omnium manus contra eum“. Sicut enim non omnes oppressit, ita quoque non est oppressus. Rudimenta fortasse et tirocinium ejus in solitudine fuit figere lepores, cervos, aves: sed textus ad propagationem imperii spectat. Relapsa igitur posteritas Ismaëlis est in vitium patris obliti humiliationis.

Idem etiam nostris posteris accidet. Paulus Act. 20. (v. 29.) dicit: „Ex vobis ipsis surgent lupi graves“. Sic hodie exorti sunt Sacramentarii et Anabaptistae, qui initio apprehenderunt nostram doctrinam, sed postea verterunt insaniam et furorem in

nos. Eadem enim sunt artificia Satanae omnibus temporibus. Saraceni, ut dixi, gloriantur de Ismaële, et non vident, illam gloriam per excommunicationem redactam in nihilum. Gloriam volunt habere a majoribus, non spiritum. Sic Iudaei quoque.

Sed conclusum est, posteros oportere eundem spiritum, eandem fidem et promissionem habere, vel non sunt filii Dei. Me oportet habere fidem, et retinere confessionem, quam habuit Petrus, aut nihil sum, si etiam Papa sum. Sic ecclesia habet diversa dona; sed est eadem fides, spes, caritas, quae conglutinat in uno capite Christo omnes credentes.

In fine meminit Moses deserti Pharan, ut significet, ejectionem non fuisse institutam in perditionem Ismaëlis. Pharan enim vicina est Beersabae et Gerar, in finibus terrae sanctae, finitima tribui Iuda, sicut ex libro Numerorum patet. Non igitur longo itinere ab Abrahae domo habitavit Ismaël.

Igitur etiam vicinia ostendit, Ismaëlem reconciliatum esse cum patre Abrahamo et ejus ecclesia, quanquam posteri, ut fit, paulatim degeneraverunt.

Notandum quoque est, quod Moses diserte ostendit, Ismaëlem duxisse uxorem; non secutum suam voluntatem, sed auctoritatem matris, ad exemplum omnium juvenum et puellarum, ut parentum auctoritatem praesertim in contrahendo matrimonio sequantur, nec contra parentum voluntatem indulgeant suis affectibus et cupiditatibus. Dederat Angelus mandatum ipsi Hagar, ut curaret filium, institueret et gubernaret. Igitur divina voce jubetur obedire matri, quae uxorem ei accipit ex terra Aegypti, ac filius, ut decet, matris judicio et voluntati obsequitur.

Haec virtus a Spiritu sancto hoc in loco commendatur, et benedicit ei Deus secundum promissionem quarti praecepti: „Ut sis longaevus super terram“. Meminerimus igitur nos quoque nostri officii, et ministeria hominum, quibus Deus ceu mediis utitur, non contemnamus. Liberos vult regi auctoritate parentum; his cum pares, certus es, te Deo paruisse. Sic in ecclesia constituti sunt pastores; hos cum audis, Deum audis. Sic magistratus divina auctoritate praeest; Satanae igitur artificium est, quod externa haec ministeria in contemtum adducit.

Verum quidem est, quod solus Spiritus sanctus illuminat corda, et fidem accendit; sed hoc non facit sine ministerio externo, et sine externo sacramentorum usu. Ideo Paulus ad Damascum jubetur audire Ananiam. Sicut autem in ecclesia nobis commendatur verbum, ita in oeconomia non dubitandum est, cum parentes audis aliquid praecipere, Deum audis, et certus es de Dei voluntate. Sin autem a ministerio discesseris, et tuas opiniones fueris secutus, non solum nihil proficies, sed etiam Satanam pro Deo apprehendes, et incertus eris de tuis cogitationibus, ex Deone, an ex Diabolo sint. Fert igitur Ismaël praemium amplissimum suae obedientiae, quod matris auctoritatem in ducenda uxore sequitur; benedicit enim ei Deus copiose, ubi e contra maledicit inobedientibus; sicut exempla docent, infelicia conjugia esse, quae contra parentum voluntatem liberi ineunt.

Factumque est in illo tempore, ut diceret Abimelech et Phichol, princeps exercitus ejus ad Abraham, dicens: Deus est tecum

in omnibus, quae tu facis, et nunc jura mihi per Deum, ut non inique agas mecum, et cum prole mea et nepote; sed juxta misericordiam, quam fecit tecum, tu agas mecum et cum terra, in qua peregrinatus es.

Haec nova tentatio est. Saepe enim dixi, Deum sanctos suos sic in hac vita mirabiliter ducere, ut subinde alia tentatio aliam excipiat. Sicut autem calamitates excitant ad orationem et fidem, ita, cum liberantur sancti, ad gratiarum actionem excitantur et praedicationem misericordiae. Faciendum tamen discrimen est inter illa fidei exercitia et ipsam fidem, sicut semper necessario differunt opera ab ipsa promissione et fide.

Tentatio igitur, qua hic Abraham excipitur, est pulcherrima et speciosissima virtus Diaboli; indomitum scilicet illud malum invidiae, quae semper piis plurimum negotii in mundo fecit. Causa autem invidiae est, quod Deus paraverat in Gerar hospitium Isaaco, ac rex liberam habitandi, ubi vellet, facultatem Abrahae concesserat. Itaque cum omnia tranquilla et quieta sunt, et Abraham benedictione Domini crescit, invident ei tanquam exsuli eam felicitatem Palaestini. Nam rex a Mose excusatur, qui adhuc memor somnii amicissime cum Abrahamo loquitur, eumque ut Prophetam Dei colit.

Auxit autem invidiam nomen Abrahae; norant enim Palaestini ex ipsius regis judicio *), promissam ei terram Canaan, et benedictum semen Christum. Haec fama postquam in totam aulam et in vicinas Palaestinorum civitates permanavit, tum demum Pa-

*) Editt. posterr. indicio.

laestinis intolerabilis fuit; cum seni singulari miraculo ex vetula uxore natus est filius, ibi statuerunt, peregrinum hunc hoc agere, ut solus dominetur in terra Canaan.

Haec satis magna causa Diabolo fuit, cur et odisset Abrahamum, et concitaret Palaestinos ad invidiam contra ipsum. Sic enim vulgus solet: potentiae et dignitati crescenti invidet, et cum nossent, ex promissione Abrahamum futurum haeredem terrae, sibi et suis metuebant, ac tentabant consilia vel opprimendi exsulis, vel impediendi. Hujus consilii auctores fuerunt, qui in aula regia primum tenuerunt locum. Non enim hoc nunc novum est, ut, cum principes et reges sint optimi, aulici tamen, seu, ut nos vocamus, consiliarii, fraudulenti, invidi, injuriosi, avari et pleni doli et mendacii sint. Non igitur semper fit, quod boni principes jubent et volunt.

Nostri principes hodie fovent ecclesias, et favent ecclesiarum ministris: sed quid faciunt nobiles, cives et rustici? Nonne conspirant quasi in odium ministerii? Sic Diabolus excitat membra sua contra pios, id quod statim in Paradiso coepit.

Luctatur igitur Abraham hoc loco contra invidiam, ac ostendit animum fortem: scit enim, omne vitae genus, quod ex Deo est, Satanam odisse et turbare. Imperiti putant, conjugium tale vitae genus esse, in quo nihil nisi voluptas et gaudium sit; sed innumerae molestiae et offensae, quae incidunt, requirunt fortem et patientem animum. Invenias alicubi pium aliquem rusticum; sed is exercetur invidia vicinorum. Vulpes, lupi insidiantur pecori; familia negligens est, ignava et furax. Hic non solum mate-

riam uberem bonorum operum talis rusticus habet, sed etiam occasionem discendae patientiae.

Idem Patriarchae Abrahamo accidit; laetus est de nato filio, quaerit ei commodum hospitium, ac Deus benedicit ei, et facit eum crescere multis opibus; ornat eum gloria sacerdotali, et concio de promissione terrae Canaan vulgatur per omnem Palaestinam. Excitatur igitur invidia, et, ut infra sequetur, quotidianae rixae oriuntur propter aquam, qua non potuit carere; quis autem incommoda omnia, quae singulis diebus nova nata sunt, enumeraverit? Fecundissima enim injuriarum est invidia. Discedit igitur ex Gerar, cessurus scilicet invidiae. Deo igitur hoc genus vitae gratissimum est, benefacere omnibus, et tamen sustinere invidiam, odium, injurias Diaboli et hominum.

Quod ad historiam attinet, mihi non videtur, quod rex sua sponte vel proprio motu Abrahamum compellavit; sed proceres in aula dies noctesque fatigaverunt optimi regis aures, ne in praesenti periculo sterteret, et pateretur, sibi eripi regnum ab exsule: crescere enim eum, et adspirare ad regnum propter nescio quam promissionem: stabiliat igitur rex Abimelech regnum sibi et posteris suis. Illud autem rectius fieri non posse, quam intercedente religione juramenti.

Hujus consilii Phichol, dux regius, auctor fuit, ac magnificis verbis, qualia aulicorum sunt, perpulit regem, ne videretur se et suos negligere. Hic enim aulicorum mos est; cum maxime videntur regum commodis inservire, suo commodo student, ut sibi auctoritatem comparent. Rex non credens, dolum subesse, nec ex invidia et odio profectum hoc con-

silium, simplici animo cum Abrahamo agit: Video, inquit, te crescere, et promissionem tibi factam impleri. Peto igitur abs te, ne in me et meos sis durior. Venisti ad nos exsul; qua potuimus humanitate te tractavimus; idem, cum Dominus te evehet, abs te flagito: me, filium meum et nepotem meum ne expellas, idque juramento confirmes. Sentit bonus rex, se non posse resistere promissioni: timet autem, quia jam natus erat Isaac, ne statim impleatur promissio. Exercuit autem pium regem cogitatio de posteris, quod sint degeneraturi; Deum igitur ingratis verbi contemtoribus maledicturum, et dignitatem regiam translaturum in alios; ideo contentus est, si filio et nepoti Abraham parcat.

Pertinet haec quoque historia ad consolationem et doctrinam. Habemus enim hodie nos quoque nostros Phicholitas aulicos, qui invidia et odio contra ecclesiarum ministros ardent, et omnes vias obstruunt, quibus nos crescere posse judicant. Hoc enim ipsorum verbum est, sufficere victum et amictum, Rock und Kropff, et propter multas causas cavendum, ne ditescant ministri ecclesiarum. Sed profecto accidet, ut, quod timent, ipsis invitis accidat. Volunt nunc comparcere micas in alendo misero Lasaro, cum prius effuderint in epulonem omnes suas opes; dederunt enim Episcopis arces et civitates, et nimis splendide ac laute habuerunt eos; nunc cum isti alendi sint, qui vere et fideliter docent, vix micas alioqui perituras eis concedunt.

Haec est perversa mundi sapientia, qua non solum sibi maledictionem accersit, sed etiam occasionem subministrat, ut, sicut antea creverunt opes Pontificiorum, ita adhuc hodie fiat. Papatus enim crevit,

cum duae illae causae concurrerent: prima, quod ii, qui tenebant ministeria ecclesiarum, natura erant ambitiosi, et implicabant se saecularibus negotiis tractandis. Secunda, quod nobilitas et magistratus erat ignavus, et fugiebat labores, indulgebat voluptatibus, et curam gubernationis relinquebat ministris ecclesiarum.

Haec adhuc hodie sacrificulorum potentiam augebunt. Dum enim principes venantur, comessantur, ludunt, saltant, nec volunt componere causas, tandem parochis disciplinae custodia retinenda est. Sed hi varietate negotiorum saecularium obruti, abjiciunt necessario Biblia et studium sacrarum rerum. Non enim possunt simul reipublicae et ecclesiae servire.

Nos quidem diligenter interea docemus, distinguendas esse administrationes illas, politicam et ecclesiasticam; sed frustra. Culpa igitur est non solum ambitiosorum Episcoporum, quod exaltantur sacerdotes et crescunt, sed ignavi magistratus, qui quidem vult esse in gloria et dignitate, ac merito; sed non vult laborare. Cum igitur ipsi officium facere nolunt, qui ad id vocati sunt, ac defectus in imperiis seu morbi sunt perpetui, et requirunt medicum, si pastores ecclesiarum eam curam suscipiunt, hac via tandem ad dignitatem pontificiam devenient.

Exhortandi igitur erant magistratus ad laborem, et ad molestias sustinendas, quas gubernandi ratio diligens secum affert. Mundus enim vult gubernari; alius injuriis, alius plagis, alius indigna contumelia afficitur: requirit igitur ceu in morbo medicinam. Quodsi isti in politia cessant, res devolvitur ad eos, qui sunt in ecclesia. Sic ipsa negotia et laborum

patientia provexit ad amplissimas dignitates ecclesiasticas. Sunt autem non debilitatae solum hac ratione ecclesiae, sed penitus collapsae. Sero, ajunt, sapiunt Phryges; idem nostris quoque accidit; ante haec tempora nimium profuderunt in templa et Episcopos, nunc etiam micas Lazaro invident. Hoc malum sine insigni poena non abibit. Bonus Abraham non postulat possessionem civitatum in Palaestina; relinquit eas regi suo, contentus est gramine et aqua pro se et pecore, quin cedit invidiae, et in loco vicino Beerseba habitat: sed invidia aulicorum ne id quidem ferre potest; cupit eum oppressum, et impeditam benedictionem, et non vident, quod, quanto largius Abraham omnes adjuvat, tanto benedicitur magis. E contra aulici quanto dant parcius, tanto maledicuntur magis.

Sed sic comparatum est; qui Christo mendico nihil dant, hi dant superfluum epuloni, et qui esurientem non cibant, hi ipsi peribunt fame. Non libenter velim administrationem politicam denuo nostris imponere cervicibus; sed quia magistratus secure dormiunt, et suum munus aliis permittunt, igitur si tacuerint hi, clamabunt lapides. Implent hi multis injuriis et injustitiis mundum; itaque necessaria est diligentis medici cura, qui morbos hos depellat.

Laudo igitur regem Abimelech eumque excuso, quod non proprio instinctu seu motu cum Abrahamo egerit, sed sic impulsus a principe militiae in aula sua. Signum enim est probitatis, quod a peregrino tam humiliter petit, ut velit in suos esse beneficus; non jubet, ut excedat terra, sed ut sacerdotem Dei reveretur.

*) Quod Moses diserte dicit, Abrahamum jurasse, id videtur esse contra evangelii sententiam et Christi mandatum; sed necessarium hoc exemplum est, quod Abraham non recusat juramentum, et docet suo facto, moralia et civilia ista nec contemnenda, nec negligenda a sanctis praetextu religionis. Ac Spiritui sancto agendae sunt gratiae, quod ita describit sanctorum Patrum historias, ut sint exemplaria non solum fidei et superiorum virtutum, sed etiam in civili genere vitae contra insensatas statuas monasticas, quae omnem humanitatem et civilitatem exuunt, hoc scilicet pacto mortui mundo, et tamen vivacissimi in omnibus generibus vitiorum. Dicit igitur Abraham vivum testimonium contra tales, quod scilicet vita civilis et actiones civiles Deo non displiceant.

Quod autem ad mandatum Christi pertinet: „Omnino non jurabitis“ (Matth. 5, 34.), ea quaestio facillime dissolvitur, si causas inspicias, quas Moses in hac historia pulchre ostendit. Potest vere et simpliciter responderi, justum non peccare, etiam cum jurat, sed gratum officium facere Deo et hominibus; sed causarum explicatio facilior est. Efficiens causa est, quod Abraham non temere, sed a rege sic jussus jurat. Non enim detrectanda hic est magistratus civilis auctoritas, sicut stultum Anabaptistarum vulgus delirat. Convenit igitur juramentum a magistratu impositum cum mandato Dei, qui jussit magistratui obedire.

Altera causa finalis ostenditur etiam hic, ut hoc pacto pax inter familiam regis et Abrahae sanciatur: sicut enim sacra scriptura dicit: „Iuramentum est

*) Desideratur hoc loco versus vigesimus quartus, cujus jam sequitur explicatio.

finis omnium controversiarum“ (Ebr. 6, 16.), hoc est, finit controversias et lites: hoc quis negaverit sanctum et bonum opus esse?

Pertinet autem ad secundum praeceptum; qui enim verum juramentum magistratui deferunt, honore afficiunt Dei nomen, et veritatem ornant, suspiciones autem tollunt. Pii igitur benefaciunt, cum per juramentum dant testimonium veritati. Contra impii nihil recte faciunt, quia semper habent annexum titulum: „Hi errant corde.“

Respondemus ergo ad quaestionem: qui temere jurant, et veritati non patrocinantur, horum juramentum ex abundanti et malum est: ubi autem juramentum servit veritati, et ad retinendam benevolentiam ac concordiam utile est, ibi recte jurare non est contumelia nominis Dei, sed honor, ut scilicet timeatur Deus, et maneat pax et tranquillitas.

Gubernat igitur etiam civiliter sanctum Patriarcham Dominus, et defendit contra invidiam, permittens, uti eum legibus et moribus civilibus, et ut se usitatis ritibus hominum accommodet ad servandam pacem publicam. Non enim resistit in hac parte philosophiae et legibus scriptura sancta, sed confirmat eas, et ex juramento ceu sacramentum quoddam facit, si quidem conjunctum est cum nomine Dei. Et pertinet ad reconciliandos animos et tollendas lites ac suspiciones.

Et redarguit Abraham Abimelech super causa fontis aquae, quem vi abstulerant servi Abimelech; et dixit Abimelech: Nescio, quis fecerit rem istam, nec tu indica-

dicasti mihi; et ego quoque non audivi, nisi hodie.

Hic aliud exemplum civilis vitae proponitur. De magistratu et ejus dignitate scripsimus satis copiose. Certum enim est, quod evangelion leges civiles et obedientiam magistratui debitam non tollit. Magna igitur adversariorum non solum impudentia, sed etiam scelerata malitia est, cum scripta nostra contraria loquantur, quod nos seditionis accusant.

Quomodo igitur excusabimus Abrahamum, qui hoc in loco videtur regem non pro dignitate tractare? si quidem redarguit eum violati foederis, cum tamen pius rex perseverans in sua pietate sancte testetur, se nihil omnium, quae adversa Abrahae acciderint, nosse. Potest dici, implorasse eum regis opem, idque sine cupiditate. Sed infirma haec excusatio est: quin sunt haec exempla communis vitae, in qua etsi impingimus varie omnes, tamen piis talia errata condonantur. Decipitur Abraham suspicione, quod putat, conscio rege et auctoritate regia sibi ademtum fontem contra foedus. Sic supra cum Saram negat uxorem esse, sed sororem, impingit etiam; sed non peccandi voluntate: metu et timore tale consilium instituit. Melius quidem fuisset non increpare regem; sed suspicione occupatus non potest aliter cogitare, quam regem facti hujus conscium esse. Et sane magistratus non sic debet negligens esse sui officii, ut, quid sui peccent, nesciant: etsi enim etiam pius resciscere omnia suorum facta non potest, sed multa cogitur ignorare, tamen peccato non caret.

Ergo, inquis, uterque culpandus est: Abraham propter suspicionem, et quod regem durius tractat,

et rex propter negligentiam officii? Ita sane. Vult enim Deus, nos habere peccatores, ut non superbiamus, sed canamus cum Davide (Ps. 19, 13.): „Ab occultis meis libera me, Domine“. Item: „Delicta quis intelligit“? Ac utile est scire, quod tale officium geras, cui ubique satisfacere impossibile sit; qui aliud statuent, superbiunt, et per superbiam gravissime impingunt. Solent autem hoc fere isti facere, qui novitii ad gubernationem accedunt. Hi enim sicut imperiti sagittarii longissime a scopo aberrant. Voluntas igitur boni magistratus non est, quod nocere velit; huc consilia omnia dirigit, ut prosit suis. Sed servi et consiliarii, quorum opera cogitur uti, quod solus tot negotiis sufficere non possit, multa faciunt sub nomine principum, quae si scirent, non paterentur. Sic a familia multa peccantur, quae ignorat herus.

Idem etiam sanctis accidit. Exercentur non solum poenis et tribulationibus multis, sed etiam implicantur saepe in offendicula lapsus et erroris. Sed discendum est, quod non ideo pereunt: modo voluntas sincera et pura sit, ac absit ignavia. Si enim privati non possunt sine peccato vivere, multo minus id poterunt, qui in magistratu sunt. Videat tamen unusquisque, ut non adsit mala voluntas, et absit affectata ignorantia.

Implorat igitur Abraham magistratum, sed cum increpatione. Sic enim cogitat: Rex iste sic debebat imperare, ut haberet obedientes servos, qui essent pactorum custodes etc.; hic certe mala voluntas non fuit. Experimur autem nos, hodie idem fieri in aulis principum. Saepe mihi hoc accidit, ut, cum a principe cum bona gratia aliquid impetrassem, interve-

nere aulici Picholes, et impediverunt, ne fieret, quod princeps jusserat. Si igitur privati non possumus omnia peccata vitare, orandum tanto diligentius est pro magistratu. Habet enim magnum corpus, cujus membra rebellia et multis modis vitiosa sunt.

Porro praeter hoc peccatulum, quod Abraham committit male de rege suspicans, locus hic notandus est etiam contra Anabaptistas, quod liceat contra injurias magistratus auxilium implorare. Bonum quidem esset, ut magistratus sua sponte officium faceret, nec exspectaret, donec imploraretur ejus auxilium; sed pauci hoc faciunt, et ne quidem crebris supplicationibus ad debellandas injurias impelli possunt. Tales sunt ex illorum numero, de quibus supra dixi, quod optent gloriam, reverentiam et obedientiam, gaudent, se appellari deos; sed si mores et vitam aestimes, sunt Diaboli et tyranni, habentes non solum realia, sed etiam personalia peccata. Talis Abimelech non fuit, qui peccat ignorantia. Talia peccata excusanda, et oratione coram Deo levanda sunt, non exagitanda, multo minus concitandae ideo seditiones. Peccat Abimelech non solum sicut homo, sed etiam sicut magistratus. Non enim potest scire, quid ubique a suis fiat: et tamen est hoc peccatum coram Deo, ut scilicet nemo superbiat. Soleo igitur hoc peccatum comparare cum peccatis legalibus, seu caeremonialibus potius.

Pertinet autem ad consolationem nostram, ne cogitemus, fuisse sanctos viros statuas monasticas, mutas et sine sensu. Haec enim offendicula arguunt, fuisse homines, et habuisse passiones similes nobis; spirituales quidem fuerunt, sed tamen vixerunt in carne.

Quod igitur Abraham implorat regis auxilium propter raptum fontem, clarum exemplum est, quod liceat nobis quoque implorare auxilium magistratus, et uti ejus defensione, quam scilicet leges et usus fori permittunt. Quodsi magistratus ope sua nos destituit, ferenda est injuria: sciendum tamen, saepe peccare etiam bonos. Etsi enim voluntas non desit, tamen saepe deest cognitio, quanquam voluntas quoque in multis infirma est. Honorandi tamen sunt, et ferenda incommoda: sed in quibus perversa voluntas est, in his detestanda est malitia, et sunt redarguendi.

Abimelech pulcherrime se excusat: „Non cognovi, inquit, non audivi, nec tu indicasti". Nam pius magistratus non offenditur admonitione, sed requirit, ut indicetur a subditis, si quid peccatum alicubi est. Quomodo enim scire potest, quid ubique agatur? Qui autem superbi sunt, et offenduntur indiciis ac admonitionibus subditorum, quasi dedecus sit ignorare aliquid, hi parum memores sunt suae conditionis, neque unquam humiliantur coram Deo, nec invocant Deum, talia peccata ut condonet.

Est autem, ut dixi, inevitabile peccatum magistratus ignorantia, et tam innatum magistratui, quam omnibus innata est concupiscentia, sine qua certe nemo vivere potest. Agnoscant igitur singuli defectum suum: ita enim fiet, ut humilientur, et non solum implorent auxilium Dei, sed etiam exposcant veniam occultorum peccatorum.

Praeclare igitur Bernhardus ad Eugenium Papam scribit: Multa cogeris ignorare, et multa cognita dissimulare. Ignorantia est error in voluntate, qua toleramus ea, quae non volumus. Abimelech quidem

rex est, sed non scit omnia, quae subditi faciunt: haec enim laus non hominis, sed solius Dei est, qui omnia scit, et falli non potest. Hanc laudem superbi tyranni sibi usurpant, qui admoneri nolunt.

Sciendum igitur, quod ipse Deus, deinde etiam ipsum jus postularit, ut magistratui indicemus, si quid publice peccatum est. Sicut enim magistratus ignorando peccat, sic peccant subditi non indicando. Retorquet igitur Abimelech culpam in Abrahamum, quod non citius detulerit ad se aulicorum injurias, et revera Abraham in culpa aliqua est: non tamen prorsus injustus ejus motus est. Vidit, regum animos mirabiles et mutabiles esse; nam sunt in officio mirabili, et res, quas gubernant, sunt mutabiles. Cum igitur affectus esset injuria ab aulicis, suspicione hac carere non potuit, regem conscium esse.

Sic uterque bene humiliatur, Abrahamus suspicando, et non indicando, Abimelech autem ignorando. Ne enim sineret Abraham errare regem, admonere debuit. Id caritatis officium fuit. Iuste igitur queritur Abimelech, Abraham nihil indicasse, nec se a quoquam quicquam audivisse. Quam perversa igitur hodie res est, quod fere omnes necessarium hoc officium magistratui negant. Si enim de cujusquam peccato ad magistratum referas, proditoris nomine ab omnibus appellaris. Peccatum igitur illud pro heroica virtute celebratur, nihil magistratui indicare. Quid enim hic faciat rex, si tu indicare recusas, quod nescire ipse cogitur? Nonne videtur innocens et excusatus?

Vult tamen Deus implicatum eum peccato ignorantiae, ut agnoscat, se non habere universalem

gubernationem, quae homini impossibilis est propter ignorantiae peccatum, sed partialem, et Deum agnoscat universali gubernationi praeesse. Is enim est, qui habet universalem oculum, et intuetur omnia, ac nihil ignorat; sed magistratus utcunque bonus habet tantum partialem oculum.

Adjuvandus igitur est, et quando aliquid publice peccatur, concurrere omnes debent tanquam ad commune incendium restinguendum. Debent enim singuli pro suo modo adjuvare rempublicam.

Sic describit sanctos Spiritus sanctus in praedicamento actionis et passionis, quod secuti sint civilem hominum consuetudinem, deferendo juramentum magistratui, et implorando auxilio ejus, ac passi non solum injurias aliorum, sed etiam, ut sic dicam, culpas et ignorantias suas, ne scilicet deesset occasio orandi: Sanctificetur nomen tuum. O Deus, cur enim me facis magistratum, cur concionatorem, cum scias, me satisfacere non posse voluntati tuae? Sed ades tu adjutor, adsunt etiam Angeli tui; tu autem vis hoc modo superbam meam cervicem humiliare, ne scilicet me tibi aequem, qui es justus, et omnia scis etc.

Notabilis hic locus est de implorando magistratu et indicanda rapina: quanquam hoc posterius pauci praestant. Nemo enim vult subire invidiam vicinorum, nobilium, potentum; sed statuendum erat, hoc nostro officio valde indigere magistratum, alioqui suum officium facere non potest. Quodsi indicasti injuriam, nec tamen a magistratu adjuvaris, feras incommodum, et scias, te sine culpa esse, ac fecisse, quod debebas. Non autem carebit poena sua negligens magistratus.

Et tulit Abraham oves et boves, ac dedit Abimelech, et percusserunt ambo foedus, et Abraham statuit septem agnas ovium seorsum. Dixit autem Abimelech ad Abraham: Quid volunt sibi septem agnae istae, quas statuisti seorsum? Respondit: Quoniam septem istas agnas accipies de manu mea, ut sint mihi in testimonium, quod ego foderim puteum istum. Ideo locus ille vocatus est Beerseba, quia uterque ibi juravit; et percutiens foedus in Beerseba surrexit Abimelech et Phichol, princeps exercitus ejus, et reversi sunt ad terram Philistim.

Pergit Spiritus sanctus in describenda idea sancti Patriarchae. Foedera et pacta non sunt opera erga Deum, quibus indigeat, sed de rebus temporalibus et humanis, quibus etiam sancti miscentur. Si quis igitur scire cupit, quomodo se gesserit Abraham in rebus civilibus, historias diligenter inspiciat. Non fugit civilia officia, non detrectat juramentum, reveretur regem, implorat ejus opem etc. Rex quoque pro sua erga Prophetam Dei pietate sponte juramentum defert; tandem uterque juramentum confirmant tanquam sigillo. Abraham regi donat oves et boves, rex donum ejus non contemnit; hoc ceu sigillo confirmatur pactum, non ut, nunc in more, verbosae literae componuntur; utrinque contenti sunt conceptis verbis jurare, postea additur reale signum, donatio.

Haec simplicitas veterum in contractibus admodum jucunda est, nosque admonet, quantum degenerarint mores ferrei nostri seculi, in quo nulla pacto-

rum fides, nullae syngraphae, nulla sigilla satis sunt; fraude eluduntur, et vi turbantur omnes contractus.

Duo autem facit Abraham: primum donat oves et boves, deinde seorsum donat septem agnas, non quod rex tali munere indigeret; sed Abraham vult hoc modo publice testatum facere apud omnes subditos regis, hunc fontem suo labore factum esse.

In lege prohibita sunt munera; sic enim textus dicit: „Non accipies munera“ (Ex. 23, 8.). Item: „Munera excaecant et corrumpunt judices“ (Deut. 17, 19.); quin etiam gentilium literae damnant munera tanquam singularem imperiorum pestem. Quomodo igitur excusabimus Abrahamum offerentem, et regem accipientem?

Respondeo sicut supra. Pius quicquid facit, recte facit, etiamsi errat; habet enim cor rectum, in quod praecipue intuetur Deus. Contra impius, etiamsi opus, quod facit, per se bonum est, tamen Deo non placet, quia errat corde, hoc est, neque agnoscit Deum, neque credit Deo, neque timet Deum.

Consideranda autem hic quoque est causa finalis; si munera dantur eo consilio, ut suspiciones, invidia, discordia amoveantur, et ut concilietur benevolentia et pax, recte numerantur inter bona opera. Quid enim suspicari mali de Abrahamo rex potest, cum tam liberaliter eum donet? Profecto nocere non vult, qui in alium liberalis est. A bono igitur viro honestum est, ut accipias munus; dat enim puro corde, non ut te sibi obnoxium reddat, non ut causam injustam per te obtineat, sed ut hoc modo alat mutuam benevolentiam. Sic sponsus dat munera sponsae ad testandum amorem et alendam benevolentiam. Summa igitur officia sunt, et ad hanc vitam valde

necessaria, sic largiri et accipere munera: sed qui hoc modo vel accendunt discordias, vel corrumpunt judicem, et judicia pervertunt, hi abutuntur muneribus, et sequenda est regula, quam proverbium proponit: Nec omnia, nec ab omnibus, neque semper. Sicut enim incivile est, aversari amici munus, ita etiam honestum est, in causa mala a muneribus abstinere.

Quod textus narrat de septem agnis, et copiose eam caeremoniam describit, certo consilio fit. Rex est homo sanctus, Phichol autem et reliquum aulicorum vulgus sunt mali, invidi, avari, furaces, rapaces etc. Omnes enim aulae semper hac infelici appendice maculatae sunt, quod habent Doëgitas, qui impediunt, ne fiat, quod rex statuerit, aut ignorante rege contrarium faciunt. Abraham igitur ut vir politicus vult, placationem cum rege institutam muniri a rege juramento, ut scilicet hoc modo aulicorum vulgus absterreatur, ne deinceps tale aliquid ignorante rege audeat facere.

Iucundum autem est videre, quam civiliter Abraham hic se gerat; apertis verbis non audet hoc a rege exigere, ut juret; est enim peregrinus, Abimelech autem rex est; ideo cum incivile esset, tanquam ab inaequali exigere juramentum, singulari prudentia et civilitate Abraham utitur: statuit septem agnas seorsim; rex interrogat, cur id faciat, cum jam antea percussum foedus sit? Respondet Abraham, et rogat, ut eas accipiat: non propter te, inquit, sed propter aulicos tuos, Phichol et alios, qui fortasse denuo tentabunt rapinam, et concitabunt nova jurgia. Hoc igitur, ut in posterum caveas, volo, ut publice

mihi jurés: quanquam hoc exigere non audeo, tamen istis septem agnis ceu rudibus literis postulo.

Observandum autem hoc loco est, Hebraeum vocabulum שֶׁבַע esse aequivocum. Utrunque enim significat, septem et juramentum, sicut in Germanico vocabulum Hutt et pileum et custodiam significat. Vocabulum Rad consilium et rotam significat. Hoc igitur in loco vocabulum שֶׁבַע utrunque significat, juraverunt ambo, et, ut sic dicam, septimaverunt ambo. Item statuit seorsim agnas septem. Aperte igitur indicat Abraham, etsi juramentum non postulet, tamen cupere se, ut juret rex.

Singulari igitur sapientia et pulcherrima insinuatione extorquere vult regi juramentum, cum aperte id postulare esset incivilius. Oves proponit septem, et quia vocabulum שֶׁבַע utrunque significat, septem et juramentum, intelligit Abimelech, quae sit Abrahae voluntas. Sicut si mutus aliquis ad me veniret, ostentans rotam, hic mihi facile est propter aequivocum vocabulum divinare, quod requirat consilium. Vocabulum enim Germanicum Rad rotam et consilium significat. Ad hunc modum per septenarii numeri vocabulum admonet Abraham de juramento. Fuisset enim impudentia, aperte postulare juramentum a persona superiore. Hinc etiam apud Germanos puto esse hunc morem, ut in condendis testamentis utantur septem testibus, et septimandi verbum usurpatur pro certo testimonio. Sic enim loquimur, man muſs ihms besibnen, hoc est, tam est incredulus, ut nisi septem testes audiat, non credat.

Singulare igitur hoc exemplum est reverentiae erga magistratum, quod sic arte tractat regem. Re-

gis quoque singularis clementia est, quod cedit Prophetae, et non recusat juramentum, admonitus hac figura.

Fuit autem Aegyptiis prae aliis gentibus in more, per imagines seu picturas loqui, sicut exstant apud Philostratum ἱερογλυφικά. Locuturi de Iove pingebant sceptrum superne habens oculum, sicut adhuc Mathematici Iovis nomen scribunt. Sceptrum enim significabat eis propter rectitudinem justitiam; oculus autem prudentiam. Hoc enim si destituta sit justitia, fit injustitia, sicut proverbium testatur: Summum jus summa injuria. Talibus literis prisca secula usa sunt.

Pertinet igitur ad doctrinam haec diligens descriptio, ut discamus, quomodo sancti Patriarchae se gesserint in rebus civilibus, quam reverenter tractarint magistratum, et quam clementer magistratus complexus sit subditos; et quid potest haec vita habere pulchrius, quam magistratum justum, et subditos amantes sui principis? Ibi revera Paradisus est, ibi mandavit Deus benedictionem. Sed si magistratus caecus et iniquus est, plebs autem mala et indomita, quod mali genus non invenias?

Moses dicit, ab hoc pacto inditum loco nomen בְּאֵר שָׁבַע id est, fons septem, seu fons juramenti, quod factum est per septem agnas. שָׁבַע enim utrunque significat, septem et juramentum. Haec seu civilia, seu moralia voces, diligenter notanda et consolationis plena sunt, ne cum Anabaptistis cogitemus, Christianos abjicere debere communia civilis vitae opera. Non enim sic Deus condidit ecclesiam, ut aboleret vel oeconomiam, vel politiam, sed potius per ecclesiam confirmat eas. Ideo Abraham, pater pro-

missionis et rex regum in hac terra, non dedignatur jurare, et inire pactum cum rege et aula illius.

Non igitur praetextu religionis politica officia recusanda sunt aut fugienda, sicut Monachi faciunt, qui ideo se abdunt in monasteria, ne cuiquam serviant, caecum hominum genus et traditum in reprobum sensum; ideo neque primam neque secundam tabulam curat. Ferunt autem praemium dignum suae impietati; dum vitant oeconomicas et politicas molestias, immerguntur in deterrima et foedissima vitia, plus quam ulli, ut vocant, saeculares.

Prudenter igitur inspiciamus divinas ordinationes et exempla sancti Patriarchae Abrahae, qui de omnibus rebus ecclesiae abunde nos docuit, et specimen pietatis suae praebuit non solum in ecclesiastico vitae genere, tanquam Propheta Dei, sed etiam in politicis et oeconomicis. Oportet enim esse gubernatores in hac vita, nec est posita ecclesia ad subvertendam oeconomiam et politiam, sed ad instaurandam. Sed etiam reges sui officii non obliviscantur, sint justi et clementes erga subditos: subditi quoque eis obediant. Sed hoc tempore optare licet, habere non licet. Miror autem, locum Beerseba non esse celebratum a Iudaeis insigni quadam idolatria, sicut alia loca, in quibus sancti Patriarchae vixerunt. Nobis haec doctrina satis sit, quod scimus, pios, etiam cum civilia officia subeunt, servire Deo.

Et plantavit arbores in Beerseba, et vocavit ibi in nomine Domini Dei aeterni; et peregrinatus est Abraham in terra Philistim multis diebus.

Quoties particula haec ponitur, vocasse seu cla-

masse Patriarchas in nomine Domini, seu aedificasse altare, significatur, certum locum constitutum esse ad docendum et audiendum verbum Dei. Si enim servanda est ecclesia, oportet aliquem bonum principem esse, qui praebeat hospitium, ac concedat spatium et pacem, ut propagari doctrina et cultus Dei possit. Talis tum fuit Abimelech, sub quo domus Abrahae, in qua ecclesia fuit, pacem et tranquillitatem habuit, et verbum in gentes propagatum est per Papam seu Episcopum Abrahamum, qui, quocunque pergit, trahit secum verbum, cultum, religionem et omnia.

Meminit hic quoque Moses civilis seu oeconomici operis, quod plantaverit nemus. Vocabulum enim אֵשֶׁל generale est, sicut apud nos arboris nomen, ut intelligas, non tantum hortum consitum fructiferis arboribus, sed etiam arbores silvestres pro commoditate pecorum.

Quare, inquit Monachus, haec scribit Moses? Cur non potius scribit de jejuniis et orationibus et duro vestitu? Sed, ut saepe dixi, facit hoc Moses contra monasticas statuas, quae mandata Dei negligunt, et incedunt in electitiis religionis cultibus; tales non vident mandatum Dei: „Subjicite vobis terram, et colite eam“. Voluntas enim Dei haec est, ut plantetur et colatur terra, non tantum propter homines, sed etiam propter pabula bestiarum.

Est igitur hoc quoque civile, sed bonum et sanctum opus, non licitum solum, sed etiam divinitus mandatum, ut nobis et posteris, addo etiam bestiis provideamus colendo terram, ne simus Monachorum similes, qui ceu ignavi fuci et erucae nihil laborant, sed tantum aliorum labores vorant, ac con-

tumeliis etiam laborantes conscindunt, dum vocant hoc divinitus mandatum opus laicale et rusticanum.

Abraham sanctior est omnibus sanctis in novo testamento, et tamen hoc laicali opere occupatur, non solum propter peregrinos adventantes, ut umbram habeant, sub qua consideant, sicut Lyra exponit, sed domesticam necessitatem, ac praecipue propter mandatum Dei: „Subjicite vobis terram, et colite eam“. Accedit tertia quoque causa, ut in uberiore proventu etiam eleemosynas dare possit.

Interim praecipuum suum munus exercet, aedificat templum, non ut nos ex lapidibus, sed locum constituit, in quo praedicat in nomine, vel per nomen Domini. Haec phrasis significat docere et praedicare, quando adjecta est litera בְּ. Quando autem litera בְּ non additur vocabulo שֵׁם, sed simpliciter ponitur invocare nomen Domini, ibi significat orare, seu invocare.

Observandum autem est novum nomen Dei hoc in loco. Vocavit, inquit, seu clamavit in nomine Domini אֵל עוֹלָם, Dei saeculorum seu mundi; vocabulum enim עוֹלָם aequivocum est; significat enim seculum seu aeternitatem et mundum. אֵל autem etiam creaturis applicatur, et in Mose saepe dicitur de praestantissimis et optimis fructibus, et fere exponitur pro fortitudine.

Mihi igitur placet hoc in loco, dici Deum אֵל עוֹלָם, quasi dicas potentiam et virtutem mundi, implentem omnia in mundo, sicut apud Poëtam (Virg. Ecl. 3, 60.) est: A Iove principium Musae, Iovis omnia plena: quam vocem sine dubio hausit ex antiqua traditione Patrum. Quicquid enim habet mundus, exsistit et servatur divina voce. Deus enim

condidit mundum, et conservat mundum: ita hic אֵל עוֹלָם Deus est virtus mundi, per quem mundus est, et potest, quicquid potest.

Hoc nomen Abraham Deo tribuit, doctus sua experientia. Vidit enim, Deum praesenti auxilio adesse suis, ita ut etiam cor regis et procerum inclinet, quo velit; imo qui fingat sigillatim corda, hoc est, qui det omnibus consilia et motus ad faciendum jus et rectum. Excipitur tamen hic peccatum, cujus Deus auctor non est. Actionum omnium dicimus esse auctorem, quae justae sunt; peccatum autem non est actio, sed privatio.

VIGESIMUM SECUNDUM CAPUT GENESIS.

Factum est autem post negotia haec, Deus tentavit Abrahamum, et dixit ad eum: Abraham. Qui respondit: Ecce ego. Et ait: Tolle nunc filium tuum unicum, quem diligis, Isaac, et vade ad terram Morija, et offeres eum ibi in holocaustum super unum montium, quem dixero tibi.

Audivimus insignem illam tentationem, qua tentatus est Abraham in ejectione filii Ismaël; eo ejecto pax concessa est sub rege Abimelech. Subiit autem tum alia tentatio longe maxima, prae qua priores fere nihil sunt. Sic scriptura sancta ubique sibi consonat, et veros Dei filios describit perpetuo exercitatos in utroque vitae genere, activo et passivo, sine ulla tamen specie caeremoniarum, ostendens scilicet bonos fructus in bona arbore. Ambulant enim

in debita obedientia erga Deum et caritate vera erga homines, et tamen variis tentationibus et periculis excipiuntur.

Quia autem Abraham primus et maximus inter sanctos Patriarchas est, ideo patitur vere patriarchales tentationes, quas posteri non potuissent ferre. Abraham jam laetus et fidens in magna securitate est; adolevit enim jam filius promissionis Isaac, ac fuit annorum plus minus viginti corpore sic firmo, ut sustinere onus lignorum posset, quibus ad holocaustum opus erat.

Cum igitur uterque parens impense amarent eum, quod in senectute esset eis natus, et promissionem divinam haberet de futura benedictione totius mundi, atque ideo in summa laetitia essent ambo, ac pax in domo, ejecto Ismaële, et extra domum, reconciliato rege constituta esset, ac jam solliciti parentes de uxore deligenda cogitarent, ut scilicet mature semen promissum suscitaretur: ecce autem pulcherrima haec consilia, et cogitationes parentum suavissimae de maritando filio unico verbo evertuntur et perturbantur, quod Dominus jubet, ut ipse Abraham tollat filium et mactet.

Longe igitur gravius Abrahami cor hic vulneratum est, quam supra in ejiciendo Ismaële. Sed nos magnitudinem hujus tentationis assequi non possumus. Ratio est, quia Isaac habuit promissionem futurae benedictionis, tanto igitur acerbius fuit mandatum de occidendo eo.

Singulariter autem observandum hoc in loco est verbum tentandi. Non enim otiose positum est, nec debet ita tractari frigide; sicut Iacobus in primo capite (v. 13.) tractat, affirmans, neminem tentari a Deo.

Deo. Scriptura enim hic diserte dicit, vere ab ipso Deo tentatum Abrahamum, non de muliere, de auro, de argento, nec de morte, nec de vita, sed de contradictione scripturae sanctae. Deus enim manifeste hic sibi ipsi contradicit. Quomodo enim conveniunt haec: „In Isaac vocabitur tibi semen“; et: „Tolle filium tuum, et macta eum“. Non dicit, venturum latronem aliquem, et clam abducturum filium; ibi enim spem retinere potuit Abraham de vita filii et restitutione; sed ipse jubetur esse auctor caedis, ne scilicet dubitet, Isaac vere occisum esse.

Hic igitur an non murmuraret contra Deum, et cogitaret: Non hoc Dei mandatum, sed Satanae dolus est? Nam promissio divina certa, clara, indubitata est: „Ex Isaac habebis semen“. Quomodo igitur jubet Deus, occidi eum? Sine dubio poenitet Deum promissionis, alioqui sibi non contradiceret, vel ego insigne aliquod peccatum commisi, quo Deum graviter offendi, ut retractet promissionem.

Sic enim natura solemus omnes: quando corporalis aliqua afflictio nos urget, mox adest conscientia; eam exagitat Diabolus colligendis omnibus circumstantiis. Anxium igitur cor circumspicit, et cogitat, quanam re maxime offenderit Deum. Inde nascitur murmur contra Deum, et summa tentatio, odium Dei. Sic Abraham quoque cogitavit: Ecce promisit et dedit mihi filium Dominus. Laetus igitur sum factus, et quasi vivificatus denuo; sed forte ex hoc dono nimis superbivi, nec Deo tam fui gratus, ut debebam; poenitet igitur eum promissi etc. Haec tentatio non potest vinci, et longe major est, quam a nobis possit comprehendi. Est enim contradictio, qua ipse Deus sibi ipsi contradicit. Hoc carni impossi-

bile est intelligere; necessario enim cogitat: Vel mentitur Deus, quod blasphemum est, vel odit me Deus, quod desperationis est occasio. Non potest igitur hic locus pro rei magnitudine explicari.

Nos saepe tentamur cogitationibus desperationis; quis enim homo est, qui ista cogitatione carere possit: Quid, si Deus non vellet, te salvari? Docemur autem in hoc certamine apprehendendam promissionem in Baptismo nobis factam, quae certa et clara est; sed hoc cum fit, non statim cessat Satan, sed reclamat in corde tuo, te non esse dignum ista promissione.

Est autem hic opus ardenti oratione, ut det Deus Spiritum suum, ne extorqueatur nobis promissio. Ego contradictionem istam non possum solvere. Unica enim nostra consolatio est, quod in afflictione confugimus ad promissionem; ea sola baculus et virga nostra est, quem si nobis Satan ex manibus excutit, nusquam manere possumus. Sed promissio retinenda est, et statuendum, quod, sicut de Abrahamo textus dicit, tentemur a Domino, non quod revera Deus hoc velit, sed quod experiri vult, an eum diligamus super omnia, et possimus eum iratum sic ferre, sicut libenter ferimus benefacientem et promittentem. Sicut Abraham credere non potuit, se tentari tantum; alioqui certus mansisset de promissione, cogitasset, Deum facere, sicut non nunquam parentes solent, cum tentant liberos, et vel poma, vel tale aliquid eripiunt, quod mox eis reddunt; sed Deus cum jubet, filium tolli, nullam spem relinquit, sed simpliciter ducit Abrahamum in contradictionem, et Deus, qui antea summus amicus videbatur, nunc videtur factus inimicus et tyrannus.

Gravius igitur tentatur Abraham, quam Maria Hierosolymis amittens filium. Etsi enim ipsa quoque cogitavit, se dare poenas negligentius custoditi filii, tamen certam adhuc retinuit spem de ejus vita. Hic autem Deus, qui dederat filium, jubet, ut filius occidatur ab ipso patre. Quid igitur sperare potuit pater? Hoc profecto non potuit intelligere, tantum se tentari, Deum non ex corde loqui, sicut nos hac cogitatione nos erigimus, Deum, etsi irasci videtur, tamen non odisse nos, nec abjicere nos, sed facere non nunquam, ut Esaias (28, 21.) dicit, alienum opus, et simulare iram ad occidendum sensum carnis, qui est contra Deum. Sicut Iob dicit: „Etsi me occiderit, tamen sperabo". Certus enim est, quod Deus aliud cogitet, nec fere sit iratus.

Scripta igitur haec nobis sunt in consolationem, ut discamus promissionibus, quas habemus, niti. Ego baptisatus sum; igitur statuere debeo, me translatum esse ex regno Satanae in regnum Dei. Alius ingressus est matrimonium; ibi, ut fit, objiciuntur varia incommoda. Igitur intueatur in quartum praeceptum; cogitet, hoc vitae genus Deo gratum esse; praecipit enim, ut parentes honore afficiantur, et sic ostendit, hoc vitae genus sibi gratum esse.

Sic in omnibus aliis tentationibus faciendum est. Ubicunque enim contrarium a promissione experimur, certo statuamus, cum se aliter ostendit Deus, quam promissio sonat, esse eam tantum tentationem, nec ideo hunc baculum promissionis patiamur nobis extorqueri e manibus.

Desperatione tentantur fere omnes homines, et quanto pii magis sunt, tanto crebrius hoc Satanae telo petuntur. Hic quid aliud facias, quam ut dicas:

Scio, me baptisatum, et promissam mihi a Deo propter Filium gratiam? Haec promissio non mentietur, etiamsi in exteriores tenebras abjiciar. Itaque haec Dei voluntas non est, quam mihi proponit Satan; sed tentat me eo modo Deus, ut appareat, quid in corde meo absconditum sit, non quod Deus id ignoret, sed quod ego ignoro, et ipse hac occasione in me vult conterere caput serpentis. Cor enim hominis inscrutabile est, et *φρόνημα* seu sensus carnis est inimicitia erga Deum; nec intelligit haec, nisi per verbum legis, quo occiditur caput serpentis, ut nos vivificemur, sicut scriptura (1 Sam. 2, 6.) dicit: „Deducit Deus ad inferos, et reducit".

Dixi, quae fuerit tentatio Abrahae, nempe contradictio promissionis. Egregie igitur hic elucet ejus fides, quod tam promto animo jubenti Deo obsequitur, et quanquam mactandus sit Isaac, tamen de promissione implenda nihil dubitat, etiamsi modum impletionis ignoret. Etsi autem trepidat et pavet (quid enim aliud faceret pater?) tamen haeret in promissione, futurum, ut aliquando habeat semen Isaac.

Ratio humana simpliciter concluderet, aut mentiri promissionem, aut mandatum non esse Dei, sed Diaboli; est enim contradictio manifesta. Si enim debet occidi Isaac, irrita est promissio: sin rata est promissio, impossibile est, hoc esse Dei mandatum. Aliud ratio non potest, sicut exempla ostendunt in levioribus negotiis. Sacramentarii contradictionem faciunt, quod Christus dicit: „Accipite, hoc est corpus meum": et Christus sedet ad dextram patris. Inde concludunt: Ergo in Coena Domini tantum distribuitur panis et vinum, non corpus et *) sanguis

*) In edit. princ. hic repetitur: vinum, non corpus et etc.

Christi. Item: „Caro nihil prodest“ (Ioh. 6, 63.). Christus in Coena dat carnem suam; ergo Christi caro in Coena non est. Hoc vere est illotis pedibus irruere in scripturam sanctam, et sequi caecum rationis judicium.

Abraham, etsi hic manifesta contradictio sit (inter mortem enim et vitam nullum est medium) tamen non discedit a promissione; sed credit, morientem filium habiturum semen. Idem nos quoque discamus. Sepelivimus heri carissimum nostrum amicum D. Sebaldum. Itaque conclamatus jam est, quasi sit mortuus; sed nos scimus, eum vivere: quia enim in confessione Filii Dei vera exspiravit, et Deus, Matth. 22. (v. 32.) non est mortuorum Deus, sed vivorum, vivit ipse quoque. Ad hunc modum innititur Abraham promissioni, et tribuit divinae majestati hanc potentiam, quod mortuum filium sit reducturus ad vitam. Sicut enim vidit natum ex effeta matrice et matre sterili, sic etiam sepultum, et in cinerem redactum credidit excitandum esse, ut habeat ex se semen, sicut epistola ad Hebraeos (11, 19.) dicit: „Potens est Deus, etiam mortuis dare vitam“.

Intellexit igitur Abraham articulum de resurrectione mortuorum, et per eum solum solvit hanc contradictionem, quae alias solvi non potest, ac merito praedicatur a Prophetis et Apostolis ejus fides. Sic enim cogitavit: Hodie habeo filium, cras habebo nihil nisi cineres. Hi nescio quam diu jacebunt dispersi, sed iterum vivificabuntur, sive hoc fiat me vivo adhuc, sive mille annos post meam mortem. Verbum enim dicit, me per Isaacum hunc incineratum habiturum semen.

Dixi autem, hanc tentationem nos non posse assequi, sed ceu ex longinquo videre et imaginari. Vides

autem, non hic agi, sicut Iacobus in sua epistola (2, 21.) dicit, de opere; nondum enim ad opus ventum est; sed fides est, quam admiramur et praedicamus.

Tenenda igitur est consolatio haec: quod Deus semel dixit, hoc non mutat. Baptisatus igitur es, et in Baptismo tibi promissum est regnum Dei; hoc scias immutabile verbum esse, nec patiaris, te ab eo abduci: etsi enim fieri potest, ut, sicut apud euntes in Emaus, fingat, se ire velle longius, ac videatur nobiscum agere, quasi oblitus suarum promissionum, tamen retinenda fides in verbum est, et urgenda promissio, quod vera et infallibilis sit, etiamsi nobis modus, tempus, occasio, locus et aliae circumstantiae ignotae sunt. Certum enim est et infallibile, quod Deus non potest mentiri. Quando ego occidor, video, quibus modis et circumstantiis pereat vita: sed circumstantias non video, quibus vita sit reditura, nec tempus, nec locum. Cur igitur credo hoc, quod nusquam video? Quia habeo promissionem et verbum Dei; id non patitur, ut spem vitae abjiciam, aut dubitem de haereditate, quae Christi est, per quem nos adoptati sumus in filios.

Cogitaverat hactenus Abraham, filium Isaac ducturum uxorem, et generaturum in eo loco, in quo tum erat. Haec omnia cadunt: adest enim mandatum Dei de occidendo filio. Etsi igitur circumstantiae istae loci et temporis intercidunt, tamen de ipsa re non ideo dubitat Abraham; scit, habiturum filium semen vel post mille annos.

Haec exercitia sancti Patriarchae nobis proposita sunt, ut animemur in nostris tentationibus, et cum Abraha dicamus: Etsi moritur filius meus Isaac, ta-

men, quia in Deum credit, sepulchrum ipsum, in quo cineres ejus jacebunt, non erit sepulchrum, sed cubile et dormitorium: imo, inquit ratio, contrarium apparet; abit caro in pulverem, et rodunt eam vermes: sed hoc Dei verbum neque impedit, nec tollit; sunt enim haec duo inter se conjuncta, quod Deus dicit ad Adam: „Pulvis es, et in pulverem converteris"; et: „Ipsum semen conteret caput serpentis".

Iudaei dicunt hic de quatuor revelationibus, non eodem tempore factis, sicut Lyra recitat, ad ostendendam magnitudinem obedientiae et immensam vim fidei. Sed tali subtilitate hic opus non est: judico enim, simul et semel haec esse facta: „Tolle non servum aut ancillam, non Ismaëlem, sed illum tuum unicum filium, quem diligis, Isaac". Hoc modo exaggerat mandatum, et durius atque acerbius facit, quasi dicat: Non eris posthac talis filii pater, nec habebis, quem sic diligas. Volo enim, ut eum mihi offeras, non ut caetera primogenita, quae retinebantur, sed ut mactes. Nihil igitur de promissione Abraham jam habet, quam ante natum Isaac: et tamen propter Deum paratus est amittere non solum filium, Saram, haereditatem, domum et ecclesiam, sed etiam suam ipsius vitam. Haec enim omnia mors Isaaci includit, si quidem in Isaac haerebat promissio.

De Sara textus nihil meminit, fueritne conscia hujus mandati, vel non: fortasse, quia infirmior erat*), quam ut illum ingentem impetum sustinere posset, celavit eam hanc rem Abraham. Durum enim est, quod textus dicit: „Offeres", non in donum, seu gratiarum actionem filium: sicut primogenita in Israël offerri solebant: sed in holocaustum, ut simpli-

*) In edit. princ. omissum est erat.

citer in cineres redigatur, et foedandae erant manus paternae sanguine filii.

Quomodo existimas cor Abrahae hic affectum fuisse? Habuit enim carnem, nec, ut saepe dixi, fuit ἄστοργος. Auxit autem dolorem illud quoque, quod non ausus est cuiquam revelare factum; alioqui omnes dissuasissent, et multitudo dissuadentium forte movisset eum. Igitur cum servulis et filio solus ingreditur iter. Grande praeceptum et longe durius, quam nos cogitare possumus: et tamen hoc plenum consolationis est, quod textus clare dicit, Deum hoc facere tentative. Quod si Abraham scivisset, minus habuisset curarum. Nunc autem in hac cogitatione absorptus est, quod sit mactandus, quandocunque et quocunque modo implenda sit promissio.

Etiam locum Dominus certum designat extra domum in terra Morija. Porro Morija distat a Beerseba milliaribus Germanicis, si non mentiuntur cosmographi, plus minus decem; id tridui fere iter est. Ambulavit enim cum asino, qui ligna et victum portaret; ideo tardius processerunt.

Porro Morija, sicut 2 Paralip. 3. (v. 1.) scribitur, est mons ille monti Sion vicinus, in quo Salomon aedificavit templum in medio Hierusalem, versus aquilonare latus, ubi urbs descendit ad declivum. Dedit autem mons toti terrae nomen, ut vocaretur terra Morija. Turcae quoque adhuc hodie eo nomine montem appellant, et religiose colunt. Sic saepe fit, ut unus locus toti terrae nomen faciat, sicut ab arce Saxenburg tota Saxonia nomen habet. Ita a monte Morija illo tempore Morija dicta est tota ea regio, in qua fuit Ierusalem. Tum Salem, item Iebus dicta, et a Patriarcha Sem gubernata.

Scribitur autem Morija cum duplici ii: et Hebraei valde sollicite disputant de etymologia. Hieronymus appellative reddidit hoc in loco: Vade in terram visionis. Sed repudiatur ab omnibus etymologia haec, quod sit alienior a grammatica. Alii judicant, habere nomen a myrrha, ut Morija latine sit: Myrrha mea Dominus, quia Dominus ibi habeat myrrhan, hoc est, cultum suum. Crescebant enim ibi myrrha et thus, unde fiebant sacrificia incensorum. Ac convenit etymologia; מֹר enim myrrha est. י est pronomen enclition, mea. יָהּ Dei nomen est.

Hanc etymologiam etsi non impugno, tamen non sequor, maxime ob eam causam, quod Iudaei suo more tantum apprehenderunt externum cultum incensi: veros autem cultus et internos neque intelligunt, neque praestant.

Potior igitur et melior eorum sententia mihi videtur, qui deducunt vocabulum a verbo יָרָה, quod docere significat. Unde dicitur תּוֹרָה, lex seu instructio, ut sit sententia: מֹרִיָּה, id est, Dominus docens, quod in hoc monte doceat Deus et audiatur, sicut Prophetae dicunt: „Ex Sion egredietur lex, et verbum ex Ierusalem“ (Es. 2, 3.).

Haec etymologia pulchrior mihi videtur et accommodatior tum ad sententiam, tum ad grammaticam; sed non arrogo mihi in hac lingua tantum judicii, ut pronuntiem. Burgensis quoque cum hac convenit; vertit enim doctrix, seu docens me Dominus.

Tertia etymologia mihi omnium maxime placet, et tamen reliquas non excludo. Deducunt enim מֹרִיָּה a verbo יָרֵא, quod timere significat. Testimonia enim scripturae sacrae ubique sunt, quod timor

Dei sit cultus Dei. Sicut enim homo et risibile sunt convertibilia, sicut dialectici loquuntur, ita timor et cultus Dei. Deus enim myrrham seu incensum non curat, si absit timor, quem scriptura sancta ubique maxime urget, ut scilicet obediamus verbo Dei: sicut apud Ieremiam, cap. 7. (v. 22. 23.): „Non sum locutus cum patribus vestris de holocaustis et victimis, sed hoc verbum praecepi eis dicens: Audite vocem meam, et ero vobis Deus, et vos eritis mihi populus, et ambulate in omni via, quam mandavi vobis, ut vobis bene sit".

Reverentia igitur et timor est verus et Deo gratus cultus. Si enim Abraham occidisset filium stulto zelo, et cum contemtu verbi Dei, sicut Achas, fuisset quidem myrrha, hoc est, durum et acerbum sacrificium, quod affligit cor; sed Deus non externum opus, sed ipsum cor intuetur; id si rectum est et timens Dei, Deo placet, quicquid facit.

Existimo igitur, vocabulum hoc מוֹרָה proprie significare θεοσέβειαν, seu reverentiam et timorem Dei. Ideo Esaiae 29. (v. 13.), ubi Hebraeus habet: „Timor eorum in mandatis hominum", septuaginta, sicut etiam Christus citat (Matth. 15, 9.), fecerunt: „Frustra me colunt in mandatis hominum". Apud eundem Esaiam (11, 2.) vocatur spiritus timoris, hoc est, cultus Dei. Habuit igitur tum terra illa, tum mons nomen a vero cultu Dei; is autem nusquam est, nisi ubi ipse Deus docet.

Ac verum esse videtur, quod Iudaei affirmant, in illo ipso loco Adam, Abel, Noë sacrificasse. Certe Sem ibi sedem habuit, a quo verus cultus Dei in mundum propagatus est. Huc alludit illud quoque, quod supra diximus, Paradisum ante diluvium fuisse circa illam terram, et ejectum Adamum ex Paradiso

habitasse circa montem Morija. Itaque etiam ante diluvium celebris locus fuit propter Dei cultum, ac mansit celebris usque ad Christum. Nam post exhibitum Spiritum sanctum evangelium inde propagatum est in totum mundum, nec amplius vel cultus Dei, vel ipsa ecclesia conclusa fuit in illum exiguum angulum terrae Iudaicae.

Libenter igitur illos sequor, qui Morijam dictam putant ab Hebraeo verbo, quod significat timere, colere, revereri Deum, ac si dicas Germanice Heiligstat, locus sanctus, domus Domini, quod is locus a principio mundi templum et domus Dei fuerit, et cultus ab ipso Adam, Noë, et habitatus a summo patre Sem. Sicut hodie Morija est, quam late terrarum orbis patet, sicut et Ierusalem, hoc est, Deus adoratur et colitur non in uno et certo loco tantum, sed ubique terrarum, ubicunque est piorum congregatio.

Quomodo autem Deus hoc mandatum de mactando filio revelaverit, variant sententiae. Major pars in nocte per visionem factum esse dicunt: alii, sicut moris fuit, putant, Sem Patriarchae revelationem hanc esse factam, et ipsum auctoritate divina ita jussisse Abrahamum. Sed utcunque sit, certum est ex Mose, hanc fuisse Dei voluntatem, ut hoc mandato tentaretur Abraham.

Quod ad Hieronymi versionem attinet, qui ex proprio nomine appellativum fecit, dignus est venia. Ea enim Hebraicae linguae natura est, quod tota est etymologica etiam in propriis nominibus. Sicut igitur in paralipomenon loci proprium nomen reliquit, ita etiam hic relinquere oportuerat; sed decepit eum sequens locus, ubi scribitur, appellasse Abrahamum

nomen loci, Dominus videbit. Itaque hic quoque vertit: Vade in terram visionis.

Qui allegoriam volunt sequi, his Morija erat verbum Dei et fides in verbum. Nam haec duo correlativa sunt: non potest esse fides, nec cultus Dei, ubi verbum non est; et ubicunque verbum est, ibi necesse est, aliquos esse, qui credant. Ubi igitur haec duo sunt, sequitur tertium, crux scilicet et mortificatio. Haec tria absolvunt vitam Christianam; sed haec alias copiosius.

Praecipue autem notandum hoc in loco est loci adverbium: „Ibi offeres mihi filium in holocaustum". Non enim licuit ubique sacrificare, seu Dei cultum instituere, sed tantum in eo loco, quem Deus elegit. Ideo Prophetae valde reprehendunt Judaeos, alibi, quam in praecepto divinitus loco sacrificantes; et hic non solum locus diserte nominatur, sed personae quoque, item sacrificus: Tu, Abraham, offer filium, non pecudem; Isaac, non Ismaël. Omnes particulae sunt exclusivae. Non enim vult Deus, ut serviamus ei in nostris electitiis operibus; ideo praecepto suo, eoque tam certo et rigido omnia definit, ut, si sit vel alia persona, vel locus alius, vel tempus aliud, erres, et non solum cultum nullum praestes, sed etiam irrites, et ad odium et iram concites.

Iudaei non erant Abraham, hoc est, non habebant praeceptum, sicut Abraham, de immolandis liberis, imo quintum praeceptum prohibebat in genere omnes caedes; et tamen Achas putabat, se praeclare mereri de Deo, si faceret per ignem transire liberos. Antecedens erat: Etiam filius occidendus est propter Deum, sicut Abrahae exemplum docet; ergo ego quoque occidam filium meum; sed haec est fal-

sa consequentia propter dissimilitudinem. Nam Abraham peculiari et novo mandato jussus est filium immolare; id mandatum Achas non habuit: ideo nihil debuit suscipere contra manifestum Decalogi praeceptum.

Igitur Abraham mane surgens cinxit asinum suum, et accepit secum duos pueros et Isaac filium.

Digna est historia haec, cujus singula verba diligenter excutiantur. Mane surrexit: non cessavit, non disputavit, nec fuit quarista, ut Adam in Paradiso, ut quaereret: Quare mandat hoc Deus? Non audivit neque carnem, neque serpentem, imo ne cum Sara quidem rem communicavit; sed ubi audivit mandatum, sine ulla haesitatione properat ad exsecutionem.

Est hoc insigne exemplum, et descriptio perfectae obedientiae, cum tam subito semel et simul ex oculis abjicit et mortificat omnia, quae in vita sua habebat carissima, domum, uxorem, filium tam diu exspectatum et cumulatum tam magnificis promissionibus. Frustra igitur miramur sanctos in novo testamento, et eorum jejunia et macerationes sine judicio legimus. Qualesquales enim fuerunt, si ad Abrahamum conferantur, sanctitas et virtutes eorum vilescunt prorsus et sordescunt: nesciunt illi, quid sit mactare filium promissionis, in quo parentis grandaevi spes et opes omnes positae erant, quae omnes cum vita filii tam repente in uno momento concidunt. Illud vere est abnegare semet ipsum, et relinquere omnia. Legimus alibi, alios abjecisse aurum, argentum et opes, alios uxorem et liberos, et vitam in discrimen adduxisse propter confessionem. Sed qui

hanc obedientiam tam constanter praestare potuisset, nullus unquam fuit Apostolorum, Patriarcharum aut martyrum.

Meminerimus autem, in hac tota historia praecipue spectandum esse verbum et mandatum Dei, quod omnia opera fidelium illustrat, et magnifica reddit quantumvis exilia, sicut ea, quae extra mandatum fiunt, etiam in speciem sanctissima, merae sordes sunt, qualia sunt Papae aut aliorum fanaticorum.

Deinde describitur animus promtus et alacer Abrahae, cum dicit Moses: Surrexit, non tardavit, non cunctatus est. Quando enim de voluntate Dei certi sumus, et credimus, eum jussisse id, quod prae manibus est, non trepide aut contanter, sed summa alacritate negotium aggrediendum est, etiamsi mille pericula aut mors ipsa adeunda esset. Non enim potest irritum esse verbum Dei. Sed quando nos jubenti Deo obtemperamus, eventus praefinitus certo sequitur, repugnantibus etiam ipsis portis inferorum. Sic David, 119. Psalmo (v. 50.) dicit: „Verbum tuum consolatio mea in humilitate mea", id est, quia habebam verbum tuum, eram animo praesenti et alacri ad omnia pericula subeunda, et vivificabat me eloquium tuum.

Verissimum enim est, quando quis in vocatione sua animo persuasum habet, quod Deus velit, et verbo suo jusserit hoc, quod gerit, tantam vim et efficaciam illius divini mandati sentiet, quantam in nullius oratoris, nec Demosthenis, nec Ciceronis oratione inveniet. Illud circumstantias omnes declarat: quid utile, quid bonum in re sit, ostendit, et suggerit animo, Deum infinitos fines exsuperantes sensum nostrum spectare, qua fiducia instructus animus for-

titer pergit, nec de possibili, aut impossibili, facili aut difficili sollicitus est. Sicut hanc piorum confidentiam et securitatem Paulus, Roman. 8. magnifice descripsit.

Si Gideon et Simson non habuissent verbum Dei, nunquam tantas res gessissent, sed succubuissent oneri et magnitudini rerum. Verum, quia credebant verbo, sic cogitabant: Ego sum ad hoc vocatus, et habeo mandatum invadendi Philistaeos, Midianitas etc.; pergam ergo audenter. Fides enim est, quae haec miranda opera efficit: sicut inquit Christus, Ioh. 14. (v. 12.): „Qui credit in me, opera, quae ego facio, et ipse faciet, et majora horum faciet".

Haec autem in ethnicis historiis non videmus, neque nos Christiani satis intelligimus, quia stertimus, nec credimus mandanti, comminanti, punienti aut promittenti Deo, sed sumus insensati. Isti sancti heroës et patres, Abraham, David etc. crediderunt; ideo tam arduas res gesserunt. Supra commemoratur, quomodo Abraham quatuor reges exiguis copiis devicerit; eam victoriam non alia re consecutus est, quam fide, quae jussu et vocatione divina nitebatur.

Ita in hac historia vincit fide tentationes, quas habuit haud dubie maximas. Scit, Deum praecepisse; ideo properat ad exsecutionem, nihil moraturus Sarae, aut familiae, aut ullius creaturae diversum judicium. Haeret enim id infixum animo, quod in Psalmo (119, 50.) dicitur: „Lex tua mea maxima consolatio, quia me vivificat". Ad eundem modum, qui habet certum verbum Dei, in quacunque vocatione, credat tantum et audeat, et dabit Deus haud dubie secundos exitus.

Nos de ejusmodi extraordinariis et singularibus mandata non habemus, non crediturí forsitan, etiamsi haberemus, sicut simile exemplum de Acha rege incredulo, Esaiae 7. describitur. Inferebant ei bellum duo potentissimi reges Syriae et Israël. Dicit autem scriptura (ibid. v. 2.), commotum esse cor ejus, et cor populi ejus, sicut moventur ligna silvarum a facie venti. Ibi mittit Dominus Prophetam ad Acham cum novo mandato: „Vide, ut sileas; noli timere, ne trepides" (ibid. v. 4.). Nam isti duo reges coram me non sunt reges, sunt adusti titiones, imo caudae titionum fumigantium, tantum tu confidas; nec timeas. Quin et signum petere jubetur, ut animus et fides ejus magis confirmetur. Sed quid Achas? „Non petam, inquit, et non tentabo Dominum" etc. (ibid. v. 12.). Tales nos quoque futuri essemus, non recepturi, etiamsi offerret nobis Deus novum aliquod mandatum.

Nunc in praesenti periculo pestis ita trepidamus, ac si non haberemus mandatum vivendi et invocandi Deum. Habemus firmissimam vocem prolatam ex ore Filii Dei (Ioh. 11, 25. 26.): „Ego sum resurrectio et vita; qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet, et omnis, qui vivit, et credit in me, non morietur in aeternum". Sed hanc quis curat aut attendit? Similiter quilibet in sua vocatione certus esse potest de verbo Dei, sive civilis ea sit, sive ecclesiastica: sed nihil minus facimus, quam officium. Magistratus oscitantia et ignavia omnibus nota est. Episcopi et parochi silent, ut muti canes; non credunt, se hoc esse, quod sunt; lucra et honores aucupantur, sed opera non praestant. Interim querimur, deesse nobis occasionem faciendi bona opera.

Habe-

Habemus mandatum omnibus commune, ut diligamus Deum, et neminem timeamus, nec Diabolum, nec Turcam, nec pestem, ambulantes in viis nostris, etiamsi vita periclitetur, juxta sententiam (Ps. 27, 14.): „Exspecta Dominum, viriliter age et confortetur cor tuum“. Hoc quis servat? Nemo, quia nemo credit, Deum praecepisse fiduciam, et damnasse desperationem. Dignus igitur hic locus est accurata consideratione, ut discamus veram obedientiam erga Deum, et quantum momenti sit in certitudine mandati Dei, quanta fiducia impleat corda piorum: eam certe in extremis finibus orbis terrarum inquirere debebamus. Sed non est opus longinqua peregrinatione aut curiosa inquisitione; plena est domus, corpus, cor nostrum mandatis Dei, et tamen non credimus, ideoque non laetamur, neque quicquam lucis aut sensus habemus de superbia et confidentia illa spirituali ex Dei verbo et praeceptis.

Ideo exaggeranda et diligenter inculcanda sunt exempla Patrum, in quibus efficacia et virtus verbi Dei et fidei conspicitur. Sicut David (Ps. 119, 50.) gloriatur: „Haec consolatio mea, eloquia tua“. His eloquiis fidens interfecit ursum et leonem et Philistaeum Goliath, et alias res arduas et praeclaras gessit. Eandem consolationem retinuit ejectus a filio ex regno, sic sentiens: Ego sum rex electus auctoritate et praecepto divino, non propter meam voluptatem, sed ad gloriam Dei; de hoc cum certus sim, non movebor, nec trepidabo, et hac fiducia invocat: „Exsurge, Domine Deus meus, in praecepto, quod mandasti“ (Ps. 7, 7.), quasi dicat: Si vis me abjicere, bene est: sin regem esse et manere vis, regnabo etiam invitis et adversantibus inferorum portis. Hoc

verbo et filium suum Absolon, et improbum consiliarium vicit et occidit.

Sic Abrahae unica consolatio fuit in hac incredibili tentatione, quod scivit, se habere mandatum Dei: is certe non fugisset pestem, nec Turcorum multa millia, quia cor ejus firmiter retinuisset illam fiduciam: Credo in Deum omnipotentem. Quid vero sunt decem millia Turcorum ad omnipotentem Deum? Ideo nec hic cessat, sed statim arripit mandatum, et paratus est ad sacrificium peragendum.

Hanc verbi Dei vim discamus intelligere, quam Spiritus sanctus adeo solet exaggerare, ut majorem faciat omni creatura, inferno, morte, Angelis bonis et malis. Quin et Deo aequat, sicut revera est, quod Rom. 1. (v. 16.). dicit Paulus: „Virtus et potentia Dei"; et quidem de verbo vocali sic sentiendum est. Id Abraham praeclare intellexit, ideoque non dubitavit, etiamsi moreretur Isaac, eum tamen resuscitatum iri, et mansurum sibi semen, propterea quod Deus mandatum et promissionem suam non sinit esse irritam.

Sic Psalmo 91. (v. 7. 11.) dicitur: „Cadent a latere tuo mille, et decem millia a dextris tuis, ad te autem non appropinquabit, quoniam Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis". Hanc promissionem qui retinet firmiter, et interim diligenter facit officium suo loco, quem scit divinitus sibi attributum esse, etsi quid periculorum aut impedimentorum objicitur, tamen non dubitat de successu aut eventu prospero, sed animo suo persuasum habet, potius Angelos omnes e coelo in auxilium et defensionem advolaturos esse, quam irritus

sit et inanis conatus pius, secundum verbum Dei: Es mufs hindurch gehen, was du anfaengest auff sein verbum, und solt kein Engel im Himmel bleiben. In hoc igitur antecellunt gentilium res gestas historiae sacrae. Hic enim mandato Dei, illic fortuito et consiliis humanis geruntur omnia.

Atque haec horum verborum sententia est: „Abraham surrexit mane"; non disputavit de eventu, sed sic cogitavit: Certus sum, quod fiet melius aliquid, quam ego nunc video, non mea aut meorum virtute, sed viribus mandati Dei. Sequar igitur Dominum jubentem et vocantem. Sicut Ioab ad fratrem dicit, 2 Reg. 10. (2 Sam. 10, 12.): „Esto vir fortis, et pugnemus pro populo nostro et civitate Dei nostri. Dominus autem faciet, quod bonum est in conspectu suo". Tales sunt parati ad omne opus bonum, reliqui omnes sunt reprobi, quia etiam tarda obedientia est nulla.

Cinxit asinum suum.

Haec omnia ideo tam diligenter describuntur, ut significetur, etiam moram fidem ejus nonnihil exercuisse. Ipsi parenti quaerenda sunt ligna, secanda et imponenda asino ad cremandum filium. Interim haud dubie maximam carnis trepidationem sensit. Neque enim ferreo pectore fuit, sed tenerrima natura, et animo ejus perpetuo obversata est cogitatio de sacrificio holocausti, ad quod filius unigenitus promissus, spes futuri seminis et posteritatis mactandus, et illis ipsis lignis, quae colligit pater, cremandus erat. An non in re tam tristi et stupenda deliberandum amplius erat? an non conferenda consilia cum Sara matre? Haec in istis, ut apparet, inutilibus verbis

significantur, alioqui potuissent haec brevissime dici. Sed vult indicare Moses, quos motus senserit singulis momentis, quibus haud dubie gemitus inenarrabiles, suspiria, singultus et lacrymae paternae accesserunt. Ipsemet autem cingit asinum, non servis id dat negotii. Adeo attentus et quasi absorptus est in reverentia et timore Dei, vix ut sentiat, quid agat.

Et accepit secum duos pueros suos.

Hebraei disputant, qui fuerint isti duo servi. Ismaël est ejectus, et tamen dicunt, unum fuisse Ismaëlem, alterum Eliezer, procuratorem domus suae, cujus supra facta est mentio. Fuerunt certe fidelissimi, quicunque tandem fuerunt. Sequuntur enim et observant dominum suum absque ulla tergiversatione. Ex hoc autem textu Saraceni horribilia mendacia commenti sunt. Fingunt, Ismaëlem loco Isaac, quem dicunt aufugisse, et non obediisse patri, immolatum esse. Hinc se filios Sarae jactant, quia Isaac non sit oblatus, sed Ismaël loco fratris sui. Est haec consuetudo perpetua omnium Haereticorum, ut transferant in se gloriam ecclesiae et populi Dei. Quilibet enim vult Deo proximus esse, et fuit haec tentatio inter homines ab initio mundi. Sic hodie Haeretici et Papa volunt esse ecclesia, Turca vult esse populus Dei, Christiani autem suo justo titulo et honore privantur. Hic cursus mundi est ab initio usque ad finem. Cain primus auctor est, et durabit per omnia secula: falsa ecclesia arrogat sibi titulum ecclesiae Dei, idola rapiunt nomen et honorem Dei; itaque in primam tabulam paene plus peccatur, quam in secundam. Hac ratione Isaac quoque inobediens et fugitivus dicitur.

Et Isaac filium suum.

Postquam accepit mandatum, praeter id unum nihil videt. Omnia in eo moriuntur, Sara, familia, domus, Isaac. Haec vera mortificatio est: illud est sedere in cinere et sacco. Facessant hinc Antonius, Hilarion et alii, qui quidem magna et difficilia opera fecerunt; sed ea omnia non fuerunt mortificatio capitis illius serpentini, rationis videlicet et voluntatis humanae, quod Monachi et id genus hypocritae vivificant potius et augent, dum inflantur sua justitia, meritis et operibus supererogationis.

Sed hic ingens et vere tristis dolor est, amittere tantis precibus et lacrymis impetratum filium, et spem illam et gloriam, qua se patrem seminis benedicti fore speraverat. In hoc dolore tamen se erigit, et statuit, se habiturum semen, si non in sua vita, tamen post obitum. Sicut supra cap. 16. Sara se erexit cogitando: Ego non ero mater hujus seminis; non fui digna; sit ergo alia, scilicet Hagar ancilla mea: tantum det Dominus semen aliquod. Hae sunt verae mortificationes, quae non fiunt in desertis locis extra societatem hominum, sed in ipsa oeconomia et politia, et vel hinc insignis obedientia Abrahae usque ad intimas medullas judicari potest.

Sectisque lignis in holocaustum surrexit, et abiit ad locum, de quo dixerat illi Deus.

Omnia ad moram indicandam spectant. Habet CCCXVIII famulos, et ipse tamen servus servorum est. Quae ideo recitantur, ut memorabilis ejus obedientia commendetur. Nemini quicquam imperat, om-

stum, fili mi. Et pergebant duo illi pariter.

Ingens vero hic motus, et vehemens πάθος est, quod Moses noluit praeterire. Isaac victima alloquitur patrem, et irritat illam στοργὴν φυσικὴν, quasi dicat: Tu mihi es pater; et parens vicissim: Tu mihi filius. Haec penetrarunt et perculerunt haud dubie animum paternum. Ait enim filius: Ecce ligna, ubi pecus? Sollicitum esse apparet de gloria Dei; scit enim, patrem oblaturum esse holocaustum, cujus vult ipse spectator esse. Admonet igitur eum, ne forte prae nimia intentione et devotione animi sacrificii obliviscatur. Ubi est pecus, inquit, in holocaustum? Ibi debuisset respondere pater: Tu eris. Sed tacet, et addit: Deus providebit; quo dicto simul includit mandatum Dei.

Non vult filium macerare longa cruce et tentatione. Ideo nondum indicat, quod ipsi sit moriendum, nec significat Moses, admonitum esse a patre hosce tres dies inter eundum, ut adsuesceret cogitationibus mortis. Sed videtur tacuisse et exspectasse, donec jamjam jugulum petiturus esset.

Mirandum sane est, quomodo potuerit Isaac tam subito omnes hujus vitae affectus exuere, et oblivisci patrem, matrem, domum, promissionem, vitam denique ipsam, quam vixdum ingressus fuerat. Non potuerunt haec vinci sine ingenti luctu et dolore. Neque enim stipites et insensati sunt sancti, sed homines sunt, et humanae naturae insitos motus et στοργὰς excellentes habent. Egregia certe fides fuit, qua se tam repente a vita avertere, et in mortem tradere potuit. Non enim aliud cogitavit nec vidit oculis corporis, quam praesentem interitum.

Et venientes ad locum, de quo dixerat illi Deus, aedificavit ibi Abraham altare, et ligna composuit.

Hactenus Moses prolixa narratione exemplum obedientiae utriusque, et filii et parentis descripsit, suspenditque lectorem ad taedium usque mirabili exspectatione. Constructo jam altari cum ad ipsam epitasin perventum est, tacet, et vel desperat ista eloqui, quia res major est, quam ut ulla eloquentia efferri possit, vel prae lacrymis non potuit scribere. Atque ita stuporem et admirationem in animis auditorum relinquit, et vult, ut ipsi rem expendant, quam verbis assequi non potest.

Iam enim constructo altari, parato cultro et igni accenso necesse fuit, aliquos sermones inter patrem et filium intercedere, quibus Isaac edoctus est de voluntate et mandato Dei. Pater dixit: Tu, mi dilectissime fili, quem Deus mihi dedit, destinatus es ad holocaustum. Ibi filius haud dubie obstupuit, et patrem de promissione viscissim admonuit. Cogita, mi pater, me esse semen, cui promissa est posteritas, reges, populi etc. Dedit me Deus matri meae Sarae per magnum miraculum. Quomodo igitur poterit impleri promissio me occiso? Sine tamen nos antea de ea re conferre et colloqui.

Illa omnia hic scribenda fuissent; cur omiserit Moses, nescio. Non autem dubito, quin insignis admodum oratio fuerit patris ad filium, et principalem ejus statum fuisse existimo mandatum Dei et resurrectionem mortuorum: Deus praecepit; ideo oportet nos ei obedire, et cum sit omnipotens, potest servare promissionem etiam te mortuo et in cinerem

redacto. Atque hac doctrina haud dubie Isaac ante imbutus fuit, et aeque atque Abraham praeclare intellexit et credidit, quia sunt exempla fidei, fides autem includit promissionem, quae supra cap. 15. recitata est.

Fuit igitur oratio patris ad filium, quae conciliavit hasce duas contradictorias propositiones: Isaac erit semen et pater regum et populorum: Isaac morietur, non erit pater populorum. Illae contradictoriae non possunt conciliari per ullam rationem humanam aut philosophiam. Sed verbum conciliat haec duo, quod mortuus vivit, et vivens moritur. Sic nos vivimus, et tamen morimur, quia jam viventes reputamur pro mortuis propter peccatum, et mortui reputamur viventes. Ista sunt hic tractata et agitata inter patrem et filium, et non solum ab Abraham, sed etiam ab Isaac credita. Nam in fide promissionis moritur, quod sit futurus pater. Ergo Isaac moritur et vivit, fit cinis et pater populorum.

Sophistae et Rabbini hoc loco nihil intelligunt, quia non vident medullam scripturae sanctae, quae agit de resurrectione mortuorum, vita, victoria mortis, destructione peccati, non de rebus caducis et nihili. Simul etiam hic videre est, an fides sit sine operibus, et an damnentur opera, cum docetur justitia fidei. Quantum enim pulcherrimorum operum et sanctissimae obedientiae in hoc uno exemplo concurrit?

Ligansque Isaac filium suum posuit eum in altare super ligna, extenditque manum suam, et arripuit cultrum, ut immolaret filium suum.

Brevi sententia complectitur Moses illam mira-

bilem et stupendam historiam. Pater filium jamjam jugulaturus est. Filius jugulum praebet sublatis oculis in coelum, et exspectat, ut in cineres redigatur: ita in extremum discrimen vitae uterque a Deo adducitur. Si ibi non fuisset fides, aut Deus dormitasset unum momentum, actum fuisset de filii vita: quia culter paratus, filius vinctus, in struem lignorum positus est, jugulum petitur. Haec Dei opera sunt, quibus ostendit, se nos in summis periculis et media morte curare.

Disputant autem Hebraei de ista ligatione, qualis fuerit. Ego puto, vinctum fuisse Isaac, sicut lanius ovem aut capram fune ligat, unaque manu pecudem prehendit, altera cultrum tenet. Ad hunc modum Abraham illo momento filium quoque mactare voluit. Sed cur ligat? Non ideo, quia Isaac fugam meditetur, et patri nolit obedire, sed ut servet ritum holocausti. Oportuit enim Abraham induere affectum et gestum sacerdotis mactantis vitulum. Ideo similem gestum et ritum adhibet: collocat super ligna, velut vitulum jam mactandum, admoto simul cultro ad jugulum. Quare non significatur hic aliqua coactio aut necessitas, sed ritus tantum et gestus sacerdotis vel mactatoris?

Ego non potuissem esse spectator, nedum actor et mactator. Stupenda res est, quod pater carissimus filii carissimi jugulo cultrum admovet, et agnosco sane, me hasce cogitationes et affectus nec verbis, nec meditando assequi posse. Nemo alius hunc locum explicare debebat, quam D. Paulus. Nos non movemur istis affectibus, quia non cupimus eosdem sentire aut experiri. Filius obediens est, sicut ovis ad mactationem, non aperit os suum. Cogitavit: Fiat

voluntas Domini; quia educatus est in disciplina et obedientia patris; ac praeter Christum simile exemplum obedientiae nullum habemus.

Et clamavit ad eum Angelus Domini de coelo, dicens: Abraham, Abraham.

Ibi vides, quam secure ludat divina majestas in morte et omnibus viribus mortis. Colludit hic cum suo Patriarcha et ejus filio, qui simul in summa angustia et maxima victoria mortis constituti sunt. Non enim Isaac tantum paratus fuit mori, sed et pater Abraham septies moritur revera, quia totus est in cogitatione de immolatione et morte filii.

Mors naturalis, quae est separatio animae a corpore, simplex mors est. Sed sentire mortem, hoc est, terrorem et pavorem mortis, ea demum vera mors est. Sine pavore mors non est mors, sed somnus, ut inquit Christus (Ioh. 11, 26.): „Qui credit in me, non videbit mortem"; ablato pavore, ablata est animae mors.

Proinde hanc descriptionem mortis constituamus. Mors habet animam et corpus. Corpus est exstinctio mortis animae, animae mors est ipse pavor et horror mortis. Quodsi anima mortis est mortua, corporis mors est somnus. Hic in Abrahamo animae mors fuit, quia nihil dubitavit, sed certo scivit, immolandum, et illo momento occidendum esse Isaac. Quandocunque autem homo in terrore mortis constitutus est, hoc est, in ea persuasione, quod debeat mori, ibi tantam violentiam verae mortis sentit, ut sustentare se non possit, et tum verissime moritur, non quando fit separatio animae a corpore.

Ejusmodi duae mirabiles mortes hic conjunguntur in summa patientia et obedientia. Abrahamo enim tolerabilius fuisset, vel septies mori morte naturali, quam spectatorem, imo mactatorem esse filii. Ita uterque occiditur, cum nihil aliud videant, nec sentiant, quam mortem: et tamen coram Deo non sunt mortui, ut postea audiemus, quia mortem pro ludo et joco habent, non aliter atque nos cum pila aut pomo ludere solemus.

Victoria autem Abrahae et Isaac et omnium sanctorum est fides; hanc qui habet, is superat pavorem mortis, et vincit et triumphat in aeternum. De ea loquitur, 2 Cor. 1. (v. 9.): „Speramus in Deum vivum, qui suscitat mortuos". Hujus fidei nos quidem vix unicam scintillam habemus. Tam diu enim credimus, quam diu mortem non sentimus: ubi ea appareret, statim pavor et horror subsequuntur.

Illud igitur admirandum est, et rationi impossibile creditu, quod Deus possit et velit mortem abolere, et mutare in vitam. Sed hoc multo mirabilius, quod Abraham et Isaac persuasum habuerunt, istam totam actionem esse ludum, et non mortem. Ac Deo quidem mortem ludum esse quivis facile credit. Sed si idem mihi et in meo corpore statuendum sit, mortem non esse mortem, hoc nec medicus, nec philosophus, nec jureconsultus unquam persuadebit.

Quis enim ista conjunget et conciliabit: Mors non est mors, sed vita? Moses ipse contrarium affirmat. Si enim legem audias, dicet: Media vita in morte sumus, juxta veterem illam et piam cantionem in ecclesia: sed est legalis tantum. Evangelium autem et fides invertunt hanc cantionem, et sic canunt: Media morte in vita sumus; te redemtorem lauda-

mus, suscitasti nos de morte et salvasti nos, quia evangelium docet, quod in ipsa morte sit vita, quod legi et rationi ignotum et impossibile est. Hinc Paulus triumphat, Col. 2. (v. 15.): „Exspolians principatus et potestates, ostentavit eas palam". Item, 2 Cor. 6. (v. 9.): „Quasi morientes, et ecce vivimus". Haec fidei vis est, quae ita mediat inter mortem et vitam, et transmutat mortem in vitam et immortalitatem, quam scit donatam per Christum.

Id Deus ostendere voluit hoc facto, tanquam spectaculo quodam: mortem coram ipso nihil esse praeter ludum et inane terriculamentum generis humani, imo vexationem quandam et tentationem, veluti si pater aliquis cum filio ludat, auferat ei pomum, et interim cogitet de haereditate integra ei relinquenda. Sed difficile id creditu est; ideo gentes, quae ignorant hanc voluntatem Dei, quam revelat in verbo suo, nihil prorsus sperant, 1 Thess. 4. (v. 13.).

Christiani autem, qui habent verbum, omni studio id audire et meditari debebant, quo excitarentur corda eorum, ut, quantumvis graventur peccati mole et Satanae impedimentis, tamen assurgant in gloriam illam et cognitionem mentis divinae et immortalitatis, ut possint credere, veram et immotam hanc sententiam esse: Mors est ludus; id quod credidit et sensit Abraham, et vicit mortem hac fiducia. Sic enim animum induxit suum: Filius meus Isaac, quem jugulo, est pater promissionis, quae propositio simpliciter vera est: ergo filius vivet in aeternum, et erit haeres. Etsi igitur jam moriendum ei est, tamen revera non morietur, sed resurget.

Fides igitur conciliat contraria, nec est otiosa qualitas, ut sophistae dicunt. Sed virtus ejus est,

mortem occidere, infernum damnare, esse peccato peccatum, Diabolo Diabolum, adeo ut mors non sit mors, etiamsi omnium sensus testetur, adesse mortem. De hoc Abraham certissimus est, et cogitat: Redigo filium in cinerem; tamen non moritur. Imo isti cineres erunt haeres. An non id ludere est in tam magna et ardua causa, in qua omnes homines bis pueri sunt?

Haec vero non propter Abraham scripta sunt, qui jam defunctus est, sed ad confirmandos nos et animandos, ut discamus, apud Deum mortem esse nihil, et canamus: Media morte in vita sumus; quem laudabimus, nisi te, Deum nostrum? Haec evangelica cantio, altera legalis est. Patriarchae et spirituales homines praeclare ista intellexerunt. Nos quotidie ista tractamus et magna luce: sed quotusquisque est, qui credat aut attendat? Ac sane tales nihil differunt ab iis, qui non audiunt. Imo audientes non audiunt, quia sunt mortui in peccatis et in avaritia. Horum similes fuerunt etiam in veteri testamento scribae, sacerdotes et impii, qui haec non intellexerunt. Sed David, Esaias, Samuel, Ieremias habuerunt intellectum Spiritus sancti, et potuerunt hoc videre, quod Isaac et pater Abraham morientes tamen vivunt, Abraham septies hic occiditur, et tamen manet in vita, et quidem corporali, uno momento Abraham pater et Isaac filius occiduntur et vivunt.

Ista nos non assequimur, et tamen cogitanda sunt, ut assequamur, quantum possumus. Ego sane tarditatem meam agnosco; meus asinus infra resistit, nec potest adscendere in montem. Sic omnes, qui non sunt eruditi in doctrina fidei, manent asini, non pos-

sunt istas cogitationes apprehendere, quod mors sit vita. Sic Petrus negans Christum in periculo mortis ignavum pecus fuit, imo ne asini quidem similis. Non solum enim non consistit infra montem, sed resilit prorsus et fugit.

Meminerimus igitur hoc spectaculum, quod Moses proposuit, et lusum illum divinae majestatis in morte, ut discamus credere, mortem esse vitam. Quot enim, quaeso, sunt, qui hoc sciunt? Vide, quid faciamus, quando adspicimus aut adsumus iis, qui animam agunt, aut cum nostra vita periclitatur. Si ita affecti essemus, quemadmodum Abraham et filius, diceremus: Non moriar; sed vivam. Castigando quidem castigavit me Dominus, sed morti non tradidit me; etiamsi sepeliar et corrodar a vermibus, tamen vivam. Atqui morieris, objicit caro. Non; sed castigatio est.

Abraham et Isaac nihil aliud videbant et sciebant, et res ipsa et tota actio nihil differebat ab eorum cogitationibus; et tamen statuunt, non esse mortem, sed ludum quendam, sicut Paulus (1 Cor. 15, 55.) insultat morti, et triumphat: „Mors, ubi stimulus tuus“?

Haec discamus nos quoque, ut possimus in media morte dicere: Ade, Laub und Gras. Non moriar, sed vivam, sicut Isaac, quando petebatur ejus jugulum. Quodsi adhuc pavemus et trepidamus cogitatione et conspectu mortis, agnoscamus inscitiam nostram, nec gloriemur, nos esse theologos.

Videre mortem possunt omnes homines: gentiles et impii intelligunt, quod mors sit mors. Haec autem Christianorum sapientia et doctrina ecclesiae

pecu-

peculiaris est, quam Abraham tenet: Ego occidens filium habeo eum viventem. Et Isaac: Moriens non moriar, utcunque jugules, et in cineres me redigas. Fiam quidem cinis; nihilominus tamen vivam, et generabo haeredes totius orbis terrarum.

Recte vero antea dictum est: „Illi duo simul pergebant". Nam in toto mundo cogitatio ista de morte non fuit, praeterquam in istis duobus. Iugulandus cogitavit: In manus tuas commendo spiritum meum. Non moriar, sed vivam, et redibo, quia Deus non mentietur. Filius promissionis sum: necesse igitur est, ut generem liberos, vel si coelum ruat. Vide, an non sit hoc mori certa morte, et tamen certiore vita vivere? Hinc Prophetae in scriptura sancta passim praedicant resurrectionem mortuorum. Et hic locus manifeste ostendit resurrectionem etiam in hanc vitam corporalem, quanto magis in futuram?

Manant autem haec omnia ex primo praecepto. Ibi enim est doctrina fidei et resurrectionis mortuorum. Ego, creator omnipotens coeli et terrae, sum Deus tuus, id est, tu debes vivere ea vita, qua ego vivo. Si cum bobus loqueretur haec, in aeternum viverent. Nobis autem, nobis, inquam, haec dicuntur. Non illud: Tu debes comedere paleam, triticum, gramen, sed: sum Deus tuus.

Porro Deum esse est liberare ab omnibus malis, quae nos premunt, ut sunt peccatum, infernus, mors, etc. Sic enim Prophetae inspexerunt et interpretati sunt haec verba. Gentiles tantum Deum creantem norunt. Sed in primo praecepto invenies Christum, vitam, victoriam mortis et resurrectionem mortuorum in vitam aeternam, totum denique vetus et

novum testamentum. Illi vero soli haec vident, qui habent Spiritum sanctum, et attendunt, quid Deus dicat et faciat. Alii etiamsi assiduo ista audiunt, tamen nihil curant.

Sint igitur hi duo, Abraham et Isaac, hujus articuli de resurrectione mortuorum exempla, quia ambo credunt, quod Deus non solum possit, sed certissime velit resuscitare mortuos, et quod agat cum hominibus de occidenda morte, quae tamen ipsi non mors est, sed somnus, qui est quasi frater et consanguineus mortis. Quando enim homo sepelitur, Deo non est mortuus, sed dormit. Sic potest dici de Isaac, quando redigitur in pulverem, unde sumtus est, non est cinis mortuus, sed filius promissionis generans reges. Sic de nostris mortuis et corporibus cogitemus. Istud pabulum vermium non manebit pulvis, sed reviviscet, quia audimus scripturam dicentem, quod mors coram oculis Dei puerilis quidam lusus sit, et omnibus Christianis etiam talis, qui credunt in Deum vivificantem mortuos, et reputantem defunctos pro vivis.

Haec est doctrina Christiana et sapientia Dei, scientia sanctorum, sublimis cognitio supra captum mundi: „Mors ubi stimulus, ubi victoria tua“ (1 Cor. 15, 55.)? Media morte in vita sumus. Non moriar, etc. Qui hanc artem novit, gratias agat Deo. Sed danda est opera, ut non solum speculative in ore, sed virtualiter eam et toto pectore teneamus. Quodsi quaeritur, unde hanc sapientiam hauserint Patres, respondet Paulus (1 Cor. 10, 4.): „De comitante populum in deserto petra spirituali“, hoc est, ex agnitione Christi, promissi liberatoris.

Lex et sapientia carnis haec non intelligunt, sicut tunc spectaculum illud duorum fuit absconditum toti mundo, Deo autem et Angelis notum et longe jucundissimum: hominibus et Daemonibus horrendum et expavescendum, quia Diabolus, cum videt hominem in fide agentem, terretur: juxta illud, 1 Corinth. 4. (v. 9.): „Facti sumus spectaculum mundo et Angelis et hominibus". Id si de malis Angelis intelligitur, horribile spectaculum est: si de bonis, est jucundum spectaculum, ut 1 Petri 1. (v. 12.) dicitur: „In quae desiderant Angeli prospicere". Libenter enim inspiciunt Deus et Angeli illa miranda opera: victoriam mortis, destructionem peccati, Isaac redeuntem et resuscitatum ex cinere, et ex nihilo factum patrem gentium.

Magna enim lux fidei fuit in illo adolescente. Credidit in Deum creatorem, qui vocat ea, quae non sunt, ut sint, et jubet cinerem, qui non est Isaac, ut sit Isaac. Qui enim hoc credit: Deus est creator, qui ex nihilo facit omnia, necessario concludit: Igitur potest Deus mortuos suscitare. „Quid incredibile judicatur apud vos, si Deus mortuos suscitat"? inquit Paulus, Actor. 26. (v. 8.).

Id ergo agitur istis exemplis, ut discamus, credere vitam et mortem juxta esse piis. Si vivunt, moriuntur, si moriuntur, vivunt: sicut docetur per totum novum testamentum, et ostenditur, omnia Christianorum opera esse miracula, Psalm. 4. (v. 4.): „Mirificat Dominus sanctum suum". Item, Ioan. 14. (v. 12.): „Majora his faciet, qui credit in me: et ego vado ad patrem", ut sim omnipotens in vobis. Ista mirabilia opera terrent Daemones, exhilarant Angelos, consolantur pios.

Impius vero tollatur, ne videat gloriam Dei, quia mundus non videt spiritum veritatis, nec cognoscit, Ioan. 14. (v. 17.): „Vos autem videtis, quia in vobis est et manet". Videbant quidem Iudaei Christum resuscitantem Lazarum, Petrum sua umbra sanantem. Sic nostri adversarii vident, nos velle consulere omnibus hominibus evangelio, cernunt item opera nostra dilectionis, humilitatis, patientiae. Sed videntes non vident, etiamsi Spiritus sanctus ejusmodi opera exhibet, quae in ipsos oculos et in aures manifeste impingunt, ut palpari possint manibus; tamen non vident. Ideoque nos blasphemant, et spiritum, qui in nobis loquitur et operatur, et clamitant, esse Diabolica omnia.

Atqui clare eorum oculis expositus est Spiritus sanctus; cernuntur ejus opera et mirabilia in verbo et sacramentis, ut vel lapides, nisi sensu carerent, videre et testari possent, tamen non vident. Quare? Quia Christus dicit: „Mundus non potest eum capere" (Ioh. 14, 17.). Qui autem potest credere juxta primum praeceptum, quod Deus sit creator coeli et terrae, is non disputabit nec dubitabit de resurrectione mortuorum. E contra qui non credit, quod Deus possit et velit suscitare mortuos, ille nihil prorsus credit, sicut Papa, Cardinales, Episcopi non credunt resurrectionem mortuorum; ideo infallibili consequentia colligitur, quod non credant esse Deum, quia negant ejus opera; nihil credunt de ejus majestate et potentia, quae conspicitur in resurrectione mortuorum.

Amplificet igitur istam historiam, et meditetur toto pectore, qui potest, ut habeat pro erudito exemplo ad confirmandam fidem, deinde ad refutandas

stultas opiniones de Papistarum obedientia et votis monasticis, quae ipsi magnifice praedicant. Sed hanc historiam ex alto despiciunt, propterea quod Abraham fuit oeconomus, laicus, maritus. Ista sunt opera politica et mundana, inquiunt, nos spiritualia facimus, deserimus mundum.

Quodsi quis Monachis persuadere vellet, Abraham fuisse sacerdotem et Episcopum, eum Haereticum clamarent. Ipsi enim sacerdotem definiunt, qui habet longam vestem, rasum caput, qui legit horas canonicas. Extra hanc ideam nullum sacerdotem norunt, quasi vero Deus sacrificos istos ululantes in templis probet: Diaboli sacerdotes sunt, Abraham autem vere sacerdos est, quia non solum pecudes, sed filium offert. Et hic quidem ritus immolationis descriptus est: ligavit, et mactare voluit tanquam pecudem.

Hoc ipsi non considerant, nec magni faciunt, propterea quod Abraham non habet rasum caput, non habet casulam aut unctos digitos, alit barbam, et est maritus. Si habuisset scortum et spurios, magis laudarent.

Sed nos vicissim eos detestamur, et damnamus tanquam idolatricos et Diabolicos, et hos veros sacerdotes esse dicimus, qui credunt verbo Dei, offerunt sacrificium laudis et crucis, non incedunt in longis vestibus, sed in donis et ornamentis Spiritus sancti, fide, patientia mortis et exspectatione alterius et melioris vitae.

Haec de historia ista vere spirituali dicta sufficiant, quam quidem ego carnalis et unus de pedibus asini, qui non adscendit in montem, non possum perfecte assequi aut enarrare: tantum tamen docere

volui, quantum mihi per tenuitatem meam cogitare et intelligere licuit.

Et clamavit ad eum Angelus Domini de coelo dicens: Abraham, Abraham. Qui respondit: Ecce ego.

Hic videre est, quomodo sancti sunt admirabiles Angelis et spectacula Dei, quia sunt ipsi opera Dei. Angelus de coelo hic adfuit, et vidit Abraham in toto actu. Imo Deus ipse in coelo et omnes Angeli fuerunt spectatores. Neque enim procul a finibus mundi advolavit Angelus, sed adstitit supra Abraham, et Isaac intentis oculis consideravit et vidit, quomodo ligaret filium, et admoveret cultrum jugulo, et quomodo filius suam obedientiam declararet et volens exspectaret ictum *). Abrahamo fortassis lacrymae fluxerunt: filius resupinus jacuit fixis oculis in coelum, ista Angelus adspexit, et stricto jam cultro clamat et vocat Abraham nomine. Adeo prope adsistunt, et oculos in nos dirigunt Angeli, cum sumus pii.

Hac obedientia mirum in modum delectatus est Deus. Id enim unum omnium sacrificiorum Deo gratissimum est: occidere peccatum, vivere in justitia, sanctitate, obedientia et mortificatione carnis. Nobis quidem id dolet et grave est; sed discendum et adsuescendum est, ut Paulus (Rom. 12, 2.) inquit, quae sit voluntas Dei bona.

Nos de his tantum verba facimus; sed Abraham et Isaac re ipsa praestiterunt. Atque haec Deo perfecta voluntas est, nobis ne quidem inchoata, Deo bene placens et bona, nobis mala et ingrata. Nihil enim asperius est mortificatione carnis et peccati.

*) Edit. princ. istum.

Ideo nobis horribilis et impossibilis videtur, eamque fugimus et odimus. Adsuescendum tamen et incipiendum est exemplo Abrahae, qui non fugit, sed summa voluntate exspectat, et ideo adest, ut mactetur filius, et ut vita succedat morti.

Hoc est opus in fide factum, quo solent gaudere Angeli, etiam in nobis, quando sumus in officio et opere Christiano. Ad hoc collata Papistarum justitia et obedientia non solum obscuratur, sed foeda prorsus et abominabilis videtur, quia sunt omnia electitia. Sicut reges et populi multi exemplum Abrahae imitati sunt: sed peccaverunt graviter, nec intellexerunt veram mortificationem.

Exstat historia in vitis Patrum de quodam Eremita, qui cum unico filio mundum relicturus in desertum concesserat: ibi cum puer fleret, voluit eum in vicinum flumen conjicere et submergere. Hoc opus magnifice efferunt et extollunt Monachi, et operi Abrahae aequiparant. Sed aequale est operi Diaboli in Paradiso, et si occidisset filium, fuisset homicida, et quicunque alii ejus exemplum unquam secuti essent, aut approbassent. Ratio haec est: Quia sine verbo nulla obedientia Deo placet. Sed Papistae, sacerdotes illi Baal, hanc rationem non accipiunt, sed pertinaciter reclamant, nos damnare bona opera. Atqui bonum opus esse illud nos affirmamus, quod fit in fide et obedientia Dei ab eo, qui credit Deum creatorem, servatorem et resuscitantem a mortuis. E contra Monachus, sacerdos Baal, Turca, Iudaeus, num incedit in obedientia Dei? Nequaquam: quia nullum mandatum Dei habet.

Sic Achas magnum opus fecit, sed contra Deum et ejus verbum. Ideo recte Micheae 6. (v. 7.) dici-

tur: „Numquid dabo primogenitum meum pro scelere meo“? etc. Non: quia non est praeceptum. Abraham habuit singulare mandatum Dei, alii non item, quia non generaliter dicit: Quicunque immolaverit Deo filium, placet Deo.

Non possumus omnes unum et idem opus facere, sicut in corpore humano diversorum membrorum diversas operationes esse necesse est. Pedes non fabricant, manus non ambulant. Sed una est obedientia et unus Spiritus sanctus. Obedientia autem sit certa de fide, quae nulla est, ubi non est promissio divina, neque opera placent, ubi non est mandatum Dei. Papistae et Turci sunt pleni fide, sed conficta, quia dicunt: Ego sic credam; igitur sic Deo placebo. Id vero electitium est propria opinione: ideoque devotio est, non ad Deum, sed ad Diabolum pertinens.

Itaque exemplum illud singulare Abrahae non est trahendum in consequentiam. Sed obedientiam et fidem resurrectionis, occisi peccati, mortis, quae in ipso et filio fiunt, imitari debemus. Postea quisque suo loco et ordine in eadem fide maneat, et obediat Deo. Ita erimus socii Angelorum, hospites et convivae regni Dei.

Caeterum hoc loco quaeri potest, cur apud nos et in universum in novo testamento rarius apparuerint Angeli, quam in veteri testamento. Respondeo, ideo hoc fieri, quia apparuit et missus est filius, haeres omnium. Antea quidem praemissi sunt ministri et nuntii, ut solet fieri a principibus et regibus in mundo, qui monerent populum de adventu Domini: ipso autem praesente nihil opus est ministris et praecursoribus.

Postquam Deus misit Filium, revelavit omnia, et replevit orbem sapientia coelesti, attestantibus signis et miraculis a Christo editis, sicut inquit Paulus, 1 Timoth. 3. (v. 16.): „Deus manifestatus est in carne, justificatus in spiritu", etc. Ideo non expetendae sunt Angelorum apparitiones.

Post Christum exhibitum Diabolus horribiliter mundo illusit immissis spectris et malis Angelis, ut testantur exempla superioris aetatis. Sed fuit ea poena ingratitudinis hominum, qui Dominum ipsum praesentem contemserunt, et inani curiositate novas revelationes quaesiverunt. Sic initio renati evangelii Monetarius, Carolostadius et Sacramentarii exorti sunt, qui relicto evangelio, tradito per Spiritum sanctum de coelo, peculiares illuminationes sectati sunt. Quidam eo dementiae pervenerunt, ut gloriarentur, se vocem Dei in coelo loquentis audire.

Hic necessario opponenda fuit veritas et lux evangelii, et pugnandum contra ejusmodi fanaticos, qui sine verbo voluntatem Dei scrutandam putabant. Tales fuerunt olim enthusiastae, item Manichaeus et omnes Haeretici, qui voluerunt similes esse Patriarchis, quibus subinde clarius revelata sunt oracula Dei, donec Christus lux ipsa prodiret in hunc mundum.

Sic Pontifices nova deliria commenti sunt ex promissione Christi male intellecta, cum dicit, Ioann. 16. (v. 12. 13.): „Adhuc multa habeo vobis dicere; sed non potestis portare modo. Cum autem venerit Spiritus ille veritatis, docebit vos omnem veritatem". Finxerunt, non omnia per Christum et Apostolos tradita esse, quae sunt ad salutem nostram necessa-

ria; sed multa oracula reservata esse Episcopis et sibi, subinde clarius ecclesiae proponenda.

His deliriis omnibus opponatur vox Christi (Luc. 16, 29.): „Habent Mosen et Prophetas". Item: „Dominus ipse venit, hic tollantur portae, ut intret" (Ps. 24, 7. 8.). Non enim est servus, qualis Moses aut spiritus ministrantes sunt, sed Dominus ipse.

Haec tradenda, et ad posteros quoque propaganda sunt, ut fugiant et detestentur revelationem novarum doctrinarum, et custodiant mandatum illud coeleste: Hunc audite, id est, Evangelistas, Apostolos. Hos legant et audiant: item vetus testamentum, quod fert de istis omnibus fidele testimonium. Quodsi praeter haec aliquid revelatur, oportet, ut habeat analogiam fidei, et sit revelatio intellectus scripturae: alioqui Diabolica est. Satan me quidem saepe tentavit, sicut et Augustinum, qui deprecatur, ne Angelus sibi appareat, ut postularem signum a Deo. Sed absit a me, ut huic tentationi adsentiar. Martyres sine Angelorum apparitione solo verbo confirmati, mortem oppetierunt pro nomine Christi: cur non eodem et nos acquiescamus? Satis evidens et illustris apparitio est Baptismus, Eucharistia, claves, ministerium verbi, aequale, imo exsuperans omnes omnium Angelorum apparitiones, quorum collatione Abraham guttulas tantum et micas habuit.

Ego igitur non curo Angelos, et soleo Deum quotidie precari, ne quenquam ad me mittat quacunque de causa. Quodsi offerretur aliquis, non audirem, sed aversarer, nisi de politica necessitate aliquid significaret. Sicut somnia *) jucunda et laeta in rebus civilibus interdum solent nos exhilarare: et ta-

*) Sic editt. posterr. In edit. princ. somnia omnia.

men haud scio an etiam in tali casu auscultare et credere ei velim. Verum in rebus spiritualibus non requiramus Angelos, quia promissio Dei abunde in Christo exhibita et patefacta est. Reliquit is mihi verbum, quo me erudio et confirmo. Nec est, quod verear, eum varium aut mutabilem esse, qui subinde aliam atque aliam doctrinam edat, sicut Num. 23. (v. 19.) dicitur: „Non est Deus quasi homo, ut mentiatur, nec ut filius hominis, ut mutetur". Habemus sermonem Dei, Eucharistiam, Baptismum, Decalogum, conjugium, politicas ordinationes et oeconomiam: his acquiescamus, et exerceamus nos usque in finem mundi.

Gregorius, ut videre est in ejus dialogis, credidit simpliciter omnibus apparitionibus. Sicut inter reliqua de festo S. Michaëlis multa commenti sunt, in monte Gargaro Michaëlem templum consecrasse, et bovem confodisse, qui eo die festo araverat. Ego dixissem: Quid tibi cum monte Gargaro, cujus dominus est rex Apuliae; tu non es Michaël, sed Diabolus. Talibus mendaciis referti sunt Papistarum libri, et accidit id nostra culpa, quia noluimus audire Dominum, et postulavimus Angelos, revelationes et apparitiones; ideo magna copia quod quaesivimus, offendimus magno nostro malo. Sic enim Paulus judicat, 2 Thess. 2. (v. 10. 11.): „Eo, quod caritatem veritatis non receperunt, ut salvi fierent, ideo mittet illis Deus efficaciam erroris, ut credant mendacio". Contemsimus illum Doctorem, de quo dictum est: Hunc audite; item: Spiritus Domini super me, etc. Habuimus aures prurientes, et a veritate auditum avertentes, ad fabulas conversi sumus. Ideo invenimus, qui aures fricarent.

Ego si essem rex, et misissem alicui filium meum unicum oblato simul regno et omnibus bonis, et is tantum beneficium adspernaretur, mitterem ei crucem et omnis generis mala. Sic nos cum evangelium confirmatum signis e coelo non receperimus, an non digni fuimus, qui acciperemus totam legionem Diabolorum pro uno Angelo bono, quem vidit Abraham?

Et ille ait: Non mittas manum tuam in puerum, neque facias illi quicquam.

Hic alia quaestio oritur: quomodo potuerit Abraham voci Angeli obtemperare, et a mactatione filii abstinere. Quid si dubitasset, et cogitasset, non esse Angelum, sed Diabolum? Quia mandatum Dei expressum habuit: „Macta filium, et offer in holocaustum". Contra id jubetur parcere puero.

Prior tentatio fuit contra promissionem seminis; ea vero superata, cum jam de obedientia animum obfirmasset, et Isaac hanc consolationem amplexus esset, se in cinerem redacto, tamen mansuram promissionem, et se a Deo resuscitatum iri, contra haec omnia jam clamat Angelus: „Ne facias puero quicquam". Ibi tentatur pugnantia contra praeceptum, sicut supra contra promissionem.

Respondeo autem ad quaestionem: Scriptura sancta affirmat, fuisse verum Angelum, non fallacem, afferentem verum Dei verbum; ei credidit Abraham, quod non proferretur in vanum, et Spiritus sanctus, cum jam de occidendo filio certus esset, intus per verbum Angeli tanquam per externum organum eum admonuit, et domuit in eo spiritum et fidem: verum

sine verbo externo non credidisset Abraham diversum, nec mutasset sententiam.

Deinde credibile est, singulari quodam et arcano motu Abraham continuisse manus contra mandatum. Sicut in veteri testamento Prophetae multa fecerunt contra verbum, ut Elias aedificat altare in monte Carmeli, et interficit Prophetas Baal, contra quam Moses (Deut. 12, 5.) praeceperat: „In loco, quem elegerit Deus, ibi offeres"; hoc non servavit Elias, nec Elizaeus. Item multi Prophetae in Israël fuerunt, qui non venerunt Hierosolymam, ut ibi docerent.

Hi omnes singularem impetum cum quodam privilegio habuerunt. Sic Simson peculiarem spiritum habuit, quando leonem dilacerat, et mille Philistaeos maxilla asini sine armis trucidat. Isti singulares motus et heroici spiritus supra communem regulam et rationem sunt, quemadmodum in politico regimine videmus discrimen quoddam gubernatorum et principum. Quidam in gubernatione servant leges et jus commune, quidam non, ut Alexander nullis legibus se adstringi patitur, sed perrumpit suo quodam impetu, quod ab aliis fieri nequaquam posset.

Haec in exemplis ethnicis cernimus: quanto magis Deus reservavit sibi heroas in suo populo? Gideon trecentis militibus profligavit exercitum Midionitarum. Supra Abraham quatuor reges exigua manu devicit. Haec non sunt vulgaria exempla, sed miracula, quae Deus sibi reservat. Sic fieri potest, quod Abrahae occultum et peculiarem impetum indidit Deus, ne mactaret filium. Sic simpliciter responderi posse videtur.

Sed textus addit etiam externam notam, quia diserte dicit, Angelum de coelo venisse. Non venit more Satanae. Deus enim mirabile discrimen constituit. Boni Angeli veniunt cum terrore, id est, cum aliqua majestate, sicut Psalmus 104. (v. 4.) Angelos sive ministros ignem urentem vocat, ita ut terreantur homines, ad quos veniunt. Sic Maria expavescit viso Angelo: item Daniel cap. 8. Afferunt igitur secum quandam majestatem. Ita hic Angelus delapsus est coelo, et coelum haud dubie apertum est, affulsit nova lux, conspecta fulgura et ignis: affuit una multitudo Angelorum, qua majestate perterritus Abraham cultrum et cogitationem simul de mactatione abjecit. Sic in monte Sina cum flamma et tonitru apparuerunt, ut prosterneretur populus. Tandem vero discedunt boni Angeli cum laetitia, et relinquunt animos tranquillos et hilares. Haec ratio Deo est mittendi bonos Angelos, quo signo et Abraham admonitus est, adesse verum Angelum.

Sed Angelus malus, perinde ut serpens, leniter et suaviter serpit, donec illiciat homines in securitatem et peccatum; postea recedit cum horribili pavore. Secundo Abraham habet analogiam fidei, quia Angelus non affert verbum contrarium promissioni, sed consentiens cum hoc: „In Isaac tibi semen", etc. Iudicandi enim sunt spiritus per analogiam fidei: ut cum jubet Satan per Pontificem, ut adorem Bennonem, idolum illud Misnense, id mandatum ad regulam et normam fidei exigo, et video, an cum ea conveniat. Analogia autem fidei haec est, Act. 4. (v. 2.). „Non est aliud nomen sub coelo datum hominibus, in quo oporteat salvos fieri". Sic inter Christum et Iacobum in Compostella nulla analogia

est. Igitur hunc tanquam idolum abjicio, etiamsi Angelus aliud evangelisaret, aut mortuos excitaret idolum.

Promissiones sunt simpliciter invariabiles et immutabiles. Ideo et Abraham antea praeceptum quidem servavit, sed ita, ut ad analogiam promissionis exigeret de venturo semine. Postremo etiam finalis causa spectanda est. Ideo sequitur.

Quia jam cognovi, quod tu timeas Deum, et non pepercisti filio tuo unico propter me.

Angelus hoc vult, ut timeatur Deus. Illam finalem causam Diabolus non praescribit. Et tamen finis ille, videlicet timor Dei nullus est, nisi habito prius verbo Dei. Sic utcunque externa differentia apparitionum constitui potest ab iis, qui judicium spiritus et fidem habent. Spiritus enim malignus non potest non suam gloriam quaerere: sicut impii et falsi doctores proponunt nova et inaudita, ut mundus sapientiam eorum admiretur, non ut Deus timeatur.

Alterum et certissimum argumentum boni Angeli est, quod e coelo venit. Tertio congruit etiam analogia fidei. His motus Abraham paruit voci Angeli tollenti mandatum de immolando filio, quibus accessit haud dubie Spiritus sanctus, qui perpetuo conjunctus est cum verbo.

Ejusmodi loci, ut videntur contrarii, mirabiles disputationes pariunt apud ambitiosa ingenia. Diabolus enim quaerit ἀντιλογίας; iis ubi nihil proficit, παραλογίας excogitat, num Deus sibi ipsi sit contrarius et mentitus? Prius jussit immolare filium, nunc vetat. Verum nobis Christianis de his rebus, et

cum reverentia, et timore Dei cogitandum et loquendum est. Et talis agnoscendus est Deus, quod agat contraria in contrariis. Quanquam haec sanctorum miranda gubernatio multa suaviter monet, et plenissima consolationis est. Ac vere pii, si salva reverentia majestatis et veritatis divinae liceret, possent his formis loquendi uti: Deum fingere, mentiri, simulare et ludere nos, ut nostro proverbio dici solet: Sols war sein, so ist es ein grosse Lugen. Quando enim mors oppetenda est, possunt ad Deum dicere: Non est mors, sed vita; tu ludis mecum, sicut pater cum filio; aliud dicis, aliud cogitas. Id nobis salutare mendacium est.

Ac felices nos, si possemus hanc artem a Deo discere. Alienum opus tentat et proponit, ut suum facere possit: per nostram afflictionem quaerit suum ludum et nostram salutem. Deus dixit ad Abraham: Occide filium etc. Quomodo? ludendo, simulando, ridendo. Felix sane et jucundus lusus.

Sic fingit interdum, se longius a nobis recedere, et nos occidere. Sed quis credit, simulationem esse? Atqui apud Deum est ludus, et, si liceret ita dicere, mendacium est. Est quidem vera mors, quae omnibus obeunda erit. Sed Deus non serio id agit, quod ostendit. Simulatio et tentatio est, an velimus amittere res praesentes et vitam ipsam propter Deum. Sic in Deuteronomio dicit, Moses 13. (v. 1. seqq.): „Si surrexerit in medio tui Propheta, aut qui somnium vidisse se dicet etc., non audies, quia tentat vos Dominus Deus vester, ut palam fiat, utrum diligatis eum in toto corde, et in tota anima vestra". Haec verba non sunt irati judicis, sed paterna verba sunt. Ego dedi tibi verbum, ut quieto corde amplectaris

taris etc. Sed mittam Pseudoapostolos, et tentabo, an velis serio diligere me et verbum.

Sic pater puero pomum aufert simulatione quadam, non quod velit eripere, sed tantum tentat, an filius diligat se, et credat, patrem redditurum. Quodsi filius libenter dat pomum, gaudet parens de obedientia et amore filii.

Sic Dei tentatio paterna est. Ita enim Iacobus in sua epistola (1, 13.) inquit: „Deus non est tentator ad malum", hoc est, non ideo tentat, ut eum metuamus et oderimus, tanquam tyrannum, sed eo fine, ut exerceat et exsuscitet in nobis fidem et dilectionem. Satan autem tentat ad malum, ut abstrahat a Deo, ut faciat te diffidere et blasphemare Deum. Deus ludit cum filiis, quos diligit; exhibet se, ut carni apparet, iratum et formidabilem. Hinc querelae illae oriuntur: „Projectus sum a facie oculorum tuorum" (Ps. 31, 23.). Item (ibid. 27, 9.): „Ne avertas a me faciem tuam". Sed sunt meri lusus: nec fallet aut decipiet te Deus; tu tantum firmiter adhaereas promissioni infallibili et immutabili; et quamvis honores, opes, vitam ipsam amittas, tamen non statuas, Deum tibi irasci, teque abjecisse propterea; sed alia longe praeclariora dona, honorem vitamque meliorem ab eo exspectes, sicut inquit Iob 13. (v. 15. 16.): „Etiamsi occiderit me, in ipso sperabo".

Caeterum verbum: cognovi, interpretati sunt Patres hoc loco, noscere te feci, hoc est, ut intelligeres, te esse timentem Dei, sicut Petrus monet, ut certam et firmam faciamus vocationem et electionem nostram bene operando. Quemadmodum si quis tentationem superavit, certior redditur de auxilio Dei, et potest dicere: Hoc certum argumentum est, me a

Deo esse adjutum, quia meis viribus non potuissem hoc efficere. Sic fructus spiritus dicuntur testimonia fidei, quae nos de nostra electione et vocatione certificant.

Porro canon hic observandus est de duplici cognitione vel visione Dei. Quando dicitur in scriptura sancta: vidit Deus, ibi faciunt duplicem cognitionem, unam aeternam et invisibilem, qua Deus videt res, antequam exsisterent: alteram, qua intuetur res praesentes. Deus non vidit Mariam, antequam fuit, illa altera visione, qua exsistentes res adspicit: et tamen ab aeterno vidit. Sic omnes creaturas vidit Deus, antequam fierent, et jam cum factae sunt, etiam videre sive cognoscere dicitur.

Ad eundem modum hic loquitur Deus: Nunc cognovi, hoc est, nunc probo et in effectu video, te timere Deum. Huc pertinet Augustini distinctio inter cognitionem vespertinam et matutinam. Habet enim Deus aliqua humano captui accommodata, ideoque hanc phrasin: nunc cognovi, simpliciter accipiendam puto, tametsi Patrum expositionem non reprobo, quod loquatur Deus humano more, tanquam ex illa obedientia tum demum perspexerit pietatem Abrahae et verum timorem.

Dulcissimae enim sunt ejusmodi descriptiones, quando scriptura de Deo tanquam de homine loquitur, et humana omnia ei attribuit, quod loquatur nobiscum familiariter, et similia hominum sermonibus, quod gaudeat, contristetur, patiatur ut homo: propter mysterium futurae incarnationis.

Ob eam enim causam legimus et evolvimus vetus testamentum, ut Christum videamus praedictum

incarnandum, non solum verbis, sed et variis figuris et factis.

Itaque amamus illas phrases scripturae, quando forma et gestibus humanis describitur Deus: „Quare obdormis“ (Ps. 44, 24.)? „Oculi Domini super justos“ (Ps. 34, 16.). „Aperis tu manum tuam“ (Ps. 145, 16.), et si qua sunt similia, quae de hominibus ad Deum transferuntur, propter nostri intellectus imbecillitatem.

Et hac quidem quasi pictura contenti simus, et fugiamus curiositatem illam humani ingenii, quae vult scrutari majestatem. Ideo enim Deus praedictus est incarnandus, ut certam formam cognoscendi et apprehendendi Deum haberemus.

Deinde quaestio hic agitari solet, an Abraham sit justificatus ex operibus? sicut disputat Iacobus in sua epistola (2, 21.). Quia enim dicitur: „Nunc video te justum“, vult inde colligere, quod prius non fuerit justus. Sed facilis est responsio, quam ipsa verba ostendunt. Aliud enim est, esse justum, etiam grammatice loquendo, aliud cognoscere justum.

Abraham fuit justus fide, antequam cognoscitur a Deo talis. Igitur male concludit Iacobus, quod nunc demum justificatus sit post istam obedientiam. Per opera enim, tanquam per fructus cognoscitur fides et justitia. Non autem sequitur, ut Iacobus delirat: „Igitur fructus justificant“: sicut non sequitur: Ego agnosco arborem ex fructu, igitur arbor ex fructibus fit bona. Facessant itaque e medio adversarii cum suo Iacobo, quem toties nobis objiciunt, et multa de justitia operum blaterant; sed nihil intelligunt.

Quin et sophistae distinguunt inter esse cognitum, et esse substantivum. Iustus non fit justus cognoscendo, sed justificatus fide, ut supra cap. 15. de Abrahamo dictum est, cognoscitur justus ex fructibus et operibus.

Observandum vero et illud est hoc loco, cum celebratur Abraham timens et reverens Dei, non tantum de fide dici, sed de universo cultu, de arbore cum fructibus, si quidem timere Deum Hebraeis est idem, quod colere Deum, seu servire Deo, diligere et habere Deum in pretio. Sic Psalmus 14. (v. 5.): „Timuerunt, ubi non erat timor", non loquitur de pavore, quia impii non pavent, sed de cultu impiorum. Colunt Deum, ubi non est colendus: faciunt cauteriatam, ut Paulus (1 Tim. 4, 2.) appellat, hoc est, factitiam, sive fictam conscientiam, violentam, non naturalem, non veram, sicut Papa, quando prohibet conjugium et esum carnium. Impii igitur volunt timere, id est, colere Deum, ubi non est verus cultus Dei.

Sic cum dicitur (Matth. 15, 9.): „Frustra colunt me mandatis hominum", idem est, quod timent, quia summus cultus est in scriptura sancta timor Dei. Hinc Iacob (Gen. 31, 42.) appellat Dominum Deum timorem et reverentiam, et nihil aliud intelligit, quam ipsam divinitatem.

Impii ergo volunt esse reverentes, humiles, inclinata cervice et tremulo capite incedunt, sicut arundo, cupiunt videri timentes Dei prae omnibus hominibus, et tamen frustra timent et colunt.

Atque id sane commune malum est per totum orbem terrarum: timemus, colimus, observamus etiam usque ad Angelorum religionem; sed conficta et cau-

teriata conscientia. Sicut sacerdotes Baal durissima quaeque patiebantur, pungebant se cultris et subulis usque ad sanguinis effusionem; sed erant illa stigmata electitia, non illa, de quibus Paulus dicit: „Porto stigmata Domini mei", etc. (Gal. 6, 17.). E contra ubi maxime timendum erat, nihil timent impii: imo audacissimi sunt in contemnendo vero cultu et conculcando verbo Dei.

Nusquam vero est timendus Deus, nisi in suo verbo, juxta illud: „Non adorabis Deos alienos; non facies tibi sculptile, qualecunque sit". Ubi revelatur Deus in verbo, ibi cole, ibi exerce tuam reverentiam; tum times, ubi timendum et pavendum.

Ideo nos proculcamus Papam, et sectas, qui cultus instituunt extra et contra verbum Dei, non timemus aut colimus. Ipsi vicissim veram religionem et doctrinam damnant, et vocant haereticam. Timent igitur, ubi non est timor, et ubi timendum erat, non timent.

Hactenus Abraham sacrificium expedivit cum suo filio, quamvis non est peractum; sed tantum fuit praeparatio quaedam ad sacrificium.

Et levans Abraham oculos suos vidit; et ecce aries post tergum, comprehensus in perplexu veprium cornibus suis, abiensque tulit arietem illum, et obtulit eum in holocaustum pro filio suo.

Supra dictum est, nos pie et cum reverentia sic cogitare posse, quod Angelus cum singulari majestate venerit cum vento et flamma, et Abraham perterritus prostratus sit in faciem, vel saltem genibus flexis praebuerit aurem, quando dixit Angelus: „Tu

es timens Deum". Postquam autem prohibuit mactationem, disparuit Angelus. Ibi Abraham solus cum filio relinquitur, cumque levant oculos et circumspiciunt, vident arietem post se (emphasis est in particula: post se); is haeret intricatus vepribus perplexis et implicatis. Hebraeum enim vocabulum סְבַךְ proprie significat ramos erraticos, diffusos, crescentes sine certo ordine; illi apprehenderunt cornua arietis. Sic Psalmo 74. (v. 5.): „Quasi in silva lignorum securibus exciderunt", significatur, non aliter grassatos esse hostes in sanctuarium, ac si silva vel arbustum securibus cedatur, quasi templum et sanctuarium confusa et perplexa silva esset. Alii finxerunt, esse proprium loci; sed est nomen appellativum. Aries fuit in radicibus montis, detentus inter vepres et virgulta.

Sed quaeri hic solet, unde venerit iste aries. Iudaei dicunt, creatum esse sexta die cum aliis animalibus, et divina ordinatione conservatum ad illud tempus usque. Nos Christiani scimus, quod apud Deum idem est creare et conservare. Qui novit potentiam creatoris, non disputabit curiosius, unde venerit aries. Scotus disputat, unde Deus sumturus sit ignem in die judicii ad conflagrationem mundi. Quid potest quaeri aut cogitari stolidius? Sapientes scilicet non committunt nisi insignes errores. Sed ut aliquid dicamus de proposita quaestione, illud meminerimus, quod scriptura sancta usitatum Deo esse ostendit, ut per Angeli aut ministri alicujus vocem producat ea, quae non erant, aut ea, quae exsistunt, multiplicet.

Ad verbum Mose hominis manat aqua ex petra, coturnices sparguntur per castra. Si Deus unam co-

turnicem habet, centena millia aut innumeras habet. Sic sumit quinque panes, et cibat quinque millia.

Si credimus, potentia divina omnia ex nihilo esse condita, cur non et illud credamus, eum hoc, quod jam exsistit, posse multiplicare et augere? Unde nix, unde pluvia tam subito saepe oriuntur? Iam coelum serenum est, paulo post uno momento, quando libet, mittit nivem vel pluviam.

Elias 3 Regg. 17. (1 Regg. 17, 14.) ad viduam Sareptanam dicit: „Non deficiet hydria farinae, nec*) lecythus olei minuetur". Per hoc verbum alitur vidua cum familia toto illo tempore famis: quin et filius mortuus resuscitatur. Sic Helisaeus 4 Reg. 4. (2 Regg. 4, 42.) imperat servo: „Da populo panes, saturabuntur"; et saturati sunt centum viri viginti panibus hordeaceis. Quanto magis ergo Angeli id possunt? Deo non est impossibile, ex ipsis vepribus pronuntiante Angelo arietem producere, tanquam per potentiam ordinatam et mediatam: quanto magis, si voluisset uti immediata? sicut quando ignem in fornace mutat in refrigerium.

Non igitur reprehendo, sive per Angelum allatum arietem dicas, sive jubente Angelo procreatum, quod magis credo. Neque tamen temere prolata videtur vox illa a Patribus, quod aries fuerit ab initio mundi praeparatus. Habuerunt enim notitiam de semine mulieris, de Christo, cujus figuram intellexerunt esse arietem istum.

Is enim ante creationem fuit, sicut inquit Paulus Tit. 1. (v. 2.): „Promisit, qui non mentitur, Deus, ante tempora saecularia". Christus igitur ante saecula ab aeterno ad id destinatus fuit divina pro-

*) Edit. princ. ne.

videntia, ut contereret caput serpentis, fieret victima pro genere humano, mortificaret peccata, et nos vivificaret: exspectavit autem, donec tempus praefinitum manifestationis veniret. Haec satis bona allegoria est, quam non improbo.

Postquam vero viderunt arietem divinitus quoquo modo adductum assumsit eum Abraham, et obtulit in holocaustum pro filio suo. Ibi Isaac fuit acoluthus, et juvit patrem in peragendo sacrificio. Fuit autem aries ille signum, quo confirmatus est Abraham, non Isaacum, sed arietem immolandum esse. Sic semper signum aliquod ad verbum additur; statim enim intellexit, arietem divinitus exhibitum esse, ut offerretur, ne frustra parasset altare et alia necessaria ad sacrificium.

Vocavitque Abraham nomen loci illius: Dominus videbit. Sicut et hodie dicitur: In monte Dominus videbit.

Communis sententia est omnium interpretum, passivam vocem hic retinendam esse, et legendum: In monte Dominus videbitur. Nec dubito, Hieronymum initio sic reddidisse, sed alterius cujusdam scioli aut notarii vitio mutatum esse, qui putavit, posteriorem particulam cum praecedente convenire debere.

Supra autem de monte, sive potius de terra Morija dictum est, qui fuit locus reverentiae et cultus divini, in quo Patres obtulerunt.

Mihi vero magis libet Burgensis sententiam sequi, qui et linguae Hebraeae peritus, et in explicanda sententia scripturae eruditus est. Is sentit, legendum esse: In monte Dominus videbit, et hujus sententiae hanc rationem affert, quia responderat Abra-

ham supra filio interroganti de pecude: Dominus videbit, hoc est, providebit, quasi dicat: etiamsi nos nesciamus, ipse novit, unde pecudem simus habituri in sacrificium holocausti, ipse viderit.

Hanc etymologiam non possum improbare, quia Dominus videbat, hoc est, curabat, ut impleretur ista vox Abrahae ad filium: Dominus providebit. Inde nomen monti inditum est: Dominus videbit, quasi dicat: Dominus intuetur, et curat hunc locum.

Atque haec quasi relativa significatio est ad montem Morija, in quo colebatur Deus. Illius respectu hoc nomen: Dominus videbit, tanquam correlativum est ad eos, qui exsistunt in monte, et colunt Deum; eos enim vicissim respicit et exaudit Deus. Iam olim igitur mons iste sacer antiqua religione Patrum, sicut supra dictum est, nunc etiam ab ipso Deo sanctificante et curante tum locum, tum illos, qui veniunt illuc adorantes, consecratus est.

Plena itaque consolationis appellatio est montis, quia continet relationem inter timentem, hoc est, invocantem, gratias agentem et Deum suscipientem, sive exaudientem vota et preces, inter adorantem et adoratum, quia jam antea quidem fuit locus destinatus cultui divino, jam vero plane confirmatur Abraham, Deum ibi praesentem esse, et flectere oculos et aures ad omnes, qui hoc loco colunt et adorant.

Etsi igitur rectius, ut Hebraei volunt, passiva significatio retinetur, tamen usu detorta est vox de passiva in activam, ut significaretur, Deum ibi adesse, et vigilantes oculos dirigere in suos cultores.

Sic Iacob infra, cum iret in Mesopotamiam, et noctu in somnis videret scalam, et in ea Angelos

Dei adscendentes et descendentes: Terribilis, inquit, est locus iste, et non est hic aliud nisi domus Dei et porta coeli, id est, hoc loco timendus Deus est, hic gratiae agendae et sacrificandum est. Ita hic mons Dominus videbit ad omnem posteritatem sacer est habitus, et Patres quadam pietate et reverentia traxerunt ad cultum, ut, qui vellet videre Deum, illuc veniret: quia non solum ibi appareret et videretur, sed etiam videret Deus: quasi dicerent: Iam debet vocari epiphania, quia Deus respicit, apparet, auditur, videtur, ostendit se in verbo, exauditione precum et omnibus aliis beneficiis. Haec catachresis et mutatio vocabuli est: verum non in malum usum, sed magis in consolationem.

Quia vero non solum videt ipse, et intuetur hunc locum, quod nobis non satis esset, sed etiam videtur et apparet nobis, hinc sequitur illud: Dominus videbitur, ubi antea tantum videbit dicebatur. Existimo autem, montem illum fuisse locum oraculorum. Rebecca postea consuluit illum videbitur, hoc est, petivit consilium a Patriarcha Sem, qui fuit sacerdos Domini, et eo loco haud dubie docuit et praedicavit.

Vocavit autem Angelus Domini Abraham secundo de coelo, dicens.

Postremus hic sermo est, quem habuit Dominus ad Abraham: jamque historia Abrahae finietur. Caeterum hic iterum moneo, quod saepe dixi, in sacris literis et historiis inprimis observandum esse verbum et conciones Dei, id quod in mutis legendis non auditur. Sola scriptura sancta habet epiphania *) Domini.

*) Scribe epiphanias.

Quanta autem, et quam illustris gloria est Abrahae, quod toties cum Deo sermones confert? Octies invenimus cum eo collocutum Deum. Nostrae legendae in ecclesiis gentium nihil simile habent, et praepostera haec ratio est omnium hominum, ut magis admirentur opera, quam sermonem Dei, qui est auctor et effector omnium mirabilium et difficillimorum operum. Et tamen oculos tantum in opera deflectimus, vocem autem Dei cogitamus esse vocem hominum. Neque enim aliqua differentia apparet inter verbum hominis et verbum Dei prolatum per hominem; eadem vox, idem sonus et pronuntiatio est, sive divina, sive humana proferas. Ideo recedimus a majestate verbi, nec curamus illud Dominus videbitur, sive apparitionem Dei; negligimus loquentem nobiscum Deum, et interim monstra illa Carthusianorum suspicimus.

Igitur inprimis verbum Dei considerandum est, et quamvis omnia miracula quis faciat, quin et mortuos suscitet, si venit sine verbo, repudiandus est. Idem omnes Apostoli et Prophetae diligenter monuerunt, et Moses, Deut. 13. (v. 9. 10.) Pseudoprophetam et fictorem somniorum occidendum dicit. „Quia locutus est, inquit, ut averteret vos a Domino Deo vestro“,

Nos nostro periculo moveri et sapere debebamus, quia Pontifex suam tyrannidem ejusmodi miraculis absque verbo stabilivit. Sicut nugantur de Papa Sixto, cum aliquando in mari periclitaretur imperasse eum mari, et dixisse: Si sum vicarius Christi, quiescat mare procellosum; idque subito evenisse.

Hoc miraculo probaverunt, Papam esse vicarium Christi: sicut multis aliis, sive veris, sive ementitis

miraculis religione item, abstinentia, vigiliis, laboribus Monachorum miserae plebi fucum fecerunt.

Haec meminisse nos, et primae aetati quoque inculcare debebamus, ut cavēre et odisse haec monstra, et e contra verbum Dei amare et magnificare discerent. Id enim super omnia est, et creat omnia, pulcherrimum illum solem, animam, corpus, et quicquid hic orbis habet.

Quid igitur opera ipsa quantumvis speciosa tantopere praedicamus? Factorem potius et auctorem operum admiremur, et primum omnium certi simus, an per verbum Dei, quae praedicantur miracula, sint facta, an non?

Sed dicunt Pontificii: Quomodo possent ista fieri, si non esset voluntas Dei? Recte sane; vult Deus et permittit, haec fieri in poenam fastidii et contemtus verbi, ut Paulus inquit, 2 Thess. (2, 11.): Immisit eis non simplicem errorem, sed vim et ἐνέργειαν erroris, qui penetret et vincat. Proinde Pontifex ante omnia verbo Dei demonstret, Papam Sixtum esse vicarium Christi. Scriptum est, inquiunt: Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam. Bene: sed hoc ipso vult Christus, ut sit Petrus confessor et minister verbi, non tyrannus, qui oneret conscientias traditionibus humanis, non deleat notitiam Christi. Id enim non est esse vicarium Christi, sed Antichristum. Itaque etiamsi mortuos suscitaret vel Sixtus, vel quicunque alius, exspuerem illi in faciem, et dicerem, non sancto, sed immundo spiritu eum agitari, propterea quod non afferret verbum Dei.

Opponimus igitur verbum contra opera, sicut ipsi vicissim opera contra verbum; et habent quidem

hanc praerogativam, quod homines specie et pompa illa operum magis moventur, quam verbo. Sed nos ideo has historias tam diligenter tractamus, ut, quid principale in iis sit, consideretur. Ea ipsi non vident, sed dicunt, Abraham fuisse laicum, habuisse familiam, peregrinatum esse in terris pauperem et extorrem. Non vident autem, eum plenum fuisse patientia, humilitate, caritate: multo minus ista verba, quae Deus cum eo loquitur, attendunt. Si habitus ejus peregrinus et inusitatus, jejunia, gesticulationes devotae celebrarentur, tum applauderent et laudarent. Sed quia habuit uxorem, familiam, pecudes, hominem carnalem esse ajunt. Sed valeant cum suis monstris. Nos firmiter statuamus, et credamus, verbum Dei esse omnia in omnibus, cui si credis, non deerunt opera grandia et admirabilia, sed talia tamen, quae non incurrunt in oculos profanorum, non agnoscuntur a mundo.

Nos per verbum et preces multas arduas res gessimus; precibus adhuc servamus pacem, et frangimus conatus et insidias adversariorum. Sed ista pii tantum vident, qui habent Spiritum sanctum, et magni faciunt opera illa vere spiritualia et admiranda: Baptismum, Eucharistiam, absolutionem, assiduitatem in vocatione, obedientiam erga parentes et superiores, quae omnia Papistae fastidiunt, quia sunt vulgaria et quotidiana.

Per memet ipsum juravi, dicit Dominus.

Deus majestatis non solum promittit, sed etiam jurat, et quidem per se ipsum, ut verba ostendunt. Si haberet se majorem, libenter per ipsum juraret: sed quia non habet, ideo per semet ipsum jurat.

Nostris hominibus mos est jurare per fidem, per animam suam: id non leve juramentum est, quanquam, si homines spectes, levissimum, quia ipsi sunt vani et mendaces. Sed revera tantundem est, ac si per Deum ipsum jures.

Quemadmodum Christus exponit, Matth. 5. (v. 34—36.): „Ego autem vobis dico, ne juretis omnino, neque per coelum, quia thronus Dei est, neque per terram, neque per caput tuum juraveris: quia non potes unum capillum album facere, aut nigrum". Multo minus ergo per animam jurare licebit, et ratio haec est: Quia juramentum per capillos, coelum, terram etc. fit per creaturam Dei, hoc est, per id, quod non est nostrum, aut in manu nostra: ergo includunt ejusmodi juramenta Deum ipsum, tametsi nomen Dei non exprimatur. Sic in sacris literis quoties dicitur: Vivit anima, est juramentum per Deum factum, cujus creatura est anima.

Magnum autem et admirandum est, quod et auctor epistolae ad Hebraeos (6, 13.) hoc loco vidit, et diligenter expendit, quod Deus per semet ipsum jurat. Est enim significatio ardentis animi ineffabili amore et desiderio nostrae salutis, quasi dicat: Tam cupio mihi credi, tam vehementer expeto, meis verbis fidem haberi, ut non solum promittam, sed me ipsum pignori opponam. Non habeo majus, quod oppignorem, quia me majus nihil est, als war ich Gott bin. Si non servo promissa, non ero amplius, qui sum.

Stupendum profecto est et dignissimum observatione. Hoc enim vult significare divina veritas: Tu homo mobilis, varius et mutabilis es: addam igi-

tur immobile jusjurandum, et eo testatum volo, me, priusquam fefellero, non fore Deum.

Si in haec tantum verba jurasset: Prius coelum, terram, solem, lunam et pulcherrimum opificium totius mundi sinam interire, quam meam promissionem irritam fieri patiar, magnum profecto, et non minus mirandum esset. Sed addit aliud longe gravius et sanctius: Ego, qui Deus sum, qui habeo potestatem destruendi aut creandi coelum et terram, juro et oppignoro non creaturam, non coelum et terram, sed me ipsum, creatorem omnium rerum.

Hoc tam sanctum jusjurandum damnabit omnes incredulos, sicut sanctorum Patrum fidem mirabiliter excitavit et auxit. Cogitaverunt enim: Deus promisit vitam, redemtionem a morte et Diabolo, et per semet ipsum juravit. Id nostrum אוּרִים et תֻּמִּים (Exod. 28, 30.) est: nisi itaque crediderimus, damnabimur.

Meminerimus ergo et nos tam insignem amplificationem promissionis divinae, exsuperantem omnem cogitationem et fidem: auget eam et confirmat Deus per suam majestatem, ne ullam occasionem diffidendi et dubitandi habeamus. Illud nimirum est condescendere, seque totum applicare nostrae infirmitati. Satis esse debebat, si unicum digitum moveret ad testificandam suam paternam benevolentiam erga nos. Iam vero verbum suum proponit, nec promittit solum, sed et jurat, et sibi ipsi imprecatur et maledicit, si liceret ita loqui, ut nobis benedicat.

Removeamus autem disputationes de praedestinatione et similes, quae plenae sunt periculi et exitii, quia de Dei voluntate et consiliis arcanis extra verbum inquirunt; volunt scrutari et rimari curio-

sius, quare Deus sic vel aliter se patefecerit, cur tam sollicite voluntatem nostram ad credendum sollicitet. Nota enim est curiositas Adae, qui in Paradiso Deum extra verbum quaerebat, quemadmodum et Satanas in coelo, et invenit eum uterque; sed non sine magno malo.

Ideo discamus, Deum apprehendendum esse non nostra ratione, sed sicut ipse se revelavit, et dignatus est nobiscum loqui, et agere humano more: adeoque cum gaudio amplectamur divinam majestatem demittentem se ad nos tam humiliter, ut non simpliciter promissionibus ad se invitet, sed etiam jurejurando interposito cogat ad amplectendum ea, quae in verbo offeruntur.

Haec eadem doctrina egregie in epistola ad Hebraeos explicatur cap. 6. (v. 16—18): „Homines enim per majorem se jurant, et omnis controversiae eorum finis ad confirmationem est juramentum: in quo abundantius volens Deus ostendere promissionis haeredibus immobilitatem consilii sui, interposuit jusjurandum, ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem".

Quid posset ad fidem nostram augendam et confirmandam dici aut cogitari certius et firmius? et quid aliud nos nostra incredulitate aut dubitatione agimus, quam quod Deum promittentem et jurantem mendacii arguimus, et quasi in faciem resistentes, dicimus: Domine Deus, tu mentiris?

Quotusquisque autem est, qui tam horribilem et nimis usitatam blasphemiam, quae haeret naturaliter in-

infixa omnium hominum animis, consideret? Aut enim secure contemnunt et oderunt, aut si quando audiunt verba et promissiones, dubitare, nescire se ajunt, an sit Deus adeo misericors, an curet et exaudiat invocantes, et praecipue indignos et peccatores.

Quando autem animus in dubio est, ut ille inquit, paulo momento impellitur etiam ad blasphemiam et desperationem. Ideo toties monet Paulus de πληροφορία, hoc est, firma et immota cognitione voluntatis divinae erga nos, quae conscientias confirmet, et corroboret contra omnem haesitationem et diffidentiam.

Doctrina Papae eo detestabilior est, quia non solum negligit ista, sed etiam impie statuit dubitationem: hoc est, palam pronuntiat Deum mendacem, etiamsi promittat, juret, oppignoret suam majestatem, et maledicat sibi. Quantum vero mali sit in impio et blasphemo dogmate, testantur externa scelera, avaritia, libidines et omnis generis flagitia, quae tanquam mali fructus ex vitiosa arbore nascuntur ex blasphemo corde, quod Deum non sentit veracem esse, sive promittat, sive mandet aut minetur transgredientibus mandata.

Ideo epistola ad Hebraeos diligenter monet de firmitudine consilii et promissionis divinae, ne inconstantiam et vanitatem Deo tribuamus. Sic ad Titum (1, 2.) diserte inquit Paulus: „Qui non mentitur, Deus“. Quorsum attinet, inquies, ista tam accurate monere? Quis enim ausit dicere, Deum mentiri? An non etiam Pontifex, Turci, Iudaei statuunt, Deum esse veracem, justum, sapientem, bonum?

At illi ipsi cum maxime hoc dicunt, maxime omnium Deum mendacem, injustum, insipientem esse

sentiunt. Non enim aliam notitiam de Deo habent, quam philosophicam aut metaphysicam, quod Deus est ens separatum a creaturis, ut ait Aristoteles, verax, intra se contemplans creaturas. Sed quid haec ad nos? Diabolus etiam sic Deum cognoscit, et scit, esse veracem. Sed in theologia quando de agnitione Dei docetur, agnoscendus et apprehendendus est Deus, non intra se manens, sed ab extra veniens ad nos, ut videlicet statuamus, eum nobis esse Deum.

Ille prior Aristotelicus vel philosophicus Deus Iudaeorum, Turcarum, Papistarum Deus est; nihil vero is ad nos. Sed quem sacrae literae monstrant, is nobis Deus est, quia dat nobis sua epiphania, suam apparitionem אוּרִים et תֻּמִּים, et loquitur nobiscum.

Dolendum itaque est, quod huic Deo, qui verbo et signis se nobis patefecit, non assentimur et credimus. Omnes enim habemus hanc blasphemiam diffusam per carnem et sanguinem: nescio, dubito, an Deus mei curam agat tantam, quantam verbo suo promisit. Hoc quid est aliud sentire vel dicere, quam: Deus est mendax?

Quodsi libidines, avaritia et alia peccata tantum in nobis regnarent, non tantopere irasceretur Deus. Sed hanc radicem et caput omnium malorum detestatur et punit horribiliter. In sacris historiis celebrantur multi reges propter omnis generis virtutes, continentiam, munificentiam, justitiam et similes, quas humana disciplina praestare potest. Sed hoc de iis queritur scriptura, quod fecerint malum coram Domino, hoc est, hunc Deum loquentem et promittentem neglexerint, et coluerint vitulos et idola, si-

cut Hieroboam et alii. Tanta enim est perversitas humani cordis, ut facilius multo et avidius amplectatur deos alienos, quam hunc Deum, qui se nobis patefecit promissionibus et signis, veracem esse statuat. Quantum beneficium est, quod redemit nos per Filium? At quam aegre id credamus, videre est in periculis pestis, famis, exsilii, suppliciorum, in quibus adeo angimur et trepidamus sine omni fiducia prorsus, ac si absque omni spe et promissione essemus.

Quae est causa? Quia vitio originis nobis hoc malum insitum est, quo animus noster promissionibus divinis perpetuo obstrepit et obmurmurat illud: Deus mentitur; juramentum non est verum.

Si firmiter possemus credere, Deum servaturum promissa, et ratum fore jusjurandum, quo suam deitatem oppignoravit, et in signum Filium suum dedit, tum mortem, inopiam, ignominiam, infernum, juxta ac vitam, divitias, gloriam et coelum haberemus, sicut coram Deo nihil differunt. Sed quia id non fit, certum argumentum est incredulitatis et diffidentiae nostrae.

Igitur Papistae, Turci, Iudaei simpliciter nihil credunt nec intelligunt, quid sit peccatum, quid misericordia, justitia, veritas, gratia: haec omnia sunt eis mera aenigmata; et tamen volunt videri sapientes. Et sunt quidem; sed in suo genere, in philosophia, non in regno coelorum, quia de his spiritualibus rebus nihil intelligunt prorsus, sed contemnunt. Et quomodo curarent, aut magnopere illis afficerentur, cum nos, qui cupimus esse pii, horribile illud malum in nobis deprehendamus, quod non gaudemus omni momento in spiritu de illa ineffabili

misericordia Dei erga nos, non ridemus et contemnimus mortem, mundum et Diabolum.

Pertinet autem hoc ad commendationem mirabilis patientiae et misericordiae Dei, qui non solum peccata praeterita remittit, sed et praesentia, et usitatam hanc negligentiam suae gratiae magna animi lenitate tolerat.

Habemus Christi mandatum cum annexa promissione et comminatione simul: „Quicunque confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum coram patre meo, qui in coelis est“ (Matth. 10, 32.). „Qui non acceperit crucem suam, et sequitur me, non est me dignus“ (ib. v. 38.). „Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam aeternam custodiet eam. Si quis mihi ministrat, me sequatur: et ubi ego sum, illic et minister meus erit“ (Joh. 12, 25. 26.). His et similibus qui non moventur, sed anteferunt corporis salutem et hujus vitae bona confessioni Christi, profecto non aliud sentiunt, quam Deum fallacem esse in promittendo aut comminando.

Quoties repetitur in Psalmis: „Exspecta Dominum, viriliter age, et confortetur cor tuum, et sustine Dominum“ (Ps. 27, 14.). „Diligite Dominum, omnes sancti ejus, quoniam credentes custodit Dominus, et retribuet abundanter agentibus superbe, viriliter agite et confortetur cor vestrum, omnes, qui speratis in Domino“ (Ps. 31, 24. 25.). Ista omnia scimus, et quotidie proponuntur nobis: neque tamen credimus, nec sequimur Deum, vocantem nos ad confessionem verbi, et promittentem auxilium et liberationem. Neque vero est, quod cogitemus, Deum delectari illa dubitatione et diffidentia in nobis. Quin unum id omnium peccatorum longe gravissimum est,

quod mundum et incredulos damnabit. Magnitudo enim peccati aestimari potest ex magnitudine promissionis, juramenti, oppignerationis, imprecationis divinae.

Qui igitur aliquam vel exiguam guttam, sive scintillam fiduciae istius spiritualis habet, noverit, esse benedictionem Dei et donum singulare. Quodsi firmiter et indubitanter ejusmodi promissionibus adsentiremur, longe majus robur animis nostris adderetur, quam ut mundum, aut Diabolum, aut omnes portas inferorum formidaremus.

Ideo saepius agitantur ista, ut animos nostros exsuscitemus, et incipiamus aliquando discere cum Alphabetariis saltem. Doctores enim et Rabbi in hac sapientia nunquam erimus; utinam discipuli Christi essemus. Deinde ut meminerimus, scripturam sanctam de aliis et longe sublimioribus rebus docere, quam artes et libri philosophici docent. Illi nihil sciunt de immensa misericordia et veritate: non intelligunt magnitudinem peccati, quo Deo mendacii crimen impingitur ab omnibus hominibus. Ignorant enim promissiones, quas Dei beneficio habemus.

Diligenter igitur haec verba juramenti ponderanda sunt. Deus monet nos, ut clementissimus pater, sollicitat, impellit, quibuscunque modis potest, promittit, jurat, se ipsum pignori opponit cum sui, si liceret ita dicere, exsecratione, tantum ut credamus.

Sed omnes sancti hic laboraverunt: Paulus non frustra dicit ad Titum 1. (v. 2.): „Qui non mentitur, Deus“. Forsan et ipse tentatus et loctatus est cum illa dubitatione de misericordia et veritate divina, quasi diceret: Promisit Deus; sed mundus non vult credere: imo mihi ipsi difficile est vincere diffi-

dentiam: haud dubie enim cum indignatione hanc particulam adjecit.

Nos quoque nostram miseriam et imbecillitatem agnoscamus. Quia enim primitiis istis, quas accepimus, utcunque contenti sumus, nec cupimus proficere et progredi, prorsus languidi sumus ad invocationem, confessionem, gratiarum actionem, nec statuimus, juramentum Dei esse verum; sed magna ex parte dubitamus, et tanta quidem parte mentiri Deum et fallere existimamus.

Non igitur justificemus nos, si velit nobiscum ingredi in judicium Deus: sed humiliemur fide, et agnoscamus peccatum, doleamus, quod istae faeces et reliquiae peccati horribiles in nobis haerent, quibus mendacem Deum, quod ad nos attinet, facimus, ac clamemus: Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam etc. Dimitte nobis debita nostra.

Quodsi superbimus de nostra justitia, et despicimus fratres infirmos, certum est, nos nihil de hac doctrina intelligere. Sicut Pharisaeus, Lucae 7. despicit et damnat mulierculam peccatricem. Sed Christus contra opponit: Te ipsum nosce. Tu non credis mihi juranti et oppignoranti majestatem meam: id summum peccatum est; non habes me pro Deo, facis tibi sculptile ex propria tua justitia.

Tum *) perfecta erit fiducia nostra, quando vita et mors, gloria et ignominia, res adversae et secundae nobis juxta fuerint. Id vero non speculationibus assequemur, sed in tentatione et invocatione discendum erit. Non enim disputatio hic est de vocabulis: Deus est veritas; sed de rebus: Deus non mentitur, jurans et promittens summa bona, vitam,

*) In editt. posterr. Tum autem.

liberationem a peccato et inferno, tam constanter asseverans singulis nobis: Tu homo certo vives, aut ego ipse non vivam. Infernus tibi devictus et exstinctus est, aut ego ipse exstinguar, et desinam esse Deus: imo ut ne dubites, habes quoque Filium meum tibi dono datum.

Hisce amplissimis promissionibus credere, et certa fiducia haec bona a Deo exspectare, vera fides est: et ad hanc fiduciam excitari animos nostros vult non solum exemplis Abrahae et aliorum, nec promissis tantum, sed et Filio proprio pro nobis tradito, ut esset donum et pignus coelestium bonorum.

Ad hanc doctrinam si conferimus Iudaeorum et Papistarum traditiones, horribiles tenebras in utrisque animadvertimus. Nihil enim prorsus de his rebus docent. Quid fides? inquiunt Papistae: bona opera sunt facienda. Miseri illi et amentes fidei vim et naturam ignorant. Quantum papyrus ista intelligit de hisce quinque literis fides, tantum ipsi intelligunt. Papyrus legentium oculis objicit quinque literas: sic illi amplius nihil de fide norunt. Existimant esse otiosam cogitationem, aut notitiam tantum, qualis in daemonibus est. Nesciunt, fidem esse credere et assentiri Deo promittenti et juranti. Sentiunt quidem, Deum esse, sicut et daemones; sed id nobis non sufficit, imo nihil ad nos, quia est extra nos.

Vera autem fides sic statuit: Deus est mihi Deus, quia mihi loquitur, mihi remittit peccata, non irascitur mihi: sicut promittit: Ego sum Dominus Deus tuus. Ibi explora animum tuum, an credas, Deum esse tuum Deum, patrem, salvatorem et liberatorem, qui velit te ex peccatis et morte eripere; et si sentis, te vacillare aut haesitare, cogita, quomo-

do assiduo usu verbi Dei illam dubitationem emendes. Confirmemus igitur et muniamus nos contra dubitationes Papistarum, et discamus, Deo unicum et gratissimum cultum et obsequium esse fidem, hoc est credere et fidere Deo nostro tam sancte juranti.

Caeterum nusquam alibi in scriptura sancta exstat, Deum jurasse, nisi hoc uno loco. Atque inde promanarunt omnia, quae in Psalmis 110. (v. 4.), 132. (v. 11.) de juramento facto Davidi dicuntur. Sicut enim promissio seminis Abrahae derivata est in semen Davidis, ita scriptura sancta jusjurandum Abrahae datum in personam Davidis transfert. Et David accepit hoc juramentum non aliter, ac si ipsi datum esset, et magnifice praedicat in Psalm. 110. ubi loquitur de Domino suo, quia diligenter versatus est in studio scripturae sanctae: et habita promissione de semine et fructu ventris sui multa argute et pie ex hoc loco ratiocinatus est, sibique accommodavit. Cogitavit enim: Deus juravit Abrahae in promissione seminis; id juramentum procul dubio ad me quoque pertinet, ideoque toties repetit, et se tam potenter confirmat, Psalmo 89. (v. 36.), et 132. (v. 11.). Cur hoc? Quia certus sum per promissionem mihi factam, quod semen Abrahae descendens per tot Patres venit in meam tribum, in meam lineam, personam et corpus meum. Quicquid igitur Abrahae dictum aut promissum est, id omni jure in me redundet necesse est.

Haec sane insignis gloria et magna dignitas fuit, quae haud dubie animum ejus nonnihil inflavit, ideoque secuta est humiliatio, cum laberetur in foedissimum peccatum, ne immodice se efferret.

Deinde quia benedictio ponitur in semine Abrahae, collegit amplius, illam benedictionem sibi et suo semini accommodandam esse: Illud semen Abrahae jam est meum semen; Messias erit filius meus et Dominus meus. Et ego is sum, in quo haeret promissio, sicut in persona Abrahae haesit. Atque huc allusit Matthaeus (1, 1.), cum diceret: „Filii David, filii Abraham".

Porro benedictio est sacerdotum, non regum, ut supra Gen. 14. (v. 19.) Melchisedec benedicit Abrahae. Meum autem semen est filius regis, et tamen benedictor; igitur et rex et sacerdos erit.

Ad hunc modum evolvit et tractavit hoc juramentum David illustrante Spiritu sancto, ut nihil dubitaret, quin et magnifice praedicaret, quod Messias filius suus esset futurus rex, tanquam ex rege natus, et tamen benedicens, et ideo sacerdos.

Quia autem David non erat de tribu sacerdotali sive Levitica, cogitavit, quare benedictionem de semine Levi non sumserit Deus? nimirum eo consilio, ut significaret, sacerdotium Leviticum abolendum esse, hujus vero sacerdotis fore aeternum sacerdotium et immutabile, quia benedictio promissa Abrahae est aeterna. Hinc collegit illud, quod sit sacerdos secundum ordinem Melchisedec, cujus finis et principium ignoratur.

Ita non solum auctor epistolae ad Hebraeos, sed etiam Patres et Prophetae viderunt et mirati sunt amplitudinem misericordiae divinae, effundentis se totam per promissionem et juramentum: quare summo studio hunc textum expenderunt. Atque hinc nati sunt Davidi pulcherrimi Psalmi. Et a sanctis etiam in novo testamento magno gaudio hoc juramentum

celebratur. Sic enim Zacharias (Luc. 1, 72. 73.) canit: „Iusjurandum, quod juravit ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis“. Sic Maria: „Sicut locutus est ad patres nostros Abraham et semini ejus in saecula“ (Luc. 1, 55.).

Quia fecisti hanc rem, et non pepercisti filio tuo unigenito, benedicam tibi et multiplicabo semen tuum sicut stellas coeli, et velut arenam, quae est in litore maris: et possidebit semen tuum portas inimicorum suorum. Benedicentur quoque in semine tuo omnes gentes terrae, quia obedisti voci meae.

Haec verba materia et quasi fons scaturiens sunt multarum prophetiarum et concionum Esaiae, Davidis, Pauli. Conveniunt autem cum superioribus promissionibus, quae sunt in cap. 12. et 15. „In te benedicentur omnes familiae terrae“. Item: „Suspice coelum, et numera stellas, si potes; sic erit semen tuum“. Sed clarior haec promissio et explicatior est.

Supra dixit: „In te, Abraham, benedicentur omnes familiae terrae“; ibi semen includitur, sed non exprimitur. Hoc loco autem diserte dicitur: „In semine tuo“. Illud vero semen Paulus declarat Galat. 3. (v. 16.), et exponit, esse Christum, contra Iudaeorum deliramenta.

Deinde omnes gentes nuncupantur: igitur promissio haec etiam ad nos gentes pertinet, et ad omnes, qui unquam eam audituri et recepturi sunt, non tantum ad Iudaeos.

Nobis quidem non est facta promissio, in quo Iudaei nos antecellunt; sed sumus tamen personae,

de quibus Deus loquitur. Prima persona est Deus loquens; secunda Abraham; tertia nos gentes sumus. Ideo venerari et ex animo amare praesentem locum debebamus. Si enim sic verba sonarent: In semine tuo populus tuus benedicetur, ibi nos essemus exclusi; sed quia de gentibus et de nobis loquitur, est profecto, quod gaudeamus de benedictione ista.

Et digna sane haec verba sunt, quae grandiusculis et aureis literis pingantur, nostrisque oculis et animo perpetuo obversentur. Haec enim est gloriatio nostra de benedictione per semen Abrahae, quam jactamus et praedicamus non minus, quam Iudaei. Nobis quidem non est locutus, nec juravit Deus, sed de nobis locutus est. Suntque adeo personales tantum differentiae, quia Iudaei sunt secunda persona, nos tertia. Sed prima, quae est Deus loquens, ad utranque loquitur, et vult, ut Iudaei primum, deinde et Graeci (sicut Paulus loqui solet, et relinquit Iudaeis suam praerogativam) credant, et fruantur omnibus bonis, quae affert semen Abrahae benedictum, Christus Iesus, salus et benedictio omnium gentium.

Postremo certum est, nos alicubi terram incolere et habitare, aeque atque Iudaei terram incoluerunt; additur enim in textu: „Omnes gentes terrae“; ergo et hac ratione de benedictione ista participabimus.

Verbum benedicendi diligenter notandum est, quia in Hebraeo diversum est ab eo, quod supra positum est cap. 12. Petenda est autem proprietas vocabuli ex Hebraeorum conjugationibus, juxta quas distinguntur significata verborum. Prima conjugatio est verborum neutralium sive absolutorum, ut curro,

sive cum dico: doceo, benedico, sine regimine, ut non transeat actio. Non enim dico, Deum benedicere hominem, aut simile aliquid. Eadem autem verba in secundo ordine construuntur cum accusativo, ut: docet rhetoricam, benedixit hominem; ibi actio benedicendi transit in alium. Tertia conjugatio est transitiva, quae in sacris literis frequens admodum est, ut, si latine dicam: doctifico, hoc est, facio docere, amatifico, facio, ut ames. Sic benedictifico, id est, facio te benedictum. Atque haec soli Deo propria est; is enim sapientificat, hoc est, dat illa bona: quamvis hominibus etiam tribui queat, ut Moses doctificat populum, id est, facit Aaronem docere populum, ut populus discat. Quartus ordo est eorum verborum, quae habent actionem non transeuntem in alium, sed quae reflectitur in agentem, ut cum dico: Benedico me ipsum, quanquam pronomen reciprocum non additur, sed proprietas verbi includit hanc reflexam significationem in me ipsum. Germani et Latini addunt pronomen, quia non habent ejusmodi verba. Inchoativa aliquantum accedunt, ut calesco; sed non respondent per omnia.

Huc igitur pertinent verba transitiva, reciproca, sive reflexiva actionis, ut grammatici appellant, ut: in Domino laudabit se ipsam anima mea, hoc est, ego exsulto, et effero me ipsum, vel anima mea gloriatur, id est, magnifice se effert, judicat se digniorem coelo et terra: sed in Domino. Proprie enim significat, quando quis aliena virtute quid facit, quod propria non potest.

Nos passive efferimus: in Domino laudabitur anima mea. Item: gentes benedicuntur. Deus autem est, qui benedicit, Christus est semen, per quod be-

nedicit, gentes benedicuntur, vel reciproca conjugatione benedicunt sese, hoc est, illa benedictio Dei per Christum benedictorem venit ad gentes, quando sibi applicant benedictionem, ut dicant: Sum benedictus non in me ipso, sed in semine, sicut dico: Me ipsum laudo, glorifico: sed in semine. Ibi aliena gloria et virtute glorior; sic Paulus, Galat. 2. (v. 20.) inquit *): „Vivo; tamen non jam ego, vivit in me Christus". Sum superbus de salute, de remissione peccatorum, per quid? per alienam gloriam et superbiam, videlicet Christi.

Usus est eodem verbo Moses in Deut. 29. (v. 19.); ubi post commemorationem beneficiorum et confirmationem foederis divini occurrit per tacitam objectionem securitati et hypocrisi impiorum. „Si audierit, inquit, verba juramenti hujus, benedicat tamen sibi in corde suo, dicens: Pax erit mihi", etc. hoc est, impii nec promissione, nec comminationibus movebuntur, sed dicent: Maledicat sive Deus, sive Moses. Quid mea? Ego benedico et consolor me ipsum.

Sic Ieremiae 9. (v. 23. 24.): „Non glorietur sapiens, fortis, dives, etc.; sed gloriator glorietur in notitia mei". Ibi in singulis membris reciproca significatio est. Qui se ipsum laudat, sapiens, fortis, dives, laudet se ipsum non in sapientia, etc.; sed laudator laudet se in Domino. Germanice addimus pronomen: Erneeret sich, beisset, frisset sich, quod Hebraeum verbum sua natura includit. Itaque ad proprietatem Hebraeae linguae sic vertes commodius: In semine tuo benedicent sese omnes gentes.

Haec ideo accuratius tradere et monere volui, ut hortarer eos, qui volunt sacra discere ad studium

*) Ita in postt. edd. Edit. princ. „Vivo ego, vivit in me Christus".

Hebraeae linguae, ut Rabbinorum nugas etiam grammatice refutare possint. Periculum enim ingens est, ne suis glossis iterum obscurent et corrumpant sacra Biblia. Alias autem dictum est, esse duplicem benedictionem, verbalem et realem; verbalis consistit in laudibus et praedicatione; de hac Iudaei hunc locum intelligunt, resistentes tantum in verbali benedictione. Realis vere divina est: nam benedicente Deo sequitur res, sive id, quod dicitur, juxta illud (Ps. 148, 5.): „Ipse dixit, et facta sunt"; et cap. 1. (v. 3.): „Dixit Deus, fiat lux, et facta est", est benedictor effectivus, qui facit omnia per suum dicere, quia verbum ejus est res ipsa, et benedicere ipsius est benefacere largiter tam corporaliter, quam spiritualiter.

Proprie autem benedictio significat multiplicationem, sicut Angelus ad Hagar dicit (Gen. 16, 10.): „Multiplicans multiplicabo semen tuum". Et de Ismaële (ib. 17, 20.): „Benedicam ei et augebo, et multiplicabo eum valde". Et non est verbalis, sed realis benedictio, quanquam corporalis, quod generaturus sit Ismaël duodecim duces. Hinc saepe in sacris literis legitur: „Hi sunt filii, quibus benedixit mihi Deus" (Gen. 48, 9.).

Iudaei tantum de verbali benedictione hunc locum accipunt, quod omnes gentes sese laudabunt in populo Iudaeorum, mirabuntur et praedicabunt ejus benedictionem. Hoc ideo moneo, ne quis Rabbinorum glossis moveatur. Sic enim exponunt haec verba: Semen Abrahae benedicetur, id est, cumulabitur omnibus rebus, ita ut omnes gentes admirentur, et benedicant sese, et laetentur, quod participes esse possint et socii istius benedictionis.

Ita extollunt se supra gentes, et eas sibi subjici volunt, tantum propter benedictionem corporalem. Sed si historias inspicias, invenies, gentiles, Assyrios, Persas, longe superiores et potentiores fuisse Iudaeis, quia tenuerunt imperium mundi. Non igitur subjiciuntur hac benedictione gentes Iudaeis tanquam servi. Ea enim rectius maledictio, quam benedictio diceretur, si nullam aliam gloriam haberent gentes, quam de Iudaeorum superbo imperio.

Atqui gentes Iudaeorum domini fuerunt, et gravi servitute oppressos tenuerunt. Necesse igitur est, alia bona per benedictionem exhiberi: coelestia nimirum et aeterna, quibus gentes juxta cum Iudaeis fruantur, et sic vera et divina benedictio gentibus promittitur, non subjectio et servitus, ut somniant Iudaei.

Idem Burgensis recte et pie monet, non agi hic de benedictione humana, sive ut supra distinximus, verbali, sed divina, hoc est, de beneficiis divinis et ubertate bonorum coelestium, de quibus gentes laudabunt se ipsas, in semine illo. Haec sententia vera et genuina est, si quidem eandem explicationem D. Paulus quoque habet, quod gentes magnifice sese efferent, et beatas se dicent, coeli et terrae dominos, sicut ait, Ephes. 1. (v. 3.): „Qui benedixit nos omni benedictione spirituali in coelestibus, in Christo".

In eandem sententiam transibunt haud dubie Iudaei saniores, qui credunt saltem resurrectionem mortuorum. Cum enim patres eorum promissionem de bonis corporalibus non sint consecuti, necessario nobis largientur, hanc promissionem intelligendam esse de alia benedictione, quam hujus miserae et ca-

lamitosae vitae, qua alioqui impii magis, quam pii abundant.

Postquam vero vim et proprietatem verbi declaravimus, jam et illud considerandum est, quod additur: „In semine tuo“. Omnes gentes benedicent se, superbient, jactabunt se salvas, benedictas, repletas omnibus donis spiritualibus. Sed quomodo? Num in semet ipsis? Non. Sed gloriabuntur de victoria mortis, de abolito peccato, de donatione vitae aeternae, non propter sua merita et justitias, sed in semine tuo.

Omnis gloria et confidentia miserrimorum peccatorum non in hoc consistet, quod per se sint laudabiles et justi: sed praedicabunt se esse sanctos, redemtos, ablutos sanguine Christi, et translatos de regno tenebrarum in regnum lucis. Iudaei contra eminere et superbire volunt sapientia, fortitudine, robore et opibus: verum non hoc vult promissio benedictionis hujus. Sed in Domino gloriandum esse docet, sicut idem Ieremias gravissime contra perpetuam et innatam Iudaeis superbiam urget, cap. 9. (v. 24.).

Ad eundem modum et nostrorum operariorum vanam confidentiam, quam habent in votis, cucullis Carthusianorum, Minoritarum retundimus. Nam ne sanctissimis quidem, sive Petro, sive Paulo sua opera jactare licet, tametsi mortuos suscitarint. Sicut Paulus sua Pharisaica justitia et aliis donis, quae ad Philipp. 3. (v. 4.) commemorat, adeo non effertur, ut existimet, „omnia detrimentum esse propter eminentiam cognitionis Iesu Christi, Domini nostri“.

Exclusa est igitur omnis gloriatio per additam particulam ad promissionem: „In semine tuo“. Illud

semen

semen tollit omnes alias benedictiones et gloriam propriae justitiae, et confert nobis suam, hoc est, „illam, quae ex fide est Christi, quae ex Deo est justitia in fide“, Phil. 3. (v. 9.). Omnes igitur gentes benedicent se non in alio, quam in semine tuo: in ipso omnes thesauri sunt sapientiae, justitiae, sanctitatis; quicquid usquam apud eos erit laudabile, id totum habebunt per hoc semen.

Sicut inquit Paulus 1 Cor. 1. (v. 30.): „Qui factus est nobis sapientia a Deo, et justitia et sanctificatio et redemtio, ut quemadmodum scriptum est, qui gloriatur, in Domino glorietur“. Ipse est vita, salus et pax nostra, Ioan. 11. (v. 25.): „Ego sum resurrectio et vita; qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet.

Abraham multis praeclaris virtutibus et donis ornatus fuit, quae agnoscere certe et praedicare debuit; sed non habet gloriam coram Deo, quia exclusa est omnis gloriatio. Quanto magis de aliis sanctis idem judicabimus, quantumcunque est in eis meritorum, sive congrui, sive condigni?

Quia Deus benedicit in illo solo semine Abrahae, et hoc vult, ut simus benedicti, nosque ipsos benedicamus in hoc semine, hoc est, gloriemur, et certo statuamus, esse id semen nostrum, et ad nos pertinere cum omnibus suis bonis et thesauris coelestibus.

Vidit idem Burgensis satis feliciter conversus a Iudaismo, cum dicit, benedicere includere auctorem et benedictorem non gentes, sed semen Abrahae, quod sit causa principalis effectiva illius benedictionis. Neque solum est causa efficiens, sed et formalis, hoc est, benedictio ipsa. Ex ipso enim et in ipso

sumus benedicti, Christi et uncti, et de hoc singuli possumus gloriari. Christus est mea formalis benedictio, unctio, vita, salus, quia ei adhaereo per fidem, et ab hoc benedicente denominor Benedictus, meque ipsum benedictum nuncupo.

Diligenter igitur Hebraea phrasis in verbo benedicendi notanda et expendenda est: Omnes gentes benedicent semet ipsas. Significat enim πληροφορίαν *) illam et naturam fidei, quod certo et indubitanter statuere debeo, me esse benedictum, meque adeo vivum, salvum, justum et benedictum pronuntiare: alioqui injuriam facio semini Abrahae, Christo auctori vitae et salutis.

Neque enim in meis meritis aut operibus haeret promissio, sed in semine Abrahae; ab illo benedicor; cum id fide apprehendo, et vicissim mihi adhaerescit benedictio, et diffunditur per totum corpus et animam, ut et ipsum corpus vivificetur et salvetur per idem semen.

Idque in hac vita inchoatur per fidem, quando anima oppressa morte et peccato erigitur, et consolationem vitae et salutis accipit. Aliquanto post in resurrectione mortuorum sequetur et corpus animam sine omni impedimento, non instrumentaliter, sed effective, et quasi formaliter, adeo ut corpus nostrum humile transformetur, „ut sit conforme corpori Christi glorioso“, Philipp. 3. (v. 21.).

Multipliciter autem haec fiducia et tam sancta gloriatio in nobis impeditur. Nascitur enim nobiscum vitio originalis peccati conceptum malum, superbia et praesumtio, qua praesumunt homines de suis viribus, sapientia, potentia, opibus.

*) Scribe πληροφορίαν.

Carni et sanguini nihil est facilius, quam sese benedicere et efferre coram Deo; sed propria justitia et sanctitate. Sed haec benedictio carnis mortificanda et occidenda est tanquam pestilentissimum venenum. Et priusquam benedictionem illam apprehendamus, cogitanda est et agnoscenda maledictio, qua peccatis et horribili corruptioni immersi sumus, diffidentiae, blasphemiae, securitati et aliis infinitis morbis et cupiditatibus.

Quando enim pronuntiat Deus, gentes esse benedicendas, significat, eas esse maledictas. Non enim otiose id a Deo dicitur, sed significat, carere eas benedictione, et egere gloria Dei. Haec consequentia est necessaria et inevitabilis. Sicut Paulus Apostolus se ipsum huic judicio subjicit, 1 Cor. 4. (v. 4.): „Nihil mihi conscius sum; sed non in hoc justificatus sum".

Justitiarii et hypocritae haec non attendunt, neque existimant, se esse maledictos, sicut superbe gloriatur apud Lucam (18, 11.) Pharisaeus: „Non sum sicut caeteri"; ideo non pertinet ad eos benedictio, tametsi semper eam in ore habeant, et sese benedicant, sed in se ipsis, non in semine. Ea vero Diabolica et maledicta est. Et Prophetae passim cum hoc genere acerrime dimicant; appellant eorum benedictiones mendacium, vanitatem, idolum, incantationes, auguria etc.

In hanc sententiam loquitur Paulus, Galat. 3. (v. 10.): „Quicunque ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt". Omnes igitur gentes, quia egent benedictione, sunt sub maledictione et peccato, ut subditus sit Deo omnis mundus. „Conclusit enim scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide

Iesu Christi daretur credentibus“ (Gal. 3, 22.). Haec et similia multa ex hac promissione tanquam ex largissimo fonte emanarunt.

Sed hae voces judicii divini carni et rationi non perinde gratae sunt. Defugiunt enim omnes homines etiam palam impii et facinorosi confessionem peccati: praesertim vero hypocritae audientes doctrinam evangelii aegerrime ferunt, argui ipsorum peccata et impietatem. Benedictionem facile omnes admittunt et jactant; sed maledictos et damnatos dici propter peccatum, haud unquam patiuntur: quin etiam docentes et arguentes oderunt, et persequuntur hostiliter.

Sciamus igitur, pertinere hunc locum non ad saturos, praefractos et propria justitia tumentes, sed ad humiliatos et afflictos, quos vexat et angit peccatum, qui sentiunt maledictionem et iram Dei, quae impendet maledictis et peccatoribus; qui si etiam habeant justitiam, sapientiam et alia dona, tamen clamitant, haec nihil esse, nisi larvas et umbram, queruntur, se omnium, qui vivunt, miserrimos, ideoque misericordiam et gratiam Dei implorant.

Sic David erat praepotens et dives; tamen quia norat, se esse sub ira Dei, peccato et morte et potestate Diaboli: Quid prosunt mihi, cogitat, omnes opes totius mundi, si quidem mihi non benedicunt, nec afferunt vitam et salutem aeternam.

Sic omnes gentes, quae agnoscunt, se esse damnatas, habentes spiritum contribulatum, et fiduciam de suis donis et viribus mortificatam, etsi incedunt in pompa et gloria pulcherrimorum donorum spiritus, ut David et alii: tamen reputant se pro miserrimis et maledictissimis, quia sentiunt vim peccati,

terrores inferni et irae Dei. Illis igitur haec promissio proponenda est. Sicut Prophetae hinc omnes consolationes suas sumserunt.

Nos in novo testamento egregie illustratam et explicatam habemus promissionem hanc. Divus Paulus, Galat. 3. semen hoc pulchre declarat, et dicit, esse Christum, Spiritu sancto haud dubie illustrante et docente. Iudaei enim et universa sapientia carnis nequaquam intelligunt nec concedunt, illud unum semen esse Christum.

Deinde et illud explicatum est, hoc semen Abrahae esse verum hominem, et verum Deum. Homo est, quia caro factum est, et filius virginis. Id Iudaei non negant, si quidem filius Abrahae est. Deum vero esse, benedictio probat. Gentes enim sub maledicto sunt, sicut omnes creaturae. Ideo non est creatura, nec de gentibus, alioqui etiam maledictum esset. Verum non solum benedicit aliis, sed et ipsum formaliter benedictum est, ut totus mundus per id benedicatur. Hoc de nullo gentili dici potest: nemo unquam sibi hoc recte arrogavit, quod se et alios benediceret, et liberaret a morte.

Ideo Burgensis praeclare id urget, benedictionem soli creatori competere, nulli creaturae. Necesse igitur est, illum benedictorem esse verum Deum, quia liberare omnes gentes a maledictione est opus divinum, non humanum, nec Angelicum. Atque ita semen illud est verus Deus et homo in una persona; homo est, quia de semine Abrahae, Deus est, quia benedictor.

Tertio necesse est, talem hominem esse, qui sit natus sine peccato. Hic demum admirabilis est fides nostra. Credimus, esse hominem, et tamen non ex

sanguine natum, quia non est conceptus in peccato originali. Non enim possunt simul stare benedictio et maledictio, quod fieret, si in peccatis esset conceptus. Igitur Maria non naturali modo hoc semen concepit. Non talis mater est, quales omnium gentium matres sunt: matrem oportuit esse, et novum hominem parere. Sed fuit pura mater, et virgo, quae concepit non ex masculo, neque ex Angelo, sive bono, sive malo, sed de Spiritu sancto, Lucae 1.

Ad hunc modum Paulus, Esaias et alii Prophetae diligenter locum istum expenderunt, non oscitanter et obiter, ut nos, promissiones legerunt. Quando enim Deus loquitur, tanta et tam sublimia verba profert, quae coelum et terra non possunt comprehendere. Loquitur enim de maximis rebus, exsuperantibus omnem sensum totius mundi, quod omnes gentes sint sub peccato, morte et aeterna damnatione. Idque sane a posteriori et ab effectu colligere licet; sentimus enim omnes pericula et calamitates infinitas ipsa morte duriores. Causam vero nescimus, multo minus liberationem perspicimus.

Ea igitur monstratur in hac promissione, quae testatur, omnes gentes esse sub maledictione et potestate Diaboli, et offert tamen liberationem, si agnoscant suam miseriam, nec desperent; sed credant in semen, et propter id sese benedicant, glorientur de vita, et singuli sibi hanc liberationem applicent fide et dicant: Non sum jam peccator, sed justus, non maledictus, sed benedictus per semen Abrahae, quod est verus homo, natus de semine Abrahae, et verus Deus.

Haec tam potens et efficax benedictio est, ut et

mortem et omnem maledictionem ex peccato originali contractam exstinguere et abolere queat.

Ingens autem et inaestimabilis dignitas est miserae illius massae generis humani, quod Deus non Angelos, sicut in epistola ad Hebraeos (2, 16.) dicitur, sed semen Abrahae apprehendit. Non enim difficile aut impossibile ei erat, producere Filium suum in mundum sine matre, sed voluit uti femineo sexu.

Poterat item ex virgine subito formare corpus, sicut ex luto Adamum, ex costa Adae Evam. Non placuit hoc, sed servavit ordinem a se conditum. Puella enim ita est creata, ut concipiat, ferat uterum novem mensibus et pariat: ergo in utero puellae concipi, gestari et nasci voluit, non ex luto formatus, neque ex masculo.

Magna sane consolatio est, quod non placuit Deo, Filium suum fieri hominem ex alia materia, quam de genere humano, ut fieret frater noster, et nos amplissima dignitate ornaret, quod Deum habemus natum et hominem factum in nostra carne et sanguine.

Haec tam magnifica et sublimia sunt, ut non alia ratione, quam fide apprehendi et comprehendi possint, quae in nobis illam confidentiam spiritualem pariat, qua firmiter credamus, habere nos pacem aeternam in coelo et in terra, non quidem in nobis, sed in semine Abrahae.

Removenda vero hic est omnis opinio et arrogantia propriae justitiae, atque illud semen accurate separandum ab omnibus operibus. Semen enim Abrahae conceptum ex Spiritu sancto non est meum opus. Sed sunt distinctae res justitia nostra et semen. Opera quidem etiam dicuntur, et sunt benedictiones,

de quibus Ioan. 14. (v. 12.): „Majora his faciet“. Sed tum demum vere bona sunt, si prius adsit benedictio.

Benedictio autem seminis alienum opus est, et non nostrum. Ergo nec justitiae legis, nec traditionibus Papisticis justificatio tribuenda est. Sed in Christo Iesu, liberatore nostro, benedicam me ipsum, ut, qui gloriatur, in Domino glorietur, 1 Cor. 1. (v. 31.); et in Psalm. 105. (v. 3.): „Laudamini in nomine sancto ejus“; ibi gloriemur cum fiducia et laetitia aeterna.

Hactenus vero affirmativam sententiam hujus loci tractavimus: de fide in Christum, semen Abrahae, exclusa operum dignitate et meritis, quia textus clare dicit, quod omnes gentes in se quidem maledictae et sine ulla dignitate et justitia, se ipsas tamen sint benedicturae aliena benedictione.

Damnata est igitur omnis benedictio extra hanc, omnis sapientia, justitia, potentia, et quicquid possidet homo juxta suam primam originem et nativitatem ex Adam. Utcunque floreamus vel universi mundi opibus et bonis, stante maledictione damnata est omnis illa corporalis benedictio. Nec ullius tanta est dignitas et gloria, qui hic excipiatur, quia omnes gentes significant omnes homines.

Haec cum doctrina nostra de justificatione et fide recte et pie congruunt, quam Pontificii tanquam erroneam et haereticam damnant et persequuntur, et nos vocant solarios, propterea quod soli fidei tribuimus justitiam. Hujus vero doctrinae nos non auctores sumus: sed ex hac et similibus promissionibus, Spiritu Christi illustrante, hausimus. Manifeste enim

hic rejicitur omnis opinio et fiducia justitiae operum, et in unam hanc benedictionem per semen Abrahae includitur justitia, salus et vita.

Quia vero tam impudenter apertae veritati contradicunt, operae pretium est tractare et negativam, sive adversativam nostrae doctrinae, quam ipsi statuunt, una cum nova glossa, quam recens commenti sunt ad palliandum suum errorem.

Non enim simpliciter operibus justitiam tribuunt, sed operibus conjunctis cum fide. Quia vident se in manifesto et turpi errore deprehensos, quod opera tantum sine fide, et quidem traditionum humanarum docuerunt, jam igitur paululum sese inflectunt, et pro traditionibus suis opera et justitiam legis ad justificationem exigunt. Verum cum ne id quidem ad declinandam justam ignominiam satis sit, eo decurrunt, ut adsuant fidem operibus, et dicant, nec opera sola, nec solam fidem justificare; sed fidem cum operibus, quia fides sine operibus est mortua.

Examinemus igitur negativam hanc. Affirmativam supra posuimus, quod sola fide justi reputemur et pronuntiemur; ea confirmatur ex hoc loco, ubi dicitur, quod gentes benedicent se non in sapientia et justitia sua, nec in lege, sed in benedictione seminis, hoc est, Christo Iesu, „qui factus est nobis a Deo sapientia, justitia, sanctificatio et redemtio“, 1 Cor. 1. (v 30.).

Negativa haec est: Non sola fides justificat, sed fides conjuncta operibus. Ac huic propositioni callidam declarationem sive limitationem addunt. Licet exigamus opera tanquam necessaria ad salutem, inquiunt, tamen non docemus, confidendum operibus.

Est satis astutus Diabolus, sed nihil agit, tametsi fucum imperitis et rationi faciat.

Posito enim illo, quod fiducia operum rejicitur et damnatur, tum justitia operum prorsus nihil est. Impossibile enim est, esse veram justitiam in hominibus, nisi accedat simul fiducia etiam praecepto divino, quo prohibeor mentiri, aut negare justitiam, quae revera talis est. Non enim eam peccatum dicere debeo.

Si igitur est aliqua justitia operum, ut ipsi dicunt, quod fides sine operibus nihil sit, divina auctoritate eam justitiam affirmare et habere debeo, et de necessitate salutis credendum est, quod haec justitia valeat ad salutem et vitam aeternam. Itaque fallacia et mendacium est, quod docent, non esse fidendum operibus. Et contraria sententia retinenda est, quod necessario fiducia comitetur justitiam operum, quia omnis justitia et veritas affert secum fiduciam, quae est endelechia, sive actus primus, substantia et factotum justitiae.

Sic civilis et oeconomica justitia non possunt esse sine fiducia. Quomodo igitur illi detrahatur, quam coram Deo justitiam esse volunt? In oeconomia certum me esse oportet, quod haec mulier est uxor mea, haec proles mea est. In politia certus esse debeo de meo magistratu, quis sit, cui sum subditus, qui cives mei, qui iisdem legibus mihi conjuncti sint: non licet dubitare aut ambigere. Quin etiam tanta constantia et certitudo requiritur, ut non dubitem, nec recusem vitam et omnia bona impendere pro salute et defensione domus, uxoris, magistratus et civium. Sin autem dubito, num haec sit mea conjunx, meus pater, filius, princeps aut civis,

tum non est uxor mea, nec pater, nec filius, nec princeps, etc. Atque ita tollitur justitia cum oeconomica, tum civilis.

Omnis igitur justitia et veritas, sive politica, sive oeconomica, fiduciam adjunctam habet, tanquam suam formam substantialem.

Quando igitur dicunt Papistae, se docere justitiam operum, et tamen negant, confidendum esse operibus, sibi ipsis contradicunt, et justitiam operum prorsus nullam esse ipsimet fatentur. Sicut in oeconomia si dubitas de uxore, an sit tua uxor, non est uxor, sed meretrix. In qualibet enim justitia oportet esse certitudinem, non tantum Christianorum, verum etiam gentilium et Turcorum. Turca certus est de sua conjuge, familia, imperatore etc. Sic Christianus statuat, sua opera Deo placere et bona esse, sive in ecclesia fiant, sive in oeconomia, sive politia: et fallacia est, quando docent, opera facienda, et tamen non confidendum illis.

Unde enim conciones illae Prophetarum: „Adorant opus manuum suarum“ (Ier. 1, 16.), et similes, nisi quia omnes, qui volunt justificari suis operibus, revera sunt idolatrae, quia non possunt vitare, quin habeant fiduciam operum?

Quare sustinui ego maximos labores in monasterio? Cur corpus meum jejuniis, vigiliis et frigore afflixi? nimirum quia conabar esse certus, per ea mihi contingere remissionem peccatorum, etc.

Ideo responde: Tu loqueris pugnantia; asseris justitiam operum, et negas fiduciam, cum tamen omnis justitia necessario includat fiduciam: diffidentia autem est argumentum concludens, nullam adesse justitiam. Quodsi collocas fiduciam in opera, es ido-

latra. Hoc an non est docere pugnantia et implicantia contradictionem? Quis non videt, eos semet ipsos conficere, et devorare suis contradictionibus? Modo statuunt justificationem, modo negant; verbis quidem non negant, sed re ipsa, quia fidem cum operibus justificare dicunt, et tamen fiduciam excludunt.

Quae antea de traditionibus humanis et operibus legis nugati sunt, ipsorum etiam judicio et confessione damnantur. Postquam autem fidei vocabulum arripuere, ita ut negent, solam sufficere ad salutem, et assuant operum merita, simul etiam fidem cum operibus amittunt.

Sed allegant locum, Lucae 17. (v. 10): „Omnia cum feceritis, dicite: Servi inutiles sumus". Hoc tuentur suum dogma, quod non sit confidendum operibus. Sed rursus deformiter impingunt. Quod enim pro se facere judicant, id universam doctrinam eorum labefactat. Non enim fiduciam tantum, sed et justitiam omnem et merita operum damnat Christus. Si enim dicendum est, opera esse inutilia, sequitur necessario, quod non sint justitia, nec valeant ad vitam aeternam, sed sint vilia et nihili prorsus.

Igitur omnis fiducia, justitia, sapientia, et quicquid est operum, rejicitur et falsum est, quod fide cum operibus justificemur. Solum autem semen benedictum liberat a morte, et confert justitiam et vitam aeternam apprehensam fide.

Non negamus nos, facienda esse opera: sed hoc improbamus, quod adversarii commiscent fidem justificantem, et opera justificatorum per fidem. Bene quidem conveniunt, et sunt connexa inseparabiliter fides et opera; sed sola fides est, quae apprehendit

benedictionem. Ideo solam fidem justificantem praedicamus, quia sola benedicitur, opera non habent gloriam, quod benedicant; sed sunt fructus benedictae personae.

Haec nostra justitia est per fidem, de qua non est dubitandum, nec dicendum, eam esse inutilem aut vanam, ne audiamus illud: „Vae, qui dicitis bonum malum", Es. 5. (v. 20.). Non dicam igitur, ego habeo benedictionem: igitur sum inutilis; sed verax, sanctus, justus, benedictus, quia aliena justitia talis sum, non mea. Hanc possum opponere irae et judicio Dei, et certus sum, quod Deus non potest se negare, et abjicere Filium suum, semen illud Abrahae; ideo cum fiducia et indubitanter statuo, me esse justum et haeredem vitae aeternae.

Comprehenditur hac promissione paene universa doctrina Christiana, incarnatio Christi et justificatio praeter sacramenta, quae postea Christo veniente declarata sunt. Deinde refutatio Papisticae doctrinae, non tantum de traditionibus et operibus, sed etiam de fide conjuncta cum operibus, quam urgent contra nos solarios. Et manet immota et firma haec sententia, quod sola fides justificet, quia simpliciter damnatur universa fiducia omnium hominum, et ponitur sola fiducia in semen.

Ergo concludemus contra adversarios: Justificatio vestra, in qua docetis, opera cum fide conjungenda, est mendacium: quia contradicitis vobis ipsis: statuitis justitiam operum, et negatis fiduciam, qua sublata ipsam justitiam tolli necesse est: quia ipsa vita justitiae est certitudo et fiducia.

E contra vera justificatio est, quando certus sum per fidem, semen benedictum habitare in me, per

quod me benedico. Nec dubitandum est, aut sentiendum, benedictionem illam esse nihil, aut otiosam. Semen enim Abrahae non sinit, me esse inutilem, sed plenum fructibus. Ioan. decimo quarto (v. 12.): „Qui credit in me", etc.

Objiciunt vero et illud, quod hoc loco textus habet: „Quia fecisti hanc rem"; item: „Quia obedisti". Hinc videtur sequi, quod Abraham suis operibus sit meritus benedictionem: igitur et nostra opera sunt meritoria. Est enim causalis locutio, quando dicit Deus: Benedicam te, quia obedisti voci meae, quasi diceret: Non benedicerem te et alios, nisi obedisses.

Hoc argumentum tanquam murum ahenëum opponunt iis, quae hactenus diximus, ac imperitis facile fucum faciunt. Ubi nunc manet, quod dicis, inquiunt: Omnes gentes benedicent sese in semine Abrahae? item, quod damnata sit justitia operum? Moses hic contrarium dicit: Quia fecisti, quia obedisti. Consequentia est manifesta: Obedienti et facienti Abrahae datur benedictio; obedire, facere sunt opera: ergo per opera consequimur benedictionem.

Respondeo: Duae quaestiones sunt in hac disputatione, prima, an per opera justificemur, secunda, an Deus faciat magnalia et mirabilia propter electos, quia jam sancti et justi sunt per fidem.

Nos de prima quaestione nunc agimus, per operane mereamur justificationem, an ex gratia et misericordia Dei tanquam donum accipiamus sine merito? Non hoc quaeritur, an justificatus per gratiam et fidem mereatur, vel impetret a Deo, ut propter ipsum faciat Deus miracula et insignia opera, sicut

sanctos suos mirificat, et ornat variis et mirandis modis.

Has duas quaestiones ipsi Satanica malitia miscent et confundunt; estque, ut dialectici loquuntur, fallacia compositionis et divisionis. Ejusmodi doctores digni odio sunt et reprobandi, quia seducunt populum meris fallaciis: non distingunt inter argumenta et materias, de quibus disputatur.

Doctoris et dialectici est primum omnium, recte definire et dividere, postea argumentari et concludere. Priora duo adversarii non faciunt: sed ponunt propositiones et conclusionem sine ulla definitione et divisione. Illa confusione nihil sani docent, sed turbant et seducunt simplices animos.

Quaestio nostra haec est, an peccator possit mereri justitiam per opera bona, vel sola, vel cum fide conjuncta, aut num sola fides absque operibus justificet? Ab hac quaestione distinguenda est secunda, an Deus propter jam justificatos, sanctos, constitutos haeredes vitae aeternae faciat mirabilia, de quibus Psalm. 17. (v. 7.): „Mirifica misericordias tuas“ etc. Nam hanc propositionem arripiunt ipsi de mirificis Dei, quae fiunt in iis, qui jam habent justitiam, Spiritum sanctum, sunt filii et haeredes Dei; et confundunt opera justificandorum cum operibus justificatorum.

Quin potius ad hoc respondent, an Abraham sit justificatus per immolationem filii, et consecutus haereditatem aeternae vitae. Id nos negamus, et ratio est, quia est justificatus, supra cap. 15. (v. 6.). Et hic dicit textus: „Tentavit Deus Abraham“; non justificavit; antea enim acceperat remissionem peccatorum et justitiam per fidem. Quando dicit Moses:

Credidit Abraham Deo, et reputatum est ei ad justitiam, illic non scriptum est: Quia fecisti, quia obedisti.

Igitur nihil valet eorum argumentum. Sed horum verborum haec sententia est: Fecisti mirabile opus, quia es justus; vicissim mirabile opus tecum faciam, dabo benedictionem omnium gentium per semen tuum. Per hoc non justificatur Abraham. Quid enim ad ipsum omnium gentium benedictio, ad quas hoc totum pertinet, quod hic dicitur: Per memet ipsum juravi?

Ergo promissio haec non est facta Abrahae, ut eum justificaret. Sed est tanquam praemium et ornamentum quoddam a Deo additum, ut testaretur Deus, se fidelibus et invocantibus se largiturum immensa beneficia. Magna enim res est, quod Abraham est pater fidei, benedictionis et Christi. Haec sunt dona incredibilia; sed per ea non justificatur, quia jam ante est benedictus, antequam benedictio omnium gentium promittitur.

Longe alia res est, quando Deus sanctis suis ingentia miracula dat, quam si eos justificat, et recipit in gratiam. Promisit Christus fidelibus, quicquid petierint a patre, impetraturos (Joh. 16, 23.). Item: „Qui manserit in me, fructus faciet multos“ (Joh. 15, 5.). Sed per haec opera, quae impetrant a patre, non justificantur, sicut per fructus non fiunt palmites.

Concedimus igitur, Deum benefacere justificatis, remunerari et ornare grandibus et mirabilibus operibus. Sed haec omnia non impetrarent eis remissionem peccatorum et gratiam Dei, nisi antea in sanctis adessent. Et sancti quia sunt in gratia, et habent Spi-

Spiritum sanctum, ideo instructi sunt ad omne opus bonum.

Abraham nisi fuisset justus et donatus principali illo dono gratiae et misericordiae divinae, nisi fuisset plenus justitia et fide, nunquam obtulisset filium, nec hanc gloriam consecutus esset, de qua praesens locus concionatur.

Sic ego quotidie oro, ut Deus pessundet Papam et Turcam. Sed per hanc orationem non justificor; imo nisi justus essem, non orarem. Sentio autem et experior, has meas et totius ecclesiae preces repellere et reprimere Turcos, Papam et complices ejus. Ac magnum beneficium est, quod adversariorum furor depellitur, qui dies noctesque vires et artes suas exercent ad fundendum sanguinem innocentem.

Sed oratio haec non facit ecclesiam, sed e contra ecclesia orationem, per quam obtinet mirabilem istam victoriam adversus Satanae insidias, et arcet malorum Angelorum saevitiam, et custodiam bonorum Angelorum impetrat. Haec sunt opera et merita sanctorum, de quibus inquit Christus: „Qui in me credit, majora his faciet“ (Ioh. 14, 12.).

Ad hunc modum Deus ad Abraham hic loquitur: Tu fecisti hoc insigne opus, fuisti obediens; en vicissim insigni miraculo te ornabo, non ut justificeris, sed ut scias, Deum diligere sanctos suos, non solum vocare, justificare, sed etiam magnificare, et glorificare.

Iustificati igitur faciunt mirabilia, mirabilibus autem non justificantur. Sic Paulus habet gloriam, quod sit doctor gentium. Nos gloriamur de victoria adversus Satanam et ejus membra, quod nihil possint contra nos. Sed per hanc gloriam non justifica-

mur. Deus enim sic diligit sanctos suos, ut, quicquid agant, approbet, ornet et remuneret: non propter ipsa opera per se, sed propter fidem in semen Abrahae, quae est efficax per omnis generis virtutes.

Quodsi opera justorum et fides possent disjungi aut separari, quod non potest fieri, tunc revera essent inutilia, et dicendum esset: Servi inutiles sumus, quod Papistae de sua illa justitia dicunt, quia reliquiae peccati adhaerescentes nobis contaminant opera. Sed oportet involvi simul fidem, tanquam inseparabiliter connexam operibus. Ac si quid restat vitii, illud totum absorbetur per benedictionem seminis.

Commendo igitur hunc locum omnibus piis, plenum eruditione spirituali, eaque multiplici et varia, in quo explicando si non pro dignitate tractavi omnia, tenuitati meae id adscribet aequus lector. Capita tamen rerum haec esse existimo. Primum, quod suppeditat hic locus plenissimam confirmationem doctrinae de justitia fidei, quod sola fide justificemur: quia nulla benedictio est speranda, nisi per semen Abrahae. Textus enim clarus est. Omnes gentes quantumcunque justae, sapientes, ornatae donis insignibus, tamen non benedicuntur, nisi per semen tuum, o Abraham, ita ut benedicant se ipsas non in se ipsis, sed in semine tuo.

Ac simul hic fidei natura describitur, quae est certo credere, nos esse benedictos non per nos ipsos, sed per Christum, qui est benedictio nostra. Benedicimus igitur nos ipsos, et statuimus, nos eos esse, ad quos pertineat ista benedictio, quia fides est, quae apprehendit benedictionem.

Ad illam confirmationem accedit refutatio adversariorum de justitia operum. Quia enim opera non

sunt illa benedictio per semen Abrahae, manifestum est, idolatriam et maledictionem esse, quaecunque justitia vel benedictio per opera praesumitur.

Haec sunt capita nostrae doctrinae, affirmare justitiam per solam fidem, et refutare Papae idolatriam. Corrolarie autem sequitur, quicquid Papistae de fide et operibus blaterant, ab ipsis non intelligi. Et reprehendendum inprimis est, quod docent dubitationem, et auferunt justitiae formam suam substantialem, quae est fiducia.

Nos autem ideo tam multis fidem praedicamus, ut asseramus fiduciam et certitudinem illam, qua persuasi et certi esse debemus, nos esse benedictos per semen Abrahae.

Observandum vero et hoc est, quod in ista promissione involvit scriptura sancta non tantum divinitatem Christi, sed etiam discrimen personarum, quia Pater est, qui promittit; semen autem est Filius, qui promittitur, et discernitur a promittente. Sunt igitur duae distinctae personae, aeternus Pater promittens, et Filius aeternus, qui promittitur. Haec Prophetae ex istis verbis pulchre evolverunt. Non enim tam frigide legerunt sacras literas, ut nos solemus et praecipue Iudaei, qui tantum verbalem benedictionem somniant.

Sic Esaias 65. (v. 16.) ait: „Quicunque benedictus est super terram, benedicetur in Deo Amen", id est, si ulla benedictio super terram erit, illa erit in Deo Amen, id est, Deo vero. Significat igitur, semen Abrahae esse verum Deum, per quod futura est benedictio, ne Iudaei dicant, nos adorare hominem crucifixum, quia Esaias clare dicit: „Erit Deus

et Deus Amen", hoc est, verus Deus, non fallens promissa. Tales multae sententiae promanarunt ex hoc loco, tanquam ex fonte vivo et puteo aquarum viventium.

Sed redeamus ad verba promissionis, et cum superioribus conferamus. Est enim repetitio cum additione quadam, quod usitatum est in scriptura sancta, ut repetantur promissiones aut sententiae priores, quoties aliquid novi addendum est. Idem hic fit. Discrimen autem non tantum in verbis est, sed etiam in rebus. Verbalis differentia est, quod dicit: „Possidebit semen tuum portas inimicorum tuorum". Supra enim dixit: „Maledicam maledicentibus tibi", quod eodem recidit. Realis est in additione juramenti et in verbo benedicendi, quod omnes gentes sese benedicent, et quidem in semine Abrahae. Haec promissionem non tantum clariorem, sed etiam augustiorem faciunt.

Caeterae particulae facile concordantur. Quod enim praesens locus habet: „Benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum", capite duodecimo (v. 3.) dicitur: „Faciam te in gentem magnam, et benedicam benedicentibus tibi" etc.

Sic capite decimo tertio (v. 16.): „Faciam semen tuum sicut pulverem terrae". Hic paululum mutatis verbis effertur: „Velut arenam maris". Supra autem ostendimus, significari duplex semen Abrahae, alterum, quod stellis coeli comparatur; hi sunt sancti; alterum, quod cum arenis in litore maris et pulvere terrae confertur; hi sunt impii.

Qui requirit explicationem copiosiorem, rectissime fecerit, si contulerit haec cum concionibus Pro-

phetarum, praecipue vero cum Psalmis Davidis, qui hujus loci studiosissimus fuit, ut ex Psalmo 110. apparet, quem tanquam pulcherrimam telam ex hac promissione texuit. Primum Abrahae semen vocat suum Dominum, imo collocat ad dextram Dei, hoc est, tribuit ei parem potentiam cum Deo. Quia enim in eo benedicendae sunt omnes gentes, necesse est, eum discerni a gentibus, quae omnes ex Adam progenitae, et propterea sub maledicto sunt. Divina enim opera et beneficia sunt tollere peccatum et mortem, benedicere, et impertiri hominibus beneficia spiritualia et aeterna. Concludit igitur David, semen illud sine virili semine natum sedere ad dextram Dei, hoc est, aequalem esse Deo, quia facit opera divinis operibus aequalia. Sed quia est semen Abrahae, ut assumat humanam naturam necesse est. Alioqui enim Deus in sua propria natura et substantia non potest dici semen Abrahae.

Hanc definitionem David primum hinc colligit. Semen hoc est Filius Dei et aequalis Deo, et est talis rex, qui sedet ad dextram Patris. Deinde promissio dicit, non solum regnaturum, sed etiam benedicturum: ergo simul erit sacerdos. Non enim de regno tantum, verum etiam de sacerdotio agitur, et praecipua beneficia Christi complectitur appellatio et officium sacerdotis. Ideoque David Spiritu sancto illustratus, addit juramentum non ad regnum, sed ad sacerdotium: „Iuravit Dominus, et non poenitebit eum. Tu es sacerdos in aeternum etc.“, hoc est, Dominus meus sedebit ad dextram Dei, sed ita, ut non solum regnet, sed etiam benedicat.

Haec excellens notitia fuit in Davide de Christo venturo semine ex sua tribu et carne, et haud dubie

agnovit et mirifice gavisus est, se tam insigni gloria et honore prae aliis regibus cumulari, quando attulit Nathan ad eum promissionem: „De fructu ventris tui ponam super sedem tuam“ (Ps. 132, 11.). Inde collegit, benedictionem hanc derivari in corpus et semen suum, et Filium Dei nascendum esse ex suo semine.

Hoc nuntium cum gaudio accepit, cum audiret, in populo Israël lineam Abrahae in suam personam deducendam esse, ut ex suo corpore et sanguine suo egrederetur hoc semen. Hanc gloriam antea nunquam ne cogitaverat quidem; sicut nec Maria tantam dignitatem sperare potuit, quod futura esset mater Christi. Cogitavit, semen Abrahae esse dispersum, nec certo sciri, in quam personam promissio derivata esset. Ibi Propheta ad certam tribum et personam adstringit. „De fructu tui ventris, inquit, ponam super sedem tuam“.

Magna omnino res fuit, quod scivit, ex se nascendum esse Filium Dei, et benedictionem omnium gentium ex sua carne exspectandam. Nec sibi tantum, sed et toti orbi terrarum gratulatus est de repetita et derivata promissione in suum corpus, ne vagarentur amplius animi, aut dubitarent, unde exspectanda esset redemtio Israël.

Haec gloria Davidis ideo diligenter notanda est, ut discamus discernere vocationem, justificationem et glorificationem. Multi vocantur, qui non justificantur, multi justificantur, qui non glorificantur, sicut Abraham aut David glorificati sunt. Neque tamen ad justificationem Davidis haec gloria pertinet. Nam scriptura ipsa distinguit, et docet, Deum justificatis promittere et donare insignia et gloriosa ope-

ra, quae commemorantur in Psalmo 149. (v. 8. 9.): „Ad alligandos reges eorum in compedibus, et nobiles eorum in manicis ferreis, ut faciant in eis judicium conscriptum; gloria haec est omnibus sanctis". Sic legimus, sanctos excitasse mortuos. Haec sunt opera glorificationis; sed per ea non sunt justificati, licet confirmati sint, se esse in gratia et justos. Nisi enim prius justificati fuissent, non fecissent ea.

Haec obiter volui monere propter ineptam illam argumentationem, quam supra attigi: Abrahae dicitur: Quia obedisti etc.; igitur operibus justificamur. Non enim confundenda sunt opera justificationis et glorificationis.

Porro quod in promissione ponitur: „Possidebit semen tuum portas inimicorum tuorum", David his verbis expressit: „Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum".

Ex hoc colligitur, quod semen hoc habiturum sit hostes et inimicos, eosque varios, potentes et acres. Sed erit tamen victoria penes arenas et stellas, maxime autem penes unicum Filium. Ita enim videmus evenisse, quod hic populus habuit capitales hostes, sed contra eos multas insignes victorias, etiam corporales.

Sicut in libris Iudicum et Regum recitatur, quando etiam impii reges Israël, Ahab, Ioas praeclaras victorias consecuti sunt contra Philistaeos, Syros, Ammonitas, propter semen hoc, cui subjicit Deus inimicos ad scabellum pedum.

Atque hae victoriae impiorum fuerunt, qui comparantur arenis in litore maris et pulveri terrae. Sed stellae coeli, hoc est, pii veram benedictionem adepti sunt in victoriis spiritualibus, quia possederunt por-

tas spirituales, hoc est, corpora et mentes subjectas imperio Satanae; illas converterunt ad fidem, atque destruxerunt portas inferorum, regnum Diaboli, mortis, peccati et omnis generis afflictiones cum animi, tum corporis, et pacem consecuti sunt in coelo et in terris, ne horrerent amplius infernum, non expallescerent ad conscientiam peccati et legis accusantis minas.

Hae longe praeclariores victoriae et caedes sunt, quam Ammonitarum, Philistaeorum et similium. Congruunt autem haec pulcherrime cum prima promissione edita in Paradiso: „Semen mulieris conteret caput serpentis", etc.; sicut et aliae omnes, nisi quod alia est clarior alia.

Nos quoque, qui credimus, hoc semen esse benedictionem nostram, magnam causam gloriandi et superbiendi habemus contra omnes portas inferorum et Satanam ipsum cum omnibus squamis et compluribus suis*). Ferre quidem hostium odia et saevitiam cogimur: „Sed in his omnibus superiores evadimus per eum, qui dilexit nos", Roman. 8. (v. 37.).

Si sumus Christiani, et credimus in semen benedicens, quid ad nos, si irascitur Diabolus aut mundus? Rapiant sane, quae habemus, et occidant corpus. Num detinebunt nos ideo in morte? Nequaquam, quia benedicti sumus et certi de vita contra mortem, de gratia et benevolentia Dei contra odia mundi.

Ad hunc modum David promissione ista se confirmavit, et non immerito gavisus est, quod semen illud translatum esset in domum suam. Vocat id אָדָם, et ratiocinatur, fore regem et sacerdotem.

*) Editt. posterr. complicibus ejus.

Rex est, quia sedet a dextris Dei *), qui omnia in manu habet, Matth. 11. (v. 27.): „Omnia mihi tradita sunt a patre meo“. Sacerdos est, quia benedicit.

Haec omnia aptissima et facillima consequentia sequuntur ex illis praemissis. Benedictio seminis Abrahae promissa pertinet ad meam domum, quia audivi ex Propheta Nathan: „De fructu ventris tui“ etc. Igitur Christus promissus Abrahae nascetur de meo semine. Atque ita linea ab Abrahamo ducitur in corpus Davidis.

Postremo animadvertit quoque, sacerdotium Leviticum non ideo institutum esse, ut esset perpetuum, quia alius benedictor promittitur, et officium benedicendi, quod antea ad tribum Levi pertinebat, jam ad tribum Iuda transfertur.

Ibi apertissime retecta est facies Mosi, ut videret, sacerdotium Levi tantum umbram et figuram esse, quod inde etiam liquet, quia ante Mosen promissio facta est Abrahae, venturam esse benedictionem ex semine ipsius.

Vidit ergo, aliud longe excellentius sacerdotium successurum Levitico, quod benedicat cum Abrahae, tum Levitis, qui et ipsi sunt sub maledicto, et propterea benedictione seminis opus habeant aeque atque alii. Huc deinde accommodavit Melchisedec, et sacerdotium aeternum fore propter semen aeternum statuit.

Haec ratiocinatio perspicua et facilis Davidi fuit. Praemissae enim sunt certae: Ego sum de tribu Iuda, Levitae non, et promittitur mihi rex et sacerdos, qui sit benedictio omnium gentium. Igitur quicquid ordinatum fuit a Mose de Levitica tribu, tantum est

*) Edit. princ. quia a dextris Dei.

umbra futurorum, quia multo ante illam ordinationem promissus est verus benedictor.

Item quando ad Mosen dicit Deus, Exod. vigesimo quinto (v. 40.): „Facies omnia juxta similitudinem, quae tibi monstrata est in monte“, non frustra tam diligenter de similitudine illa, sive typo moneri cogitavit, et statuit, omnino Mosen ante oculos et in conspectu habuisse benedictionem futuram per Christum. Moses enim est umbra et figura praecedens Christum venturum. Verum igitur sacerdotium statim ab initio mundi fuit, primum obscure, postea clarius Abrahae promissum.

Ad hunc modum David et alii Prophetae diligenter scrutati sunt, et expenderunt hanc sententiam, ideoque recte et feliciter potuerunt interpretari Mosen. Nempe quod legum justitia et opera a maledicto non liberent, sed illud unum credere, et amplecti plena fiducia sacerdotem, qui Abrahae promissus est.

Erant quidem Levitae sacerdotes divinitus instituti, sed erant mortales, ideoque benedictores tantum temporales: qualis enim sacerdos, talis benedictio: non poterant tollere peccatum, mortem, nec purificare corda. Hinc dicit David, quod alius sit venturus, benedictor scilicet aeternus, cujus regni non erit finis. Quin et Moses omnibus suis ordinationibus occulte significat, omnia ad domum Davidis trahenda.

Hinc Prophetae et omnes sancti ante Christum toties et tam anxie clamant: Veni, Domine, ut desiderantes intueri gloriam et lucem illam seminis Abrahae et David, qua omnes pii in novo testamento magno Dei beneficio fruuntur.

Notanda autem est explicatio particulae universalis: „Omnes gentes benedicentur“. Scripturae sanctae usitata videlicet, quod nihil gentium benedictum sit, nisi per hoc semen. Eadem sententia est Ioannis primo (v. 9.): „Illuminat omnem hominem“; item (1 Tim. 2, 4.): „Deus vult, omnes salvos fieri“. Non quod omnes illuminentur, sed quod universa benedictio dispersa per omnes gentes venit ex hoc semine. Exclusiva pro universali ponitur, quasi dicas: Nusquam est lux, vita, salus, nisi in hoc semine.

Sic igitur doctrina nostra clare confirmata est, et adversariorum refutata. In Christo, non in nobis benedicimur, id est, certo debemus statuere, quod per ipsum Christum contingat benedictio. Hoc qui impugnant, quod Papistae faciunt, satis testantur, se nihil de doctrina pietatis intelligere.

Reversus est itaque Abraham ad pueros suos, et surgentes venerunt pariter Beerseba, habitavitque ibi Abraham.

Mirandum vero est, quod sanctissimus Patriarcha a loco tam sancto revertitur. Si alicui nostrum fieret tam magnifica revelatio de immolando filio, et accederet illa gloriosa promissio: „In semine tuo benedicentur omnes gentes“, item colloquium et praesentia Angeli non unius, sed totius militiae coelestis: certe humana devotio suaderet, non solum hunc locum colendum, sed etiam incolendum. Cur igitur Abraham hoc non facit?

In libris Regum et Prophetis cernitur, quam furiosus sit populus Iudaicus in humana religione; elegerunt montes, colles, silvas, arbores, ubi saltem potuerunt habere aliqua vestigia rerum a Patribus

gestarum. Hinc instituerunt cultus et sacrificia in Gilgal, Bethel, Dan, Thabor: ibi enim gestae fuerunt res insignes.

Sic Abraham habuit justissimas causas manendi et colendi hunc locum. Praestitit summum sacrificium in eo loco religionis et reverentiae divinae; tamen noluit celebrem facere ullo monumento, sicut infra audiemus de Patriarcha Iacob, nepote ipsius, qui lapidem erigit eo loco, ubi viderat scalam.

Posteritas Abrahae ejusmodi loca insignia Patrum religione et sanctitate sectati sunt et coluerunt. Ideo toties taxantur a Mose et Prophetis, et Moses id summo studio agit, ut revocet omnes historias, sacra, mirabilia et totum cultum ad locum, quem eligeret Dominus. „Cave, inquit, ne in quocunque loco offeras, sed eo tantum, in quo memoria fuerit nominis mei“ (Deut. 12, 13. 14.).

Ideo designat eis certum locum, et vocat tabernaculum Moed, id est, statum, certum et fixum locum: id tabernaculum dedit Deus Mosi in certum signum loci, quem elegisset, et addidit promissionem, se habitare ibi, adesse, audire vota et preces invocantium. Sed ille ipse populus, qui maxime certum et definitum locum cultus habebat, omnium maxime incertis et electitiis locis vagabatur et errabat. Est enim ea naturae nostrae deploranda perversitas, ut, quicquid Deus mandat, non servemus nec magni faciamus: quicquid autem Diabolus statuit, id summo studio et devotione amplectimur et observamus, aedificamus altaria, sacella, templa, currimus Romam, ad S. Iacobum. Interim negligimus Baptismum, Eucharistiam, absolutionem et vocationem.

Et Papa hoc unum egit, ut tolleret locum fixum, seu tabernaculum, hoc est, ministerium verbi. Ipse non curat, nec exercet verbum et sacramenta, sed tollit et horribiliter vexat populum, indulgentiis replet totum orbem, ubicunque loca et anguli electitii, ibi distribuit indulgentias, ut confirmet errores et idolomaniam.

E contra Deus revocat nos ad locum, ubi est memoria nominis ejus, ad tabernaculum nostrum, quod est ministerium verbi: ubi sonat verbum, et porriguntur sacramenta secundum institutionem Christi, id verum Dei tabernaculum est.

Si Papa pro se haberet tantum testimonium, quod Deus secum locutus fuisset Romae, quemadmodum cum Abraha in monte Morija, quis posset ei resistere? Nunc proprio ausu, sine verbo, sub Petri nomine tantas idolatrias confirmat, et suis impudentissimis mendaciis totum terrarum orbem replet, ut opes mundi ad se rapiat.

Memorabile itaque exemplum Abrahae est, qui habuit justissimas causas aliquid hoc loco instituendi. Vocatus est ex Beerseba in montem Morija auctoritate divina, praestitit sacrificium maximum et admirabile, quia paratus fuit proprium filium immolare, et audivit verbum Dei de coelo in timore et fide: tamen nihil tentat, non convocat populos ad celebrandum aut colendum hunc locum.

Moses hoc singulariter descripsit nobis in exemplum et doctrinam, ut nihil tentemus aut audeamus in rebus divinis. In aliis rebus sive politicis, sive oeconomicis abunde est, ubi te exerceas, et facias officium audenter secundum verbum Dei. Sic contra Turcas juberis esse audax, fortis et confidens. Sed in

religione prohibita est prorsus omnis audacia et temeritas, omnia studia et electiones propriae, sicut passim ab omnibus Prophetis taxantur.

Abraham nihil addit ad religionem ultra vocationem: quanquam hic locus sanctissimus esset, et sanctissimae personae, Angeli, Abraham, Isaac ibi constitissent et morati essent, tamen avertit sese ab his omnibus, et abit. Cogitavit enim: Quod debui, feci, sacrificavi filium, sicut jussus sum: non autem mandat Deus, ut hic cultum instituam; nihil igitur audebo. Atque ita ab omni temeritate et audacia abstinet, manet in timore Domini, et exspectat ejus vocationem, paratus obedire et sequi, quocunque eum vocaret Deus.

Doctrina igitur hujus loci est, in religione ante omnia quaerendum esse: quis jussit? Seneca ait: Non quis, sed quid dicatur, attende. Id praeceptum in oeconomia et politia locum habet. In ecclesia vero et religione invertendum est, et quaerendum non: Quid? sed quis? In homine est aliqua sapientia ex lumine rationis divinitus insito. Sed quia hominis proprium est errare et falli, ideo, quid dicatur, attendendum est, non quis dicat, non innitendum personae. Sed in ecclesia consideretur, quis, qualis, quantus sit, qui jubet. Id si non fit, Diabolus facillime immutat quis, qualis, quantus, in quid, quale, quantum.

Achas cogitat de insigni cultu Deo praestando; immolat filium exemplo Abrahae. Sed peccat graviter. Nam quis, hoc est, Deus non jussit: מִנְחָה sive vitulum offerri mandavit; hoc ipse negligit, et quid pro quis arripit.

Haec in ecclesia saepe monenda et diligenter agitanda sunt, ut simus contenti doctrina semel tradita. Hanc si secuti essemus ante haec tempora, haud unquam coenobia, peregrinationes, indulgentias, sacrificia pro defunctis amplexi essemus. Quilibet pastor in sua parochia docuisset verbum Dei, et ecclesia acquievisset verbo, Baptismo, Coena Domini, absolutione, consolationibus in morte et vita. Singuli deinde fecissent suum officium in functionibus civilibus et oeconomicis, sive servi essent, sive domini, magistratus seu subditus. Ista portenta Papisticarum abominationum nunquam irrepsissent in ecclesiam.

Sic enim Abraham se gerit; relicta religione, Angelis, conspectu Dei in monte Morija, quo tum nullus sanctior in toto orbe fuit (sonuit enim ibi vox et promissio divina) omnibus illis tergum vertit, tanti facit vocationem et ministerium verbi. Cum Deus nihil jubeat, nihil tentat, sed revertitur ad operas oeconomicas, gubernat familiam, uxorem, servos: ubi plane nihil spirituale aut ecclesiasticum apparet; ea enim relinquit in monte Morija, nec moratur eum Angelorum apparitio, sed redit ad pueros et asinum.

Haec si audiret religiosus aliquis Eremita aut Monachus, detestaretur Abrahamum. Num enim is sanctus Patriarcha est, qui relinquit locum tam sacrum, ubi Deus habitat cum Angelis, et vadit ad asinum, exercet opera oeconomica, popularia, sordida et stabularia? Qualis haec est sanctitas? Mirum enim est, quantus sit apud istos contemtus horum: et id unum religionem et sanctitatem ducunt, deserto mun-

do, hoc est, patre, matre et civilibus officiis secedere in angulum desertum.

Hieronymus alicubi tantopere praedicat hanc sanctimoniam, ut dicat, matrem et patrem occurrentem Monacho ingressuro monasterium, et cupientem eum retrahere, rejiciendum et proculcandum esse. Impia haec et detestanda vox est. Quin te, Hieronyme, conculcamus, cum tua Bethlehem, cucullo et deserto, quia ministerio verbi divini vocor, non in Bethlehem, sed in parochiam ad ecclesiam, ad audiendum verbum Dei; ibi habitat Deus, ibi sunt custodes Angeli, ibi audio, honore esse afficiendos parentes, serviendum vocationi pie et fideliter. Si Deus alio me collocare volet, vocabit me. Sine vocatione sequatur te et alios Diabolus.

Honorabo igitur, non conculcabo parentes propter verbum et mandatum Dei. Si autem a Baptismo, fide et obedientia Dei deficio, quod omnes Monachi fecerunt, quae potest esse sanctitas aut cultus Dei?

„Propter me, inquit Christus, et propter nomen meum relinquetis fratres, sorores, patrem, matrem, uxorem, filios, agros“ (Marc. 10, 29.), non vestro arbitrio aut electione deseretis parentes, cum maxime opera et ope vestra opus habuerint. Similis impietas apud Iudaeos quoque invaluerat, quam taxat Christus, Matth. 15. (v. 5.), cum sacrificium longe sanctius esse docerent, quam obedientiam erga parentes: קָרְבָּן, hoc est, donum et sacrificium plus tibi proderit, quam honor. Atque ita tollebant specie sanctitatis et religionis parentum statum et dignitatem, ad suam avaritiam explendam.

Haec doctrina ut multis hactenus agitata et diligenter explicata est, ita assiduo est repetenda propter

ter adolescentes et teneram aetatem, quae est seminarium ecclesiae, ut discant, ibi persistendum et manendum esse, ubi Deus loquitur, et ad ea officia adsuescant, quae sunt mandata divinitus, nisi alio vocentur, aut expellantur, ut quando tyranni proscribunt, et ejiciunt suis functionibus pios.

Spontanea electio et voluntaria in religione arridet quidem carni, et rationi est admodum plausibilis. Sed si sequeris, perinde facis ac illi, qui relicto tabernaculo ad arbores et lucos currebant. Id Diabolicum est, non divinum. Et Paulus etiam damnat electitias religiones, ubi non adest verbum vocans, sed tantum voluntas eligens et instituens.

Moses igitur diligenter hoc annotavit, quod non voluit, Abraham manere in loco isto sacro, cum peregisset sacrificium: sed reversus est ad laicas operas et sordidas, et ad suos cultus liberos adhuc, nondum ulli loco alligatos. Adhuc enim vagabatur, non habebat cultum fixum: sed jubente Deo quandoque offerebat.

Redit igitur ad pueros sive servos et asinum: atque ibi haud dubie instructo convivio cum servis et filio epulatus est. Sacrificium enim convivium lautum et hilare adjunctum habet, tanquam suum substantialc. Sicut in lege, quando offerebantur pecudes, adeps incendebatur, armus et pectusculum dabatur sacerdoti. Reliqua caro erat offerentium, si non erat holocaustum. Sedebant igitur coram Domino, et laeti epulabantur, et gratias agebant Deo.

Fuit et gentibus usitatum, ut in sacrificiis epularentur, et nos ex isto ritu gentili diebus festis splendidius vivimus et vestimus. Sic Abraham quoque sedit in

radicibus montis apud asinum, et cum servis et filio convivatus est.

Mira vero res est, quod post tantam tentationem de immolando filio statim potuit sese colligere, et sereno animo esse. Apparet, fuisse eis hoc in more, etiamsi nondum esset praeceptum in lege, sicut postea a Mose ordinatae sunt epulae post sacrificia. Recepto igitur filio et mactato ariete uterque, parens et filius, ex animo laetantur, et haud dubie totam rem magno gaudio servis commemorarunt, et Deum gratis animis praedicaverunt. Post haec redierunt Beerseba ad Saram, unde egressi fuerant relicto sanctissimo loco, sacrificio, Angelis et conspectu Dei.

Et factum est, postquam haec gesta sunt, ut nuntiaretur Abrahae a dicente: Ecce, peperit et ipsa Milca filios fratri tuo Nahor, nempe Uz, primogenitum suum, et Buz, fratrem ejus, atque Kemuel, patrem Syrorum, sed et Chaesed, et Hazo, et Pildas, Iidlaph atque Bethuel; Bethuel vero genuit Rebeccam. Octo istos genuit Milca Nahor, frater Abraham. Sed et concubina ejus, nomine Rehuma, genuit quoque Tabah et Gaham, Tahas et Maacha.

Vicinae regiones sunt Syria et Canaan. Sed Abraham ignoravit hactenus, quid fieret apud fratrem Nahor, qui in Haran cum uxore sua manserat. Scribit igitur Moses, nuntiatum ei esse de familia et sobole fratis: quod genuisset ex Milca octo filios, et ex concubina quatuor. Sunt duodecim personae praeter Rebeccam.

Meminit autem hujus genealogiae scriptura sancta primum, quia facit Nahor propemodum patrem Patriarchae Iacob recto numero et perfecto in prole masculina et feminina. Filios enim genuit duodecim et filiam unam, quemadmodum et Iacob. Deinde propter Rebeccam et sponsalia cum Isaac aliquanto post contracta.

Porro hic locus superiorem quaestionem explicat capite undecimo, et ostendit, Nahor esse majorem natu fratre Abraha, quia tam numerosam sobolem habuit, quae hic recensetur. Item Bethuel habet filiam Rebeccam, neptem Nahor, quando Abraham octuaginta annos habet. Igitur conjectura hinc sumitur, Abraham non esse primogenitum.

Apud Hebraeos quidem habetur pro primogenito, Aran pro secundo, Nahor pro tertio genito. Sed si hoc ita est, quomodo Milca et Sara, filiae Aran, potuerunt nubere duobus fratribus Nahor et Abrahae? Sequitur enim, Aran anno octavo aetatis duxisse uxorem, et genuisse Saram, quod est absurdum prorsus. Hanc Iudaeorum opinionem solus Lyra impugnat, et concludit, Abraham ultimo genitum esse, et LX. annis minorem fratre, idque probabilibus conjecturis et argumentis probat, quae supra recensuimus.

Sed Stephanus in Actis magis me movet, qui ait (7, 4), Abraham esse egressum post mortem patris. Inde sequitur, annos sexaginta addendos esse ad aetatem Abrahae, qua egreditur, si historiam inspicias, et annos Thare patris numeres. Sed si numeres ab anno septuagesimo Abrahae, sicut in omnibus supputationibus vulgo fit, intercidunt sexaginta anni, ut supra quoque monuimus; sicut et in libris Regum

viginti anni desiderantur. Ita fere centum annos amittimus.

Videtur autem singulari consilio scriptura sancta hos annos abscondisse propter diem extremum, cujus horam aut annum Deus incognitum esse voluit. Fieri enim potest, ut praevertat cogitationes aut exspectationem piorum annis C., CLX. aut amplius.

Altera quaestio de Sara sive Iisca et Milca supra tractata est. Fuerunt tres fratres, Haran primogenitus, qui moritur in Ur Chaldaeorum, et relinquit duas filias, Milcam et Iiscam, quas Thare recipit in fidem et tutelam suam. Medius frater est Nahor, tertius Abraham. Hi duo duxerunt duas sorores, neptes sive filias fratris sui Haran, quia tunc temporis ejusmodi nuptiae adhuc fuerunt liberae.

Caeterum inter illos duodecim patres dicit Moses Kemuel esse, patrem Syrorum. Sed hoc nomen prorsus exolevit et periit, neque ulla alia ejus mentio fit in sacris literis.

Uz nomen habet a ligno, vel ab arbore: faciunt vero et hunc patrem Syrorum, et hoc nomine appellatur terra Uz, in qua Hiob natus est, ut S. Hieronymus dicit. Multi affirmant, Hiob ex stirpe et posteritate Esau fuisse, in qua opinione et ego aliquando fui. Sed mutavi sententiam, et magis credo, eum ex Mesopotamia in Syria oriundum esse. Inde enim recitatur in historia ejus, vicinos Chaldaeos depopulatos agros, diripuisse domum, et abegisse pecora Hiob. Existimo igitur, fuisse Hiob potentem et opulentum dominum, qui aliquam partem Mesopotamiae occupavit, vicinam Chaldaeis et Babyloniis.

Buz etiam princeps aliquis fuit, et tenuit partem Mesopotamiae. Hinc Elihu Buzites dicitur, filius Ba-

racheel, qui tam odiose disputat adversus afflictum Hiob, et multis conviciis eum onerat. Apparet igitur, Nahor habuisse ecclesiam satis magnam et celebrem, in qua fuerunt multi magni viri, quales non habuit Abraham in sua ecclesia.

Hieronymus autem scribit, doctissimos scripturarum affirmare, hunc Elihu esse Bileam, Numeri 23., qui fuit insignis propheta et doctor in Mesopotamia, cui revelata eloquia Dei, sicut ipse se jactat, et multae illustres prophetiae creditae sunt a Deo. Quando igitur dicit (Num. 23, 7.): „Rex Moab vocavit me Bileam de Haran", id est, de Syria, significat, se ex aliqua parte vocatum, ubi hi Patres habitaverunt, qui hic recensentur, et apparet sane, fuisse praestantes viros, et tenuisse regnum aut imperium florens et bene constitutum.

Moses scribit, Bileam fuisse filium Beor, quem Petrus (2 Petr. 2, 15.) Bosor appellat, et habitasse super flumen filiorum Ammon, hoc est, super fluvium Tigrim vel Euphratem.

Fuit magnus vir; sed horribiliter lapsus est, ut testatur ejus historia. Habuit maximas prophetias similes Danielis vaticiniis de Alexandro magno, de Romano imperio vastaturo regnum Israël et Iuda. Hunc igitur Bileam ortum esse dicunt a Buz, filio Nahor, et attigit tempora Mose, qui duo fuerunt summi Prophetae illius aetatis. Bileam ex Mesopotamia accersitus est contra Mosen, qui venit ex Aegypto, et Bileam revera habuit verbum Dei, et benedixit Israël.

VIGESIMUM TERTIUM CAPUT GENESIS.

Porro vita Sarae fuit centum annorum et viginti annorum atque septem annorum: hi anni vitae Sarae. Et mortua est Sara in Kiriath Arba; ipsa est Hebron in terra Canaan. Venitque Abraham, ut plangeret Saram, et fleret eam.

Primum ne videamur ignorare, aut non legisse Iudaeorum cogitationes, paucis eas recensebimus. Comminiscuntur enim hoc loco mysteria annorum aetatis Sarae, quia Moses non simpliciter dicit: centum viginti septem annos, sicut usitate loquimur; sed singulis numeris singulos annos addit: centum anni, viginti anni, septem anni. Hoc ideo fieri dicunt, ut significetur, Saram tam fuisse formosam anno centesimo, quam fuit vigesimo: ac non minus pudicam et castam fuisse vigesimo anno, quam fuerat anno septimo.

Concedamus sane illis haec figmenta, pietatis affectu excogitata, ut commendetur insignis pudicitia et forma honesta sanctissimae Patriarchae, et talibus laudibus dignissimae. Id enim et nos solemus post mortem amicorum et propinquorum; laudes et virtutes eorum recitamus, vitia tegimus, et quae digna sunt commendatione, proferimus, ut hac ratione luctum et desiderium nostrum leniamus.

Sed ridiculum fuerit, si velis hinc generalem regulam aut canonem facere, et accommodare ad omnes annorum numeros. Sicut supra cum Patriarcharum anni numerantur, si similis collatio annorum vitae in singulis institueretur, absurdum plane foret.

Miror autem, eos hoc non perpendisse potius, cur Moses dicat in plurali numero: vitae Sarae, quasi dicat: Sara habuit vitas. Illa utilior esset consideratio de annis vitarum Sarae. Significatur enim ingens et infinita diversitas mutationum, casuum, periculorum, et diversissima genera vitae, quae Sara vidit et tulit. Nata est et nupsit in Babylone, mox educta cum marito habitavit in Haran, postea in terra Canaan: ibi peregrinatus est Abraham. Tandem in Aegyptum et Gerar venit. Has mutationes et migrationes molestissimas sanctissima mater magno animo pertulit, et in omnem eventum omnium malorum fuit tolerantissima.

Ac talis revera vita humana in universum est, ut recte vitae possint dici propter mirabilem omnium rerum vicissitudinem. Toties enim morimur, quoties nova tentatio oritur, et vicissim vivificamur, quando erigimur et consolationem accipimus.

Vide, quaeso, quanta varietas et differentia est in singulorum vita. Prima aetas est pueri septennis; ea exacta succedit aliud septennium, sicut id philosophi et medici quoque monent, quando disputant de annis climactericis, quibus contingunt insignes mutationes. Et Paulus de se dicit, 1 Cor. 13. (v. 11.): „Cum essem parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus. Quando autem factus sum vir, abolevi ea, quae erant parvuli“. Tales mutationes sunt vitarum humani generis. Ideo tota illa successio aetatum in singulis hominibus merito vitae vocantur, quia quolibet septennio mutamur in alium habitum, affectum, sensum. Summa: morimur et vivificamur.

Tertio septenario subeunt cogitationes de conjugio. Cum fueris conjunx, succedunt curae domesticae aut reipublicae: quando legeris in senatum, adhiberis ad deliberationes et consilia principum, ibi novos mores et novam cutem induas oportet. Plurimae enim ferendae erunt molestiae, onera, difficultates, odia vicinorum et sociorum, saepe etiam dignitatis et existimationis diminutio. Hae tam variae innovationes et mutationes faciunt varias vitas.

Id Moses significare voluit, quando dicit vitae Sarae, quasi diceret, saepe pro diversitate locorum et hominum, animum et mores diversos induit Sara. Ubi venit in aliquem locum, quo putavit se suaviter et tranquille victuram, coacta est mutare locum, et cum loco consilia et affectus. Ideo illa sancta mulier multas habuit vitas. Haec digniora fuissent observatione; quanquam facile crediderim, centesimo anno eam aeque formosam fuisse, ac vigesimo anno fuit.

Deinde multo magis illud considerandum est, quomodo Abraham pulchram orationem funebrem fecerit de Sara. Nulla enim alia matrona tam celebris est in sacris literis: describuntur anni, vitae, mores ejus et sepulchrum. Ideo Sara fuit unica illa gemma in oculis Dei unice dilecta et merito inducitur a Petro exemplar omnium sanctarum mulierum, „quae appellavit, inquit (1 Petr. 3, 6.), Abraham dominum; ejus filiae factae estis vos“. Proponit eam tanquam matrem omnibus matronis Christianis.

Aliarum Patriarcharum ne mortem quidem annotavit scriptura, ut de Eva nihil meminit, quot annis vixerit, ubi mortua sit. Rachel scribitur laboribus partus exstincta esse: reliquas omnes praeterit et in-

volvit silentio, adeo ut nec Mariae, matris Christi, mortem cognitam habeamus. Sola Sara hanc gloriam habet, quod annorum numerus certus, tempus mortis et locus sepulchri describitur. Magna igitur laus est, et certissimum argumentum, fuisse eam pretiosam in oculis Dei.

Pertinent autem haec non tam ad Saram, quae jam defuncta est, quam ad nos, qui sumus adhuc superstites. Maxima enim consolatio est audire, exitum et mortem istius sanctissimae Patriarchae et omnium Patrum, quorum collatione nos nihil sumus, nihil differre a nostra morte, sed aeque deformem et ignominiosam fuisse, ac nostra est. Corpora eorum sunt sepulta, corrosa a vermibus, defossa in terram propter foetorem, non aliter ac si non fuissent sanctorum exuviae, cum tamen fuerint sanctissimi homines, et quamvis defuncti, tamen vere in Christo vivunt.

Propter nos igitur haec scribuntur, ut sciamus, sanctissimos patres et matres eadem passos, quae nos pati solemus, de quibus tamen certum est, quod in oculis Dei vivant, et quos ego credo resurrexisse cum Christo, Abraham, Isaac, Iacob, Adam etc.

Atque haec videtur fuisse causa Abrahamo, cur tantopere laboraverit de sepultura, ne mortua sua Sara sepeliretur in aliena terra: sicut idem de Isaac postea audiemus. Iacob item et Ioseph noluerunt in Aegypto sepeliri, sed in terra Canaan.

Haec cupiditas argumento est, indidisse eis Deum hunc animum, ut cuperent et vellent sepeliri in hac terra sibi promissa, certa spe, resuscitandos se esse cum Christo. Ideo ibi locum sepulchri esse voluerunt, ut non procul a venturo semine quiescerent;

Hebron enim distat duobus aut tribus milliaribus ab Hierosolyma. Igitur haud dubie cum Christo resurrexerunt nobis in consolationem, ne timeamus mortem, quando videmus illam horribilem figuram corporum nostrorum post mortem.

Hi, qui nullam spem habent resurrectionis futurae, 1 Thess. 4. (v. 13.), nihil curant, nec cogitant de futura vita. Nobis vero haec scripta sunt, ut recordemur, quomodo ab initio mundi omnes sancti exstincti sint, et redacti in eosdem foetores et cineres, sicut 1 Cor. 15. (v. 43.) Paulus ait: „Seminatur in ignominia". Eandem corruptionem et ignominiam passi sunt, non obstante eo, quod fuerunt sancti carne et spiritu.

Sic enim visum est Deo, ex vermibus, ex putredine, ex terra corruptissima et plena foetoris excitare corpus pulcherrimum supra omnem florem, balsamum, solem ipsum et stellas.

Haec ideo moneo, ut afficiant nos exempla istorum sanctorum. Nam qui infirmi fide sunt, magis moventur, et dulcius quasi trahuntur ad consolationem hisce exemplis inferioribus, quam exemplo Christi. Quia enim Abraham, Isaac, Iacob, Sara sic moriuntur, cogitat pius animus, quamvis infirmus adhuc: Cur ego recusem, aut abhorream a communi omnium sanctorum sorte? Infirmis enim incurrit in oculos non tam imbecillitas propria, quam horribilis illa species cadaverum. Ideo cogitant: Si haberem tale corpus, quale Christus habuit, quod mors non potuit corrumpere, nec vermes arrodere, majore animo summum diem exspectarem. Mors Christi quando in exemplum proponitur, videtur quodammodo non esse mors, quia tertia die resurrexit. Magis igi

tur afficiuntur et confirmantur infirmi, quando vident, corruptionem corporum Patriarcharum similem esse nostrae corruptioni.

Sed qui sunt fortiores in fide, contemnunt simpliciter mortem, et ei superbe illudunt et insultant. Quid est mors, inquiunt, quid infernus? Christus, Filius Dei, mortuus est, et sub legem factus; is moriendo mortem devicit, et vitam nobis restituit.

Si sic firmi essemus, et indubitanter credere possemus, Christum pro nostris peccatis esse mortuum, et resurrexisse ad nostram justitiam et vitam, nihil terroris aut pavoris in nobis haereret. Est enim mors Christi sacramentum quoddam certificans nos, mortem nostram nihil esse. Sed infirmi magis exemplis moventur, quam sacramento. Magnitudo enim personae Christi facit, ut non tam facile penetret animos, et persuadeat contemtum mortis.

Haeremus igitur in similitudine exemplorum, sicut ipse ego aliquando plus delector exemplo Sarae, quam Christi. Causa est infirmitas fidei: dulcius arridet et magis consolatur me mors Sarae, cum sciam, fuisse sanctissimam feminam, et tamen audio, tam turpiter mori, sepeliri, oblivioni tradi, tanquam raptam a conspectu non tantum hominum, sed et Dei et Angelorum. Id si ipsi contigit, non movebor, etsi mihi idem accidat.

Sed quibus plus roboris animi et fidei est, amplectuntur sacramentum, et quia credunt, pro se Filium Dei esse mortuum, insultant morti, et ludibrio habent Satanam et infernum, 1 Cor. 15. (v. 55.): „Mors, ubi stimulus tuus“? Col. 2. (v. 15.): „Exspolians principatus et potestates traduxit confidenter, palam triumphans de illis in semet ipso“. Ibi

Paulus admodum ridicule et contemtim de morte loquitur, quia Christus illi non solum est exemplum, sed etiam sacramentum, quod plenius et multo sublimius est exemplo. Quicquid enim deest in exemplo, multipliciter et in infinitum supplet sacramentum. Sara non est pro me mortua, nec potest mihi vitam conferre. Haec autem majestas et pondus est sacramenti, quod habet vim vivificativam, quae mihi redditura est vitam in resurrectione mortuorum.

Sarae exemplum est quasi rhetorica trahens, alliciens et suadens contemtum mortis. Sacramentum vero id facit et operatur in meo corpore, quod in Abrahamo et multis sanctis resuscitatis factum est.

Ideo exempla non sunt rejicienda, quia suaviter rhetoricantur. Sed Christi exemplum, quia simul est sacramentum, est in nobis efficax, non tantum docet, sicut Patrum exempla, sed efficit id, quod docet, dat vitam et resurrectionem et liberationem a morte.

Sanctorum exempla docent, moriendum esse, et persuadent, ut mortem aequo animo feramus. Christi autem exemplum ultra hoc dicit: Surge, sis vivus in morte, putredo tua fiet clarior et speciosior sole. Quia est sacramentum, quod testatur et certos nos facit, non tantum docet aut suadet, sed necessario probat et concludit, Christi mortem nobis largiri vitam.

Qui sunt igitur infirmi, et habent pavidas conscientias, recte faciunt, quando proponunt sibi exempla sanctorum, quibus alant, et paulatim magis ac magis fidem exsuscitent. Deinde vero meminerint et hoc, quod in exemplo Christi deest quoad corporalem ignominiam (non enim ignominiose corruptus et corrosus est), id abunde pensatum et impletum es-

se in cruce et in horto. Si quis vidisset horribiles illas angustias et poenas spiritus et animae, quas sensit in horto, dixisset: O quam gloriosa mors fuit Abrahae et Sarae prae illa cruce Christi. Quod igitur defuit in corpore, impletum est in spiritu.

De loci appellatione variae sunt disputationes. Abrahae enim tempore nondum dictus est Hebron, sed Kiriath Arbe. Supra 18. (v. 1.) vallis Mamre vocatur. Cur id fiat, grammatici certant, et adhuc sub judice lis est. Noster interpres vertit: in civitate Arbeae, ut sit nomen proprium Arbea; sicut nos Germanice quaedam oppida vocamus Halberstad, Carlstad.

Si etymologiam spectes, Kiriath Arbe idem est, quod civitas quatuor sive tetrapolis. Hanc sequitur Hieronymus, et appellationis hanc causam assignat, quod sint ibi sepulti quatuor Patriarchae cum uxoribus suis: Adam, Abraham, Isaac et Iacob. De tribus posterioribus quidem non est dubium: sed de Adam et Eva nemo facile probaverit.

Ex Iosua (20, 7.) autem colligere licet, Hebron ante vocatam esse Kiriath Arbe, et civitati nomen inditum esse a principe quodam Arba, qui fuit magnus inter Enakin, id est, inter illos gigantes. Fuit vir praestans sive virtute et sapientia, sive vitiis infamis, aut quacunque de causa magnus et celebris.

Sic nobis Karlstad vocatur a Carolo, qui fuit magnus inter reges, Halberstad a quodam Alberto, qui praestantissimus fuit nobilium. Nomen autem habuit Arba a numero, sicut Latini Quintium, Octavium, Nonium dicunt.

Non igitur probo illam opinionem Hieronymi, quod eo loco conditum esse ait Adamum, quia per

diluvium totius orbis tanta dissipatio et confusio facta est, ut priorum monumentorum nulla exstiterint vestigia: sicut totus mundus incomparabiliter deterior est factus priore illo, tum in fructibus, tum in hominibus. Paradisus laceratus et vastatus est, neque quisquam novit, ubi Adam, aut Eva, aut alii Patres sint sepulti. Ideo nec sepulchra, nec vestigia eorum ulla apparuerunt.

Comminiscuntur et aliam fabellam; dicunt, Adam sepultum esse in monte Calvariae, ubi postea Christus crucifixus est: quo volunt significare, Christum mortuum in sepulchro Adae, vel ubi stetit arbor scientiae. Pia figmenta sunt; sed mihi verisimile videtur, locum Paradisi fuisse circa Hierosolymam.

Mira vero res est et observatu digna propter varias migrationes, quarum toties meminimus, quod Moses dicit, Saram mortuam in Hebron, cum paulo ante narraverit, habitasse Abraham, Saram et Isaac in Gerar, tutos benevolentia et defensione regis Abimelech.

Cum nasceretur Isaac, fuit Sara nonagenaria; hoc autem tempore Isaac est XXXVII. annorum, cum quibus simul et animi et corporis vires accrevisse necesse est. XX. annos habuit, cum esset immolandus; ab eo tempore reliqui fuere XVII. anni ad mortem matris Sarae. Interim mortuus est Abimelech, et successit alius, ut fit, dissimilis priori. Mutato autem rege, populi etiam animus mutatus est, et cum in aula, tum in populo recruduit odium et invidia erga Abraham, quem viderant hactenus crescere, et magnas opes acquirere. Itaque injustis odiis et injuriis exagitatus et pulsus cessit, rediitque in vetus

hospitium Hebron; alioqui nullam causam migrandi habuisset.

Abest autem forte Abraham peregre eo ipso tempore, quo moritur Sara, occupatus negotiis domesticis, vendendis fundis et possessionibus, quas tenuerat in Gerar, aut similibus. Deus id ei non revelat, nec domi detinet, sed sinit, ut exspatietur. Misit autem haud dubie Sara nuntium, dum decumberet, qui maritum revocaret; sed mors ipsam occupat, antequam redeat. Cum igitur revertitur in Hebron, invenit domi conjugem mortuam.

Ista propter nos scribuntur, si quando eadem et nobis accidant, ne quid inusitatum aut novum evenire cogitemus prae illis sanctissimis et Deo carissimis hominibus. Plena enim luctus et doloris res est, amittere suavissimam conjugem, et quidem te absente.

Venit autem, ut Moses inquit, ad plangendum Saram: non potest eam revocare in vitam, nec vocat eam amplius uxorem suam, ut sequitur, sed mortuum suum, quod admodum patheticum est. Obversata est haud dubie oculis et animo ipsius virtus, pietas, consuetudo totius vitae, mores placidi et suaves, ingenium mite, reverens et amans mariti, quae omnia insignia in eo fuisse toties dictum est.

Sed quid hoc? Moses dicit, venisse Abrahamum ad plangendum et flendum. Tantusne vir ploravit, luxit, induit vestem lugubrem, incessit tristi et demisso vultu? Ubi ille victor et triumphator tot exsiliorum et peregrinationum per Syriam, Aegyptum et per totam terram Canaan, qui profligavit quatuor reges, et Loth liberavit, filium dilectissimum obtulit, cujus nihil simile in ulla historia exstat. Voluit fieri

mactator ejus filii, qui erat spes futurae posteritatis et promissionis, atque ita illum summum affectum fortiter vicit et occidit.

Quare ergo flet? Quare hic non virum se praebet? Non aliter se gerit, ac si absque illo tanto spiritu et motibus heroicis esset, non exercitatus ullis unquam periculis aut adversitatibus.

Respondeo: Probat hoc exemplo scriptura sancta, Deo non displicere, plangere aut flere mortuos parentes, conjugem aut amicos, imo vitium est, non flere. Sicut mundus, qui totus est leprosus, ἀστοργίαν, quae est non moveri affectu et amore conjugis, liberorum aut propinquorum, appellat fortitudinem. Sed insania est et furor, non virtus.

Sancti Patres fuerunt tenerrimi homines, et natura puriores, ideoque στοργάς excellentiores habuerunt, quam alii insensati. Quo enim sanctior quis est, et quo propius Deum cognoscit, hoc magis intelligit et afficitur creaturis.

Ad luctum autem pertinet, ut ex animo doleas et tristeris, adeo ut tristis vultus, lacrymae, gemitus, ploratus dolorem ostendant. Ideo clare scribit Moses et commendat in Abrahamo planctum et fletum. Ac vide, quomodo ploret Iacob propter Ioseph. Moti igitur sunt sancti Patres humanae naturae casibus et calamitatibus, fleverunt cum flentibus, non fuerunt stipites et trunci, sed habuerunt motus et affectus tenerrimos, quia habuerunt agnitionem Dei. Qui autem cognoscit Deum, etiam creaturam novit, intelligit et amat, quia divinitatis vestigia sunt in creatura.

Cum in principio crearet Deus coelum et terram, primum vestigium patris erat substantia rerum, postea accessit forma, tertio bonitas. Istam differentiam

tiam in creaturis observant soli pii, impii non agnoscunt; neque enim Deum, nec creaturas norunt, multo minus usum earum.

Pertinet autem ad usum rei Spiritus sanctus. Qui usum rei videt, Spiritum sanctum videt; qui formam rei sive pulchritudinem cernit, Filium videt. Qui substantiam et durationem rerum considerat, videt Patrem. Haec tria non possunt separari, substantia, forma et bonitas. Avarus vero tantum videt in pecunia substantiam, figuram, pondus: non autem, quod sit vestigium Filii, animadvertit, nec usum rei, hoc est, ad quid prosit, cogitat, nimirum ad gloriam Dei principaliter, deinde ad utilitatem proximi. Impii non cernunt bonitatem rerum, tametsi substantiam et formam aliquo modo adspiciunt. Sic ἄστοργος non videt usum conjugis aut liberorum.

Abraham autem intellexit, in quem usum data sit ipsi Sara, non ad libidinem, sed in adjutorium regendae familiae, generationis et educationis liberorum. Impii quia hoc non intelligunt, non afficiuntur, sed tantum saxa sunt. Ac sane stupor et ἀστοργία talis signum est leprosae naturae.

Scribuntur ergo haec in commendationem Abrahae, et ut discamus, laudabile esse, plorare pro amicis, sicut supra cap. 19. (v. 27.) ploravit pro Sodomitis, quamvis frustra: quia cum simus homines, sentire nos oportet inclinationem conditam a creatore, et inditam cordi nostro, ne simus bestiis similes.

Diligenter igitur notanda est haec descriptio Patriarcharum, quos ita ob oculos nobis posuit scriptura sancta, quod sint similes nobis, moveantur humanis affectibus, loquantur sicut homines: quia

humana loquela, affectus, cor et anima sunt creaturae Dei, licet per peccatum originale vitiata.

Spiritus sanctus laudat naturales affectus, et quidem in summis viris, qui fuerunt clari virtute, pietate et rebus gestis: non fuerunt stipites, aut trunci, aut τετυφωμένοι, quales non moventur ulla re sive laeta, sive tristi. Piorum est, affici calamitatibus, gaudiis, fortuna bonorum, et dolere etiam de adversariorum periculis, et hosce affectus gubernat in piis Spiritus sanctus.

Sicut ergo quilibet alius dolet de amissa uxore, sic et sancti luxerunt suorum interitum, et est honestus et pius luctus. Alii non lugentes gloriantur de quadam fortitudine et constantia animi; sed ἄστοργοι sunt et imperiti et negligentes rerum, hoc est, creaturarum Dei.

Luget igitur Abraham, quia amisit Saram conjugem suam, piam et honestam matronam, quae rexit familiam et totam domum satis magnam et amplam, amisit lucernam domus suae, quae domesticis praeluxit omni genere virtutum, fuitque regina reginarum et mater matrumfamilias. Haec de affectibus humanis et luctu de defunctis *) praesens exemplum Abrahae docet.

Surgens itaque Abraham a conspectu funeris sui locutus est ad filios Heth dicens: Peregrinus et advena ego sum apud vos; date mihi possessionem sepulturae apud vos, ut sepeliam mortuum meum a facie mea.

Lugendi sunt defuncti, sed ita ut sit modus in rebus. „Super mortuum plora, inquit Sirach 22.

*) Editt. posterr. et luctu ex interitu eorum, qui cari nobis fuerunt, etc.

(v. 10. 11.), sed modicum plora", hoc est, moderare dolorem tuum: „quoniam requievit". Si amittis fratrem, patrem, uxorem, propinquum, est quod doleas, nec sis stipes et caudex, qui rideas in funere carissimorum; non enim tempus ridendi est, et Deo displicet ferreus ille et saxeus animus. Sed tamen moderandus est luctus, ne nimio dolore conficiaris.

Dolet quidem avulsio illa a suavissimis parentibus, conjuge aut liberis, quia lux eorum defecit jam, inquit Sirach, hoc est, non fruuntur amplius hac luce et consuetudine nostra. Sed contra luctum opponendum est id, quod sequitur: „Transivit in requiem suam". Causa luctus est lucis exstinctio, causa solatii requies. Requiescat ergo in pace, cogitabis; scio enim, quod bene habet, non est in tristitia aut calamitate, sed in quiete: ibi dormit et exspectat meliorem vitam, sicut nos, qui vivimus adhuc. Consolatio igitur nostra est, quod conjunx, filius, parentes dormiunt, non haerent in poenis et cruciatibus, sed in pace suaviter acquiescunt.

Quando vero horribiles illi et tragici casus accidunt, ut quando David amittit filium Absolon, morientem in peccato mortali et damnatum, is omnium acerbissimus luctus et dolor est, et tamen quid agas aliud, quam ut Deo rem permittas? Sed ubi pacificus et placidus transitus est, ibi morientes in pace dormiunt. Atque hoc vult Moses, quando dicit: „Abraham surrexit"; sensit dolorem et tristitiam ex obitu carissimae conjugis, sed vicit naturalem illum affectum, et porro de sepultura cogitat.

Mirum vero et hoc est, quod superstite Sara, se et filio non unquam de possessione et proprio acquirendo fuit sollicitus, nisi jam defuncta Sara.

Supervacanea cura videtur esse de loco, ubi dormias, cum eum possidere non possis, et tamen Moses singulari studio et praeter solitum copiosius hoc commemorat, Abraham emisse locum non pro viva, sed pro mortua.

Hactenus fuit peregrinus, nec potuit hanc conditionem vitae satis duram mutare. Postquam uxor mortua est, cogitat de loco proprio sepulturae. Antea quidem, dum in Canaan fuit annis plus minus LXX, plures haud dubie mortui fuere ex familia, servi aut servae: sed de nullo alio tam fuit sollicitus, quam de Sara; alios in Gerar, alios in Aegypto sepelivit. Hic possessionem certam et propriam sepulturae quaerit.

Vocabulum גֵּר Hebraeis peregrinum significat, Psalm. 39. (v. 13.): „Peregrinus sum ego apud te et inquilinus, sicut omnes patres mei“. Sic Paulus ad Ephesios 2. (v. 19.) loquitur: „Iam non estis hospites et advenae“. Significat externum et ex alieno loco advenientem. Sic Abraham erat advena, quia non in Canaan natus, sed ex Chaldaea oriundus erat.

תּוֹשָׁב inquilinus est, qui non est dominus, sed hospes in terra, in qua habitat, nihil habens proprii. Christiani sunt advenae et hospites in hoc mundo, quorum patria et possessio alio loco est, quia secundum nativitatem carnis veniunt in mundum ex nihilo. Igitur sunt advenae, nec manent in mundo, sed relinquunt mundum. Ita etiam גֵּרִים sumus, renati ex Spiritu sancto per Baptismum et verbum, et versamur in terra, tanquam peregrini et advenae.

Abraham igitur dicit: Venio ex aliena terra, et hic nihil proprium teneo; duplici ratione sum advena; ideo non habeo locum, ubi mortuum meum se-

peliam. Haec verba David in Psalm. 39. diligenter perpendit, et digna res est accurata consideratione. Tantus enim vir cum tam numerosa familia, viris plus minus CCCC. praeter mulieres et pueros, erravit et vagatus est tam diu. Fuerunt ei, si recte numeres, circiter mille homines; ubi enim sunt quadringenti viri, illi totidem mulieres et liberos secum trahunt.

Mirabilis igitur fuit gubernatio hujus Patriarchae, quae, si nostra tempora consideres, hodie plane impossibilis esset. Est enim miraculum miraculorum, quod Deus in aliena terra cum tanta familia eum aluit, et Sara ista omnia administravit. Igitur politia sive oeconomia Abrahae non minus mirabilis est, quam fuit ecclesia. Peregrinus est et advena cum omni familia; sed promissione haud dubie se erexit et sustentavit.

Oritur autem ex hoc loco de possessione sepulturae amplum mare quaestionum et opinionum apud doctores et Magistrum sententiarum. Hinc enim in theologia scholastica sumta est materia disputandi de Simonia, quam adeo perplexe et confuse tractant, ut indigna sit luce et memoria. Ac fuit ante annos ducentos horribile crimen Simonia; sed Pontifices vix umbram vocabuli retinuerunt, sicut gloriatur Iulius in dialogo Erasmi. Est autem Simonia emtio vel venditio rei spiritualis pro pecunia, quando accipit quis pecuniam, et dat donum vel rem spiritualem, ut Simon Magus cum videret, per impositionem manuum Apostolorum dari Spiritum sanctum, offert eis pecuniam, dicens: Date et mihi hanc potestatem, ut cuicunque imposuero manus, accipiat Spiritum sanctum. Cupiebat, Spiritum sanctum redemtum pecunia

in sua potestate esse, et facere, quod ipsi liberet. Ibi Petrus duriter eum increpat: „Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam existimasti, donum Dei pecunia parari“ (Actor. 8, 18 seqq.).

Ab illo Simone crimen dicitur Simonia, quae est, quando quis exemplo Simonis putat, pecunia dona Dei emenda esse aut vendenda. Christus enim non vendit sua dona et gratiam, sed redemit nos gratis.

Haec vera definitio est, quam Canonistae mirabiliter postea crucifixerunt. Illam enim partem definitionis, donum Dei pro pecunia, applicant ad omne id, quod homines dant Deo. Ita nunc vocant reditus ecclesiasticos bona spiritualia, quia sunt dona Dei, non quae Deus dedit, sed quae homines Deo obtulerunt. Nonne ingens haec est caecitas et amentia?

Rapiunt autem huc textum ex Mose, Levit. 27. (v. 9.): „Quicquid semel fuerit consecratum, sanctum sanctorum erit Domino“. Talia volunt esse dona oblata ecclesiae, beneficia, clinodia et alia initio ad alendos ministros collata. Quodsi quaeritur, an liceat ea vendere vel emere? respondent, quod non: quia sunt bona spiritualia.

Atqui Petrus dona a Deo data intelligit passive, et non active. Est igitur fallacia compositionis et divisionis, ut Dialectici loquuntur, quando haec confundunt et miscent. Sed quomodo dextre de hac re docerent, cum dona Spiritus sancti non curent, et submersi sint in Simonia et donis Deo datis, hoc est, iis, quae vulgo spiritualia bona appellantur.

Ac saepe deploravi abusum horum vocabulorum geistliche Guter, geistlich Person, spiritualia bona, spirituales personae, quo nomine appellant suos sa-

crificos. Libenter ea retinuissem in vero et proprio usu, sed perierunt nobis abusu: et jam spiritualia bona Papistis dicuntur reditus, census, aedes, oppida, regiones: quae sunt maxime politica. Spiritualis homo is est, qui credit et baptisatus est, sive sit laicus, sive in officio ecclesiastico; non significat sacrificum unctum, rasum et ordinatum ad sacrificia pro defunctis.

Haec ideo moneo, ut sciatis, in jure canonico esse perversissimum abusum et horribilem caecitatem in disputationibus de Simonia. Emtio, venditio non donorum Spiritus sancti active, sed donorum hominum, quae dederunt Deo vel ecclesiae, ut sunt praebendae, civitates et similia, Canonistis Simonia dicitur, quemadmodum si quis vendat beneficium aliquod, ut vocant, spirituale, parochiam, beneficium altaris et Missae, item si Episcopus acciperet pecuniam, et ordinaret sacerdotem. Postea disputant, an Simoniacus ordinatus a Simoniaco vere sit ordinatus, an non? De his quaestionibus plaustra, imo maria librorum exstant.

Sed si manet haec eorum definitio vera, tum omnes Episcopi et Canonici Papistici sunt simpliciter Simoniaci, omnes damnati ad infernum et Diabolum: non evangelico jure, sed ipsorum jure canonico semet ipsos condemnant. Moguntinus Episcopus vicies mille aureos Pontifici pro pallio numerat: Vuirzburgensis decies mille: Canonici centenos aureos. An non omnes sunt Simoniaci? Igitur totus Papatus est submersus et damnatus in infernum, quia omnes sunt Simoniaci, non nostro, sed ipsorum jure.

De hac re tacent Canonistae, nec nostram reprehensionem ferunt. Sed si nostri ministri et pastores

ecclesiarum ducunt uxores, illos damnant et occidunt. Hoc quid aliud est, quam iniquitas iniquitatum?

Ante quadringentos annos si Episcopus aliquem hoc crimine notasset, omnes ejus consuetudinem defugissent, quin de facto esset excommunicatus. Sed jam omnia sunt venalia. Interim nobis imperant, ut servemus canones et decreta, a quibus ipsi sunt liberrimi. Oblatrant nobis, negligi decreta Pontificum, contemni et dissipari ordinem ecclesiasticum. Cur ipsimet non servant haec. Nemo apud eos peccat, nisi Filius Dei; nemo justus est, nisi Diabolus.

Sed si saperet, vel hoc beneficium agnosceret Pontifex, quod nostra doctrina liberat eum a suis libris et decretis, et absolvit eum a crimine Simoniae, quia temporalia tantum rapit, aurum et argentum, quae non sunt spiritualia, qualis est Baptismus, evangelium, ministerium verbi; nihil eorum quaerit aut rapit, quae sunt vera dona Spiritus sancti. Sunt quidem illa Dei dona, sed politica, oeconomica et corporalia.

Igitur absolvimus Papam ab hoc crimine juxta veram definitionem, quo ipse suo jure se implicuit: quia non vendit spiritualia, quae vere sic dicuntur: non enim habet: sed vendit quasdam dignitates, et rapit ad se opes mundi. Non vendit ministerium, imo non curat ministerium Dei et ecclesiae. Ideo non est ei impingendum Simoniae crimen, sed Verris aut Dionysii, et appellandus est raptor omnium raptorum, fur furum, latro latronum; est enim inexplebili et insatiabili ingluvie et cupiditate hauriendi et absorbendi bona corporalia.

Simonia vero est ecclesiasticum vitium, sicut Petrus definit, ubi accipimus pecuniam pro donis Spiritus sancti, non pro donis corporalibus. Haec duo confundunt Canonistae, puri puti asini. Simonia enim non habet locum in bonis oeconomicis aut politicis, sed donis Spiritus sancti.

Quodsi objicitur, bona illa corporalia esse annexa spiritualibus: recte sane. Oeconomia et politia est annexa ecclesiae. Haec vita non potest sustentari sine cibo et potu; num ideo sunt spiritualia omnia, quibus credentes utuntur?

Simonia est, quando pretio vendo rem spiritualem, quam gratis dari oportuit. Templum autem, sepulchrum et universa dona oblata sanctis non sunt spiritualia, sed simpliciter corporalia; ea possunt rapi, distrahi, vendi; sed spiritualia dona non possumus furari, vendere aut emere, quia non nostra sunt, sed Spiritus sancti. Quodsi minister aut pastor ecclesiae non vellet te docere de remissione peccatorum et beneficiis evangelii, negaret tibi absolutionem, nisi centum aureis ab eo redimeres, illud Simoniacum esset.

Atque hoc modo Papa est Simoniacus; offert enim omnibus gratiam et remissionem peccatorum a Deo, si numerent ipsi certam summam pecuniae. Illud est vendere rem spiritualem et gratiam Spiritus sancti: quanquam ipsa vendi non potest, si vel mille aureos aut amplius numeres pro una absolutione. Primum enim non habet ea Pontifex; deinde impossibile est, vendere res spirituales: nisi quod potest fucus fieri imperitis, et simulatio quaedam venditionis.

Sed beneficia Spiritus sancti et sanguis Christi non sunt venalia, nec est possibilis venditio, nisi fuco et specie quadam secundum electionem et voluntatem hominum. Quando Papa profitetur, eum, qui attulerit quinque grossos, redemturum animam ex purgatorio: ibi est Simonia propria, sed non vera, quia non sequitur liberatio animae ex purgatorio, tametsi adsit pretium, emtio et venditio.

Sic finxit, se habere potestatem remittendi peccata, rapuit ad se claves, vendidit remissionem peccatorum, promisit liberationem ab inferno et purgatorio. Sed tantum abstulit pecuniam, relictis miseris animabus sub potestate peccati, inferni et Diaboli.

Haec proprie Simonia est, scilicet vendere donum Spiritus sancti, quod non potest contingere, nisi gratis. Potest quidem venale exponi, sed Deus non emitur, res non sequitur contractum Simoniacum. Itaque secundum res Simonia est impossibilis, sed secundum fucum usitatissima: quia prostituitur et venditur nomen Domini. Sed ea ipsa nihil aliud est, quam inanis simulatio.

Ideo Papa in rebus spiritualibus est Simoniacus; vendit remissionem peccatorum et justitiam: in temporalibus est sacrilegus et raptor, qui Christum ipsum venderet, si haberet in manibus, sicut Iudaei habuerunt: voluntas omnino non deest.

Similis in coenobiis Simonia fuit tam ex parte ementis, quam vendentis. Qui enim pendebat centum aureos, illi quatuor anniversaria celebrabantur. Totus igitur Papatus Satanica ecclesia est, plena rapinis, sacrilegiis et infandis abominationibus et blasphemiis.

Sed hinc nascitur quaestio, num liceat ministro verbi petere aut accipere victum pro officio? Re-

spondeo: Licet omnino, sicut pauper accipere potest donum aliquod. Si illam potestatem haberem, quod nemo posset absolvi a peccatis, nisi numerasset mihi aliquot aureos, una die omnes mundi opes corraderem. Sed hoc non licet, et Papa Satanico ausu hunc quaestum instituit. Nobis mandatum est, ut doceamus, consolemur, absolvamus omnes, quicunque recipiunt et credunt, et illi omnes gratis a nobis accipiunt, juxta sententiam: „Gratis accepistis, gratis date“ (Matth. 10, 8.).

Sed ut Christiani gratis ministerio verbi fruuntur, ita vicissim pro officio debent gratis alere et defendere ministros, praebere victum et amictum. Gal. 6. (v. 6.): „Communicet autem is, qui catechisatur verbo ei, qui catechisat, in omnibus bonis“. 1 Timoth. 5. (v. 17.): „Qui bene praesunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo et doctrina“. Et Christus ipse inquit: „Dignus est mercenarius mercede sua“ (Matth. 10, 10.). Item Dominus apud Esaiam (49, 22.) ait, principes et reges daturos dona ecclesiae. Sed haec dona non sunt pretia, emtiones aut venditiones. Necessarius est nobis victus quotidianus, cibus et potus. Sed his non persolvitur absolutio. Quis enim posset solvere? Quid sunt centum aut mille aurei collati ad illud inaestimabile donum remissionis peccatorum?

Quando igitur accipimus alimoniam ab ecclesia, non est pretium aequivalens huic dono, quod tanti est, ut totius mundi opibus non possit persolvi. Sed quia hoc ingens et inaestimabile donum non potest administrari, nisi per homines, qui indigent victu et amictu, ali eos et sustentari necesse est. Illud vero non est remunerare donum, sed operam et laborem.

Apud Canonistas alia quaestio est: Si minister ecclesiae comparserit de labore suo ducentos aureos, liceatne ei emere fundum aut possessionem pro illa pecunia. Ipsi negant, propterea quod sit bonum ecclesiasticum. Ego vero affirmo, id licere; quia non est spiritualis res, etiamsi persona administret spiritualia.

Turpissime ergo errant Canonistae, nec sciunt, quid sit Simonia. Sed confundunt bona spiritualia et carnalia, et ipsimet suo jure et sua conscientia sunt insignes Simoniaci, rapiunt et devorant bona pastorum et ecclesiarum, pejores Verre et Dionysio, et distribuunt res vere spirituales tanquam spolia pro pecunia. Illi ipsi tamen sumunt sibi gubernationem orbis terrarum, judicium de nostra doctrina et verbo Dei, imperant nobis obedientiam Papae, cum sua ipsorum statuta et decreta nec intelligant, nec curent.

Lyra paucis attingit hanc disputationem, et vult simpliciter elabi, quod emerit Abraham non sepulchrum, sed locum, in quo est sepulchrum. Sed sophisticum est secundum ipsos etiam loquendo: non emit quidem sepulchrum, quia nullum ibi fuit: sed licuit ei facere, ubi vellet.

Docet praeterea hoc exemplum, mortuos singulari honore et reverentia sepeliendos esse propter fidem et spem resurrectionis futurae. Ante tempora martyrum in singulis agris, hortis, domibus sepulchra habuerunt; postea autem major reverentia fuit, cum peculiaria loca et κοιμητήρια sepulturae destinata sunt. Sicut apud Ethnicos etiam fuerunt caeremoniae funerum honestae; multo magis ergo apud Christianos reverentia quaedam accedat proter arti-

culum fidei de resurrectione carnis, ne videamur extingui et sepeliri, sicut equi et muli.

Quae sequuntur, sunt fere moralia praeter unum illum locum: „Date mihi possessionem vel proprietatem“. Quod enim interpres noster vertit: jus sepulturae, in Hebraeo non est. Quasi diceret Abraham: Non peterem vel passum pedis in hac terra et vita mea, sed tantum locum requiro, ubi effodiam sepulchrum, et ponam monumentum mortuae meae Sarae.

Tota terra fuit Abrahae promissa, et pertinuit ad ipsum omni jure tanquam donum proprium, et tamen ne passum quidem pedis occupat. Sed exsulat, et moritur cum Sara peregrinus in propria terra.

Haec Prophetae et Apostoli spiritualibus oculis, et paulo altius introspexerunt, quam alii. Quod enim Abraham, qui est dominus hujus terrae, auctoritate divina exsulat in ipsa cum Sara et filio Isaac, significatur in spiritu, nos esse hospites in terris, ac vivere tanquam in exsilio.

Sic enim Paulus loquitur, 2 Cor. 5. (v. 6.): „Quandiu peregrinamur in corpore“. Quodsi exsules sumus in corpore, quod est propriissime nostrum, et nostra vita in corpore nihil aliud est, nisi peregrinatio: quanto magis res, quas possidemus, propter corpus, ager, domus, pecunia aliud nihil sunt, quam exsilia et peregrinationes. Corpus est quasi carcer tenebricosus, in quo anima inclusa tenetur, tanquam in carcere et inferno. Media igitur pars nostri quasi nihilum et cadaver est foetens in sepulchro.

Satis igitur apparet, Patriarchas in promissionibus ipsum nucleum explicuisse, et inspexisse, non corticem tantum attrectasse. Sic Abraham intellexit,

promissionem datam continere veram patriam, veram vitam, futuram scilicet et meliorem hac, quae non est servitus et captivitas animae.

Sic David quando peregrinum se dicit, Psalm. 39. (v. 13.), mirari aliquis possit, cur hoc dicat, cum fuerit rex potentissimus Israël, et tenuerit terram promissam? Sed haec ipse vilipendit, et animo ejus alia et longe melior habitatio obversata est, quam non curant, qui in hac vita, quasi aeterna non *) futura esset, rapinis et usuris student.

Quam inanis autem et evanida gloria est et superbia de bonis et opibus hujus mundi, cum nemo hominum unicum momentum de sua vita certus esse queat? Sicut singuli sentimus, cernimus et intelligimus, circumferre nos corpus dimidia parte cadaverosum et emortuum; et tamen plurimi persuadent sibi, hanc vitam optimam et perpetuam fore, quod ex improbo illo studio et insatiabili cupiditate rapiendi per fas et nefas apparet. Cur hoc faciunt? Nimirum, quia sunt in exsilio Diaboli, errantes et impliciti curis et sollicitudinibus hujus vitae.

Commendatur igitur fides et patientia Abrahae, qui ultra hanc terram promissam exspectat aliam et aeternam possessionem. Saram in hac sepeliri vult, ut cum Christo resurgente a mortuis excitetur. Interim ipse in terra propria tanquam in aliena peregrinatur. Deus non concedit ei vestigium pedis nec sepulchrum: sed pretio locum emit ab incolis. Non igitur laboravit turpi illa cupiditate cumulandarum opum, ac si perpetuo in hac vita haerendum esset: sed toto pectore in Christum promissum intentus fuit, illum spectavit in promissione, et cum gaudio

*) In edit. princ. non omissum est.

venturum in hanc terram exspectavit. Sequuntur moralia, sed egregia admodum et utilia.

Et responderunt filii Heth Abraham, dicentes ad eum: Audi nos, domine; princeps Dei tu es in medio nostri, in electioribus sepulchris nostris sepeli mortuum tuum, et vir ullus ex nobis non prohibebit sepulchrum suum, quin in eo sepelias mortuum tuum.

Moses in descriptione hujus contractus admodum verbosus est. Facit autem id Spiritus sanctus, primum in honorem istius nobilissimae matronae Sarae, quae mater est omnium Patriarcharum, Prophetarum, praestantissimorum ducum et regum, cujus similem nullae historiae habent. Ideo nullum funus in sacris literis tam magnifice describitur, quam Sarae. Christus nimirum voluit, aviam suam honorifice sepeliri, sicut merebantur ipsius virtutes: gubernavit enim familiam in disciplina et pietate, fuit Abbatissa longe praestantior, quam nostrae sunt, in rebus externis et oeconomicis, ad quam Monacharum Abbatissae non modo non comparandae sunt, sed penitus obscurandae. Quid enim sunt collatae ad Saram, matrem clarissimorum principum et regum, et quae in sua vita tanta laude rem familiarem administravit? Abbatissarum autem opera quid aliud sunt, quam horribilis idolatria, quaecunque faciunt?

Quia autem totus hic locus moralis est, primum notandum est exemplum civilitatis et reverentiae in hoc populo. Lucet enim in eorum sermone, moribus et gestibus mira humanitas, qualem sane nostra aetate vix invenias, neque apud senes et grandaevos, neque

in prima aetate. Ita enim compellant Abrahamum: „Domine mi, es princeps Dei“. Haec insignis reverentia est, quam exhibent Abrahae illi ipsi, qui sunt domini terrae, et eam jure divino possident.

Deinde singularis modestia in petitione Abrahae consideretur. Existimo enim, Ephron, de quo postea, principem fuisse in Hebron; ad illum non accedit statim, sed initio inferiores eo compellat, et insinuat se valde humiliter.

Haec Spiritus sanctus noluit praeterire, ut significaret, se requirere et magni facere istas virtutes. Ideo enim exempla magnorum virorum proponit, ut discamus, necessariam et Deo gratam esse reverentiam mutuam inter homines, ut alii aliis cedamus, et, sicut docet Paulus, „honore invicem praeveniamus“, Rom. 12. (v. 10.), et Phil. 2. (v. 3.), „per humiliationem alii alios existiment se ipsis excellentiores“.

Ita haec descriptio tam copiosa nequaquam otiosa est. Non enim sumus nati porci, muli, trunci, stipites, sed erecto vultu ad sidera, et indidit Deus homini animam rationalem, intelligentem discrimen honestorum et turpium, ut, quae in aliis bona sunt, agnoscat, et ipsis honorem deferat. Ideo non decet Christianos agrestis illa et belluina vita, quae in moribus feris et barbaris nostrorum hominum apparet.

Ac praecipue illud nostrum solum tulit homines sine omni cultura, disciplina et civilitate, ut porcis similiores dicas rusticos, cives, nobiles harum regionum, quam hominibus; adeo ab omni humanitate alieni sunt. Saepe igitur mirari soleo, cur Deus hominibus tam incultis et feris lucem evangelii primum patefecerit.

Poë-

Poëtae fabulantur, Ulyssem aliquando socios suos amisisse, et omnes in porcos transformatos esse. Eadem metamorphosis nostris quoque accidisse videtur, quanquam apud crassos istos minus periculi est. Sed si malum hoc latius serpit ad doctores ecclesiae, qui propter dona singularia omnia sibi arrogant, et inepto quodam et rustico fastu reliquos prae se contemnunt, quos humaniter complecti et amare debebant, ea magna pestis est ecclesiarum.

Disce igitur ex hoc exemplo mores tuos ita regere, ut ad humanitatem, modestiam et reverentiam erga omnes adsuescas. Ideo enim tam diligenter et copiose Moses exemplum Abrahae ob oculos ponit, qui summa modestia et humilitate petit, sibi vendi partem terrae, nulla improbitate aut importunitate urget: quod etsi ratione necessitatis facere videtur, cum sit peregrinus, tamen tantis virtutibus et donis cumulatus causam, cur se efferret, habuit. Sed horum omnium oblitus reverenter et humaniter Hebronitas alloquitur.

Ipsi vicissim quamvis peregrinum dominum salutant, et prae se ferunt sermone et gestibus singularem humanitatem et beneficentiam, obliti et ipsi sui juris et dominii in terra erga peregrinum et advenam.

Haec vere bona opera sunt, licet civilia, opponenda tamen omnibus portentis Monachorum, qui unum id studio habent, ut adolescentes adscitos suo ordini adsuefaciant ad ineptam quandam et deformem humilitatem, alienam a moribus honestorum et sanctorum hominum. Hinc potius humilitatem, urbanitatem et reverentiam adolescentes discant. Quamvis hypocritae, ut Vuicelius apostata, qui nimis civilia

nos docere ajebat, haec aspernantur tanquam vulgaria. Et si quaeras, quid aliud faciendum sit, eundum in templum, boandum in choro et murmurandas preces ajunt. Sed hoc exemplum et similia clare arguunt eorum hypocrisin, quia Spiritus sanctus non dedignatur, haec civilia tam accurate commemorare et ornare.

Apparet autem, Deum ornasse Abrahamum et ecclesiam ipsius singulari auctoritate et magnificentia apud gentes, sicut supra apud Abimelech regem, qui concedit ei usum terrae, et magni facit Abrahamum, licet nihil proprii habuerit, et defuncto rege cedere coactus sit.

Ita Hebronitae, gentilis populus, honorat eum, et vocat principem Dei, ac significatur, audivisse eos conciones Abrahae, et credidisse in Deum Abrahae. Ubicunque enim locorum fuit sanctissimus Patriarcha, plurimum fructum attulit verbo et spiritu, docendo, exhortando, arguendo, et gentes per praedicationem ejus audiverunt et viderunt magnalia Dei, ideoque crediderunt et salvatae sunt. Merito igitur coluerunt eum tanquam dominum, sicut Sara eum dominum appellabat, et vocarunt principem Dei.

Magna autem felicitas est, quando principes ejusmodi hospites secum habent, et in iis Deum et Christum agnoscunt, et reverenter tractant, et vicissim hospes et sacerdos suum officium facit pie et fideliter docendo. Rarissimum hoc beneficium est, ut pii sacerdotes habeant locum tutum et tranquillum, ubi doceant. Est singulare Dei donum, quod Diabolus, hostis infensissimus verbi et salutis humanae, frequenter impedit et turbat.

Ubi vero talis concordia est, ut principes terrae pro seminatione spiritualium ministros honorent, tueantur et alant, ibi vere dixeris, esse Paradisum mundi. Quodsi ministri contemnuntur, ridentur, conculcantur, ut Esaiae et aliis Prophetis accidit (Esaiae 57. (v. 4.): „Super quem dilatastis os, et ejecistis linguam"), cum quidem optime et fidelissime docerent, certissimum argumentum est irae divinae et impendentium calamitatum. Non enim unquam impune abivit contemtus tanti beneficii, quod exhibetur hominibus per pios ministros.

E contra impiorum et sceleratorum sacerdotum plerunque melior conditio est; habent enim principes obsequentissimos et paratissimos ad omnia officia. Sicut Papa omnes reges et principes mundi sibi habuit obnoxios et profusissimos, non tantum rerum et bonorum, verum etiam corporum. Sed pro tantis beneficiis seduxit et lucrifecit eos Diabolo.

Hodie ministerium ab omni errore et idolatria repurgatum est feliciter: sed quomodo accipitur et tractatur in mundo? Blasphematur, ejicitur, conculcatur, et ministri interficiuntur.

Nobis Deus immenso beneficio concessit hospitium sub illustrissimis principibus Saxoniae, duce Ioanne Friderico, principe electore, et fratre Ernesto. Quantum vero in principibus est clementiae, favoris et benevolentiae, tantum immanissimi odii, malevolentiae et contemtus est in nobilibus, praefectis, civibus et rusticis, qui si possent, quod optant, jam diu nos hisce sedibus ejecissent.

Mira ergo pietas, reverentia et humanitas fuit Hebronitarum erga Abraham, qui agnoverunt, esse hospitem locupletantem omnes incolas et cives ejus

et pium est. Non enim creavit nos Deus, ut simus fastuosi, duri, insensati et agrestes, sed ut alii aliis honorem deferant.

Sic si magistratui reipublicae vel ecclesiae pastori honorem exhibeo, non ipsum tanquam fratrem de medio fratrum, sed velut ordinationem divinam honore afficio. Ad eundem modum honestae matronae, virgines, inprimis autem parentes et praeceptores honore prosequendi sunt, non tam propter ipsos, quam quia sunt creatura Dei, et Deus ipse in iis honore afficitur. Sicut Augustinus ait: Deum in vobis invicem honorate.

Deinde adorat Abraham populum terrae. Hic distinguenda sunt genera adorationis. Primum adoratio fit prostrato vultu aut corpore in terram, et apprehendendo pedes eorum, quos adoramus; hic summus gradus est regibus et principibus conveniens. Sic mulier Sunamitis apprehendit pedes Elisaei, 4 Regum 4. (2 Regg. 4, 27.), Petrus procidit ad genua Iesu. Secundum genus est incurvare genua, sive procidere in genua. Tertius est inclinare caput, et apprehendere utranque manum.

Significat igitur hic adorare proprie illum gestum corporis, qui fit sive inclinato capite, sive procidendo in genua, aut prostrato vultu, pro more singularum nationum et hominum, aut dignitate ejus, qui adoratur. Non autem est adorare illud in spiritu, de quo concionatur Christus, Ioannis 4. (v. 24.).

Surrexit autem Abraham, non quod prostratus fuisset aut flexisset genua, sed inclinavit caput, et forte prehendit manus illorum, et simul osculatus est, quod illi populo fuit usitatum. Hi sunt honesti mores humilitatis, reverentiae et civilitatis, praedi-

candi inprimis et proponendi primae aetati, ut ad eas adsuescat, et exuat barbariem usitatam.

Habuit autem Abraham procul dubio alias quoque causas hujus reverentiae, non tam quia populus terrae, hoc est, domini et incolae erant, quam ob pietatem et omnis generis virtutes, quas in iis animadvertit. Sed quam diu manserint sui similes, non liquet; illud constat, fere omnes populos omnium regionum non ultra viginti annos retinere disciplinam et virtutem, et honestatem colere. Testantur id omnes historiae profanae et sacrae.

Quando homines semel deducti sunt ad agnitionem Dei et honestatem morum, ad summum XX. annos studia pietatis et bonorum morum retinent; paullatim enim magis ac magis corrumpuntur negligentia et fastidio rerum praesentium, donec in flagitia et scelera horribilia prolabantur. Lege historiam Davidis, Salomonis, regum omnium et Augustini quoque. Quin nostram aetatem vide, an non docet experientia, principia restauratae doctrinae coelestis fuisse gratissima? Sed nunc subinde magis ac magis oboritur fastidium et nausea super cibo isto levissimo.

Sic Hebronitae tempore Abrahae fuerunt satis pii et boni. Sed postea temporibus Mose et Iosuae deleti sunt, post amissam videlicet doctrinam de Deo et solutam disciplinam.

Supra de Sodomitis eadem narravit Moses, quos cum liberasset ingenti periculo Abraham, repulsis hostibus, frugi fuere aliquandiu; sed post septem annos tanta flagitia invaluerunt, ut igni et sulphure coelitus exusti et consumti sint.

Nostra Germania quoque post tantam lucem evangelii tantum non obsessa videtur a Diabolo. Iu-

ventus indomita et effrenis est et impatiens disciplinae, senes avaritia, usuris et multis sceleribus infandis impliciti tenentur. Sic scilicet referimus gratias Deo pro verbo gratiae et Filio unigenito: sicut de Iudaeis Moses queritur, Deut. 32. (v. 6.): „Popule stulte et insipiens, haeccine reddis Domino“?

Nihil mirum igitur est, sequi poenas et calamitates omnis generis. Sed cursus saeculi et casus mundi hi sunt. „Nos igitur, dum tempus habemus, operemur bonum“, Galat. 6. (v. 10.), quisque suo loco, discendis sacris et excolendis moribus, florente et fulgente doctrina evangelii: sicut Christus monet (Ioh. 12, 36.): „Dum lucem habetis, in lucem credite“. Diabolus enim contrarium agit, et suas artes et tenebras omnibus aetatibus obtrudit incautis.

Habitabat autem Ephron in medio filiorum Heth. Responditque Ephron ille Hethaeus Abraham in auribus filiorum Heth coram omnibus, qui ingrediebantur portam civitatis suae, dicens: Non, mi domine, sed audi me. Agrum trado tibi et speluncam quoque, quae in eo est, tibi do: in oculis filiorum populi mei trado tibi eam, sepeli mortuum tuum. Adoravit itaque Abraham coram populo terrae: et loquutus est ad Ephron in auribus populi terrae, dicens: Verum si tu vis, audi, quaeso, me: ego dabo pecuniam pro agro, suscipe eam, et sepeliam mortuum meum ibi. Respondit vero Ephron ipsi Abraham, dicens: Mi domine, audi me. Terra valet quadringentos

siclos argenti; inter me et inter te quid hoc est? Mortuum igitur tuum sepeli. Audivit itaque Abraham Ephron, et appendit ipse Abraham Ephron pecuniam, quam taxaverat in auribus filiorum Heth, quadringentos scilicet siclos argenteos ad mercatorem transeuntes. Et confirmatus est ager Ephronis una cum spelunca duplici, qui scilicet erat e regione Mamre, ager inquam et spelunca, quae in illo erat, et omnes arbores, quae erant in agro, quaeque erant in omnibus per circuitum terminis ejus: ipsi Abraham confirmatus est in possessionem in oculis filiorum Heth, coram omnibus ingredientibus portam civitatis illius.

Conatur Ephron persuadere Abrahae, ut dono accipiat agrum absque pecunia. „Quid inter me et te", inquit: tu princeps Dei es, ego dives sum; quid est, etiamsi CCCC. siclis vendam? Pia et laudabilis reverentia est erga prophetam et doctorem. Sed modeste recusat Abraham, et vult habere proprium et pretio emtum.

Cogitavit enim, aut dixit: Novi, vos esse bonos et candidos; sed alibi aliorum inconstantiam expertus didici cautius mercari; in Aegypto, in Gerar multorum benevolentiam et observantiam sensi, tamen tandem ejectus sum. Sodomitae a me magno beneficio affecti parum memores et grati tandem fuerunt. Ita si hunc agrum acciperem gratis, forsan post mortem vestram posteri obliti vestrae erga me benevolentiae et doni iterum eriperent, et Saram

meam effossam ejicerent. Cum enim simus peregrini et in aliena terra, dicerent, sicut Sodomitae ad Loth, capite decimo nono (v. 9.): „Ingressus es ut advena; nunquid judicabis nos“? Emam ergo, ut nullo jure possit repeti a posteris vestris.

Vide, quaeso, quam prudenter spirituales viri negotientur etiam in civilibus et saecularibus negotiis, non ut Monachi, qui tantum spiritualia studia fingunt, cum quidem carnalissima sint omnia eorum opera. Sed veri sancti vivunt in mundo et tractant civilia, et mira quidem prudentia: sunt reverentes, humani, circumspecti, cauti atque omnium civilium officiorum intelligentes.

Emit autem agrum in conspectu et praesentibus omnibus civibus, omnibus ingredientibus portam civitatis, inquit Mose: illi omnes affuerunt testes, hunc agrum proprium esse Abrahae et omnium posterorum ipsius perpetuo. Nondum fuerunt in usu syngraphae et sigilla.

Haec alia virtus est Abrahae, prudentia videlicet, qua agit cum hominibus, quorum posteri solent esse varii et mutabiles, sicut plerunque in omnibus familiis cernitur, Davidis, Salomonis et aliorum praestantium virorum; raro admodum proles sequitur ingenium et virtutem paternam.

Fuit quoque verecunda admodum petitio Abrahae. Voluit esse contentus parte aliqua in angulo extremo, qui non sit commodissimo loco, sed ad alios usus parum aptus. Ephron autem totum agrum concedit, non tantum angulum: deinde et speluncam, quae in agro est; ipse cedit in aliud

praedium aut agrum alium, quos habuit haud dubie plures.

Abraham vero appendit CCCC. argenteos siclos, transeuntes ad mercatorem; ita enim Hebraei loquuntur. Monetam transeuntem ad mercatorem appellant, ut nos vertimus Germanice, geng und geb, das auff dem Marckt gilt, et aliquoties repetitur in textu illa particula: in auribus populi, hoc est, audiente populo, testante et confirmante contractum. Quod exemplum nos monet, prudenter et caute agendum esse cum hominibus propter posteros, qui sunt mutabiles; cum praesentibus vero civiliter, honeste et humiliter vivendum.

Quae fuerit forma et situs speluncae istius duplicis, non constat; duas speluncas fuisse existimo, easque satis amplas, propterea quod Isaac et Iacob cum uxoribus suis eodem loco sepulti sunt.

Post haec sepelivit Abraham Saram, uxorem suam, intra speluncam agri duplicem e regione Mamre, haec est, Hebron in terra Canaan. Confirmatus est itaque ager et spelunca, quae in eo erat, ipsi Abraham in possessionem sepulchri a filiis Heth.

Hactenus mortem et sepulturam Sarae Moses pluribus verbis descripsit, quae continent egregiam doctrinam et morum exempla insignia, quia praeter illas virtutes heroicas Abrahae, fidei, spei, caritatis etiam politicas virtutes in eo commendat Spiritus sanctus, reverentiam, humilitatem, modestiam, temperantiam, aequitatem. In uno igitur Abrahamo

magnus numerus et chorus omnium virtutum est, sive ecclesiasticas et spirituales, sive civiles aut oeconomicas requiras: fide ejus nihil est excellentius; quanta autem caritas erga Sodomitas, quanta patientia exsilii, denique quanta reverentia erga dominos terrae, aequitas et munificentia, quia non vult gratis accipere agrum, et incolis gravis esse! Tota ethicorum doctrina hinc colligi posset melius, quam Aristoteles et juristae et Canonistae tradiderunt. Non igitur sunt supervacanea aut inutilia verba hujus tam copiosae descriptionis.